

Sayı : I.

Temmuz 1933

TÜRK TARİH, ARKEOLOĞYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

MAARİF VEKÂLETİ TARAFINDAN NEŞROLUNUR

DEVLET MATBAASI, İSTANBUL, 1933

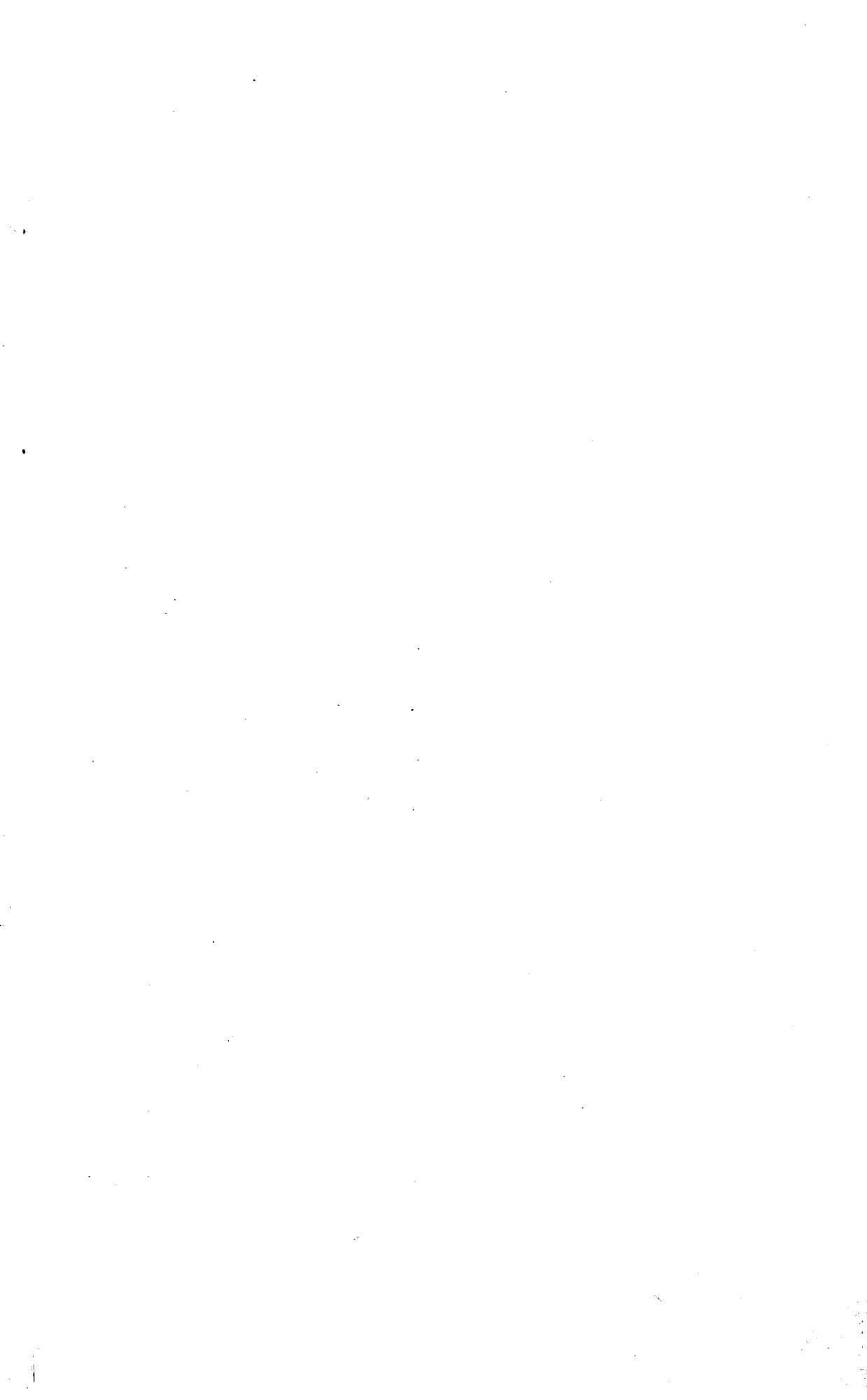

Foto. Dr. Şevket Aziz

Gazi Hazretleri Ahlatbeli hafriyatını tetkik buyurlarken

TARİH. ARKEOLOGYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ NİÇİN ÇIKIYOR ?

Maarif Vekili
Dr. Reşit Galip

Eski medeniyetlerin yaşadığı saha olarak yurdumuzun eşsiz bir değeri vardır. Biribiri ardınca sıralanmış bu medeniyet devirlerinden kalma eserler itibarile de zenginliği sonsuzdur. Zaman zaman birçok arayıcı âlimlerin verdikleri araştırma emeklerine rağmen Anadolu arkeolojik araştırma bakımından daha el sürülmemiş denecek kadar bakir bir hazinedir.

Osmanlı İmparatorluğunun devlet olarak en büyük cürümlerinden biri de arkeologya çalışmalarına ve onlardan doğacak müzecilik işlerine ve bunlara dayanacak millî tarih tetkiklerine gösterdiği duygusuzca ihmaldir.

Merhum Hamdi Beyefendinin ve kardeşi Halil Beyefendi üstadımızın şahsî himmetleri bir tarafa ayrıldıktan sonra Osmanlı İmparatorluğunun bu sahadaki alâkasının hemen daima müspet olmaktan ziyade menfi olduğu herkesçe bilinir, pek çok vakıalar delâletile açıkça görülür.

Cumhuriyet idaresi kötü mirasların tasfiyesi sırasında bu vaziyette bulduğu atikiyat, tarih, etnoğrafya işlerine de gereği gibi ehemmiyet vermiş ve maddî imkânların elverdiği nispette bu ehemmiyeti tatbik sahasında da göstermiştir.

Cumhuriyet kurulduğundanberi iktidar mevkiini tutan en kuvvetli Türk siyasî teşekkülü Cumhuriyet Halk Fırkası programının V inci kısım D. dördüncü maddesindeki (müzeler ve umumiyetle eski eserlerin itina ile tasnif ve icap edenlerinin yerlerinde iyi muhafazalarına itina olunacaktır) fıkrasile bu iş memlekette fırka umdeleri kadrosuna alınmıştır. Bütün fırka liderlerinin, teşkilâtının ve mensuplarının düşüncelerine ve istediklerine uygun olan bu karar bizzat Fırkanın Dâhi Şefi Büyük Gazi Hazretlerinden mühlhemdir.

Devlet Reisimizin kendi reislikleri altında yürüttükleri tarih ve etnologya mesaisi yanında eski eserlerin korunmasına da nekadâr ehemmiyet verdikleri ve memleket içindeki bütün seyahatlerinde buna nekadâr yakından alâka gösterdikleri herkesçe çok malûmdur. 22/3/1931 tarihinde Konyadan bu işi aynı ehemmiyetle telâkki ve takip eden Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine çektikleri bir telgrafta: "Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadîm medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmî bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan âbidelerin muhafazaları için daha fazla ihtimam gösterilmesi, arkeoloji için daha fazla talebe yetiştirilmesi" mütaleasında bulunmuşlardı. (Telgraf 4/150 23/3/1931 Konya).

Başvekâlet muhtelif tarihli tamimlerle memleket idare âmirlerinin eski eserlerin iyi korunmasına dikkat ve ihtimamlarını artırmaları emir ve tavsiyesinde bulunmuştur.

19 Şubat 1932 de kurulan ve bugün memlekette sayısı 26 ya varan "Halkevleri" büyük teşkilâtının talimatnamesinde IX esas şubeden birini müze ve sergi şubesi teşkil etmektedir.

Bu kuvvetli millî teşkilât talimatnamesinde müze şubesinin faaliyet sahası şöyle tespit ediliyor:

A) "Halkevi, mintakasındaki tarihî eser ve abidelerin iyi muhafazası hususunda alâkadar resmî makamları tenvir eder. Bu eserlerin muhafazası maksadı ile teşekkül eden hususî cemiyetlere muzaheret eyler.

B) Halkevinin bulunduğu yerde resmî müzeler varsa onları zenginleştirmeğe, eksiklerini tamamlamağa, yoksa bunların kurulmasına çalışır. Tarihî abidelerin fotoğraflarını almak, mümkün olan yerlerde alçından küçük modellerini yaptırmak, üzerlerindeki yazıların fotoğraf veya kopyelerini almak suretile hizmet eder.

C) Teberru veya maddî imkân varsa satınalmak suretile tarihî kıymeti haiz eski yazılar, ciltler, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar ve nakışlar gibi millî kültür vesikalarile eski millî kıyafetler, oyaltı yazmalar, çevreler, eski kılıçlar, yatağanlar, tüfekler, tabancalar ve alefûmum silâhlar, sedef, altın, gümüş ve sair kakmalar ve oymalar gibi millî etnografya vesikalarını toplamağa çalışmak suretile mahallî müzelerin teşekkül ve tevessüüne hizmet eder."

Cümhuriyet Halk Fırkası Umumi İdare Heyeti bünyesinde bulunan Halkevleri merkezi idare bürosu tarafından Halkevleri müze şubelerinin en faydalı şekilde nasıl çalışabilecekleri hakkında Hâmit Zübeyr Beye ayrıca bir eser hazırlanmış ve bastırılmıştır [*].

Bütün muallimler gibi Halkevleri IX uncu müze ve sergi şubeleri koldaşları da müzelerimizin tabii azalarıdır.

Kadim medeniyet eserlerinin korunması, müzecilik gayret ve faaliyetinin artması hususlarında "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" mesaisinin tesir ve nüfuzu da teşekküle anılmağa değer kıymet ve ehemmiyettedir.

Bu Dergi birçok millî müesseselerimiz tarafından ne kadar ehemmiyetli tutulduğunu sırasile söylediğimiz atikiyat işlerini daima gözde tutmak, yerli ve yabancı bütün alâkadarlar arasında bir irtibat vasıtası olmak, memleketimizdeki tarih, arkeologya, etnografyaya müteallik mesaiyi kaydetmek ve aynı zamanda memleket dışına bildirmek maksatları ile çıkarılıyor.

Türkiyeyi ve Türkleri seven, ilme objektif bakmayı bilen yabancı âlimler de Dergimizde kendileri için en serbest kürsü ve en geniş neşir sahası bulacaklardır.

[*] Tarihî Abidelerimizi Koruyalım, 1932 Hakimiyeti Milliye Matbaası.

ANKARA GAZİ ORMAN FİDANLIĞINDA BULUNAN ESERLER

Dr. Hâmit Zübeyr

Gazi Orman Fidanlığı Ankaranın üç kilometre mesafesinde istasyondan hüyüklerle giden yolun sağında bulunmaktadır.

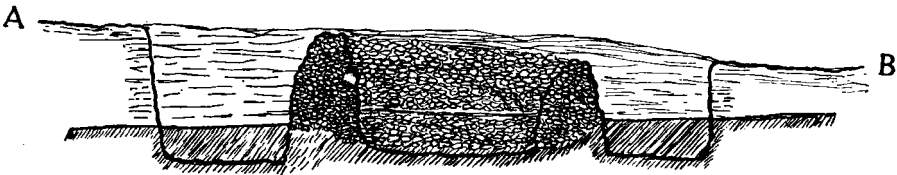
Eskiden çıplak bir sırt, şimdi ise hakikî park manzarasını irae eden bu fidanlıkta toprak kazılırken eski eserlere tesadüf olunuyor. Maarif Vekâleti Asarı Atika ve Müzeler İdaresine şimdiye kadar iki ihbar vaki olmuş, birincisinde fidanlık müdürlüğü binasının garbicenubi köşesi yanbaşında havuz kazılırken bazı bronz tabak parçalarına tesadüf edildiği; Ziraat Vekilliği vasıtasile gelen ikincisinde bir kabartma aslan heykeli bulunduğu bildirilmişti. Sonuncu vesile ile mahallinde tutulan mazbata kabartmanın bulunduğu vaziyeti gösterdiğinden buraya aynen almağı faydalı buluyoruz:

(1932 senesi birinciteşrinin 19 uncu günü fidanlık sahasının şarkışimalisindeki mahalde iki sene evvel su çıkarmak için yapılan sondaj amelîyesinden husule gelen çukurdan bu sene fidanlık yollarına ferşedilmek üzere taş çıkarılmakta iken: Toprak yüzünden bir buçuk metre derinlikte sathı düz ve bazı yerleri hafif oyulmuş bir taşa tesadüf edilerek etrafındaki kırık adi taş ve toprakları itina ile amelelere aldırılarak, kırılıp dökülmesine meydan verilmeksizin çukur içinde arızasız olarak kaldırılmış, toprağa yatan yüzünde eski zamana ait kabartma kanatlı bir aslan resmi görüldüğü ve mezkûr taşın uzunluğu bir buçuk metre, kalınlığı 35 mantimetre, yüzü bir metre bulunduğunu mübeyyin işbu zabıt varakası yazılıp imza edildi).

Bu mühim eserin Gazi Hazretleri tarafından tetkikini müteakıp Maarif Vekili Doktor Reşit Galip Beyefendiden fidanlıkta sondaj yapılması için emir aldım. Miktarı kâfi amele ile her iki yerde birden çalışmağa başladık.

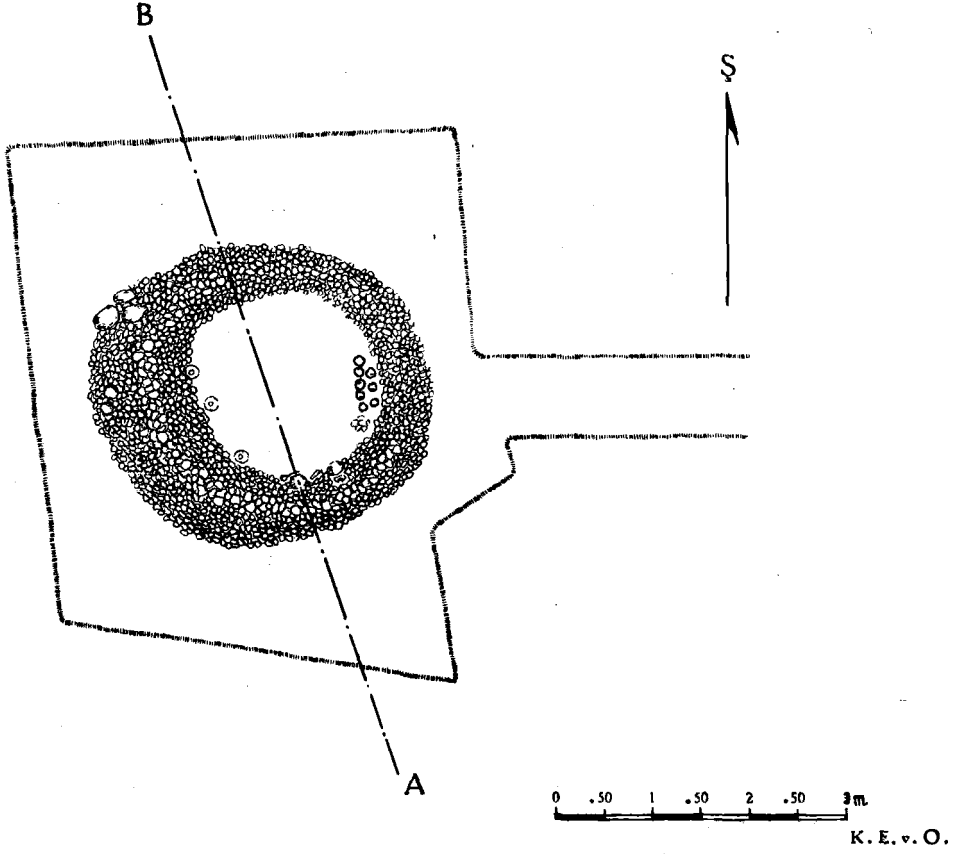
A. *Tumulus* (?)

Fidanlığın kıymetli Müdürü Şükrü Bey evvelce bronz parçalarının bulunduğu yerdeki küçük ağaç fidanlarını başka bir yere nakle müsaade et-

Şekil: I.

tiler. T harfi şeklinde (80) santimetre genişliğinde bir hendek açtırıldı. Hendeğin bir ucu yıkık taş duvara tesadüf etti. Ve gayrimuntazam saçılmış bronz tabakalar görünmeğe başladı. Üstü açıldığı zaman (Şekil: I-II) de

Şekil: II.

görüleceği üzere yuvarlak kaideli bir yapıya tesadüf edildi. Taş duvar harçsız ufak taşların üstüste konması suretile vücade gelmişti.

Bronz tabakalar (Şekil 1 — 6) görüleceği üzere zeminden itibaren 10 — 15 santimetre yükseklikte taşların arasında gayrimuntazam bir surette hatta çoğu tersine çıkıyordu.

Duvarın bir kenarında rutubetten fazla müteessir olan çanak kırıkları ayrıca bir halkaya geçmiş olarak mızrak uçları, ve paslı demir parçaları bulundu. Kemik veya kül eserine tesadüf edilmedi (Şekil 7). Bunların evvelce atılmış olması da muhtemeldir. Bu yapının üstünün zamanla tesviye görmüş bir küçük tumulus bakıyesi olduğunu tahmin ediyoruz.

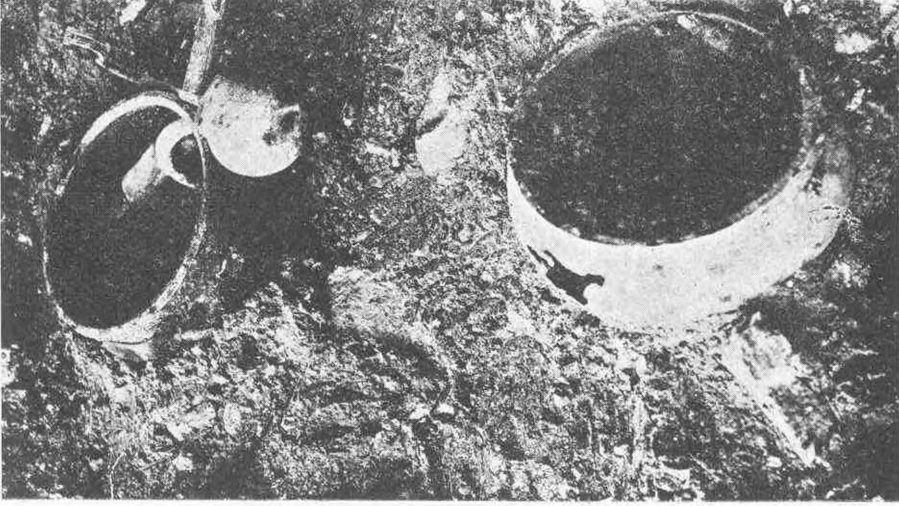
Makridi Beyin fidanlığa pek yakın olan Hüyüklerde yaptığı hafriyat hakkında (Maarif Vekâleti Mecmuası sayı 6 sene 1926) yazdığı raporun 42 inci sahifesinde (... mağara gayrimuntazam taşlarla kireçsiz, kuru kümbet vari ve müdevver şekilde yapılmıştır...) kaydi mevcuttur. Bu tumulusta Makridi Beyin bulduğu birkaç bronz kâse kırığı fidanlıқта bulunan eserlere çok benzemektedir. Gordion da Gustav Körte ve Alfred Körte tarafından 1900

Şekil: 1

Şekil: 2

Şekil: 3

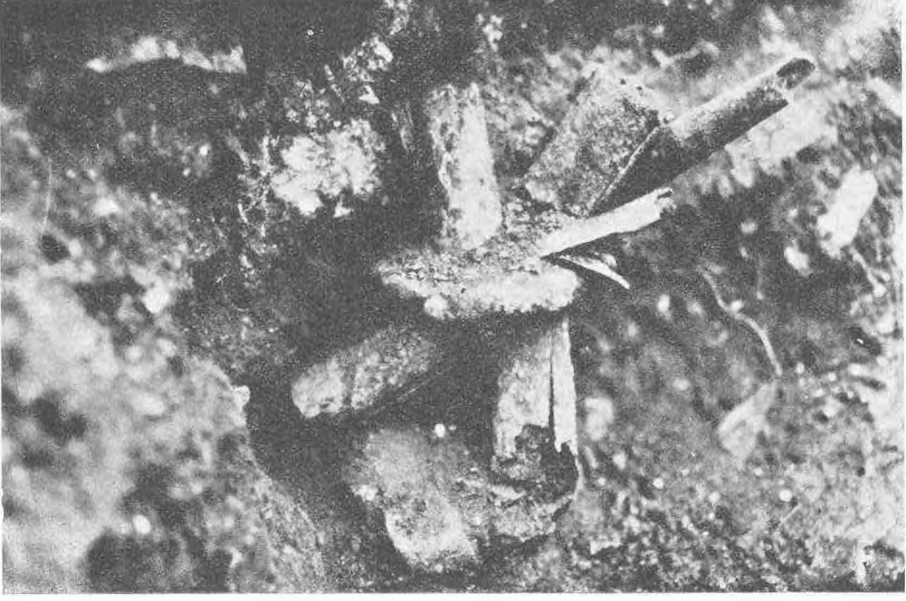
Şekil: 4

Şekil: 5

Şekil: 6

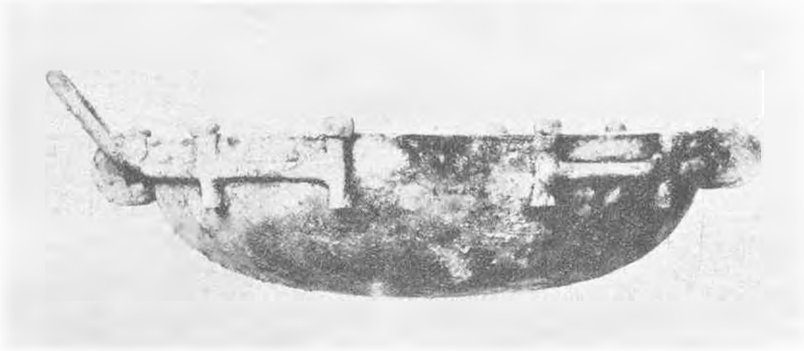

Şekil : 7

senesinde III üncü Tomulusta bulunan eserler de aşağıda görüleceği veçhile tıpkı tıpkısına benzemektedir. Gordion'daki III üncü tomulusun hiç olmazsa 2600 sene evvel Frikyalılar devrinde yapıldığı tahmin edilmiştir. (Gordion sahife 42). Fidanlıkta bulunan eserlerin tarihi bu suretle Milâttan evvel 8 inci asra kadar çıkabilecektir.

Bulunan eserlerin listesi:

No. 1 — Bronz kulplu tas. Üst açıklık kutru 235 mm.; yüksekliği 70 mm. bir yuvarlak kulpu kırık. Dibi yuvarlak.

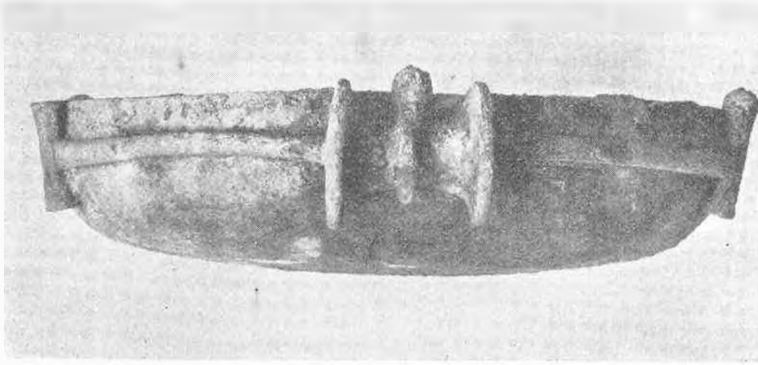
No. 1

No. 2 — Bronz kulplu tas. Üst açıklık kutru 150 mm. Yüksekliği 57 mm. eksiksiz. Dibi yuvarlak.

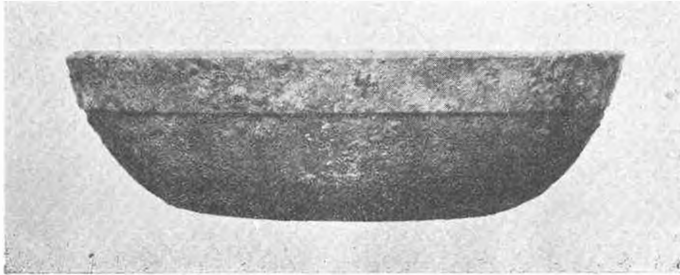
No. 2

No. 3 — Bronz kulplu tas. Üst açıklık kutru 245 mm.; yüksekliği 60 mm. Kulpları ayrılmıştır. Dibi delinmiştir.

No. 3

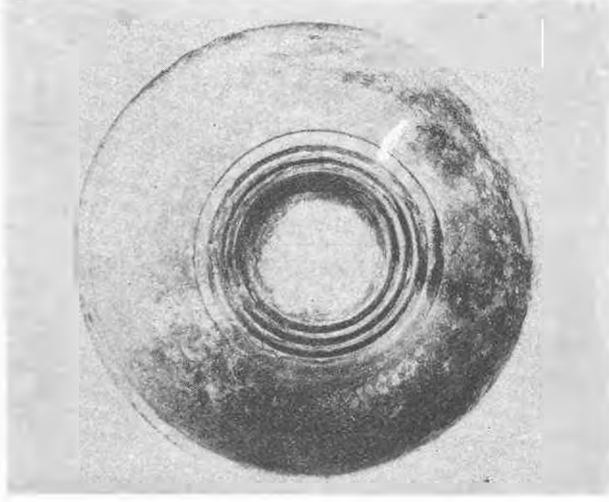
No. 4 — Bronz tas. Üst açıklık kutru 170 mm.; yüksekliği 50 mm. Dibi

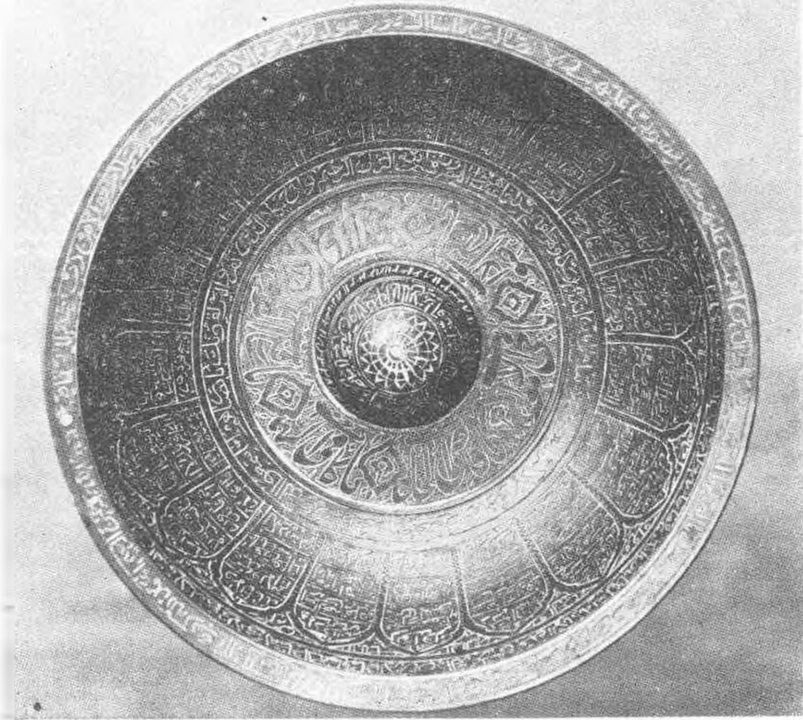
No. 4

içeri doğru yuvarlak göbeği (ampholos) haizdir. Yuvarlak göbeğinin etrafı dört sıra dairevi paftalarla çevrilmiştir. Tamdır. Bugünkü şifa taslarına benzemektedir. Gordion sahife 73 teki eserin aynidir.

No. 5 — Bronz tas. Üst açıklık kutru 170 mm. Yüksekliği 50 mm. Dibi içeri doğru yuvarlak göbeği (ampholos) ı haizdir. Bu yuvarlak göbeğin etrafı dört sıra dairevi paftalarla çevrilmiştir. Tamdır. No. 4 ün aynidir.

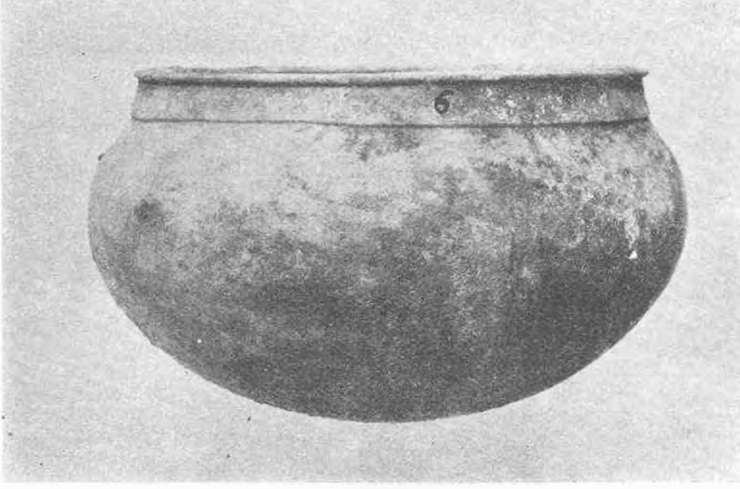

No. 5

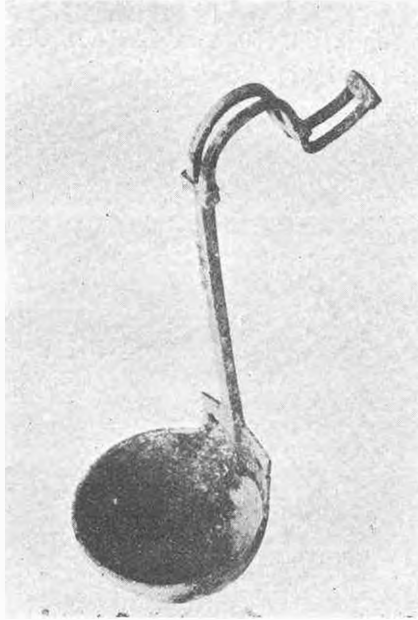
Şifa tası [Mukayese için kondu]

No. 6 — Bronz karınlı tencere. Üst açıklığı 155 mm.; yüksekliği 105 mm. Dibi yuvarlaktır. Bir taraftan karın yeri zedelenmiştir.

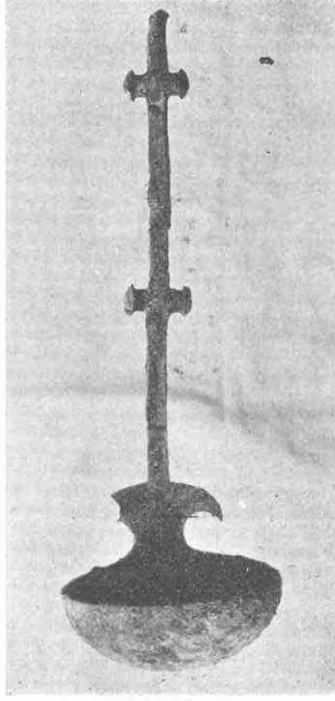
No. 6

No.7 — Bronz kepçe. Kepçe ağız açıklığının kutru 63 mm.; uzunluğu 175 mm.; eksiksizdir. Yalnız dibi az eziktir. Gordion sahife 75 teki kepçenin hemen aynidir.

No. 7

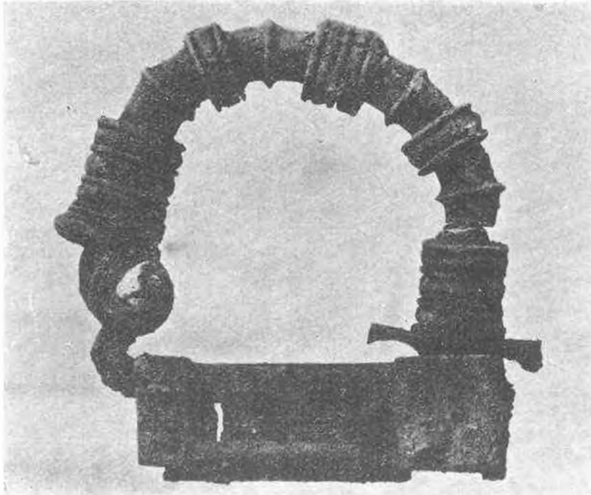
No. 8 — Bronz kepçe. Ağız açıklığının kutru 65 mm.; mevcut kısım uzunluğu 198 mm. Sap üst tarafı kırık.

No. 8

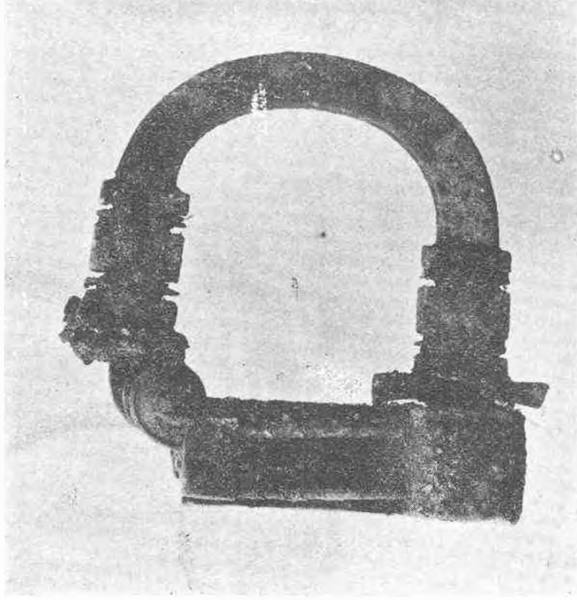
No. 9 — Bronz fibula 65×60 mm. Eksiksiz. Alt kaidesi sahinında telkari bir nakışta bir at resmi (?) sezilmektedir.

Gordion sahife 77, 78 deki eserlerle mukayese edilmesi .

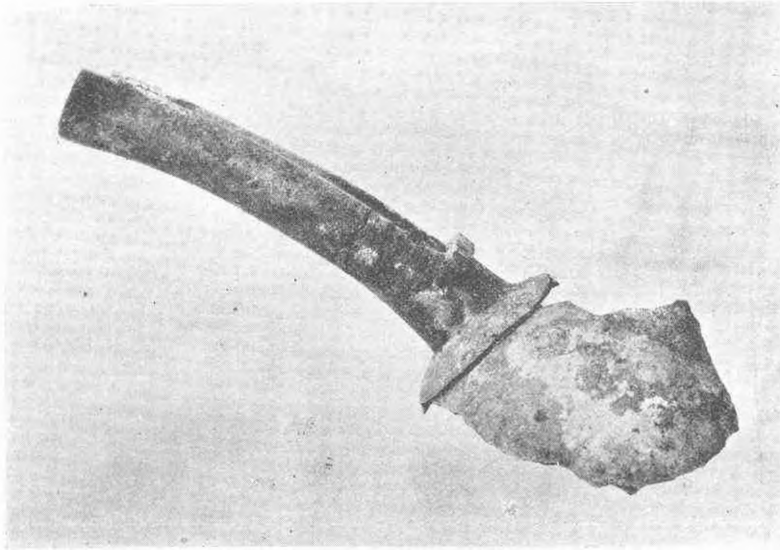
No. 9

No. 10 — Bronz fibula 60×60 mm. alt kaidesi sathında bir at resmi (?) sezilmektedir.

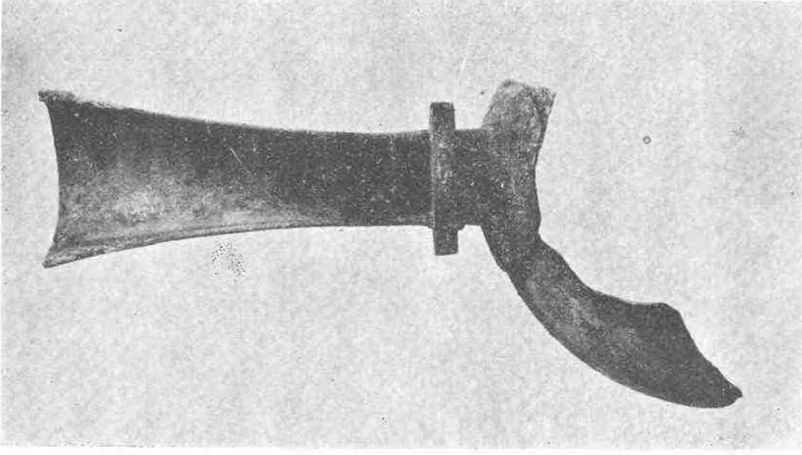

No. 10

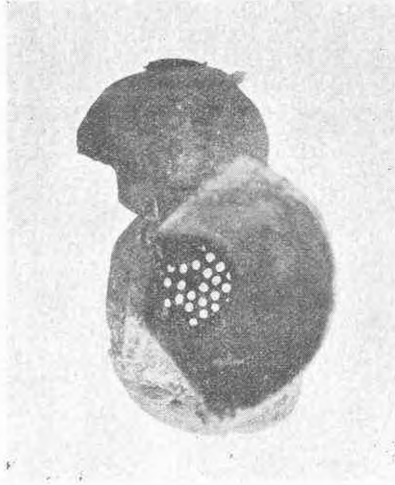
No. 11 — Bronz süzgeçli güğüm veya ibrik ağız. Mevcut kısmın uzunluğu 140 mm. ağız açıklığı 37 mm. dir Gordion sahife 64 teki eserin aynidir.

No. 11 a. Yandan alınmış resmi

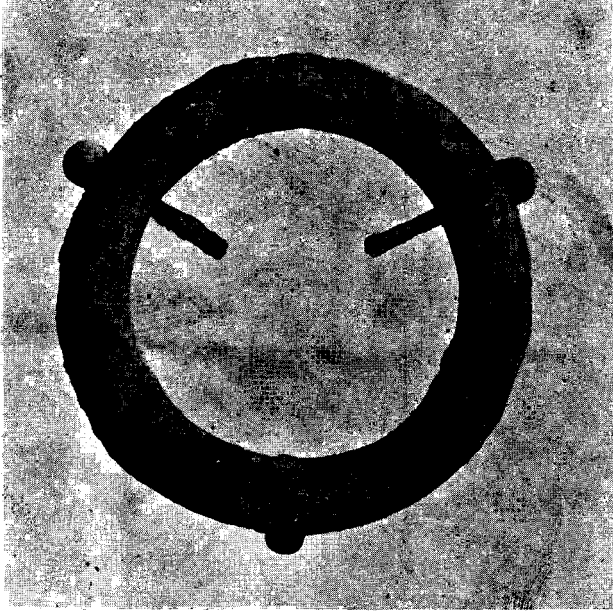

No. 11 b. Üsten alınmış resmi

No. 11 c. İçerden süzgeç kısmının görünüşü

No. 12 — Bronz halka. Bronz mızrak uçları bu halkalara geçmiş olarak bulunmuştur. Üç bronz çivi halkadan geçmiştir .

No. 12

Mızrak uçları:

No. 13 — Bronz mızrak ucu. Sap geçecek yer kutru 19 mm. uzunluğu 125 mm. Ağaç sapı tutmak için çivi geçecek delik yeri var.

No. 14 — Bronz mızrak ucu. Sap geçecek yer kutru 20 mm.; uzunluğu 148 mm. Ağacı tutmak için çivi geçecek delik yeri var.

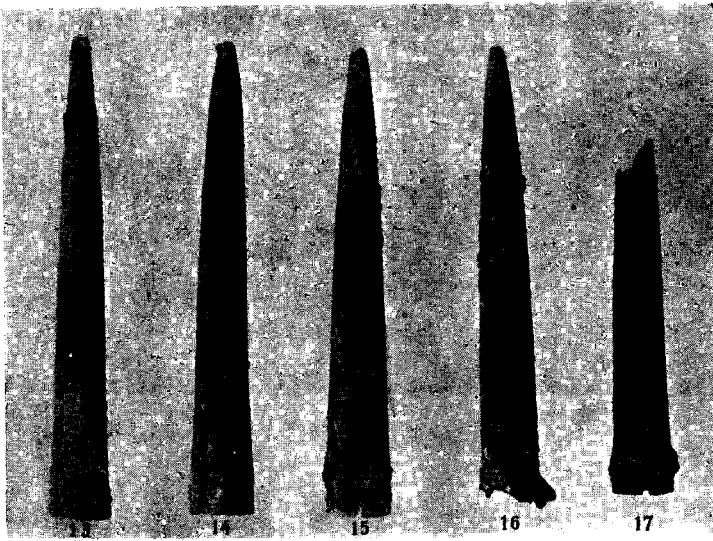
No. 15 — Bronz mızrak ucu. Sap geçecek yer kutru 20 mm.; uzunluğu 149 mm.; kenarı az zedelenmiştir. Çivi geçecek delik yeri var.

No. 16 — Bronz Mızrak ucu. Uzunluğu 147 mm. Kenarı kırık.

No. 17 — Bronz mızrak ucu. Sap geçecek yer kutru 19 mm.; mevcut uzunluğu 110 mm. ucu kırık. Çivi geçecek delik yeri var.

Bu mızrak uçlarının bazılarının içinde çürük ağaç parçaları kalmıştır.

No. 18 — Bronz kulplu ağzı tirfil şeklinde kap. Ağız tarafı henüz yapıştırılmamış parçalar halindedir. Resimde yoktur. Kulp kenardan yukarı fırlamıştır. Mevcut parçanın yüksekliği 140 mm. dir.

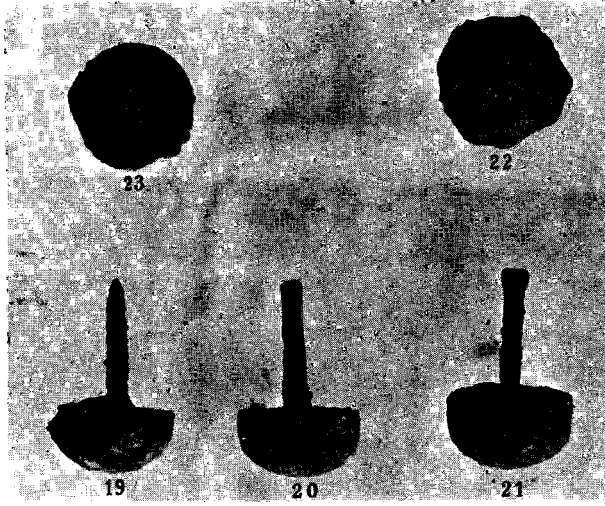

No. 13 - 17

No. 18

No. 19, 20, 21, 22, 23 — Bronz düğmeciklerdir. Çivinin kaide kısımları oyuktur. Düğme tarafı kuturları 15 mm. Uzunlukları 25 mm. dir.

No. 19 - 23'

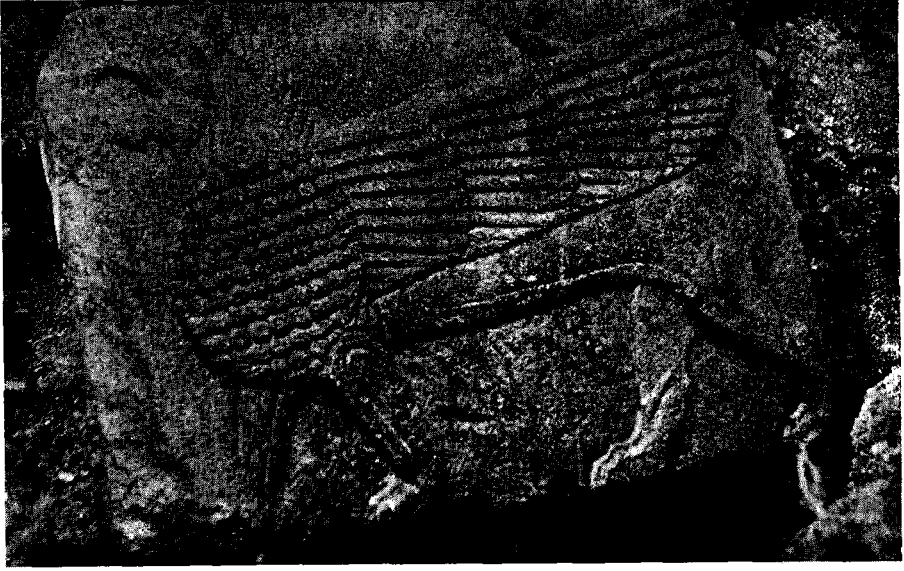
Bu eserlerden maada No. 5 tarzında tam veya zedelenmiş veya yalnız göbekten ibaret muhtelif eb'atta 19 parça eşya bulunmuştur. No.1 in eşi daha iki parça kırık olarak bulunmuştur. No. 6 nın muhtelif eb'atta eşleri biri sağlam ikisi yarım olmak üzere daha üç parça bulunmuştur. Bunlardan maada 3 adet 8 santim uzunluğunda paslı demir parçaları bulunmuştur.

Bronz kaplar ve bunların teferruatı ağılebi ihtimal dökmedir. Pürüzleri tesviye edilmiştir. Paslar içinde bazılarının yaldızlı olduğu görülmüştür.

B. Eski yol:

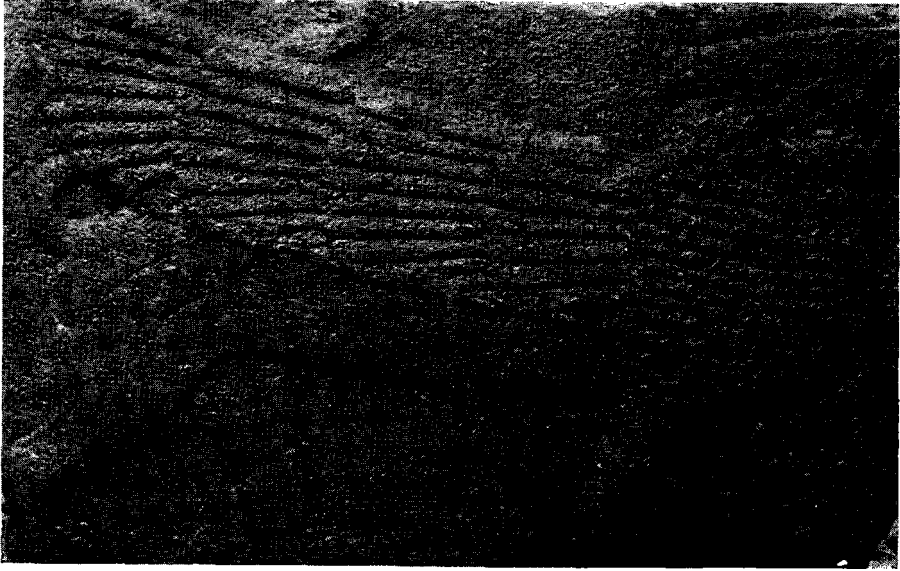
Fidanlık sahasının şarkışimalisinde bulunan kabartma eserin bulunduğu sıradaki vaziyetini yukarda zikri geçen mazbatada tespit edilmiştir (Şekil III). Kabartmayı ihtiva eden taşın uzunluğu 160, yüksekliği 130, kalınlığı 32 santimdir. Arasındaki yontulmuş yerler saray veya mabet gibi büyük yapının bir cüzü olduğuna hükmettiren mahiyettedir. Sel yatağına sonradan nakledilmiştir. Vücudu aslan, başı kuş, yukarı kıvrık kuyruğu yılan şeklindedir. Kanatlıdır. Etilerle Frikyalılar arasında intikali devri yadigarı olduğunu tahmin

No. 24 — Fidanlıkta bulunan kabartma, uzunluğu 160 cm. genişliği: 130 cm. kalınlığı: 32 cm.

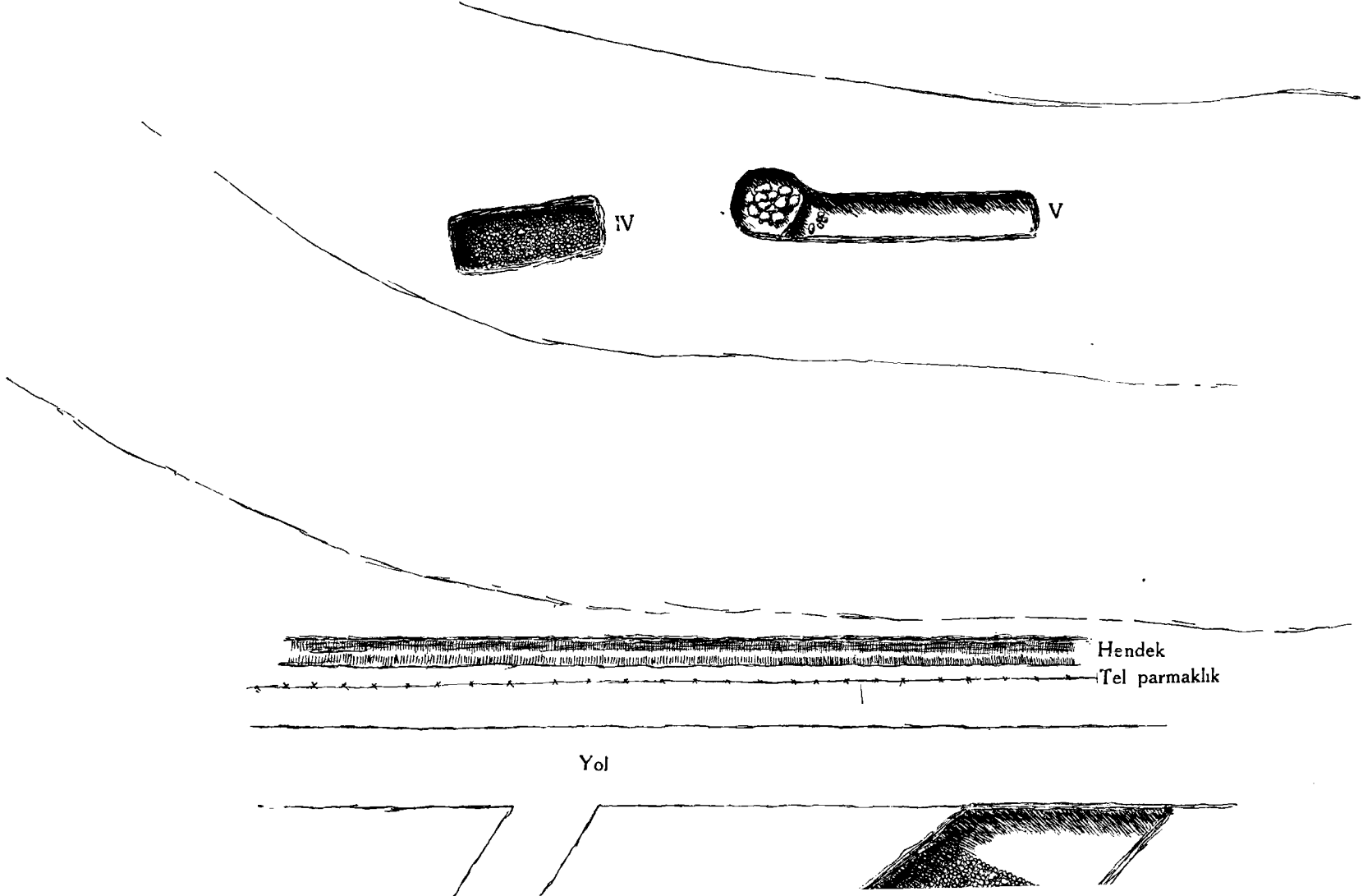
No. 24

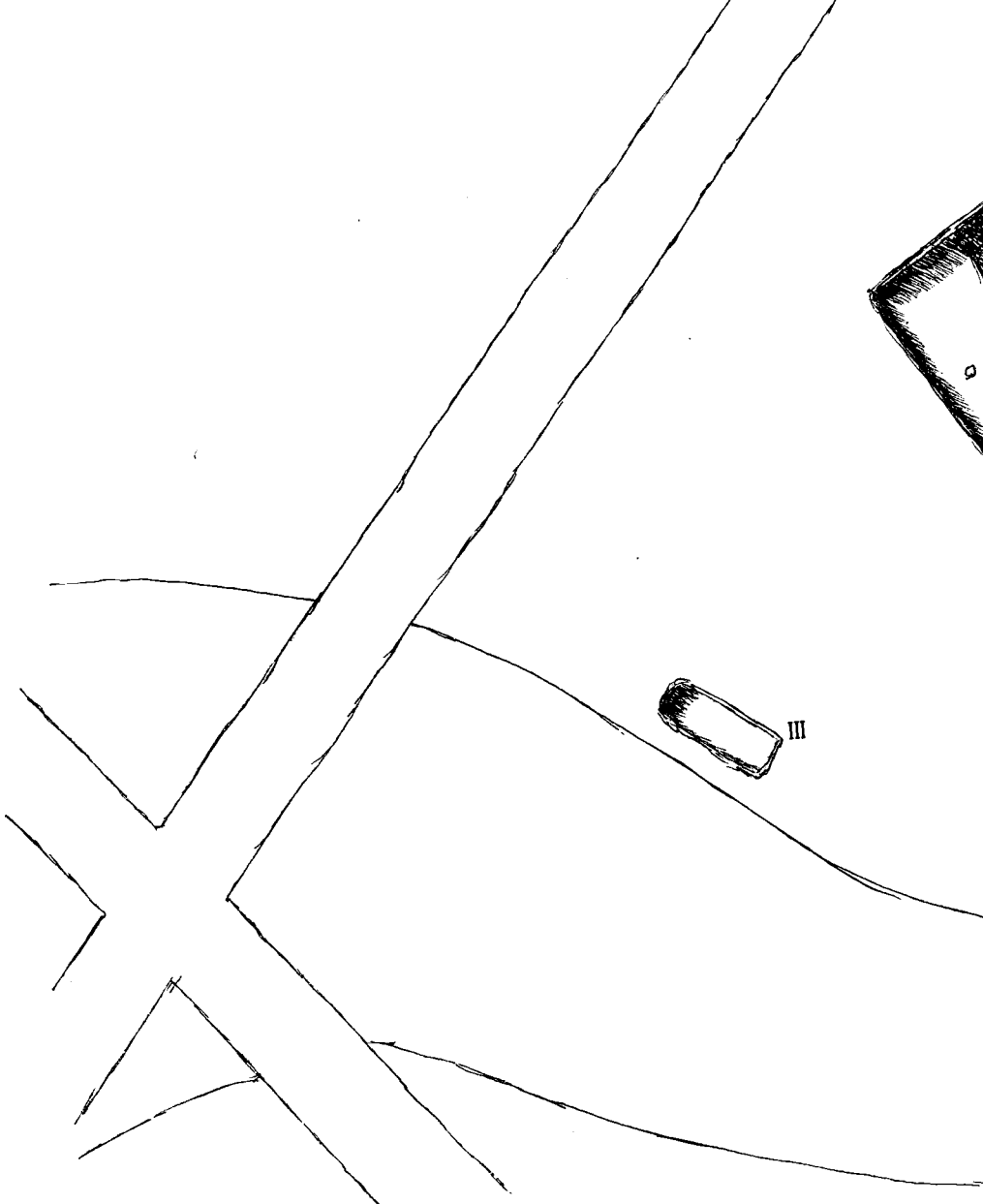
No. 25 — Ankara şehri içinde Ahıyakup sokağında bulunan kabartma. (Mukayese için kondu). Uzunluğu: 160 cm. genişliği: 100 cm. kalınlığı: 38 cm.

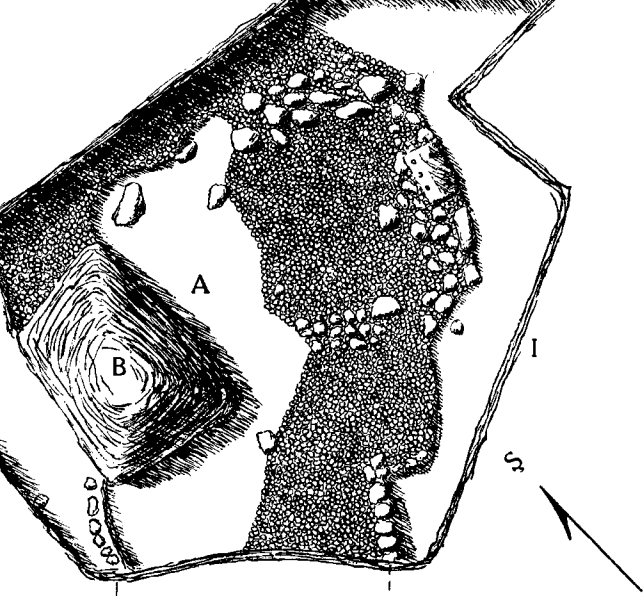

No. 25

Şekil : III

1:200 K. E. v. O.

A.Kabartma Aslanın çıktığı yer

B.Yıkıntı ve döküntü

ettiğimiz bu (Chimère) in bir eşi daha bir sene evvel Ankaranın içinde August mabedinin doğusunda 200 metre uzakta Ahıyakup mahallesinde Ahıyakup sokağında kaldırım taşları arasında bulunmuştu. Yapılan araştırma neticesinde tâli inşaatta kullanılan insan başlı, aslan vücutlu, yılan kuyruklu ve kanatlı bu kabartmanın kerpiç bir duvarın temelinden çıktığı tespit edilmiştir. (Garstang sahife 268 Sakçagözü kabartması ile mukayese ediniz). Fidanlıkta bulunan eserle karşılaştırmak için bu kabartmayı da yazımıza almayı faydalı bulduk. Fidanlıktaki aslanın bulunduğu yeri genişletince yanbaşıdan yerine göre toprağın bir veya iki metre derininden eski bir yolun geçtiğini tespit ettik. Yolun genişliği 6 metre ise de aslan kabartmasının bulunduğu sel yatağına tesadüf eden kısım daha geniştir. Gerek fidanlıkta gerek ikmal edilmeden kalan hüyüklerde daha geniş ölçüde araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bir hafta süren çalışmada ameleye Asarı Atika Müzesi Müdür Muavini Ömer Bey nezaret etmiş ve krokileri Alişar hafriyatına mensup Mösyö Karl Eugen hazırlamıştır.

ANADOLU ARKEOLOJYA TARİHİNDE ALİŞAR HAFRİYATI

Arkeolog: Remzi Oğuz
Alişar Hafriyatında Maarif Vekâleti
Komiseri

I.

Şikago Darülfünununun Şarkiyat Enstitüsü Müdürü M. James Breasted, güzel bir fikrini hakikat haline de sokmuştur. Bu fikir, *Önasyaya*, Mısır'a ait kadim eserleri, vesikaları bir yerde toplamak, ilim âlemi için esaslı bir kolaylık getirmektir. Mısırda, Irakta, Suriyede. ., enstitü namına meydana getirilen büyük tetkik merkezleri, aynı yerlerde senelerdir süren hafriyat. ., büyük ejiptoloğun öğünebileceği büyük işlerdir. Fakat Anadoludaki *Hitit Medeniyeti* üstünde araştırmalara ayırdığı heyet, *Anadolu arkeolojisi* için unutulmaz muvaffakiyetlerle profesörün belki de en hayırlı tesisi olmuştur.

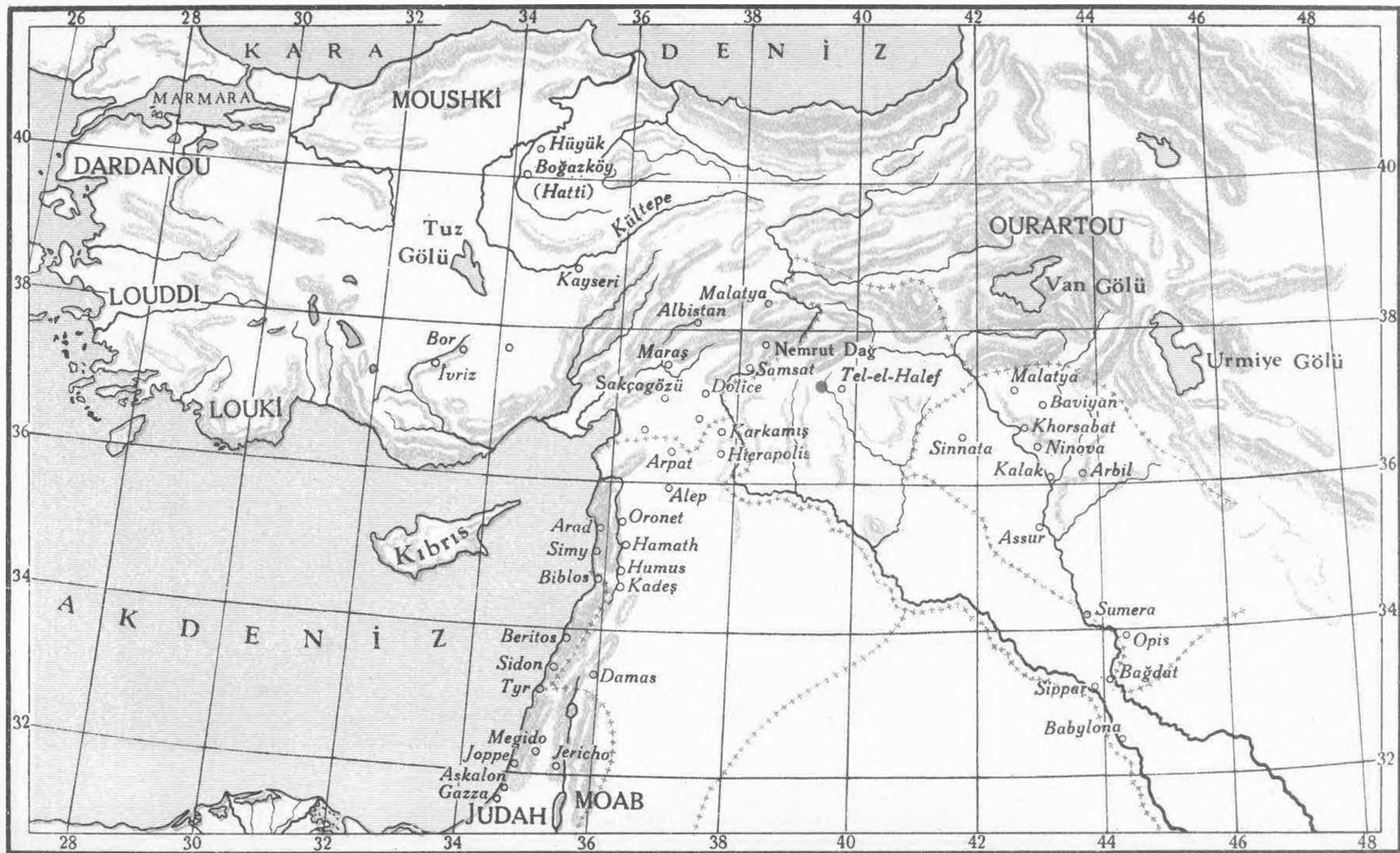
Esas fikri hakikat haline sokmak için Profesör M. J. Breasted, talebesi Von Der Osten de çok kuvvetli bir yardımcı bulmuştur. Texierin, büyük W. M. Ramsayın "hayrülhalef" i olan bu genç Alman, Anadoludaki çalışmaların nasıl başlaması lâzımgeldiği hakkında ilk projeyi yapandır [1]; M. J. Breasted ise büyük muhalefetlere rağmen kendisinin bu genç ve ecnebi talebesine inarak onun programını derhal tatbika geçirecek büyüklüğü ve nüfuzu göstermiştir.

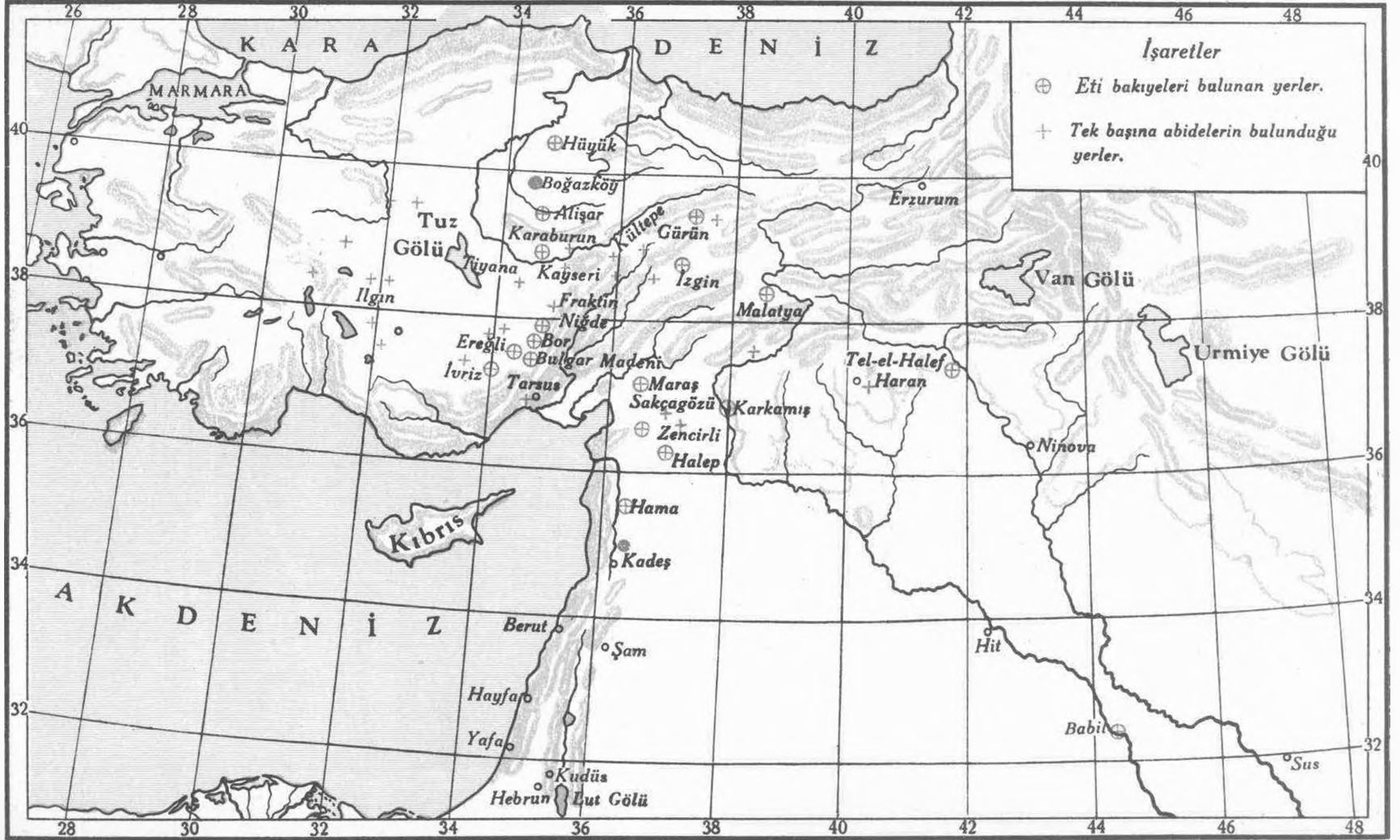
Bu programı şöyle hulâsa etmek mümkündür: *Anadolu* da uzun, geniş bir arkeoloji seyahati yapmak; diğer arkeoloğ — seyahatların gördüklerini yeniden görmek; yazdıklarını tahkik etmek, söylediklerini yeniden tevsik etmek; görmeden geçtikleri üzerinde durmak; sonra, gitmedikleri, görmedikleri sahalara, harabelere ve eserlere ziyaret ve tesbit etmek. ., hulâsa burada arkeolojiyi alâkadar eden her şeyin bir bilânçosunu yapmak. Daha sonra bu görülenleri yeniden öğrenilenleri bugüne kadar yazılmış, şayi olmuş bulunanlarla karşılaştırmak. . ve nihâi bir fikir ortaya koymak.

Şikago Enstitüsüne mensup ilim heyetinin bu programın tatbiki ile ilmi mevzularına katabildiklerini gösterebilmek için, o zamana kadar Anadolu arkeolojisinin vaziyetini kısaca izaha çalışmalıyız.

Ch. Texier [1835 - 1849], J. W. Hamilton [1842], P. Tschihatscheff [1853 - 1860], V. Langlois [1861], Phi. Le Bas [1862], G. Smith [1876], K. Humann [1862] ve Büyük Ramsay [1890] gibi seyahatların —artık klâsikleşen— neşriyatı; G. Perrot [1862 - 1872] nin, Chantre [1893 - 94] ün tetkikleri takip etmişti. Büyük ve neticeli hafriyat Schlimann[1870] in Troidaki meşhur keşifleriyle başlar. İlim namına hakikî bir bahtsızlık olan bu araştırmaların

[1] Exploration in Hittite Asia Minor, 1926, S. VII.

Anadolunun 1926 senesindeki arkeoloji variyatı (Hititlere ait) Sebül: I Δ

Alishar hafriyat heyetinin dört senelik exp

Şekil II

in dört senelik exploration'u

felâket haline girmemesi, ancak W. Döpfung'din derhal bu işi eline alması mümkün olmuştur. Sonra iki Alman kardeş Körtlerin Gordin; Von Luschan'ın [1893 - 1911] zincirli; H. Winckler'in [1906 - 1907] Boğazköy; Von Oppenheim'in Tel. Halof [1908]; J. Gorstang'ın [1908]Sakcagözü; C. L. Woolley, Hogarth ve Laurence'min [1911, 1914 ve 1923] Karkamış; kıymetli lisan âlimi Çekoslovak Hrozny'nin — Şilmanın hafriyatından farksız ve Hashhöyükteki araştırmalar kadar arkeolojiye zararlı — Kültepe hafriyatı ile E. Forrer'in 3000 kilometrelik exploration'u [1926]... *Anadolu arkeolojisinin* son etli senede, neticeler veren büyük hareketleridir. Verdiğimiz haritalara dikkat edilirse [Şekil: I ve Ia], bu hareketlerin toplandığı yerler Anadolunun garp sahillerile Suriye tarafıdır. *Orta Anadoluya* düşen hisse şaşılacak kadar az; Anadolunun şarkında ise — dilimizin tutulacağı kadar — toptan derin bir karanlıktadır.

Yapılan «exploration» ların kıymeti üzerinde duracak değiliz. Zaten hiç denecek halde olan hafriyat hareketleri — bir kısmı hâlâ bile neşredilmemiş!. —, hemen daima büyük müze eşyası arayanların elinde olduğundan, tam manasına ilmi olmamıştır. Gerçi verdikleri netice — bilhassa Tel - Amarna keşiflerine karşılık veren — Boğazköy, Kültepe tabletlerinin ele geçmesi sayesinde — bugün arkeologların heyecanla üstünde durduğu esaslardır. Lâkin bizzat bu keşiflerin ortaya koyduğu meselelerden başka Anadolunun kablettarihi tam bir bilinmezlik içinde kalmış olup, yalnız Troie hafriyatı ile M. E. 3000 inci seneye gidebilmişizdir. Hafriyattaki metotsuzluklar yüzünden, Anadoludaki kültür eşyasına ait bir chronologie meydana konamamıştır; bulunan şeyle müşterek bir chronologie ölçüsüne vurulamaz halde bırakılmıştır.

Şikago Darülfünunu Şarkiyat Enstitüsünün yardımile programını tatbik koşan Von Der Osten'in işi işte böyle bir zeminde akıp gidecekti. Programın exploration'a ait büyük, mühim kısmı — Türkiye Cumhuriyetinin samimî kolaylıkları, bir iki Türk çocuğunun temiz yardımile — Genç arkeolog tarafından, kendisine her zaman şeref verecek bir sabır, ceht ve metanetle yerine getirilmiştir. Orta Anadolunun Hitit medeniyetine merkez hizmetini gören "Kızılırmak" havzası" nda yapılarak birçok hüyük, harabe ve eserlerin görülmesini temin ve Boğazköyün kadim Hattusha olduğunu teyit eden bu geniş exploration neticesinde [Şekil: II] heyet devamlı ve sistemli bir hafriyat mevzuu tesbit etmiş bulunuyordu: Alişar hüyüğü! Böylece, nihai fikri ortaya koymak sahası da elde edilmişti.

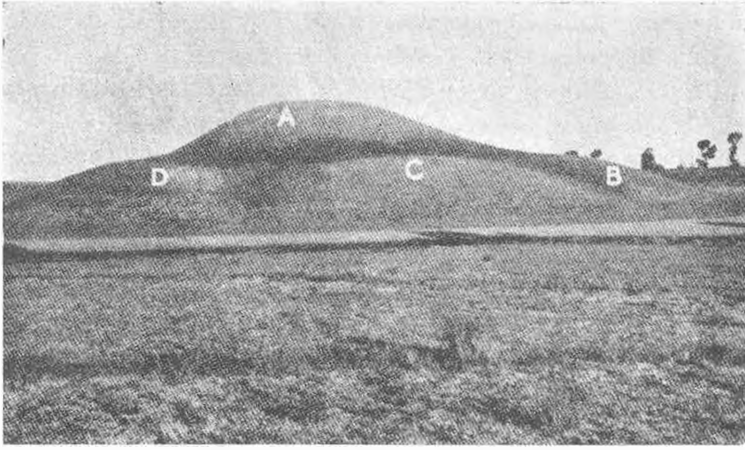
II.

"Alişar Hüyüğü" nün seçilmesinde birçok amiller vardır. *İlkin*, hüyük — Orta Anadoludan başka yerde tasavvur edilemiyen — Kusar ve Boğazköyün cazibesinden uzakta değildir, demek ki Hitit kültürünün kaynaştığı noktadadır. Sonra, kadim Anadolu medeniyetlerinin — hatta — teessüsünde büyük roller oynayan garp - şark, şimal - cenup ticaret yollarının birleştiği merkezlerin [Ankuva veya Ankaranın, Hattusha veya Ptería veya Boğazköyün, Tavium veya "Büyük Tefes Köyü" nün, Mazaka veya Kayserinin. .] hem ya-

kınında, hem de onlardan ayrılan mühim bir kolun üzerindedir [1]; bu da Hüyükün birçok medeniyet tabakalarını ihtiva etmesini icap eder. Bundan başka Hüyük, ne bir iki evli bir köy harabesi olacak kadar — yani muhtelif medeniyet tabakalarını ihtiva etmeyecek kadar — küçük, ne {Boğazköy, Kerkenes Kalesi gibi..} kolayca sona erdiremeyecek kadar büyüktür. Nihayet: yeni Türk merkezile ve merkezlerle münakalesi mümkün ve hatta kolaydır; sıması yoktur, ve bol suyu vardır.

Hüyükün seçilmesini 1926 exploration'u sonunda Şikagodaki enstitüsüne kabul ettiren Von Der Osten, lâzımgelen para — ki senede 80 - 100 bin lira arasındadır — ve kadroyu temin eyleyerek 1927 de Alişar Hüyüğünde asıl hafriyata başlamıştır.

Hafriyat heyetinin para, insan (işçi ve saire..), yer, nakil vasıtaları, yiyecek, dil, haberleşme.. gibi birçok zorluklardan başka yenmeğe mecbur ol-

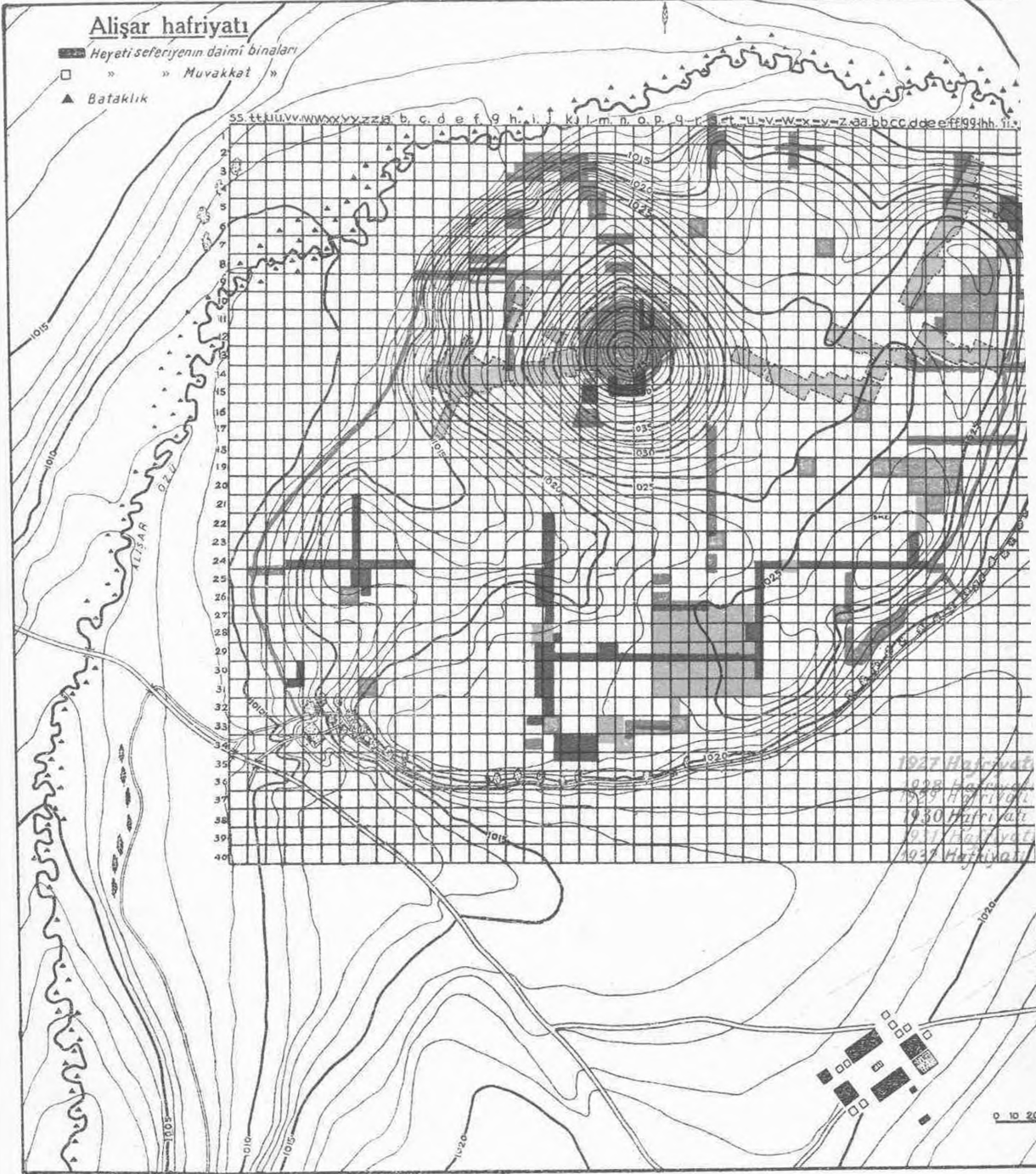

Şekil: 3 — Alişar Hüyüğü 1926 daki, yani kazılmadan önceki hali
Şimal garbindan görünüşü

duğu teknik zorluklar da vardı. Ömürlerinde ilk defa bir hüyük kazmaya başlayan genç arkeologlar için tabii olan bu çetin devreyi açan Alişar Hüyüğünün topoğrafyasına gelince: genişçe ve nispeten çukur bir sahanın ortasında, şimalden ince tabii bir su — Kanak Özü — ile, cenup ve garptan bugün bir değirmen suyu ile çevrilen hüyük ilkin 7 - 8 metre yüksekliğinde bir seki gibi kabarmakta, ortasında ise 23 - 24 metrelik daha ufak, daha sivri bir tümelti bulunmakta idi [Şekil: 3]. Uzunluğu 520, enliliği 350 metre olup yumurta biçimli halini Von Der Osten hemen yalnız — Yozgatla Yeşil Ova arasındaki — "Kuşaklı Hüyük" te gördüğünü söylemektedir.

Bu sahanın hafriyatı nasıl bir metotla yapılacaktır? Ellerine geçen eşyayı nasıl tasnif edecekler, onların devrini, tarihini, Anadolunun diğer medeniyet sahalarıyla münasebetini nasıl bileceklerdi? Müsyü Ostenin üç senelik mesai-

[1] Bugün «Sümüğün Sivrisi» denen tepe ve kale ile Alişar Hüyüğü'nün arasından geçen yol biraz cenupta Kadılı köyünde mühim bir iz bırakmıştır: eski bir Roma köprüsü!

Şekil : IV

sinde büyük bir yeri olan Mr. E. F. Schmidt "işimizin ilk hedefi burada oturmuş olan halk ve onların medeniyet tarihi hakkında mümkün olduğu kadar tam malûmat elde etmek; ikinci hedefi — ki birinci ile beraberdi — buraya ait bu malûmatı Anadolu ve Yakınşarkın umumî tarihile olan münasebetini araştırılmaktı." ve "amma, herşeyden evvel, bir *chronologie* tesbit etmek gerekti. Bunun için de bulunan çanak çömleklerin tiplerini tesbit edecektik. Bulunan diğer şeyler bu ilk esasa göre ve onlarla birlikte tasnif edilebilecekti. Hafriyatın devamınca ele geçmesi zarurî olan eşyanın, en ufak parçaların bile çok ince ve musır bir dikkatle, müşahede ile kaydini yapacak; bu suretle mütevali devirlerin esaslarını kurmağa muvaffak olacaktık [1]" sözleriyle bu endişeyi pek güzel ifade eyliyor.

1927 hafriyatı heyet için bir tecrübe devridir. Hüyüğün teşekkülünü tetkik etmek, derinlerine inmek, bir hüyüğün ne olduğunu öğrenmek, hüyüğü nasıl kazmak en münasiptir, bunu öğretmek . . . , bu ilk senenin çalışmalarına gaye olmuştur. İlk hüyüğün sekisini, sekinin ötesinde berisinde kabark duran, altında bir şey gizlediği tahmin edilen yerleri kazma küreğinin eline vermişlerdir. Bu işi körükörüne yapmamışlar, hüyüğün sahasını kâğıt üstüne büyük bir murabba halinde geçirmek ve bunu — her dıl'ı 10 metrelik — diğer küçük murabbalara ayırmak; bu murabbaları gerek ufki, gerek şakulî . . . harf ve rakam içine almak; böylece hafriyat yerini, orada bulunacak eşyanın beşiğini gayet emin bir surette takip ile seçeresini yapabilmek. . usulünü tutmuşlardır [Şekil: IV].

Hafriyat heyeti daha sonraları usulünü çok mükemmelleştirmiştir. İlk birer buçuk, dört veya daha fazlaca dılırlı derin ve münferit yarmalar kazılırken sonraları hüyüğün tepesile eteğini bağlayan ufki ve şakulî — ve her dıl'ı onar metrelik murabbalardan müteşekkil — yarmalar usulü tercih olunmuştur [1].

Toprağın yüzünden aşağı inilirken birbirine karışmış birçok devre, halk kültür tabakaları ele geçiyor; bunları ayırmak, heyetin yenmeğe mecbur olduğu teknik zorluklardan diğer birisidi. Bu tabakaları yıkmadan, karıştırmadan enliliğine, derinliğine takip etmek cidden çetin bir işti. Bu hususta heyetin reisi ve azası Türk işçisinin şuuruna, sabrına, para makinası olmıyan vefalı ruhuna derin bir samimiyetle minnettar olduklarını her zaman söylemişlerdir. Arkeoloğun zarurî sayılabilecek alâka, sabır ve dikkatine Anadolu istepinin çocukları zekâlı bir iştirak göstermişler; her santimlik tabakayı bir deri üstünde çalışır gibi, ihtimamla kazmış, içinden çıkacak şeyleri kırmamak, örselememek için, bir mücevherci gibi uğraşmışlardır. Her tabakanın fotoğrafı alınmış, plânı

[1] Erich F. Schmidt: *Anatolia, Throug the ages*. S. 46-47.

[2] Küçük murabbalar halinde yapılan araştırmalar, büyük hafriyatlarda, mahzurludur. Hüyükler gibi mahdut sahalarda, kazılan yer böyle bir noktaya düşer ki asıl aranan şeyler onun iki yanında kalabilir, ve hafriyatı yapanlar murabbam dar kuyusunda boşuna derinleşirler. Bundan başka, daha sonraki bir devre ait eşyayı — vaktile herhangi bir suretle kaybettiği — derinliklerde bulmak belâsına uğranır ki *chronologie* lerini yeni kuracaklar için tehlikelidir. Nitekim Müsyü Schmidt'le Müsyü Osten arasındaki "Ecnebi Tacirler Devri" ne ait ihtilâf böyle bir hafriyat metodunun neticeleridir.

yapılmış, ölçülmüş biçilmiş; ondan sonra o tabaka kaldırılarak diğerine inilmiştir. Bazan da böyle karışık tabakalar olduğu gibi bırakılmış, mahiyetlerinin ışması — kazılması daha mümkün yerlerin — derinleştirilmesile temin olunmuştur.

Bulunan eşya ilkin kümelere ayrılmak suretile seriler, devreler tayin edilirken sonra bu hususta da mükemmel yollar bulunmuştur: En ehemmiyetsiz parça bile, bulunduğu yerin yarma veya ocak numarası, plândaki harf ve rakamı yazılmış olan torbalara, kutulara konmuş; heyetin kampında depo yapılan odaya getirilmiştir. Orada sıra numarası almışlar, kısa fakat açık tarif edilmişler; sonra temizlenmiş, mühim olanların resmi çekilmiş, deseni veya kroki yapılmış, ait olduğu fişi üzerine mükemmel bir tarzda naklolunmuşlardır.

1927 Haziranının en mühim neticesi şu olmuştur: Toprağın tabakalarını

1927	1928	1929	1930	1931	1932
I	I	I	I	Neolitik	Kalkolitik
				Bakır	Bakır (2300M.E.)
II	II	II	III a	Tunç	Tunç
III	III a	III a	III b	—	
		III b	II	Eski Hitit	Hitit
	III b	IV	IV	1500 Yeni Hitit	1200
IV	IV	V	Frikya	Frikya	Frikya
			V	V	—
				Hellenistik	—
Roma	Roma	Roma	Roma	—	—
Bizans	Bizans	Bizans	Bizans	—	—
Selçuk	Selçuk	Selçuk	Selçuk	—	—

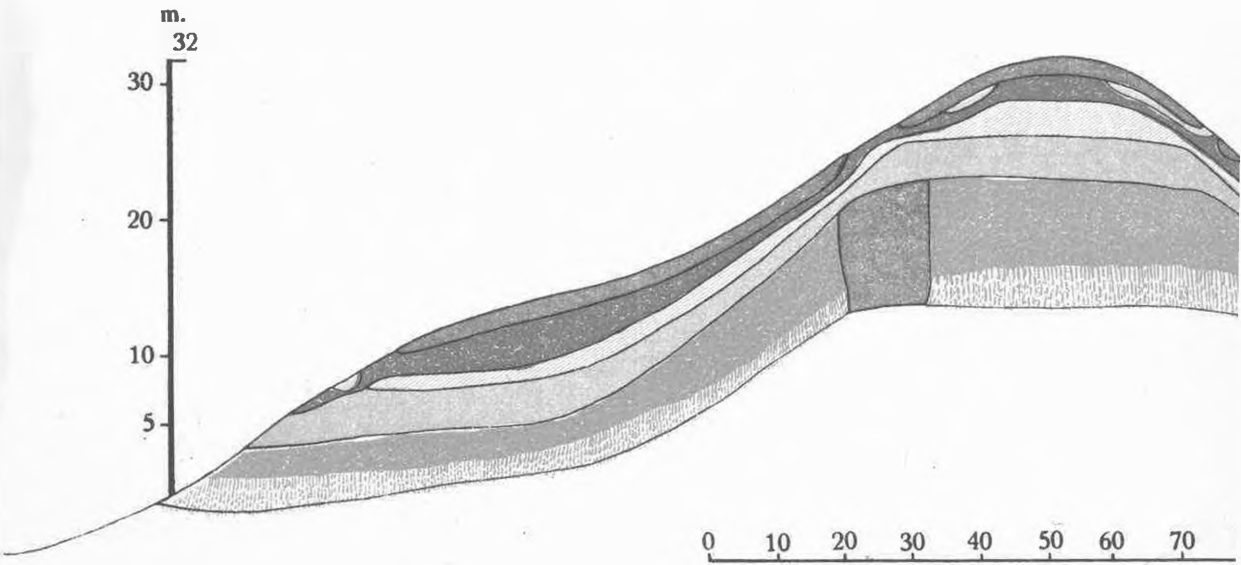
Şekil: 6

bilmek; her tabakanın verdiği eşyanın küme ve serisini yapmak; böylece iptidai, mahallî bir chronologie meydana getirmek!

Hafriyat heyeti ilk anda hüyükün en yüksek noktasında Selçuk Kalesi ve Osmanlı kap kakac gerileriyle karşılaşmıştır. Sonra Bizans eserlerinin tabakasına, sonra sırasile Roma, Galat, Hellenistik, Medya, Firikya, Hitit, Tunç, Bakır Devri tabakalarına raslamıştır. Yalnız, bu tabakaları böyle adlarla kaydetmeden evvel numaralarla göstermişlerdir [Şekil: V].

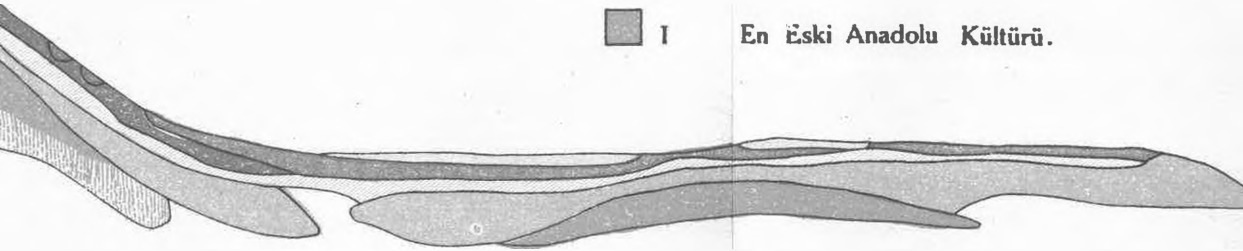
Ancak 1930 hafriyatından sonradır ki Alishar Hüyükündeki medeniyet

ALİŞAR HÜYÜĞÜ

Hafriyat Heyetinin ilkin tesbit ettiği kül

- VII Selçuklar ve Osmanlılar Devri.
- VI Hellenistik Devri – Roma ve Bizans Devri:
- V İmparatorluk Sonu Devri: Firikyalılar, Medy
- IV Eti İmparatorluğu Devri (1650 M. E.).
- III Eski Eti
- II 2inci Bin Sene (M.E.): Ecnebi Tüccarlar D
- I En Eski Anadolu Kültürü.

90 100 m.

r tabakalarını gösteren şema (Içkalede 16 metre derinliğe kadar).

Şekil : V

(Alişar Hüyüğü)

Ending 2400 Com. 2200-1200 10 Com. 98 Com. 3,2 Com.	Von der oic. 14 Osten Neolithic	Oic. 11 Schmidt	Oip VI İlk sene ikisi müştereken:
	Copper age	I.	I.
	Early bronze age	III. (Ancient Hittite)	III.
	Hittite (Contemp. for somtine with foreingn merchantin Eoppar).	II. (Fornign merchats in Cappadocia) .	II.
	Post Hittite	IV. (New Hittite)	III.
	Phrygian	V.	
	Medo - Persian		
	Hellenistic Galatian Roman Byzantine	VI.	Roman - Byz.
	Seljuk (no settlement) Osmanlı Armenian	VII.	Seljuk and Osmanlı

Şekil: 7

	Çapanoğulları — Osmanlılar
	Selçuklular
	Bizanslılar
	Romalılar
	Galatların istilâsı
	Kadım Yunan devri
	Büyük İskender devri
	İranlılar
M. E. 700	Medyalılar
M. E. 1100	Frikyalılar
M. E. 1200	«Post — Hittite» (Hiyeroglif)
M. E. 2200	Hittitler
M. E. 2400	Tunç devri (Troie — I.)
M. E. 3500	Bakır devri (Asur) .
	Neolitik (Kolkolitik)

Şekil: 8 — 1932 senesine ait Alişar Hüyükü Kronolojisi

tabakaları arkeolojide karşılıkları olan devirlerin adıyla yazılabilmektedir [Şekil: 6]. 1930 da Von Der Osten ile arkadaşı Dr. Schmidt chronologie hususunda daha birleşmemiş bulunuyorlardı [Şekil: 7]. Yalnız 1932 senesi sonundadır ki hafriyat heyeti şu nihai chronologie'yi tesbit edebilmiştir [Şekil: 8]. Şurasını şimdiden kaydetmeliyiz ki Von Der Ostenin bilhassa ısrar ettiği bu kronolojinin Tunç, Bakır Devirleriyle Neolitik Devri kaydı arkadaşlarının tamamile tasvibine uğramamıştır. Binaenaleyh bu hususta, en son neşriyatlarında yeni tadiller bekliyebiliriz.

III.

1932 senesi hafriyatı haziranda başladığı zaman Amerikalı heyet Alişar Hüyüğünün muhtelif medeniyet tabakalarına ait binlerce vesikaya sahip bulunuyordu. Chronologie'sini tesbit etmişti. Hüyüğün üzerinde olup biten hadiselere takribî olsun bir şekil verebiliyordu.

Şimdi emeğini şu noktalara hasretmek istiyordu:

1. Hüyükte en mühim içtimaî hareketlere vesile olan Hititlerin istihkâm ve şehir mimarisini ele geçirmek.
2. Frikyalıların şehir ve istihkâm mimarisini tesbite çalışmak.
3. Hüyüğün İçkalesi üstünde açılan derin, murabba büyük yarmayı genişleterek tabakalara ait malûmata son şeklini vermek.
4. Mümkünse hüyüğün kırkar kilometrelik muhitindeki jeoloji, coğrafya ve arkeoloji vaziyetini tetkik etmek.

Kadro itibarile heyet bu sene daha dolgundu. Reis Von Der Ostenden başka Mısırdaki mesaisile tanınmış ve Boğazköyünde 1931 senesi hafriyat ile Anadolu arkeolojisine iştirak etmiş bulunan Dr. Kurt Bittel ve refiki Mimar Kurt Stein, Amerikalı arkeoloğ Dr. Mc. Ewan, Amerikalı Mimar Hainess asıl hafriyat heyetini teşkil etmekte idiler. Coğrafya kısmını Amerikalı Muallim M. A. Morrison idare ediyor, kendisine Von Der Ostenin küçük kardeşi, Berlin Darülfünunu talebesinden M. Karl Eugen muavinlik yapıyordu. Fotoğraf işlerini Alman M. Schöler, idare müdürlüğünü Alman M. J. Reifemüller, amelenin teknik nezaretini Macar Almanlarından Mr. Scharrer sevk ediyordu.

Önceleri hafriyat iki veçhede toplanmıştı [Şekil: IV]: Hüyük sekisinin şark ve şimal muhitlerinde; hüyüğün içkalesi üstünde.

Hüyüğün sekisi şark, şimal, cenup tarafında — şimdi değirmene akan — bir su ile çevrili. Bu kıyılarda daha evvelce kısmen yapılan hafriyat Bakır ve Hitit Devirlerine ait sur parçalarını, bina yıkıklarını meydana çıkarmıştı. Bu sene heyet bilhassa Hitit Devrine ait surları tamamile elde etmek üzere çalışmaya başladı. Altı senelik tecrübe ile olgunlaşan amele çok dikkatle tarıyorlardı. Bilhassa şark ve cenup şarkında şu netice elde edildi:

«Eski Hitit» Devrine ait duvarlar «Yeni Hitit» Devrinin yıkıkları altında bulunuyor, her iki manzumede teknik itibarile tamamilen bir, istikamet itibarile de biraz ayrılık gösterebilir de gene hemen aynı yönü takip ediyorlardı. İkinci duvarın taş temeli birinci ve daha eskinin kerpiç duvarı üzerinde idi. Evvelâ iri, az düzeltilmiş veya hiç düzeltilmemiş taşlarla bir temel; onun üstüne kerpiçten duvarlar örülür idi. Temellerdeki taşlar hep çamurdan harçla tutturulmuştu. Bu duvar kesilmeden devam etmiyor. Üç mühim hususiyeti var:

- a. 15 - 20 metrede bir köşe yapmak (Fransızların Redent dedikleri..), köşeden sonra derhal girinti yapmak, ve böylece düzlüğüne giden bir çark dışı manzarası meydana getirmek. Her köşenin mevcudiyeti iri temel taşlarla örülür olarak muntazaman belli.
- b. Temellerin üstündeki kerpiç duvarlar yekpare ve müselsel değil. 5 - 10 metrelik, bazen 15 metrelik uzun bloklar halinde örülmüşler. Bu, Hitit istihkâmlarının yeni bir hususiyetidir. Bu tertip sayesinde, hücum edenler duvarın neresinden yıkarlarsa yıksınlar, ancak mahdut ve müstakil bir parçaya — diğer kısımlara dokunmadan, — zarar verebiliyorlar. Bu parçanın tamiri ise çok kolay.
- c. Zamandan ve inşa maddesinden iktisat etmek, aynı zamanda çok kalın bir müdafaa suru yapmak için biribirine muvazi, herbirinin kalınlığı — en çok — bir metreyi geçmeyen, aralarındaki açıklık ise — yerine göre — 3 - 5 metreyi bulan iki duvar sistemi kurmak; aralarındaki açıklığı toprakla doldurup perkiştirmek. Böylece ucuz, az emekli ve çok dayanıklı duvarlar elde etmek. Son devirlerde — meselâ Frikya ve Roma devrinde.. — bu duvarların içi oyulup ev gibi kullanılmış olduğu da görüldü.

«Eski ve yeni Hitit devirleri» ne ait bu iki duvardan ancak en eskisi hüyük sekisinin diğer mühim bir kısmında daha elde edildi. [Şekil: IV] teki kırmızı kalın çizgiler bu hususta rehberlik edebilirler. Surun ele geçmemiş görünen kısımları ya tamamilen kazılamamış olmaktan, yahut karmakarışık devirlerin yığıntısıyla dolmuş bulunmaktan dolayı bulunamamıştır. Bu suretle, eski surun her tarafta tahrip edilmediği belli olmuştu ki bu imtiyaz bilhassa şark tarafına aittir.

Aynı devre ait, ve zaman itibarile bu ikisinin arasına düşen diğer bir surun mevcudiyeti cenup ve şark taraflarında bulundu. Yalnız bu duvar tahkim ehemmiyeti noktasından birinci ve üçüncüden aşağıdı. Böylece, Hüyük sekisi üstündeki istihkâmlarda *Hititlerin* üç mimarî devri tespit edilmiş oldu. Bir vassı mümeyyiz hepsini de birleştiriyordu: Surların plânı daha çok değirmi idi.

Duvarların yapılışı ister ehemmiyetli, ister ehemmiyetsiz olsun, yer yer kulelerle kuvvetlendirilip tahkim edildiği görüldü. Yalnız cenupta, şarkta *sekiz* kule yeri ele geçti. Kulelerin hepsi de dört köşe olup kalınlıkları epeyce değışikti. Hititler takviye ve tahkim usulünde lüzumsuz bir şey yapmıyorlar, fakat lüzumluyu her yerlerinde buluyorsunuz.

Gizli yeraltı yollarının *Alişar Hüyüğü* nde de mühim rol oynadığı daha evvelki senelerdenberi biliniyordu; *Boğazköy* dekilerle aynı tipte olan bu eserler olduğu gibi muhafaza edilmişti. Bu sefer doğrudan doğruya methal arandı. Cenup ve şark tarafında, surun iki noktasında göçüntü, yangın izleri taşıyan geniş açıklıklar, daha geçen seneden göze çarpmıştı; bu seneki araştırmalar sonunda onların birer methal olması kabul edildi. Bu girme yerleri, Hititlerin âdeti hilâfına, basit açıklıklar olup iki taraflarında iri, dört köşe kulelerle muhafaza ediliyorlardı. Her iki girme yerinin de mütemadiyen zorlan-

Şekil : 9 — A II.

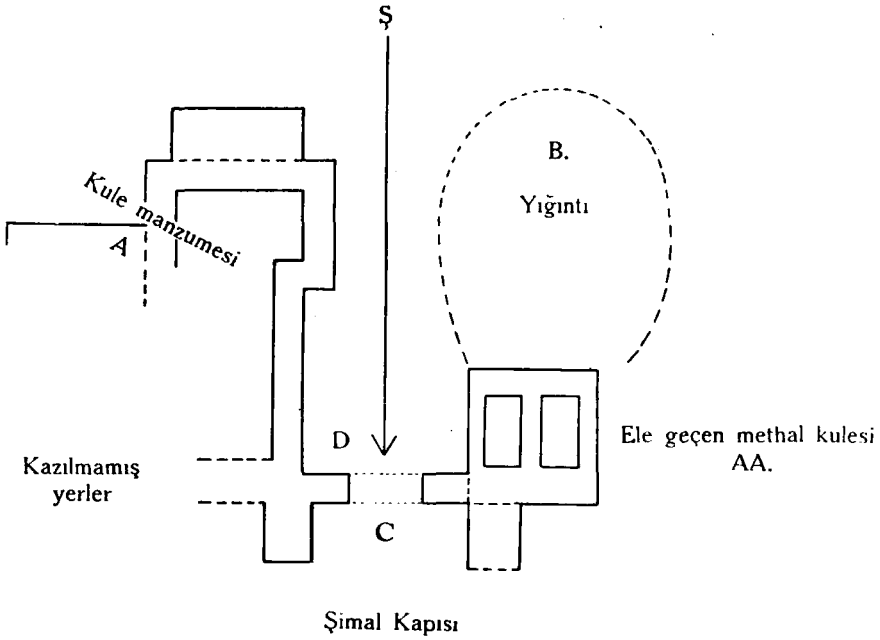
Şekil : 10

dığı ve mütemadiyen tamir edildiği — toprak göçüntülerinin yığılışı biçiminden ve bizzat methalin temel, duvar seviyelerinin mütemadiyen değişmiş olmasından — anlaşılıyordu.

Bu sene bulunanların en mühimlerinden biri de şüphesiz "Şimal kapısı" adı verilen büyük methaldir. Mevsimin sonuna kadar burası hafriyat heyetini yordu, ümide ümitsizliğe düşürdü. Müthiş bir yangın selinin burayı da bir iki kere tamamen harabeye çevirdiği, işçilerimizin kazması altından çıkan ve tuğla haline geçmiş bulunan kerpiçler, küller, kömürleşmiş kereste gerilerinin-

den — ki kocaman yığınlar yapmış bulunuyorlardı — anlaşılıyordu. Bu yığınlar arasında *Friky*a Devrine ait eşya, Hititlerinki ile karışık bulunmuştur [Şekil: 9 ve 10]. Hüyüğün Frikyalılar tarafından istilâsı nasıl şartlar altında olmuş, pek iyi tahmin edilebilir!

Methal belki de mütenazır bir kule sistemile başlıyordu [Şekil 11] ve A kuleler manzumesinin karşısında — şimdiki gibi bir B yığını değil — belki benzer kuleler vardı. Şimdi kazılıp ele geçen kısım tenazursuz bir çifte geçittir. Acaba hücum edenin kapıya varmadan evvel müstahkem sur kısmının tesiri altında — hem de açık olan sağ tarafının — bulundurulması prensipi mi güdülmüştü? Tirent ve Mikenada olduğu gibi! [R. Dusseaud: *civi. Préhelleniques*, s. 130]. Tip prensip *Boğazköy* de, *Karkamış* takinin de aynı gibidir [mukayese için

Şekil: 11 — Şimal kapısı

O. Puchstein'in *Boğazköy* adlı eserinin 51 inci sahife ve 38 inci şekline; J. Garstang'ın *The Hittite Empire* adlı kitabının 297 inci sahife ve 40 inci şekline bakınız].

İlk D methalin bütün unsurları, plânı ele geçirilmiş, C ile gösterdiğim sahada görünen ikincisi için vakit kalmamıştır.

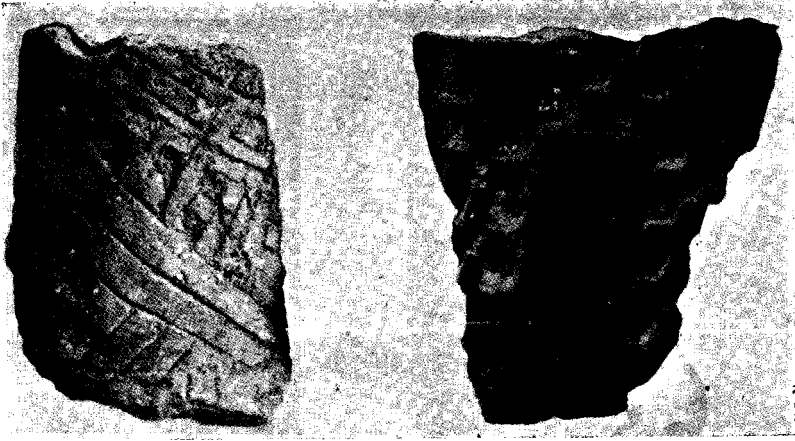
Hüyük sekisinin garbında ilkin çok sertleşen toprak kütlelerinin altından gayet iri ve yekpare yapı taşlarının çıkması burada büyük ve müstesna tipte bir kapının bulunduğunu zannettirmişti. Şimdiye kadar garp kısmının — geçen küçük su ve bataklıklar sayesinde — bu tarzda bir vasıtaya lüzum bırakmadığı kanaati vardı. Taşların meydana çıkışı bu kanaati önce sarstı. Lâkin her dört

tarafın sıkı aranişı sayesinde kaprı olmadığı öğrenildi amma zemindeki taş döşemeye nazaran nasıl izah edilmesi lâzımgeldiği, o zaman için, kapalı kaldı.

Hititlerin İçkale üzerindeki sur ve istihkâmlarını tamamen ortaya koymak, I inci ve II inci Friky Devri istihkâmlarına ayrılan zaman yüzünden, mümkün olamamıştır. Bununla beraber içkâlenin cenup kapısına ait bilgimiz aydınlanıyor: Tunç Devrinden kalan aralığı *Hititler* kulelerle tahkim ediyor,

Şekil: 12 A — Kale'nin cenup kapısı, rampa ve kule yıkıkları
+ işaretli yer rampadır. ++ işareti, derin büyük yarmanın mevkiini gösterir.

Şekil: 12 B — 1930-31 de Neolitik denen devrin çanak, çömleği.

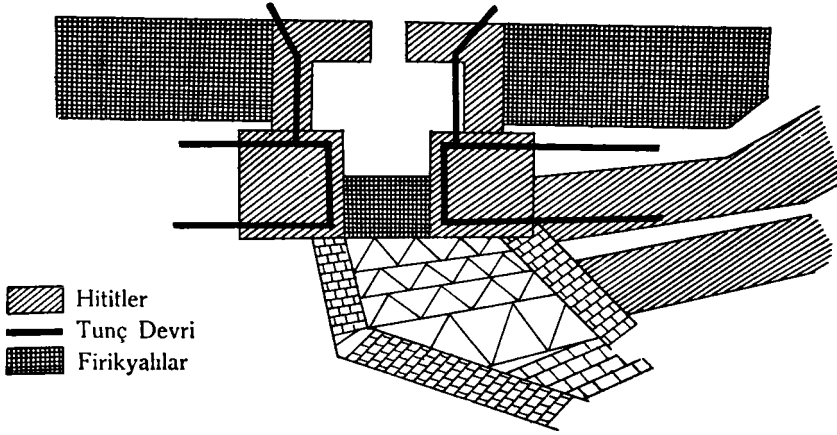
oraya çıkan yolu — bütün askerî mimarlıklarında gördüğümüz ve çok sonra Kurunu Vusta şatolarında göreceğimiz — rampa usulile manialaştırıyorlar. Yolun sağına gelen kale surunu bilhassa kuvvetlendirdikleri halde sol tarafı adeta açık bıraktıkları da — biraz evvel kaydettiğimiz gibi — «Hititce» bir

kurnazlık; Hücum edenler, o zamanın âdetince kalkanlarını sol kollarında taşıdıklarından açık kalan sağ yanını en yakın ve kat'î surette vurmak! [Şekil: 12 A].

Hüyükün her yanında olduğu gibi içkalede de bir canlılık, genişleme var. İhtiyat tedbirleri de eksik değil: Cenup kapısının iç methalinde taştan birçok iri yuvarlaklar, hep Hitit tabakasında bulundu. Bunlar, hücum edenler üstüne yuvarlanacak mermilerdi! Aynı mermileri *Frikyalılar* da Cimmériens'lere karşı, içkalede bu kapısının ileri ve içersindeki son ricat yerinden atarak kendilerini müdafaaya çalışacaklardır.

Geçen seneler, Hititler zamanında kapandığı zannedilen bu kapının ancak içkale «Frikyalılar»ın eline geçince örüldüğü ve zaten bu yeni surların içkale sahasını darlaştırdığını, cenup kapısının ilersindeki methalin bir nevi depo veya zindan haline getirildiğini de öğrendik [Şekil: 13].

Cenup kapısı

Şekil: 13 — Cenup kapısı

M. E. 2200 senelerinden 1200 tarihlerine kadar uzayan ve Alışar Hüyükünün İçkalesi üstündeki izi 5-6 metrelik kalın bir tabaka meydana getiren «Hitit Devri»nin bütün Hüyük çevresindeki müdafa sistemi ve mimarisi, hemen bütün esaslarile meydana konmuş oluyordu.

Hititlerin sivil mimarisini, daha 1929 da Hüyük sekisinin cenubunda bulunan Büyük yapı ve ona yakın evler manzumesi izah edecekti. Bunun içindiri ki 1932 programında buraya ayrı bir yer verilmişti. Yazık ki bir taraftan Müsyü Osten'in mütemadiyen seyahate mecbur olması, Dr Bittel'in Boğazköyünde çalışması . . ., bu sahadaki çalışmayı en küçük dereceye indirdi. Elde edilen neticeler de pek geniş ve aydınlık olmadı.

Bina [Şekil: 14] oldukça kaba fakat iri «orthastates» lar üstünde, bunlar da biçimsiz taşlardan temeller üstünde yapılmış büyük bir mustatildi. Şimal-cenup istikametinde uzuyor, şimal tarafında kaim bir zaviye halinde büküldüğünden bina, bu uçta daralarak devam ediyordu. İçinde, yapının dört duvarına yaslanan, hep böyle kaim zaviyeli bir hayli bölmelerin plânı görülmekte; ortasına doğru taşla döşenmiş bir sahanlık, bir avlu veya başka bir şey olması mümkün, bir saha bulunmakta idi. Buna bir koridor diyenler bulundu. Binanın şark tarafındaki yapı yığınları bir hercümerç halinde bulunduğundan oradaki teferruat pek iyice farkedilemiyorsa da yalak taşları, değirmen taşları, ve sonra

Şekil: 14 — 1929 da kısmen ele geçen cenuptaki büyük yapının 1930-31 de meydana çıkarılan heyeti mecmuası. [Cenuptan görünüşü]

sık sık görülen küçük ve taşla döşeli sahanlıklar . . , nihayet binanın garp tarafından cenuba doğru uzayan, biçimsiz ufak taşlarla döşeli cadde . . , burasının *umumî bir yer* olduğu kanaatini kuvvetlendiriyordu.

Biraz cenupta, bu cadde ile birinciye birleşen diğer bir yapı manzumesi, sekkinin kenarına yakın yerde de asıl dış surun bölükleri bulunmuştur. *Boğazköy* kapılarına benzeyen bir kapı; bir yeraltı yolu ve onun üstüne gelen bir sur köşesi ile bir kule daha geçen sene ele geçmişti. İşte gene bu sahadadır ki Kapadokya örneğindeki tabletler bulunmuştu. Bütün bu sahadaki yapılar sivil mimariye ait olup taş temel, kerpiç duvar, kaim zaviyelerden meydana gelen bölmeler . . esası üstüne kurulmuştu. Bölme duvarları da keza hep kerpiçten ve oldukça ince idi. Heyetin bu sene de ad vermekten âciz kaldığı büyük yapının kapısını cenupta, garpta değil şimalde, bilhassa şarkta aramak lâzımdı. Asıl şark ve şı-

mal tarafındadır ki ev kümelerinin bakryeleri, plânları elegeçmiş; buralardaki araştırmalar, Hitit Devrinde seki üzerinde nekadar kesif bir kalabalığın yaşa-
mış olduğunu gösteren bina izleri ve eşya bakryeleri vermişti.

Sekideki Büyük Sur araştırıldığı zaman, evvelki seneler kazılmış olup bu sur kısımlarına yakın bulunan sahalar da temizleniyordu. Bu suretle Hitit Devrine de ait birçok ev yerleri daha bulundu ki mimarî prensiplerindeki bir-
liği hüyükün canlı medeniyetile beraber meydana çıkarıyordu.

İçkaledeki derin yarma:

Von Der Osten daha 1927 de Alişar Hüyükü üstünde bulduğu çanak çömlek parçalarına bakarak burada Néolithique bir devre bulunacağını tahmin etmişti [OIP, VI, 1,246; Ş. 210 ve OIC, 11, sahife - 156]. [Bizim verdiğimiz şekil: 12 B ye de bakınız].

1929 danberi içkaleenin üstü tabaka tabaka aranmakla beraber cenup garbına düşen sahada büyük [takriben 10×10 eb'adında] bir derin yarma ka-
zılmağa başlanmıştı. Buna heyet «Test Square» adını vermişti. Bu yarma on-
ların chronologie'sini meydana getiren ölçü, mihenk taşı vazifesini görecekti.
— Burası 1929 ve 1931 mevsimi sonuna kadar 26,50 metre kazılmış, 24 met-
reden aşağısının, çanak çömleklerine ve hiç maden çıkmamasına bakılarak,
Néolithique tabaka olduğu kabul ve neşredilmişti. Bu suretle, ta yukarda
Osmanlı tabakasından itibaren bütün devirlere ait tabakaları içinde bulun-
duran — tabir caizse. — canlı bir levha elde edilmişti.

Bu levhanın mahiyetini bu seneye kadar heyetin nasıl işaret ettiğini bizim V, VI, VII ve VIII inci şekillerimizde takip mümkündür. Beşle on beş arasında
değişen bu levhanın taksimatı, 26 yı geçen kültür tabakasını ihtiva ediyordu.

Bu sene, ağustos ortalarındanberi, bu derin yarmayı genişletmek ve
sonra da derinleştirmek için çalışılıyordu. 23 ağustosta, Dr. K. Bittel'in idare
ettiği bu kısım, beklenmedik ve çok mühim bir şekil alıverdi: Genişletilen
kısımında 23.30 metreye varınca ev temelleri ve taksimatile mezarlara rastlandı.
Evler hep köşeli olup duvarları — elde tıpkı tezek gibi, tekerlek veya sadece
söbe bir biçime sokulmuş — çamur parçalarının biribiri üstüne konulmasile
meydana getirilmişti. Yanyana kurulan bu evlerin birisinde buğday
döğülecek yer ve dibek bulundu. Duvarların veya sadece evin içinde bulunan
mezarlar daha çok ehemmiyetlidi: Değişik biçimli küplerin içinde, büzülmüş
ölüler vardı. 23,30 metrelik toprak tazyığı ve asırların bilinmez hercümerci
altında ezilen küpler, ölüler de ezmişlerdi. Öyle ki el dokunan yer toz kesil-
liyordu. Kafatasları kurtarılamadı. Fakat gövdenin uzun ve yassı kemikli
kısımları bin tedbir, bin dikkat, bin ilâçlama ile korunabildi. İşte o zaman iki
ölünün kolunda bakır bilezikler görüldü. Ufaklıkları iki genç kıza ait olduk-
larını gösteren bu süs eşyası, mimarî izlerden fazla heyeti şaşırttı [1].

Mezarlardan bir kısmı sadece toprağa gömülmüştü; gerek küpte, gerek
sadece toprakta gömülmüş olsun, ev ve duvar hududu içinde ele geçenler

[1] Bu bilezikleri 1932 senesi Komiser defterinde bulmak mümkündür.

hep ufak yaştaki insanlarındı. Bir kısım da bu hududun dışında bulundu; bunlar daha büyük insanlarındı. Böylece üç tip mezar görüldü. Ölülerin üstünde saz kamışının tellerinden örülmüş, bir ince hasır gibi dokunmuş giyecekler vardı ki birer parçasını ecza ile dondurup muhafaza etmek mümkün oldu.

Bu genişletilen kısım 26.30 metreye varana kadar yeniden maden eşya bulunmadı. Ev eşyası alet.. olarak ele geçen pişmiş topraktan kap parçaları gittikçe hususileşiyordu. 26.30 metreye varınca genişletme işi bırakıldı, eski geniş çukur derinleştirilmeğe başlandı. 27,50 metrede yeniden bakır eşya parçası bulundu. 28 metreye varınca yeniden bir iskelet, üç bakır eşya parçası

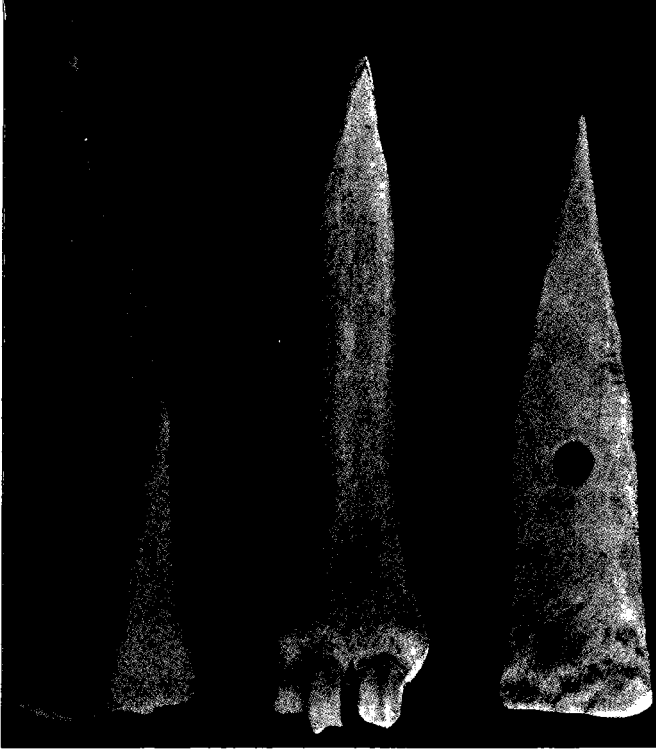
Şekil: 15

ele geçti. İskelet hemen tozdan ibaretti ve bir kap içinde mi, sadece toprakta mı olduğunu tayin bile imkânsızdı.

26,30 metredenberi yanmış buğdaylar, samanlar ve ufak obsidien bıçakları ve parçaları bulunuyordu. Yangın izleri, kül ve kömür tozu haline gelmiş bakıyeler.., tabaka teşkil etmekteydiler: Daha bu zamanlarda bile hüyükümüz bir dögüş yeri olmuş!

Hüyükün ağır ağır üstünde şekil aldığı asıl toprak tabakası 28,50 metreden sonra görüldü. 30,50 metreye kadar inildi ve asıl toprak tabakasına, varılmış olduğu kat'î olarak anlaşıldı.

İşte asıl bu andan itibaren Alishar hafriyatının altı senelik bilânçosunu yapmak ve hüküm vermek imkân altına girmiş bulunuyordu. Bu bilânçoşu şöyle çizebiliriz:

Şekil : 16

A) *En Eski Devir*. Hüyüğümüz, bir bataklık veya göl ortasında tabii olarak mevcut bir tümeltiye sığınan insanlarla hayata giriyor [1]. Bu insanlar vahşi ve paléolithique devreye hiç mensup olmadıkları gibi tam bir néolithique devrede bile değiller. Nereden, hangi ırktan geldiklerini, tamamen yerli olup olmadıklarını bilmiyoruz. Bu Enéolithique kültür tabakası içkaleda, geçen seneler 26 metrede, birçok yapı bakıyeleri arasına sıkışmış olarak bulunmuştu.

Şekil : 17

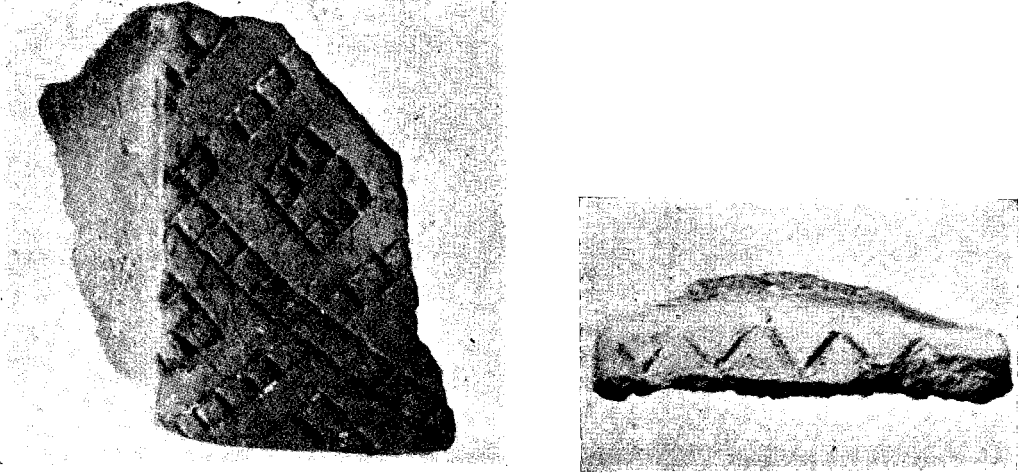

Şekil : 18

Fakat kazılan sahanın ufaklığı, bu tabaka hakkında kat'i hüküm vermeği alıkoymuştu. Bununla beraber, geçen seneler, bu tabakanın «Yakınşark» taki diğer Néolithique kültürlerle alâkasını şüphesiz bulmakta idiler.

[1] Hüyüğün, ortasında yükseldiği sahanın, kablettarih devirlerde, bir göl veya bataklık olduğu evvelce tahmin edilmişti. Hanovra Darülfünununda Privat Docent bulunan Dr. G. Bartsch (Jeolog), 1930 da yaptığı tetkikler ve sondajlarla bu tahmini teyit eylemişti. (OIC, 11, sahife: 156).

Bu ilk sakinlerin arkasından yeni birçokları geliyor. Hepsi de kavga ile, dögüşle geliyorlar. Bunların kültüründe büyük bir fark yok. Yalnız, bıraktıkları yanmış, bazan da yanmamış buğdaydan, samandan. ., bunların ekip biçmeyi bildiklerini öğrendiğimiz gibi; ele geçen iri kemik parçalarından, bu parçaların bir baltaya veya iri bir bıçağa sap olacak, yahut çuvaldız, iğne gibi kullanılacak surette işlenmiş, hazırlanmış olmalarından, ve sonra birçok obsidien bıçak ve parçalarından da onların avcılıklarını; avlarının kemiklerini ve obsidien'i işleyecek kadar san'atkâr olduklarını öğreniyoruz [Şekil: 15 ve 16]. Bu insanların madenle, bilhassa [ve belki yalnızca] bakırla aşinalıkları, 28 metrede bile, bakırdan yapılmış eşya parçaları ele geçerek sabit olunca 23,30 veya 23 metreden asıl toprağa kadar olan *yedi* metrelik kalın tabakanın — evvelce söylendiği gibi Néolithique değil — Enéolithique veya daha doğrusu Chalcolithique devri teşkil ettiği kabul olunarak, Anadolu arkeolojisinde bir diğer malûm esas meydana getiren Troie I. den biraz daha yukarıya, takriben M. E.

Şekil : 19

3500 tarihlerine kadar çıkan bir chronologie'nin başı elde edilmiş bulunuyordu.

Bu tabakanın mimarisi hakkında tam bir fikir sahibi değiliz. Kazılan yerin — nispeten — mahdut oluşu, o devirde kullanılan malzemenin derhal toprak kesilen iptidailiği. ., heyeti bu sahada esaslı ve devamlı vesikalardan mahrum bıraktı. Ama bu chalcolithique devrenin çanak çömleği hakkında bu sefer emsalsiz vesikalar bulundu. Biçim itibarile bu kadar güzel, orijinal eserlere rasladığımızı hatırlayamıyoruz. Hamur katkılı ve kıtıklı, kaba olmak, pişme meselesi iptidaî kalmakla beraber kap tamamen zarif bir *abide* kudretini muhafaza ediyordu. Kabın üstü siyah [1] bir boya astarile örtülmüş ve gayet

[1] Dr. G. Conteneau'nun işaret ettiği veçhile, "Onasya"nın kablettarih devirlerinden kalan kaplar ilkin, hemen her yerde ve hemen munhasıran, siyah boyaya batırılmış ve böylece kabın üstünde boyadan bir nevi astar meydana gelmiştir. Dr. K. Bittel'in Alişar Hüyüğünde bulunan çanak, çömleklere dair yaptığı tasnifli şema dahi Conteneau'nun işaret ve hükmünü teyit etmekte; kırmızı renkli kabın ancak Bakır Devrinin sonuna doğru fazlaştığını ispat eylemektedir. Bu çok kıymetli şemanın bir suretini Ankarada, Etnoğrafya Müzesinde görmek mümkündür.

parlak bir cilâ gibi elle — şüphesiz bir taş veya bir kemik vasıtasile — per-dahlanmıştı. Hamurun asıl rengi kâh Japonların renginde, kâh esmerdi. Kap-ların üstünde nakış, resim bulunmıyor; yalnız kabın bizzat şekli, emsalsiz bir süs teşkil edecek kadar itinalı, değişik, zarif bulunuyordu. Birkaç parçanın üstünde baklava biçimli, derince ve enli çizilerek yapılan süsler vardı. Amma bu cinsten çok az bulundu. Tektük kırmızı renkli çanak çömleklere de ras-lanmıştır [Şekil: 17, 18, 19, 20 ve 12 b]. — Sonra görüyoruz ki bu chal-colithique tabakanın insanlarında *din* var: Üç çeşit gömme usulü görüyoruz; demek ki inandıkları şey var, riayet ettikleri an'ane var, o halde bir cemiyet hayatı var.

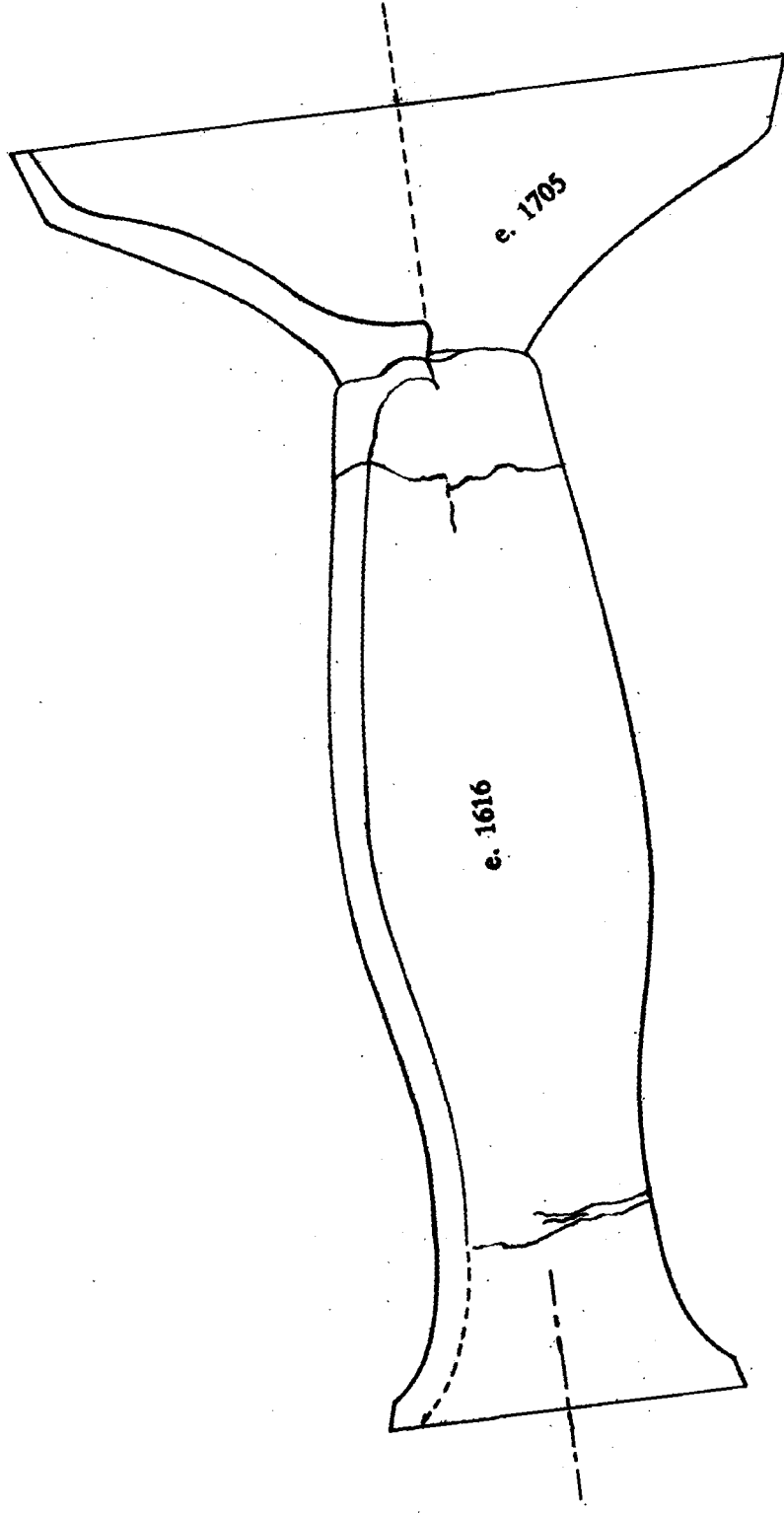
B) 23.30 veya 23 metrede bu chalcolithique kültür değişiyor. Taş temelli ve gene *köşeli* bir mimarî görünüyor. İçkaleye yükselmiş, hüyük sekisi teşek-kül etmiştir ve şimalinde, cenubunda insanlar oturuyor. Bakırdan yapılmış süs, ev avadanlıkları ve saire bulunuyor. Anlıyoruz ki *Bakır Devri* girmiştir. Fakat hüyük henüz müstahkem değil; bulunan eşya az. Pişmiş topraktan ya-pılmış kaplar içinde kırmızı renkler biraz daha fazla.

Şekil: 21 — Bakır devri (B) ölüsü ve mezarı

Geçen seneler, chalcolithique devirden sonra gelen bu tabakalara sadece I. inci Devir demişlerdi. Şimdi «Bakır Devri» diyebiliyorlar. Bu tabakaların en eskisi içkalenin bulunduğu tepeliktedir. Bu tepeliğin çevresi kurudukça hüyük-ğün sekisi teşekkül etmiş, insanların oralara yayılmasına vesile vermiş.

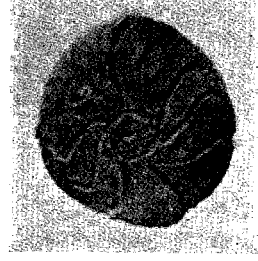
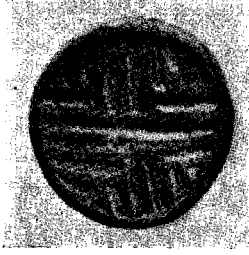
23 metreden 10 metreye kadar devam eden ve bu 13-14 metre kalınlık ile ehemmiyeti açığa vuran *Bakır Devri* nin ikinci bir safhası var ki — yukar-da söylediğimiz kısmını A ile gösterirsek bu ikinci safhaya B demek lâzım; — aynı kültürün çok ilerlediğini bildirir. Bu son devrenin eserlerini, asıl seki üstünde 6-7 metre derinlikte buluyoruz. Bu eserler mühim. Çünkü içkale müstahkem bir şekil aldığı gibi eski çevresinde de binalar, müdafaa vasıtaları buluyoruz. Taş temel, köşe ve kerpiç, bu yapıların karakteristik unsurlarıdır.

Şekil: 20

Duvarlar oldukça kalındır. Bu insanlar da ötekilerin yaptığı plândan ayrılmamış!

Ele geçen kafataslarından halkın mesocéhal bir örneğe mensup olması tahmin edilmektedir. Cenazeler ya doğrudan doğruya toprağa, yahut — ve çok kere — kaba hamurdan yapılmış iri küplere konmaktadır [Şekil: 21].

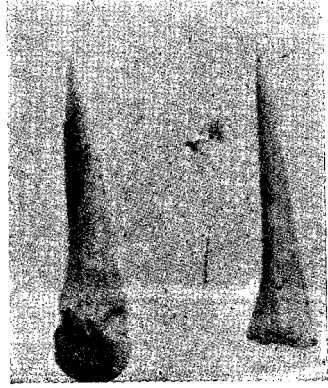
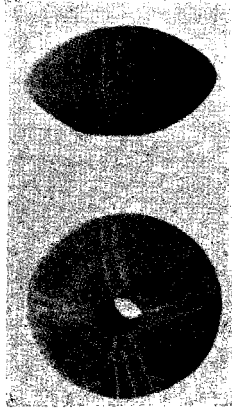

Şekil: 22 — (a) Bakır devri (B) Bakır mühür

Şekil: 22 — (b) mükerrer

Ölü ikiye bükülmüş olarak konuyor, sonra küp yana yatırılıyor, ağzı bir veya iki yassı taşla kapatılıyor. Arasıra duvar dibinde ve arasında da bu küplerden çıktığı görülüyor. Ölü ile birlikte mezara konan eşyaya çok az rastlanmıştır. Tektük ufak yüzük, toplu iğne, ufak bir kâse veya iri bir çanak., bu nadir rastlanan eşya listesine girebilir.

Mühür lerin çoğu bakırdandır; pişmiş veya pişmemiş topraktan, taştan da vardır [Şekil: 22 a ve 22 b]. Kaideleri dört köşe, tekerlek; sapları uzun

Şekil: 23 — Bakır devri (B) Ağırşaklar

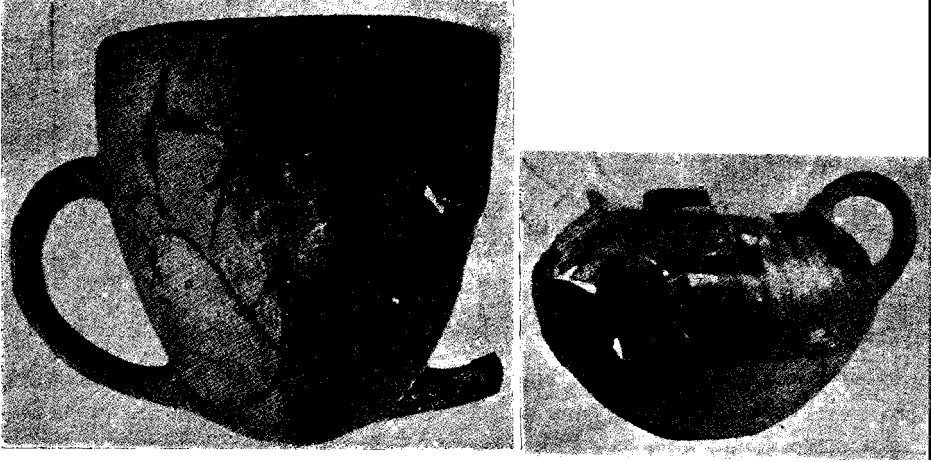
Şekil: 24 — Bakır devri (B) Kemik çuvaldızlar

veya kısa delikli dir. Kaidelerinde haç biçimli işaretler, hayvan şekilleri., derince kazılıdır.

Ağırşak lar (*fusaïoles*) hem pişmiş topraktan, hem serpantin denen kara taştandır. Bugün bile Anadolu kadınının kullandığı bu minik aletler., bu devrenin san'ati çalışması hakkında yeni bir fikir verebilir [Şekil: 23]. devrenin san'ati, çalışması hakkında yeni bir fikir verebilir [Şekil: 23].

Kemikten yapılmış çuvaldızlar veya iğneler; kaba taneli sert taştan yapılmış çukurca el değirmeni ve onun içinde buğdayı döğecek, öğütecek delikli, deliksiz taşlar., obsidien bıçakları., kurşun parçaları., hep bu devrin kültür eşyası içinde bulunmaktadır [Şekil:24].

Çanak çömleği elde yapılmıştır ve tek renklidir. Hamuru — ya Japon

Şekil : 25 — Bakır devri (B)

renginde, ya pembemsi. — kıtıklı, kabadır; pişmesi iyicedir; nispeten ufak el kapları çokça görünmektedir; biçimleri gene güzeldir; dışı — çok kere — kırmızı boyadan astara batırılmış ve elle güzelce perdahlanmıştır. Troie II. de

Şekil : 26 — Tunç devrine ait kap

Şekil : 27 — Bakır devri (B) kabı

bulunmuş olan [1] kaba benzer çift ve geniş kulplu bir kâse, bu devrin nispeten sonunda geliyor. Çünkü tek renkli olan bu kâsenin benzerini — balık kılıçgı gibi dizilmiş nakışlarla süslü olarak — devrenin en son tabakasında ve daha sonraki devrenin kapları arasında buluyoruz [Şekil: 25, 26 ve 27].

[1] R. Dusseaud : les Civi. Préhellé. S. 142, Ş. 105.

Hulâsa, bu devre, beşi içkaledde olmak üzere, sekiz kültür tabakasından meydana gelmiş ve hüyük her tarafta canlı bir iskân faaliyetine, istihkâma, binalara, şehre kavuşmuştur. Cemiyet hayatı ilerlemiş: Din ve itikada ait minik putlar, bereket ve tenasül allahlarının figürinleri pek çok ele geçmiştir; birçok ağırsaklarda bulunduğu gibi!

C) Bakır Devrinden sonra gelen tabakalar heyeti epeyce şaşırtmış, ayrı iki noktai nazarı ileri sürülmesine sebep olmuştu. 1929 da Von Der Osten Anadolu'da büyük exploration'unu bitirmek üzere Alişardaki hafriyat reisliğini arkadaşı Dr. E. F. Schmidt'e bırakmıştı. Bu zat o seneki hafriyat ile Hüyük sekisinin şarkında, «I. inci Devir» dedikleri *Bakır Devri* arkasından gelen tabakada — Kültepe'de bulunan Kapadokya biçimli — tabletler ve o taraflar ile münasebetli kültür eşyası bulmuş, ve bu tabakaya «II. inci Devir» ismini vermişti. Ona göre, bu devrin insanları I. inci ve III. üncü Devrin sakinleri yanında yabancıdır; tipleri brachycéphal'dir ve M. E. otuzuncu asrın sonuna doğru Alişar Hüyüğüne yerleşmişlerdir. Çanak çömlekleri el tornasında yapılmıştır; diğer kültür eşyası da çok farklı bir tekâmül göstermektedir; sembollerini çifte kartal olup kapların ve eşyanın üzerinde sık sık görünmektedir [OIC, 11, s. 69 - 70].

Von Der Osten 1930 ve 1931 senelerindeki hafriyat neticelerine dayanarak bu noktai nazarı reddetmişti. [H. H. Von Der Osten: RHA; 1932]. Müsyü Osten'e göre bu II. inci Devir tabakası yalnız Hüyük sekisinin şarkındadır ki I. ve IV. üncü Devir tabakaları arasında görülüyor; diğer her yerde III. üncü Devir tabakası I. inci Devrin arkasından gelmektedir. Müsyü Schmidt'in II. inci Devir dediği tabakanın çanak çömleği el tornasında yapılmıştır; halbuki III. üncü Devre dediğinkiler elle yapılmıştır. Bu ve buna benzer müselsel sebepler ve vesikalarla bu sene vaziyet şöylece tesbit edilmiştir:

Müsyü Schmidt'in III. üncü Devir dediği tabaka — bizim B ile gösterdiğimiz Bakır Devrinin arkasından gelip — *Tunç Devri* ne aittir; I. inci Devre dediği Bakır Devri ile gayet açık münasebetler göstermektedir. Bu devrin ırkı Bakır Devrininkile birdir [Müsyü Schmidt te bu noktada Müsyü Osten'le birdir]. — Kapların hepsinin üstünde hendesî süsler, helezonlar yoksa da biçimde, yapıda. . ., bu münasebetler devam etmektedir; daha sonraki devrin [yani Müsyü Schmidt'in II. inci Devir dediği. .] çanak çömleğinden de bol bol görünen bir zaman geliyor; Tunç Devrinde ona ait tabakaları da buluyoruz —.

Ölü gömme merasiminde de değişiklik yok. Bunun üstünde çok durmak lâzım. Çünkü *Bakır Devri* ndeki yerli kültürün tamamile mahvolmadığını böylece teyit edilmiş görüyoruz.

Mimariye ait vesikalar asıl içkalededir. Hüyük tepesi daha yükselmiş, bilhassa garp tarafına doğru genişlemiş ve burası kuvvetli surlarla çevrilmiştir. 1931 de buranın cenup kapısı meydana çıkarılmıştır. Burası basit bir aralıktan farksız olup yalnız iki yanındaki kuleler mühimdir. Hüyük sekisinde ehemmiyetsiz izler bırakan bu devrin istihkâmları — Müsyü Schmidt'in

II. inci Devir dediği — «Yabancılar Devri» ile kısmen muvazi bir devir açan bir istilâ ile yıkılıyor; gelenler tarafından yenileri yapılıyor. Ve işte bu sefer bu cenup kapısı dik bir rampa ile kuvvetlendiriliyor [Şekil: 12 a]. Troie I. in sonile hemzeman olması tahmin edilen bu istilâ M. E. 2200 - 2400 tarihlerine doğru olabilir. Bu suretle, Hititlerin Anadoludaki tarihleri başlıyor ve derhal görüyoruz ki brachycéphale tip çoğalıyor.

D) Müsyü Schmidt'in «Yabancılar Devri» dediği devir hakikatte «Hitit Devri» nin içinde muvazi bir devirdir. Müsyü Osten'in bu hususta vardığı kanaati şöyle ifade etmek mümkündür: M. E. 2200 tarihlerine doğru Mezopotamyadan gelip «Kapadokya» ya yerleşen ve tabletleri Kültepede bulunan «yabancı tacirler» şüphesiz Alişarla da münasebette bulunmuşlardır. Kuşar yahut Kusarı merkez yapan Hititlerin Hükümdarı Anitaesh'in Alişarda bulunan tabletlerde yazılı Prens Anita olmasını muhtemel gören Müsyü Schmidt, bu münasebete büyük bir ehemmiyet veriyor. Hakikaten de bu ilk anlarda Alişarın Boğazköyünden ziyade Kusar a yakın olduğunu tahmin, cidden caziptir. Çünkü Kusar Anadoluda Boğazköyünden evvel Hititlerin büyük bir merkezi olmuştur.

«Fakat bu tabletler Alişar Hüyüğünde arızidir; daima bu devir tabakalarının ortasında bulunmuştur ve bunun için tabletleri ihtiva eden tabaka heyeti mecmuasının kültürü, çivi yazısını kullananlardan yani Mezopotamyalı tacirlerden evvel esaslı olarak teşekkül ve bu tüccarların kovuluşundan sonra da devam etmiştir. Buna mukabil çivi yazısının bu devre sonuna kadar kullanılmadığını da anlıyoruz. Gerçi bu tabakaya düşen hüyüğün şarkında ele geçen çanak, çömlekler Kültepeninkilere benzemekte amma asıl Mezopotamya şekillerile alâkası bulunmamaktadır. Bu zamana "İkinci Tunç Devri" demek münasiptir. Müsyü Schmidt'in II. inci Devir dediği bu "Hititler Devri" nde, çivi yazısını kullanan yabancıların devri, sadece ve bir müddet için muvazi yaşamış olmaktan ibarettir.»

Von Der Osten'in noktai nazarını, Dr. K. Bittel'in 1931 de Boğazköyde yaptığı hafriyat neticeleri teyit eylemiştir. Orayı M. E. XIX. asra doğru payitaht yaptıklarını bildiğimiz Hititlerin «Büyük Kale» de bıraktıkları mimarî, çanak, çömlek, mühürler., Alişar Hüyüğünün II. inci Devresile birdir. Böylece, iki buçuk metre kalınlığında mühim bir tabaka meydana getiren Alişarın II. inci Devri Hititlerin asıl istilâ ve intişar devresile de bir oluyor, demektir.

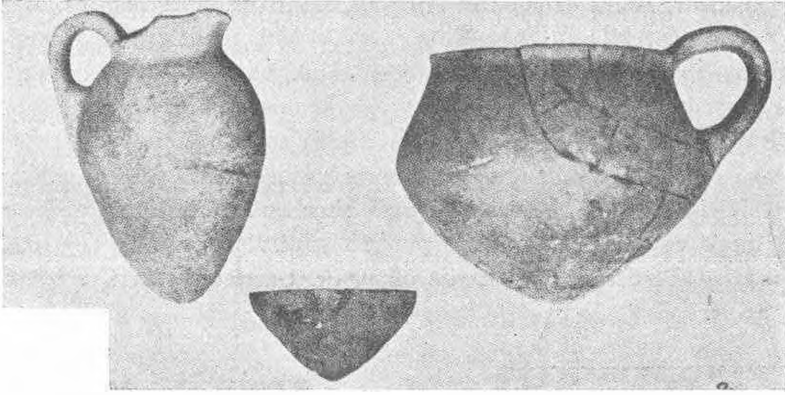
Boğazköyün cazibesine giren bu ilk devrenin mimarî eserleri [surlar, kapılar, yeraltı yolları, yapılar. .] oradakilerle hemen tam bir benzerlik gösteriyorlar. Cenazelerin gömülmesi gene duvar hududunun içindedir: Vücut uzatılmış vaziyette olup bir iri küp başın üstünden, diğer birisi aşağıdan yukarı kolların üstünden geçirilmekte, ikisinin ağız gövdenin ortasında birleşmektedir [Şekil: 27]. Ölü ile birlikte mezara konan eşya kalabalıktır, çeşitlidir; bunlar ya ince kap kaktan, ya zamana mahsus mücevherlerden ibarettir.

Hititlerin çanak çömleğindeki ilk bariz vasıf: elle değil tornada yapılmış olmalarıdır. Sonra hamur çok iyileşmiş, pişme usulü ilerlemiştir. Kapların biçimi çeşitlidir. Müsyü Schmidt'in dediği gibi, daha sonraki milletler: Frikyalılar, Yunanlılar, Romalılar.. bile, ancak hamurda, pişmede ve kabın üstünü nakışlayıp süslemeye ilerlemiş, farketmişlerdir. Yoksa, biçim itibarile Hititlerin bulduğu hudutsuzdur, ve cidden çok güzeldir [Şekil: 29 - 35]. Bunlardan hemen hepsinin üstünde kırmızı boyadan astar vardır; cilâları elle ve sert bir cisimle — ki bu sene bulunan birçok nünunelerine göre bu cisimler bir ufak ve uzun eham şekli, mikâp şekli almış renkli taşlardan, kemiktendir. — Perdahlamak suretile olmuştur. Üzerlerinde pek seyrek olarak nakış vardır.

Şekil: 28 — Hitit devrine ait mezar, küpler

E) Büyük bir inkişaf, derin bir kültür geçmişi gösteren bu ilk Hitit Devrinin M .E. 1500 - 1400 tarihlerine doğru bir sarsıntı geçirdiğini, yeni bir safhaya girdiğini görüyoruz. Alishar Hüyüğünün içkalesi zaptedilmiş, ta Tunç Devrinden kalan istihkâmları yeniden tahkim edilmiştir. Hüyük sekisinin ancak cenup garbında bazı yapılar var. Demek bu yeni akıncılar yalnız müstahkem mevkie ehemmiyet vermişler, diğer kısımla pek uğraşmamışlar. Ölü ve gömme merasimine dair yeni vesikalar yok. Ne mimaride, ne itikat bahsinde değişiklik olmamasına bakarak bu yeni akını yapanların eskilerden farksız olduğunu, yahut eski kültürün yerine koyacak şeyler bulunmadığını kabul

Şekil : 29

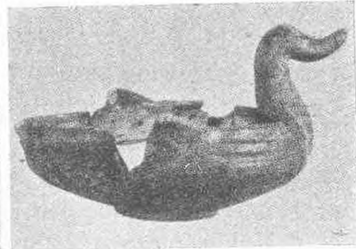
Şekil : 30

Şekil : 31

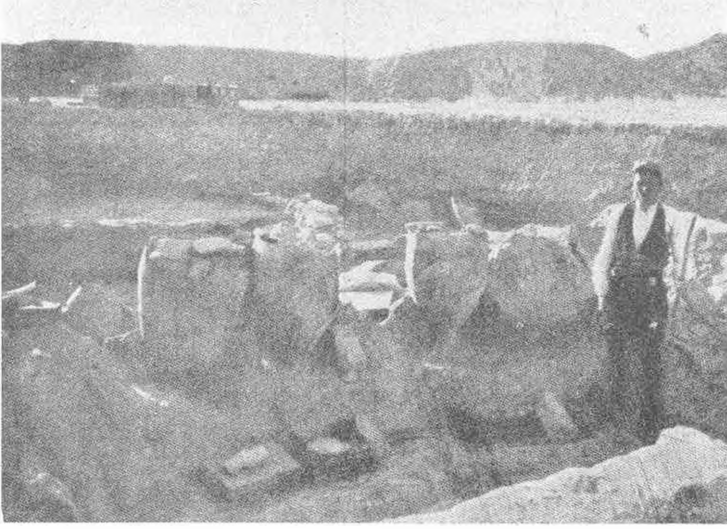
Şekil : 32

Şekil : 33

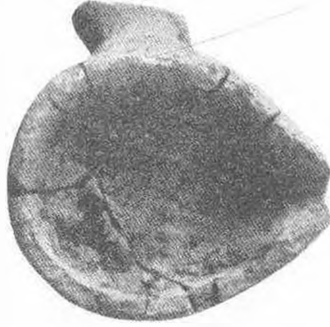
etmek lâzımgeliyor. Bunların Anadolu'da yalnız müstahkem yerlere yerleşmeleri, bu yeni istilânın bir nevi aristokratlar, şövalyeler hükûmeti olduğu kanaatini vermekte.

Bu yeni istilâ devrinin en dikkate lâyık tarafı: Hitit hiyerogliflerinin ay-

Şekil : 34

ni zamanda görünmeğe başlamasıdır. Von Der Osten buna bilhassa ehemmiyet vermektedir. Çünkü kendisine göre hiyeroglifler Hititlerin en eski yazıtıdır, diyen nazariye vesikasızdır; hiyerogliflerin en eski izi, işte Alişarın bu Hititler

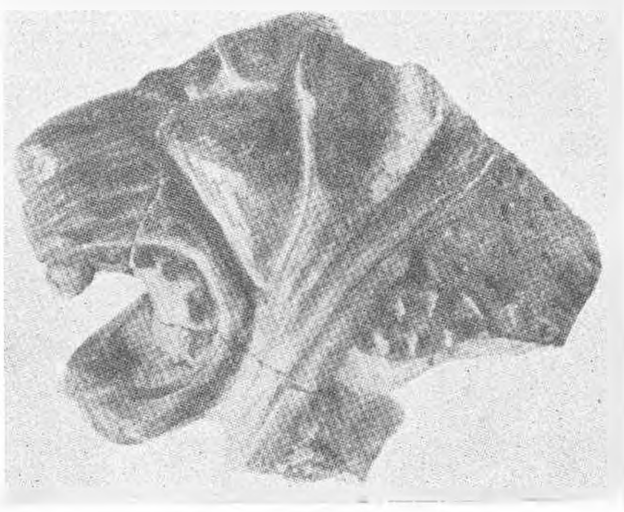

Şekil : 35

Devrinin ikinci safhasına tekabül eden bir zamanda meydana çıkıyor. Boğazköy bu istilâ neticesinde zaptedilmiş, meşhur Subbilûliyumanın mensup olduğu hükümdar ailesinin imparatorluğu başlıyarak Boğazköy payitaht yapılmıştır [1].

[1] Strazburg Darülfünunu Profesörlerinden M. Cavaignac 1931-1932 de bu hükümdarın adını vererek bir kitapçık neşretti. Onun kapak sahifesinde Subbilûliyumanın mührü var. İlk Hitit hiyeroglifini burada görüyoruz. Şimdiye kadar bundan eski bir vesika bilmiyoruz, elimize geçmemiştir.

Kültür eşyasında birinci safhanın tekâmülünü takip ediyoruz. Çanak çömleklerin içinde hayvanların başını, gövdesini örnek alarak yapılanlar büyük bir

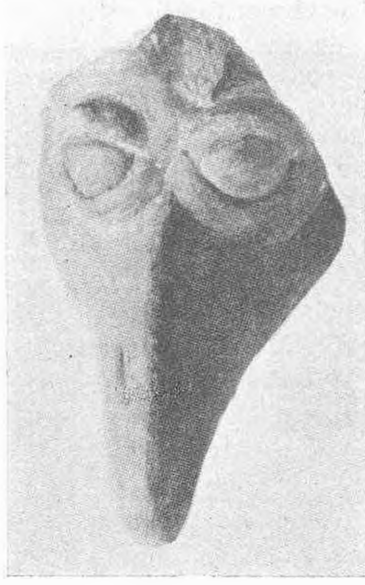
Şekil : 36

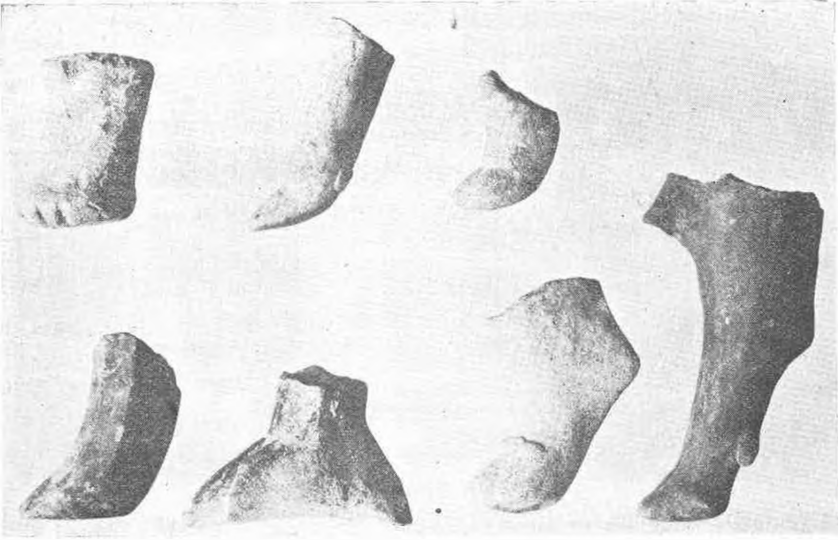
Şekil : 37

yekûn tutuyor. Yunanlıların meşhur Rhyton'u nerelerde doğmuş, iyice öğreniyoruz [Şekil: 36 - 38]. Bu kapların hamuru daha iyi elenmiş, sarımtırak top-

raktan olup pek iyi pişirilmiştir. Kabın üstü siyah veya kırmızı astarla boyanmış ve gayet iyi cilâlanmıştır. Arasına nakışlar bir iki değişik renkle yapılmak-

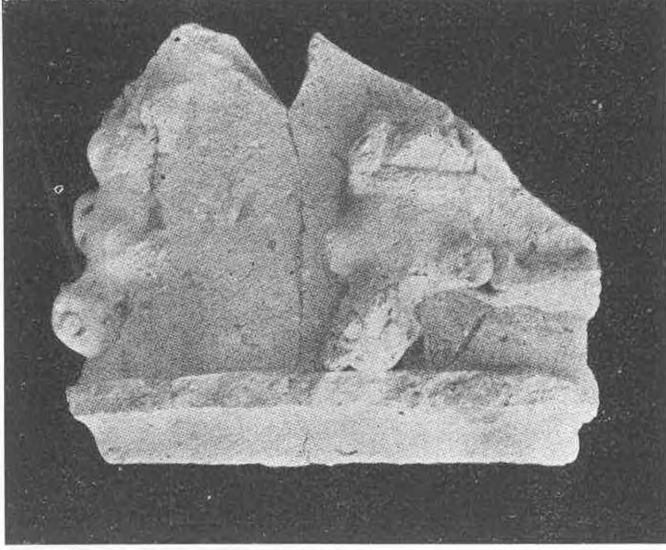
Şekil: 38

Şekil: 39 — Hitit devrindeki figürin parçaları

tadır. Taklit edilen hayvanın hususiyetleri çok iyi tespit edildiğine bakılırsa naturalisme'in bu devrede çok ilerlediğini kabul etmek lâzımgelir.

Rhyton'lardan başka pişmiş topraktan figürinler ve kabartmalar da çok önemlidir [Şekil: 39 ve 40]. Bu figürinler bazan ilâh ve ilâhe, bazan insan, bazan hayvan olup kiminden bir Hitit edîği veya postalı, kiminden bir bacak,

Şekil : 40 — Hitit devri. Pişmiş topraktan kabartma — bir kap kenarına yapılmıştır.

Şekil : 41 — Hitit ilâh ve ilâhesi

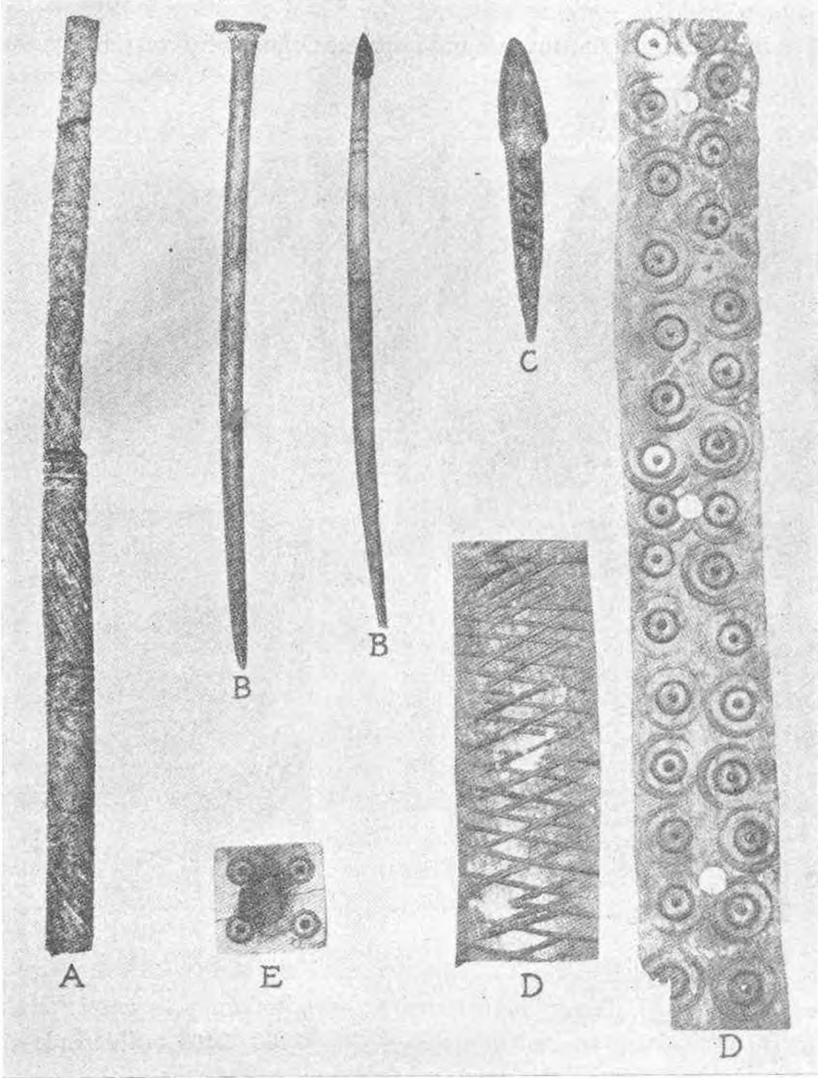
Şekil : 42

bir pençe, bir boyun. ., kalmıştır. Figürinlerin kurşun plâklar dahilinde ve kara isteatit taşından da yapılanları ele geçmiştir [Şekil: 41].

Mühürler çeşitlidir: Taştan, madenden, pişmiş topraktan olanları var. Biçimleri de daha az çeşitli değildir; kaideleri tekerlek, dört köşe, intizamsız

olanı var; kaidesinde Hitit hiyeroglifi, çivi yazısı, hendesi şekiller, insan veya hayvan kabartması olanlar., var [Şekil: 42, 43, 44, 45]. Fakat hepsi de Mezopotamyanın silindir mühürlerinden ayrılarak Hitit hususiyetini taşımaktadırlar.

Kemikten, kurşundan, taştan, pişmiş topraktan. . daha bin çeşit ev, me-rasim, itikat, süs. ., eşyası bulunuyor ki bu devrenin nekadard zengin ve feyizli

Şekil: 42 (a) — Kemik eşya A II b'

bir kültüre sahip olduğunu gösterir [Şekil 42 a ve 42 b]. Demirin kullanılma-ğa başlaması çok ehemmiyetli bir hâdise olduğu gibi, Mısır ile münasebetin kuvvetini gösteren ithalât eşyası da mühim vesikalardır. Şehirlerde tam me-

denî bir hayat hüküm sürmektedir. «Hrozni» nin neşrettiği «Hitit Kanunu» [1] bu medenî hayat hakkında insanı şaşırtacak vesikalardandır.

Hititlerin bu feyizli devresinin tarihteki izlerini oldukça iyi biliyoruz. Hemen bütün Anadoluyu, Şimalî Suriyeyi nüfuzu altına alan imparatorluk, Asurya hükümdarlarına hatta ayar muamelesi yapılmasına dayanamayacak kadar, Mısır fir'avunlarına kafa tutacak ve bazan biraderim diyecek kadar büyük, azametli, nüfuzlu!

F) Bu kadar zengin, mamur bir imparatorluğun garp ve şimal garbında

Şekil : 42 — (b) Kemikler kapakal

Şekil : 43

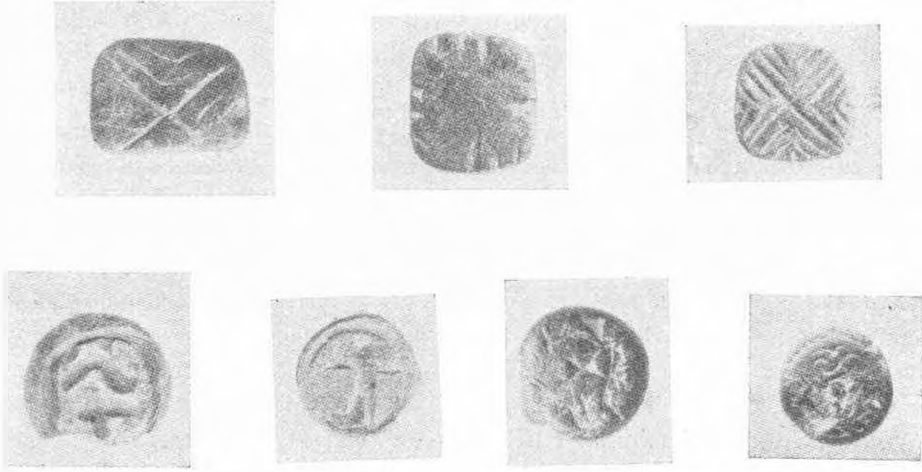

Şekil : 44

biriken Avrupalı, Balkanlı barbarların hırsını, iştahını celbermesi tabîî bir şeydir. Bu barbarların en kesif kütlelisi — daha 2000 - 2400 tarihlerinde «Troade» taraflarında izlerini bulduğumuz — Frıkyalılar, Anadoludaki Hitit İmparatorluğunun ikinci safahsını kapatan bir istilâ ile, en kuvvetlisi olduklarını da gösterdiler. Bütün merkezlerin, bellerini doğrultamayacak kadar harap ve yağma edildiğini görüyoruz.

[1] Müsyü Hrozni'nin bu kitabı fransızcaya «Code Hittite, provenant de l'Asie-Mineure, vers 1350 A. İ-C» adile tercüme edilmiştir. Müsyü H. Zimmern tarafından almancaya; Avram Galanti Bey tarafından da 1931 de türkçeye çevrilmiştir.

Alişar Hüyüğü nün — vaktile çok müphem bir *V inci Devir* sözile gösterilen — [Post-Hittite Devri], M. E. 1200 tarihlerine doğru böyle bir şamata ile açılıyor. Hafriyat heyeti bu sene, içkale üstünden Hüyük sekisinin şimal kıyısına ve oradan garba doğru inerek bu yeni devrenin vaziyetini tesbite çalıştı. İçkalenin üstünde, her taşın her toprak parçasının üstünde durmak mecburiyeti işlerin ağır gitmesine sebep oluyordu. Elimize su kuyuları [12 metreye yakın derinlik.], taştan iri, dört köşe yalıklar veya sohular, iri taş yuvarlakları, birçok kapkacak parçası., geçiyordu. Mevsimin sonuna kadar bu faaliyetler şöyle neticelendi:

Şekil : 45

İki Friky Devri tesbit edilmişti; yıkık toprakların kalınlığına, bilhassa ele geçen eşyaya göre bunların en eskisi M. E. 1200 - 1100 den 900 tarihlerine; yenisi de [900 den 600 - 500 tarihine doğru] sürmüştü. 1200 tarihinden başlayan devre — ki Post - Hittite diyoruz — bir nevi kısa intikal devresi oluyor. Asıl 1100 - 1000 tarihlerine doğrudur ki ilk Friky eserlerini görebiliyoruz. İçkalede tahkimat ve şehir faaliyeti var; Hüyüğün sekisi üstünde az faaliyet izleri bulunuyor ve bu izler şimal ve şimal garbındadır; buradaki şehrin surla çevrildiği görülüyor.

Aynı cinsten insanların yeni bir istilâ dalgası hüyüğü yakıyor; *İkinci Friky* devresi başlıyor. Ele geçen tabakalarda kömürleşmiş ağaçlar, kül yığınları var. Yeni bir sur içkaleci daraltıyor; pazar veya umumî meydan daha çok orta tarafa geliyor. Eski cenup kapısı kapanıyor, orası bir kapalı bina haline — bir zindan? bir depo? — giriyor; buna mukabil, şimal tarafında bir kapı açılıyor: Şehir hayatının hüyük üstünde şimal ve şimal garbında büzüldüğünü bu suretle bir kere daha anlıyoruz [Şekil: 13]. Şehri müdafaa eden sur, içkalenin cenup ve şarkında bir zaviye meydana getirerek şimal ve şimal garbına iniyor. Bu inen iki kolun alt uçlarını taş temelli diğer bir sur birleştiriyor; tepesi

içkalenin cenup ve garbında, kaidesi garptan şimala giden bir müselles meydana geliyor. Bu kaide surunun şimaldeki en ileri çıkıntısı kuvvetli, metin bir kule ile tahkim ediliyor. Evler bu surların dibine sıralanmış, ve yönleri hep bir tarafa dönmüş bulunuyordu. Şehir hayatının bu daralmış şekli, mütemadiyen müdafaa dert ve endişesinde yaşayan bir devreyi ne iyi temsil etmekte idi!

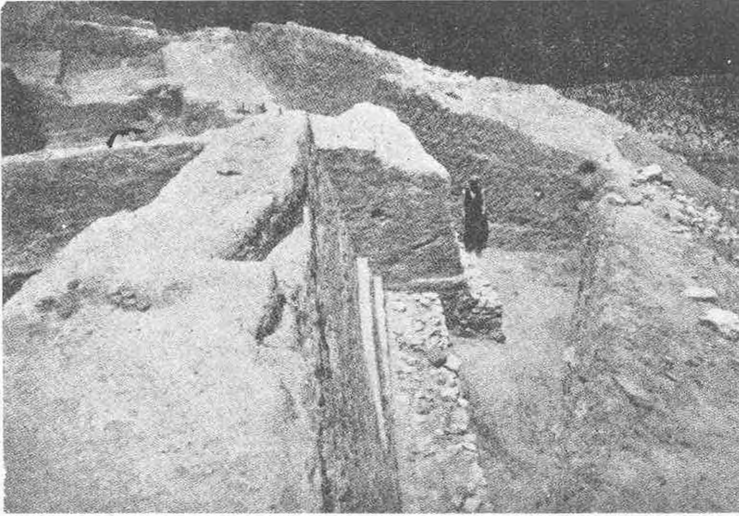
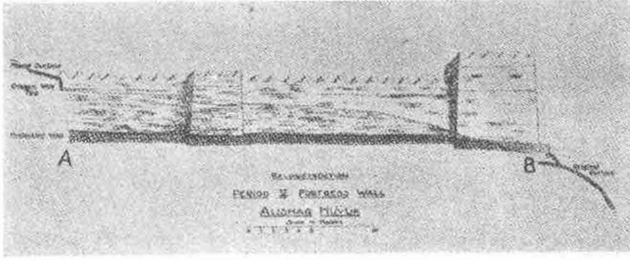
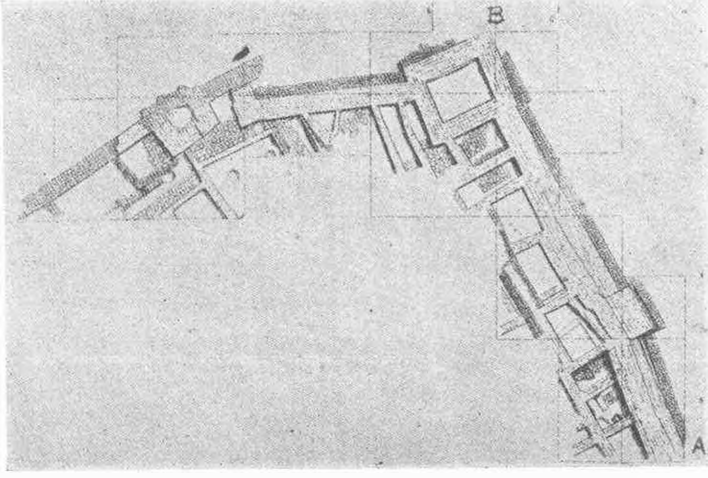
Mimarî plânlarında köşeli usul, taş temel, «redent» sur, kerpiç duvar..; esas teşkil eyliyordu. Bu devirde de kerpiç — Alişarın bütün devirlerinde ve bugün bile olduğu üzere, — itibarda. Demek iklim farkı değil. . Methaller, kapılar ekseriya döşemeli dar dehlizlere açılıyorlar. Frikyalıların son zamanlarına ait evlerin cepheleri yüksek, duvarları itinalı, odaların tabanı taşla güzelce döşenmiş bulunuyordu. Kapıların rezeler üzerinde dönen tahta ve demir olması çok muhtemeldir; elimize rezelerin döndüğü iri oyuklu taşlar geçti [OIC,11, S. 131, Ş. 178].

Hüyük sekisinin üstünde, şimal tarafında yapılan hafriyat Frikyalıların mimarisi hakkında heyeti, epeyce tenvir etmişti, fakat asıl şehrin umum plânını, şehir hayatları hakkında açık, tam fikir sahibi olmak için bütün bir mevsimi yalnız bu şimal kısmına ayırmak lâzımdı [Şekil: 46 ve 47]. Bu devre ile Alişar Hüyüğü son istihkâmlarını görüyor, bundan sonra Roma Devrine kadar esaslı hiçbir tahkimat ve yapı görmeyecektir. Hüyüğün sekisi üstünde, sur içine girmeyen büyük sahada çok az hayat, faaliyet izlerine rastlanması, insanların o zaman ne derece korku, endişe, tehdit içinde olduğunu gösterir.

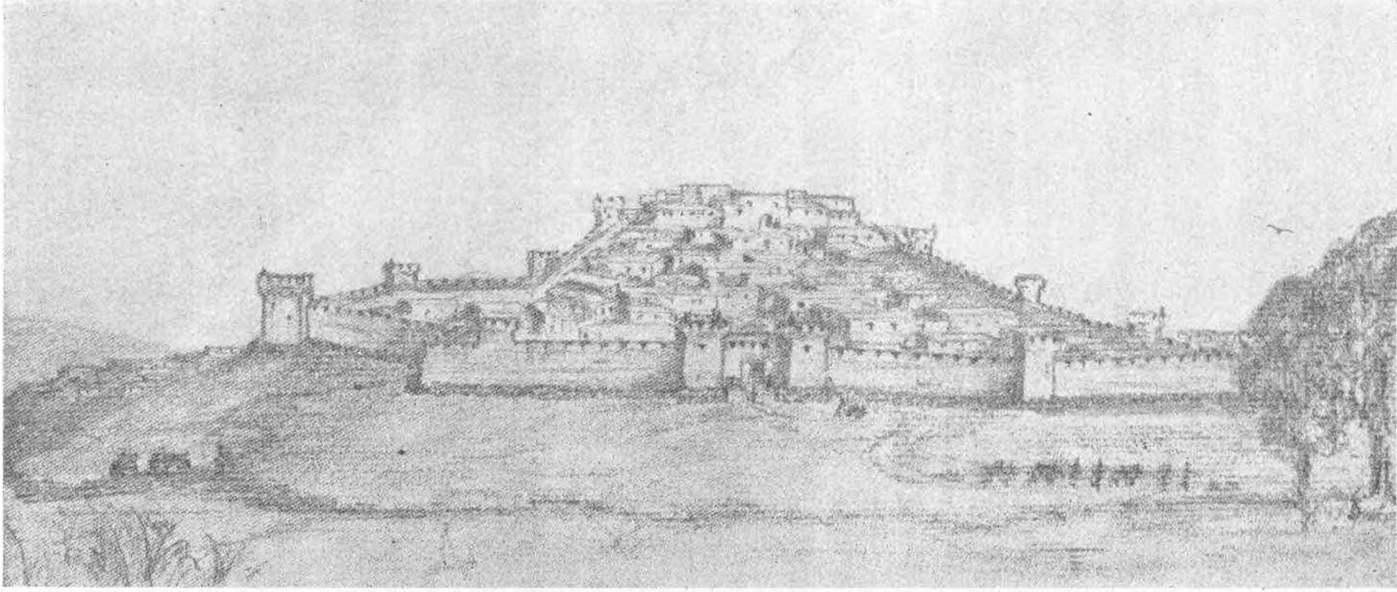
Frikyalıların kültür eşyası — Post - Hittite'e ait kısa intikal devri geçer geçmez — mühim hususiyetlerle meydana çıkıyor. Kapkacağın yapıldığı toprak ince, çok iyi elenmiş, sarı renktedir. Pişme hususundaki ilerilik şaşılacak kadardır ve kapların cidarları çok incelmıştır. Hepsisi el çarkında yapılmış olup üstleri pek seyrek olarak boya astarına batırılmıştır; ekseriyetle kabın yapıldığı hamur renginde, fakat daha ince, topraktan bir cilâ kabın üstüne sürülüyor, ve o beraber pişerek bir nevi *sır* bağlıyor. Bu sıranın üstüne nakış yapılmadık kap yok gibidir. Nakışlar ekseriyetle hendesidir [Bir merkezli minik veya büyük daireler, müsellesler, baklavalara gibi]. Sonra, yapının keyfine göre biçim almış insan, hayvan ve nebat motiflerinden meydana gelmiştir. Biçim itibarile Hititlerin bulduğuna ilâveden ziyade onlar üstünde tadiller var. Bu tadillerden en mühimmi şüphesiz süzgeçli kaplardır. Bu biçimleri, bu nakışları gördükten sonra insan, haklı olarak, Ceramique'de dahi Yunanlıların iyi bir talebe kaldığını tekrar ediyor [Şekil: 48 - 52].

Madenlerin hepsi de kullanılıyor. Demir, süs için kullanılan nadir şey değil. Silâhlar, aletler, balta, düğme.., demirden yapılabilir. Ele geçen tunç ve demir iki el baltası, çok dikkate lâyık [Şekil: 53]. Dr. K. Bittel tunç baltanın Sibiryada bulunan taş baltalarla, demir baltaların Orta Avrupa istasyonlarında ele geçen balta şekilleriyle yakınlığını bilhassa kaydetmişti. Fibule denilen emniyet iğnelerinin görünmesi, çeşitlerindeki bolluk. ., pek ehemmiyetli. Bunların çoğu tunçtan [Şekil: 54].

Ta Bakır Devrindenberi her medeniyet tabakasında yer alan ağırşaklar,

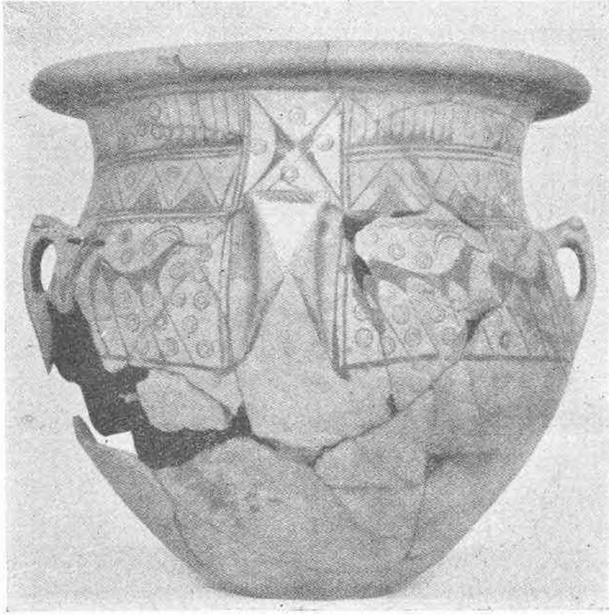
Şekil : 46 — Frikya devrine ait sur, temel, yapı ve onun «reconstruction» u

Şekil: 47 — Friky devrine ait surların hayali bir resmi [Ele geçen duvar ve sur bakıyeleriyle yapılmış.]

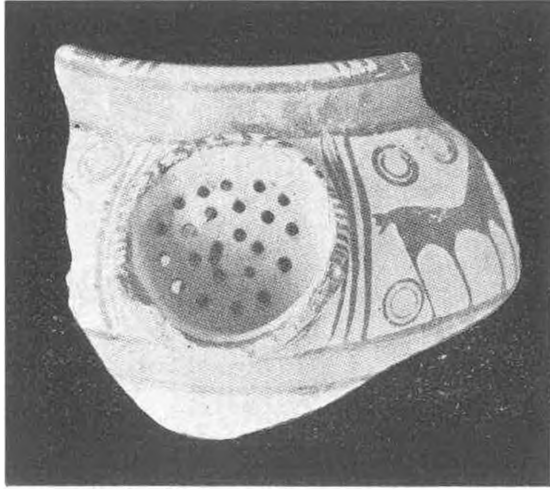
Şekil : 48

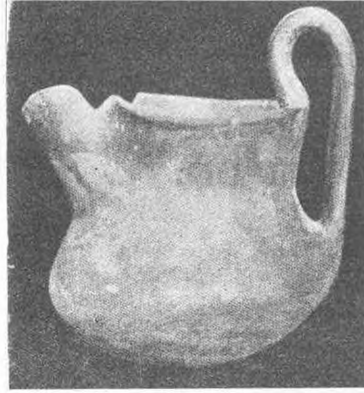
Şekil : 49 — Frikya devri kapları

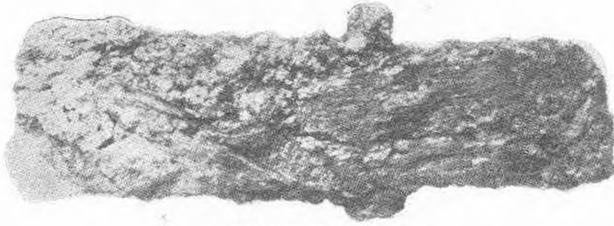
Şekil: 50 — Frikya devri kapları

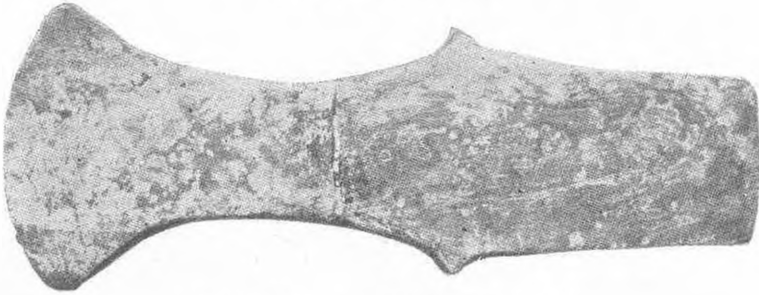
Şekil: 51 — Frikya devri kapları

Şekil : 52 — Frikya devri kapları

e - 1242a Demir balta

Şekil : 53 — e - 1590 Tunç balta

bu devrede de bol bol görünüyor. Kemikten, pişmiş topraktan, taştan yapılan ve hâlâ Anadolu kadınının elinde ve evinde işe yarıyan bu aletçikler devirden devire tekâmül etmiştir. Hele pişmiş topraktan yapılanları, kültür tabakalarını bilmek için çok hassas bir ölçü gibidir [Şekil: 55]. Bunların ufakları, gerdanlık gibi kullanılıyordu.

Pişmiş topraktan bir nevi dama taşları [Şekil: 56]; kemikten yapılmış birçok sap ve kaplama parçaları [Şekil: 57]; bakır veya tunçtan bir hayvan

Şekil: 54 — Tunç Fibuller

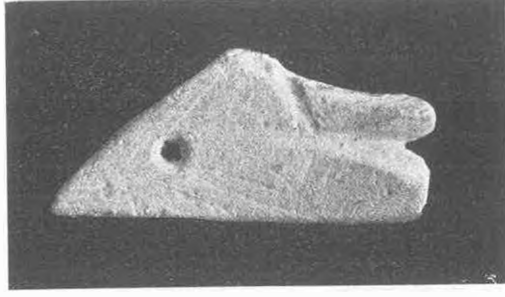
kafası [Şekil: 58] ve saire bu devrin zengin kültür eşyası hakkında ışık dağıtacak vesikalardır.

G) «Frikya» lılardan sonra *Anadolu* tarihinin aldığı karmakarışık şekli biliyoruz. Bitmez tükenmez istilâlar. Ta *Romalılar* zamanına kadar Alişar Hüyüğü bu kargaşalığı aksettiren bir levhadır: Ne istihkâm, ne kale, ne sur, ne

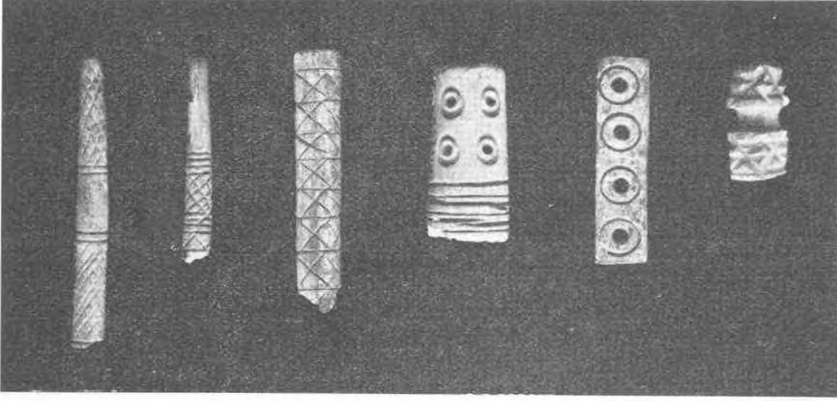

Şekil: 55 — Ağırşaklar

şehir var..., tektük eşya kap, kacak parçaları, Çimmeriens'lere, Büyük İskenderin Yunanlılarına, Galates'lara .., ait izler halinde ele geçmektedir. *Romalılar* zamanına ait evlere, eşyaya pek sık rasgelindiği gibi surun da o devirde yeniden ehemmiyet kazandığını görüyoruz... *Bizanslılar* devrinde Hüyük ehemmiyetli kalmakta devam ediyor: Hitit Devrine ait — Hüyük sekisinin cenubunda ele geçen — büyük binanın şimal tarafında bir Bizans kilisesi, daha 1931 de meydana çıkarılmıştı. O devrin küplerinden birçoğunu Ankara Müzesinde

Şekil : 56

Şekil : 57 — Friky devri

Şekil : 58 — Friky devri

görmek mümkün olduğu gibi sırlı çanak çömlek parçalarının çokluğundan da kesif bir cemiyet hayatının varlığını anlamak kolaydır.

Selçuklular ve Osmanlılar Devrinde Alişar Hüyüğü İçkalesindeki istihkâma, ve şu halde, askerî ehemmiyetine tekrar kavuşuyor: Heyetin 1927 de Hüyük üstünde ilk bulduğu eser, bu devrin kalesi olmuştu. Osmanlılara ait evler, mezar, çiftlikler ise 1929 danberi ele geçmiş bulunuyordu.

Nihayet Hüyük, kendisine Hüyük dedirten toprak örtüye bürünüyor; cemiyet hayatına kapanıyor.

IV.

«Alişar Hüyüğü» hafriyatile Anadoludaki kadim medeniyetlerin hüviyetini seçebilmek imkânı esaslı olarak elde edilmiştir. Hüyüğün İçkalesinin derin büyük yarmasında, devirlerin biribiri ardından sıralanan tablosunu çizmek suretile arkeoloji, Anadolunun medeniyetleri hakkında kendinden beklenen hizmeti yerine getirmiştir. Anadolu topraklarında ele geçen birçok eserler, bilhassa pişmiş topraktan yapılan eşyanın ve kap kacağın sahih, müşterek bir ölçüsü yoktu. Bu eşyanın bulunmuş olduğu tabakalar dikkatle görülüp sıraya konmamıştı. Eserlerin mukayesesi için Asur, Babil, Mısır, Girit.. keşifleriyle ele geçen eserlere gitmek mecburiyeti doğuyor, ve tabii, asıl Anadoluya ait medeniyetlerin tanınmasında bu hal pek çok hataya sebep oluyordu. Kadim medeniyetlerin biribiri ardından gelişini gözden geçirmek imkânsızdır; bu medeniyetlerin bir sentezini yapmak hatalıydı. «Alişar Hüyüğü» hafriyatile arkeoloji bu imkânı kazanıyor. Bu hafriyatın chronologie'si sayesinde, Anadolunun hemen her yerinde bulunan eşyanın, yapılacak hafriyatın, pek az hata ile, bir tasnifini yapmak kabildir.

Böyle bir yeri seçmek düşünceliliğinden, taliinden dolayı, «Şikago Şarkiyat Enstitüsü» nün yolladığı hafriyat heyeti reisini takdir etmemek imkânsızdır. «Altı seneyi ve yüz binlerce lirayı yalnız çanak çömlek çıkaran yere vakıf ve hapsedti» diye, Von Der Osten'in nekadar ağır tenkitlere uğradığını biliyoruz. Fakat bizzat bu büyük işin safhalarına katılan bir şahit sıfatı ile, bu tenkitlere iştirak edemiyoruz.

Bir hüyük kazmak prensipi ya kabul edilir, ya edilmez. Edilince, «Alişar Hüyüğü» nün itiraza uğramasını garip buluruz. Hüyüğün ta kablettarih devirlerden zamanımıza kadar, insan endişe ve faaliyetine zemin olduğunu, evvelki iki kısımda gösterebildik sanırız. Gerçi bu faaliyet her zaman bir kıratta değildir. Ve Hüyüğümüzün bir san'at, zanaat, ilim... merkezi olduğunu da göstermez. Meselâ, Alişarda bulunan kapıların hiçbirisi bize kabartma, resim veya diğer çeşit süslerden eser vermemiştir. Halbuki Hititler zamanında bunlar bir marka gibi büyük merkezlerin mimarisinde daima göze çarpar. Sonra, çanak çömleklerin bile burada yapılmayıp diğer yakın merkezlerden getirildiğine muhakkak gibi bakılabilir. Fakat «Alişar Hüyüğü» tarihin bütün devirlerinde hem ticareti korumak, hem sevkulceys emniyeti ele almak için kullanılmakta ehemmiyetini kaybetmeyen bir karakol kalmıştır. Çapanoğulları devrinde bile burasının mühim olduğunu, geriye kalan vesikalar gösteriyor. Bu yüzdendir ki, meselâ bir Boğazköyünün uğradığı akıbeta uğrayarak, birdenbire

ehemmiyetten düşüp unutulmamıştır; her devri temsil eden vesikaları içinde bulundurmıştır. Hafriyatın safhaları, neticesi bu intihaba bu sebeple hak vermiştir.

Altı seneyi çok görenlere de şaşıyoruz. 150,000 metre mikâbı toprak aktarmak ve bunu, bir ceylân derisini işler gibi bin dikkat, bin tedbirle yapmak, kolay mıdır? Bir Troie, veya Mikena, bir Suse, bir Kültepe, bir Has Hüyük hafriyatı yapmak ve her şeyi her devri birbirine karıştırmakla; 26 yı geçen kültür tabakasını meydana koyan, büyük bir ülkeye müşterek bir chronologie veren bir hafriyat yapmak bir midir?

Troie hafriyatının 1870 ten 1894 e kadar sürdüğü, ve 1932 senesinde aynı işe Amerikalılar tarafından yeniden başlandığı düşünülecek olursa, muayyen ve çok mühim neticeler veren «Alişar Hüyüğü» hafriyatına 6 seneyi pek tabî bir müddet gibi vermek lâzımgelir.

İnsanların ve tabiatın, bir hafriyat sırasında arkeoloğa — hele genç olursa — ne tuzaklar kurduğunu, bu işe girmiyenlerin bilmesine imkân yoktur. Yabancı, meçhul topraklarda, altı genç senesini gömen ve büyük hafriyat işini altı kocaman sene devam ettiren, sonunda da ilme müspet, iyi neticeler veren bir hafriyat heyeti reisi, şüphe yoktur ki, en samimî tebriklere lâyıktır.

ANKARA MÜZESİNE KAYSERİ CİVARINDA KÂİN KÜLTEPEDEN GETİRİLEN YENİ ESERLER

Dr. Hâmit Zübeyr, Osman Ferit ve Remzi Oğuz Beyler Kayseri vilâyetinde yaptıkları bir teftiş seyahati esnasında, 16 Temmuz 1932 de meşhur Kültepe eteğinde kâin Kara Hüyük köyünden, Ankara Müzesi için küçük eşya ve tabletlerden mürekkep çok değerli bir kolleksiyon satınalmışlardır. Bu eşya ahali tarafından tarlalarını islah maksadile toprağı kazdıkları zaman, hüyükün muhtelif mevkilerinde bulunmuştur.

1) Eserler aşağıda takip edecek olan katalogta evvelâ cinslerine göre birtakım gruplara ayrılmıştır. Alishar köyünde bulunan eşya ile mümkün olduğu kadar mukayese edilerek bu gruplar tekrar nisbî - kronolojik bir tarzda, aşağıda yazılı veçhile, tanzim edilmiştir.

2) Bakır Devri	Milâttan evvel	2500	
İlk Tunç Devri	«	«	2000
Hitit İmparatorluğu Devri	«	«	2000 — 1200
Yeni Hitit İmparatorluğu Devri	«	«	1500 — 1200
Milâttan evvel ilk bin sene.			
Helenistik — Roma Devri.			

Hernekadar Kültepede bulunan eşyanın hangi tabakadan neş'et ettiğini tespit etmek gayrikabil ise de bütün eserlerin bu hüyükten geldiğine bir derece emin olabiliriz. Bununla beraber bazılarının diğer mahallerden götürüldüğü ihtimali de düşünölmelidir. Bu eserlerin cümlesi 1925 te Profesör F. Hrozny tarafından bulunan eşya ile birlikte Ankara Müzesine yerleştirilmiştir.

3) Kültepeye ait birkaç eser Avrupa müzelerinin hemen hepsinde ve bazı Amerikan müzelerinde dahi bulunur. Bununla beraber Ankara Müzesi bu kolleksiyon sayesinde ve Profesör F. Hrozny'nin bulduğu eşya ile birlikte, bu hususta en zengindir. Türkiyede Kültepeye ait eserlerin daha ehemmiyetli başka bir kolleksiyonu, bilhassa Bakır — İlk Tunç Devrine ait güzel kaplar Kayseri Müzesinde dahi bulunur. Vaziülimza bizler bu eserlerin neşrine müsaade edilmesi dolayısıyla, A. A. ve Müzeler Müdürü Dr. Hâmit Zübeyr Beyle Ankara Etnoğrafya Müzesi Müdürü Osman Ferit Beye teşekkürlerimizi arz etmeğı bir vecibe sayarız.

Alişar Hüyük, temmuz 1932

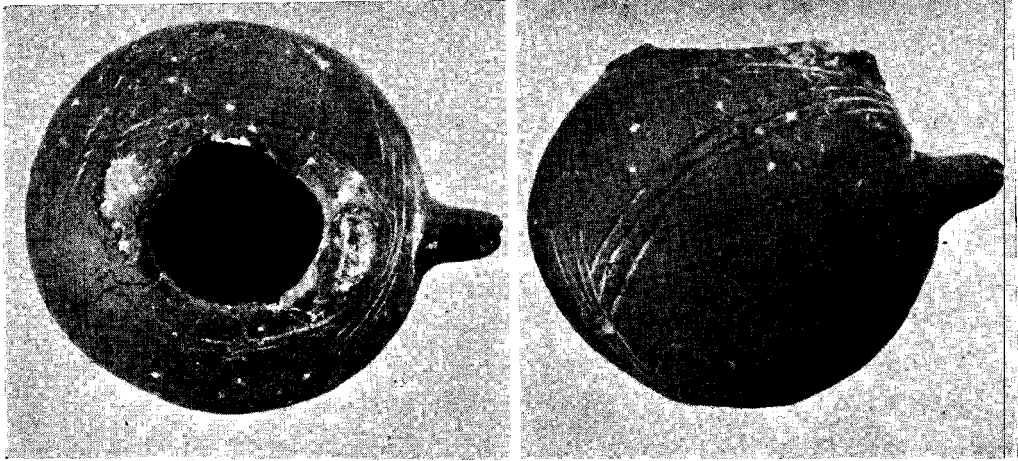
H. H. VONDER OSIEN. K. BİTTEL C. W. Mc. EWAN.

KATALOG

ÇANAK ÇÖMLEKLER VE KAPLAR

BAKIR DEVRİ:

(Cümlesi saman ve ot çöplerile karıştırılmış kilden mamuldür. Ve elişidir).

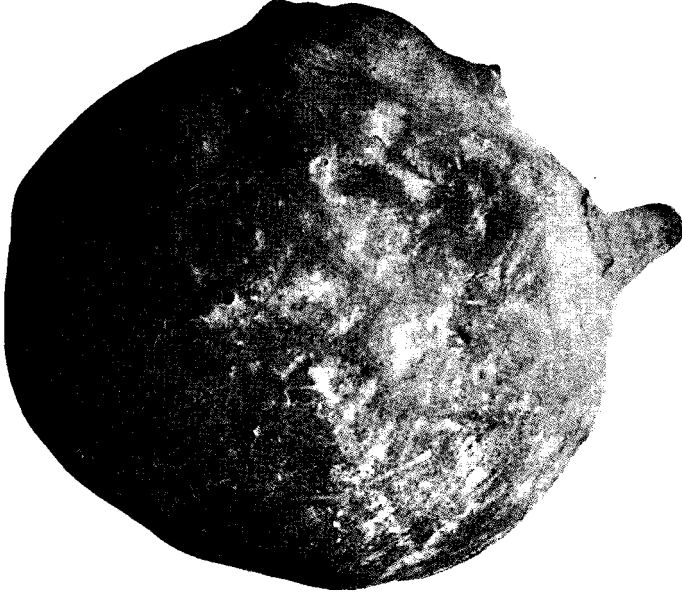
KT — 4

KT — 4: Kürevi, emzikli küçük ibrik. Mukavves kulpu şimdi kırık, kaide sathı çok küçük. Boynu altında iki oyuk çizgi, yekdiğerini kat'eden iki adet üç münhani çizgiye kulp mahallinde temas etmektedir. Tekatu noktalarında birer düz yuvarlak çukur vardır. Oyuk çizgiler aslında beyaz boyalı, yüzü koyu kırmızı boyalıdır. Nısfı fevkanisine koyu esmer renkli bir kuşak çekilmiştir. Koyu esmer kildendir. İşlenişi iyidir.

Yüksekliği: 66 mm., ağzının kutru: 30 mm.

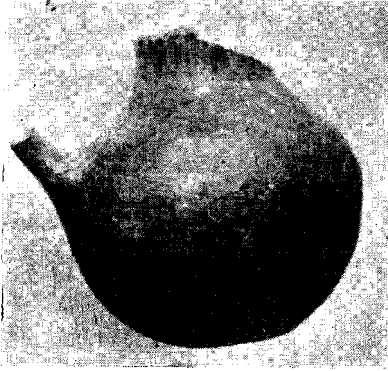
Buna benzer kaplar Orta Anadolu'da şimdiye kadar meçhuldür. Buna mukabil Garbî Anadolu'da meselâ Manisa vilâyetinde Yortan mezarlık sahasında külliyetli miktarda (elyevm İstanbul Müzesinde) bulunmuştur.

KT — 5: Kulpsuz ve emzikli müdevver çömlekçik. Kenarı hafifçe meyilli, kaide sathı küçük. Kaba ve fena pişirilmiş, rengi koyu esmer. Yüksekliği: 79 mm., ağzının kutru: 46 mm. Umumiyetle KT — 4 kap tipinin fena bir yapılış tarzıdır.

KT — 5

KT — 6: Küçük çanak. Kulpu kırık, kaidesi sivri çift mahrut biçiminde. Kenarı keskin meyilli. Karın kısmı keskin kıvrılmış. Köşede tahtani kulp mahalline mütenazır iki sivri düğme vardır. Gayet ince kildendir. İnce kenar

KT — 30

üzerinden dahile doğru sirayet eden kırmızı yüksek cilâlı astar vardır. Yukarı çıkıntılı kulp tamamlanacaktır. Yüksekliği: 47 mm. kutru: 56 mm.

KT — 30: Kulplu testicik. Kulpu ve kenarı kırık. Kaide sathı zayıf. Kırmızı astarlı. Açık esmer renkli. Kilden.

KT — 32

Yükseklği: 73 mm., kutru: 72 mm.

KT — 32: Kulplu testi. Ağı çok açık. Kaide sathı küçük. Kulp karnının kıvrılmış kısmından boynuna doğru hafifçe eğilmiş. Kır siyah renkli. Parlatılmış. Yüksekliğı: 101 mm., kutru: 73 mm.

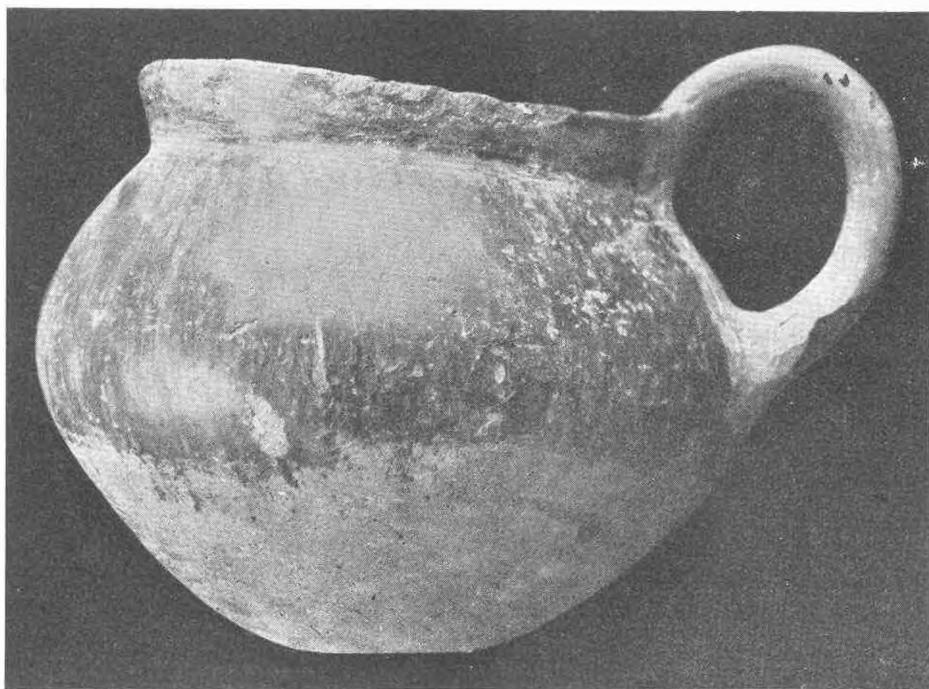
KT — 27: Kulplu çömlek. Şeritli kulp yukarı çıkıntılı. Kenarı iğri. Kaide sathı küçük ve yuvarlak kıvrılmış. Açık esmer astarlı. Nısfı fevkanisi, kulp kısmı müstesna, kırmızı boyalı ve baştan aşağı çizgili. İyi iş. Yüksekliğı: 136 mm., kutru: 124 mm.

KT — 52: Kabak şeklinde kulplu testi. Boynu dar, ağı ve kulpu noksan, kaide sathı küçük, kırmızı esmer astarlı. Yukardan aşağıya kadar çizgili. Yüksekliğı: 112 mm., kutru: 94 mm.

KT — 90: Çok küçük kulplu testicik. Kaide sathı küçük, emziğı kırılmış. Kulpu kenardan karnının kıvrık kısmına kadar. Kır esmer renkli kilden. Fevkani kısmında kırmızı astarın izleri var. Yüksekliğı: 62 mm., kutru: 54 mm.

KT — 92: Ayaklı küçük vazo. Kaide sathile beraber, amuden delinen ve mütenezir tanzim edilen iki ufak delik ve iki düğmelidir. Kaba kilden, iyi pişirilmiştir. Siyah esmer renklidir. Yüksekliğı: 66 mm., kutru: 54 mm.

KT — 59: Şerit biçiminde kulpu yukarı çıkıntılı çanak. Kaide sathı zayıf, kenarı kısmen kırık, kırmızı esmer astarlı, cilâlanmış, sert pişirilmiştir. Yüksekliğı: 75 mm., kutru: 77 mm.

KT - 27

KT - 92

KT - 90

İLK TUNÇ DEVRİ:

(Hepsi saman ve ot çöpleriyle karıştırılmış kilden yapılmıştır ve elişidir).

KT — 1: Gagaburunlu küçük ibrik. Emzik ve omuz kısımları kırık. Armut biçiminde. Kaide sathı küçük. Kulpu omuzundan boynuna doğru uzanır. Bütün yüzü kırmızı esmer astarlı ve bunun üzeri siyah esmere boyanmış ve sonra cilâlanmıştır.

KT — 1

Motifi: Zikzaklar, salipler, mainler, kafesli tüp, şeritleri, muvazi çizgiler. Yüksekliği: 186 mm., kutru: 147 mm.

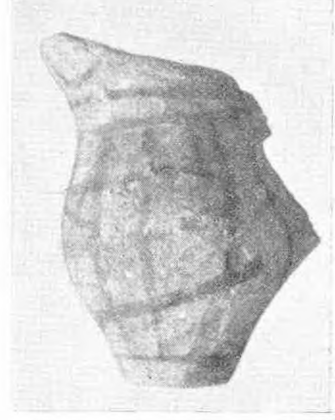
Hemen aynı biçimde ibrik için Studies II, Pl. IX 2 Frankfort'e müracaat.

KT — 2: Kulpu yukarı çıkıntılı çanak. Kaide sathı gayet küçük. Esmer kilden, iyi pişirilmiştir. Açık esmer astarlı, siyah esmer boyalı ve cilâlıdır.

Resim motifi: 5 grup halinde zemine doğru kutren giden muvaziler, ve kafes çizgileri, boynunun altında iki muvazi çizgi arasında dört katlı kafes örneği, kenarın içinde beş renkli leke. Yüksekliği: 72 mm., kutru: 103 mm.

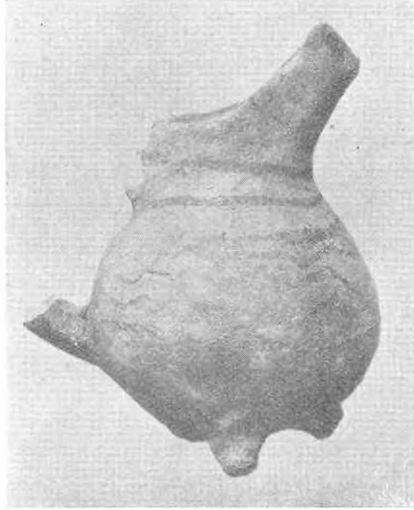

KT — 2

KT — 3

KT — 3: Gagaburunlu ibrikçik. Kulpu kırık, kaide sathı hafifçe dahile doğru mukaar, kırmızı astarlı ve bunun üzeri gayrimuntazam muvazi ve amudî çizgiler ile süslenmiştir. Siyah esmer renkte boyalı, ve cilâlıdır. Yüksekliği: 82 mm., kutru: 51 mm.

KT — 7

KT — 7: Gagaburunlu ibrikçik. Dışarı uzanan kulpu kırık, aşağı kısmı kürevî. Üç ayak üzerinde durmakta. Bunlardan ikisi kısmen kırık.

Rengi siyah esmer. Boynu ve karnı esmer boyalı. Yukardan itibaren: üç muvazi, üç dalgalı, bir muvazi çizgili. Yüksekliği: 76 mm., kutru: 47 mm.

Orta Anadolu'da şimdiye kadar meçhul, buna mukabil Garbi Anadolu'da boldur. (Yortan ve Truva), fakat oradakiler boyasızdır.

KT — 8: Kulplu küçük çanak. Kulpu kırık, kaide sathı yok, boynu zayıf, kırmızı astarlı, siyah boyalı: Taranmış ve kabın dibinde yekdiğerine mümas dört adet asılı müselles ile süslüdür. Boynunda muvazi bir şerit vardır. Yüksekliği: 41 mm., kutru: 55 mm.

KT — 9: Kulplu küçük çanak. Mahrutî yuvarlak zemimli, kısa eğri kenarlı. Çıkırıkla yapılmış, bu itibarla daha gençtir. Kenardan dahile doğru açık

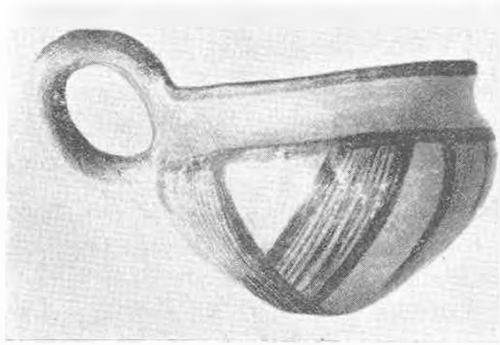

KT — 9

esmer astarlıdır. Omuzu ve karnı üzerinde gayrimuntazam tersim edilen altı ince çizgi vardır. Cilâlıdır. Yüksekliği: 62 mm., kutru: 53 mm. Çanak çömlek mamulâtının ender nümunelerindedir.

KT — 16: Bir çanağın kırık parçası. Yalnız alt kısmı ve omuz parçası bozulmamıştır. Boynu meyilli ve zemini sivridir. Esmer astarlı ve bunun üzeri koyu esmer boyalıdır.

Motifi: Muvazi çizgiler, zikzak hatlar, mainler ve asma kavisler ile süslüdür. O kadar iyi değil. Yüksekliği 76 mm., kutru: 77 mm.

KT — 28

KT — 28: Kulpu yukarı çıkıntılı çanak (kulpun miktarı yuvarlak). Gayet küçük kaide zemini hafifçe içeri çekilmiştir. Kırmızı astarlı, siyah boyalı, cilâlı. Boyun sahasından zemine doğru kısmen yekdiğerini kat'eden taranmış, altı çizgi grubu vardır. Dudağında siyah çizgi, kenarın içerisinde dört siyah leke vardır. Kilden gayet iyi temizlenmiştir. Yüksekliği: 56 mm., kutru: 75 mm.

KT 43: — Büyük çanak; kenarı, kısmen boynu kırıktır. Kulp, kaide zemini kırmızı astarlı, siyah boyalı: Zikzak, kafes ve satranç örneklidir. Kaba kilden, yüzü cilâlıdır. Yüksekliği: 120 mm., kutru: 115 mm.

KT — 105

KT — 105: Kulplu çanak. Boynu hemen üstüvânî ve alt kısmı armut biçimindedir. Kaide sathı gayet küçük. Esmar astarlı, siyah boyalı: zikzak, kafes ve çizgi örnekli, yüksek ve cilâlıdır. Yüksekliği: 88 mm., kutru: 54 mm.

KT — 107: Kulplu bir çanağın kırık bir parçası. Boynu ve kaide sathı üstüvane biçiminde. Kırmızı astarlı ve siyah boyalı: Boynunda çizgi ve zikzak örnek; omuzunda ve karında muvazi ve tekatu eden hatlar vardır. Kilden, o kadar iyi iş değildir. Cilâlıdır. Yüksekliği: 96 mm., kutru: 86 mm.

SON DEVİRLERE AIT KAPLAR

KT — 12: Mukavves zeminli çanak. Kıvrıntı yeri keskin ve biraz çıkıntılıdır. Üst gövdesi dahile doğru münhani bir hat şeklinde darlaşıyor. Kırık ve çok ince cidarlı. İyi kilden, çırıklarla yapılmış, çok koyu siyah astarlı, yüksek ve cilâlıdır. Yüksekliği: 47 mm., kutru: 108 mm. Tarihi meşkûk, milâttan evvel birinci asır?

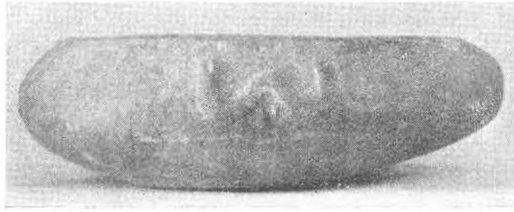
KT — 14: Aşağıya doğru hafifçe genişleyen kilden borular. Kaidesi 6 kabartma ile profilli. İyi temizlenmiş ve sert pişirilmiş kildir. Siyah esmer astarlı, yüksek, cilâlıdır. Yüksekliği: 110., kutru: 57 mm. Tarihi meşkûk.

KT — 31: Ağzı tırfıl yaprağı şeklinde kulplu testi (çok kırık), çırıklarla yapılmıştır. Kaide sathı geniş, alt kısmı basık, kulpu kırık, ayıklanmış, hafif taneli, çamurlu. Kilden yapılmıştır. Yüksekliği: 106 mm., kutru: 98 mm. Tarihi kat'i olarak birinci asrın ikinci nısfı.

KT — 72: Kulplu büyük testi. Boynu uzun boru biçiminde, kulpu kırık, kırmızı esmer renkli. Yüksekliği: 380 mm., kutru: 258 mm. Milâttan sonra ikinci veya üçüncü asır.

TAŞ KAPILAR

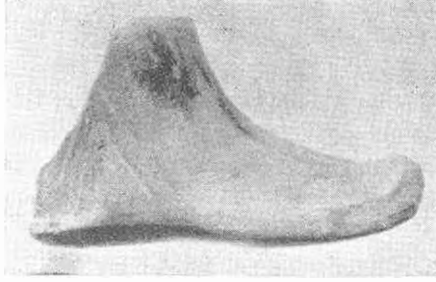
KT — 114: Anhydrit. İyi yapılmış. Kenarında dört dalgamastı tutacak. Yüksekliği: 95 mm., kutru: 304 mm. Tarihi meşkûk.

KT — 114

IÇKİ KAPLARI

KT — 10: Hitit ayakkabı biçiminde. Tabanından itibaren sağ ve solda oyulmuş çizgiler vardır. Esmer astarlı, cilâlıdır. Yüksekliği: 53 mm., tulü 97 mm. Eski Hitit Devrine aittir.

KT — 10

KT — 46: Bir içki kabının alt kısmı. Alişarda meydana çıkarılan parçalar gibi, belki de üzüm salkımlarını tasvir eder. Beyaz esmer renkli kumlu kilden yapılmıştır. Mevcut yüksekliği: 52 mm., Hitit Devrine aittir.

KT — 67: Bir atbaşı (?) parçası. Burun delikleri dairevî çukurlarla, yelisi mail oyuk çizgilerle gösterilmiştir. Koyu esmer astarlı, cilâlıdır. Uzunluğu: 57 mm. Hitit Devrine aittir.

KIRIK PARÇALAR

KT — 13: İlk Tunç Devrine ait bir kabın kırık parçası. Amuden delinen ve tutacak iki düğmeyi ihtiva eden kenar parçası vardır. Çok ince kilden, kırmızı astarla yapılmıştır. Siyah boyalıdır: Muvazi ve amudî hatlar, mainlerle süslüdür, cilâlıdır.

KT — 48: Bir çanağın kenarı ve kulpu. İyi pişirilmiş kırmızı kildendir. Kırmızı astarlı, siyah boyalı (motifler artık tanılamıyor). Cilâlı. İlk Tunç Devrine aittir.

KT — 89: Kalın çok iyi kilden mamül kırık parça. Beyaz astarlı ve bunun üzeri koyu esmer boyalı. Yukardan itibaren: Basık müttehüdülmerkez daireler, herbir muvazi çizgi arasında üç dalgalı çizgi. Sola doğru kuşlar (yüzücü kuşlar?), herbir muvazi çizgi arasında üç dalgalı çizgi. Kırılmıştır. Bu kırık parça büyük bir kaba ait olmalıdır. Tezyinat makamında buna en çok benzeyen parçalar Frankfort'ın eserindeki çanaklar teşkil eder:

Francfort II. PL. XII. 2 ve 3 Eti (Hitit) Devrine aittir.

KT — 29: Koyu esmer vernik mamulâtından kırık parça. Kül renginde gayet ince kilden yapılmıştır. Haricen kabartma tezyinat: Üzüm salkımları ve üzüm dalları vardır. Küçükasyaya mahsus sigillat taklidi? Tarihi milattan sonra birinci asır.

KT — 70: Bir çanak parçasına basılmış damga parçası. Yüksekliği: 43 mm. İyi tanınmış bir timsalin (yıldırım timsali) aksamını gösterir. Bu timsal dört şualı bir yıldızdan ibaret olup bunun dört köşesinden nihayetlerine doğru inceleşen kavisler intişar etmektedir. Gerek müstekim ve gerekse münhani şualar arasında küreler gözükmektedir. Burada münhani şualar şeklinde işaret edilen resmin vaktile yılanları gösterdiği imkân dahilindedir. Alışara ve Boğazköyüne ait tamamen muhafaza edilen bu tarz timsaller malûmdur.

Bak. *Anatolia through the ages* Fig. 136 E. F. Schmidt.

HAYVAN BAŞI ŞEKLİNDEKİ KAPLARIN PARÇALARI

Hitit İmparatorluğu Devri: KT — 25, KT — 26, KT — 42, KT — 91.

Hayvanat başı şeklinde emzikler:

KT — 45: (Aslan), KT — 47 (Boğa).

Kapların kenar kısımları:

KT — 60: (Yatmış vaziyette boğa),

KT — 128: (Kartal).

MUHTELİF HAYVAN BAŞLARI

KT — 44: (Antilop), KT — 21 (Kuş), KT — 11 (Yelesi at), KT — 120 (Boğa), KT — 113: (Koyun?).

KT — 50: Bacağı muvazi esmer çizgilerle boyalı kuş ayağı.

AĞIRŞAKLAR

BAKIR DEVRİ:

KT — 19: Serpantin (Yıllantaşı). Düz. Kutru: 26 mm., kalınlığı: 14 mm. İlk Tunç Devri:

Bütün parçalar kilden mamul olup, KT — 37: müstesna olmak üzere, cümlesi oyulmuş bezekleri havidir.

KT — 24: Kutru: 45 mm., kalınlığı: 24 mm.

KT — 39: Kutru: 37 mm., kalınlığı: 15 mm.

KT — 53: Kutru: 28 mm., kalınlığı: 12 mm.

KT — 76: Kutru: 32 mm., kalınlığı: 11 mm.

KT — 83: Kutru: 31 mm., kalınlığı: 13 mm.

KT — 85: Kutru: 39 mm., kalınlığı: 18 mm. bezek olarak evvelce beyaz bir madde ile doldurulmuştur. Çift mahrutî şekilde.

KT — 115:Kutru: 27 mm., kalınlığı: 13 mm.

KT — 119:Kutru:33 mm., kalınlığı: 16mm.

ETİ (HİTİT) İMPARATORLUĞU DEVRİ:

KT — 129: Kilden mamul ağırşak veya küçük çıkırık: Kutru: 50 mm., kalınlığı 30 mm. Milâttan evvel ilk bin sene:

KT — 51: Profilli Yılanbaşı: Kutru: 21 mm., kalınlığı: 9 mm.

MÜHÜR VE MÜHÜR BASKILARI (Mühür izleri)】

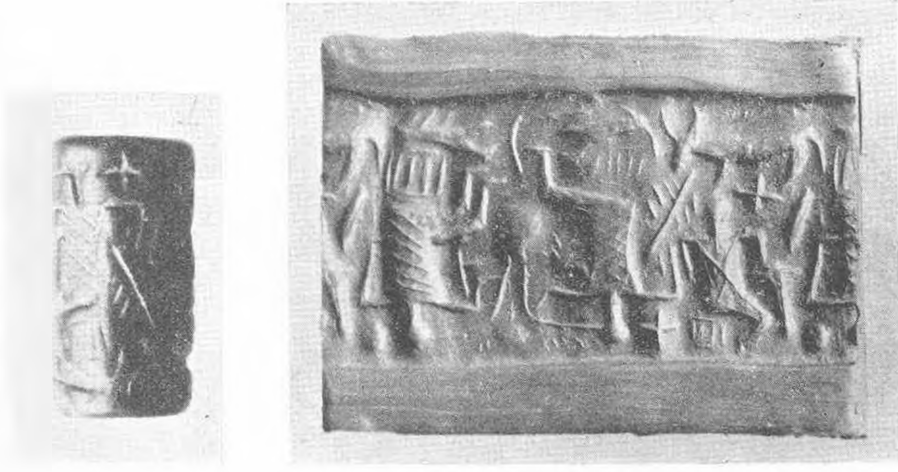
HİTİT İMPARATORLUĞU DEVRİ:

KT — 22: Serpantin. Uzunluğunca delinen mühür üstüvanesi. Yüksekliği: 38 mm., kutru: 19 mm. Biribirine karşı oturan iki şekil uzun embubeler vasıtasile aralarında bulunan bir kaptan içiyorlar. Adamların elbiseleri mütekati hatlarla gösterilmiştir. Mikâp şeklinde iki oturulacak yerin herbiri hayvanın sırtında bulunmaktadır. Bir embube ile oturan şekil arasında mütekati iki kısa çizgi ve diğer embube ile diğer şekil arasında şimdi tanınmıyan bir resmin kalıntıları vardır. Merkezde kâin büyük kap üzerinde kürevî bir cismin kalıntıları gözükmektedir. İşbu grupun yanında, fakat aksi istikamette bir resim göze çarpmaktadır. Bu da mikâp şeklinde bir yere oturmuştur. Bunun arkasında çapraz iki kısa çizgi ve bunun üzerinde dahi yanlarında ayrıca küçük müteaddit çizgileri havi olmak üzere mail bir çizgi; bunun önünde ve aşağıda bir küre; ağılebi ihtimal elinde bir şey tutan ve tanılamıyan bir cismin, mütekati iki kısa hat ve ortada hafif inhinalı bir resim, bunun üzerinde bir hayvan (ağılebi ihtimal bir boğa) vardır. Kültepeye ait buna benzer bir eser eskidenberi malûmdur (E. Mayer Hitit İmparatorluğu ve harsî şekil 46 ya müracaat!).

KT — 126: Lapisislazuli. Uzunluğunca delinen mühür üstüvanesi. Yüksekliği: 24 mm., kutru: 8,5 mm.

Yalnız birer kuşakla örtülü iki erkek yalnız ön ayakları üzerinde duran bir aslanı zaptediyor. Şöyle ki: Biri hayvanı arka ayaklarından tutmakta diğeri ise arka ayaklarından birini ve kuyruğunu tutarak ensesine ayağıle basmaktadır. Erkeklerden hiç olmazsa biri sağ tarafında bir hançer taşmaktadır. Mezopotamyadan ithal olunmuş bir parçadır.

Milâttan evvel üçüncü asrın sonuna aittir.

KT — 22

KT — 126

KT — 131

KT — 132

KT — 131: Serpantin. Yukarda ufak bir delikle nihayet bulan ve mahtutî bir kabza ile mücehhez bulunan damga mührü. Yüksekliği: 21,5 mm., kutru: 15,5 mm. Bir çift şerit mührün kenarını takip etmekte ve ortada şimdi tanınmayan bir resmin kalıntıları gözükmetedir.

KT — 132: Kemik. Yukarda delinen bir düğmede nihayet bulan mahrutî kabzalı bir mühür. Şimdi kısmen kırılmıştır.

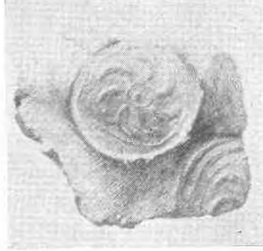
Yüksekliği: 16 mm., kutru: 15 mm.

Müteaddit küçük ve mail hatlarla tekatu eden üç müsavi hattan müteşekkil bir çelenk derununda bir çift kartal gözükmetedir.

KT — 36: Bir mih yazısı tabletinin zarf parçası olup bir mühür üstüvanesi izini havidir. Yüksekliği: 17 mm.

KT — 37

KT — 56

KT — 20

KT — 93

Sağda oturan bir şekil, bunun üzerinde bir ay ve bunun önünde ve arkasında kollarını kaldırmış bir vaziyette duran bir şekil gözükmetedir.

KT — 20: Kilden bir etiket üzerinde bir mühür üstüvanesi. Üstüvane izinin yüksekliği 20 mm. Oturan bir mabude ikinci bir mabut tarafından bir âbit sevkediliyor. Âbidin arkasında oturan bir «Eniku» tasvir edilmiş olması muhtemeldir. Milâttan evvel üçüncü bin senenin ikinci nısfına mahsus Mezopotamya mühür üstüvanelerinin karakteristik tasviridir.

KT — 56: Kilden mamul bir tıpa parçası üzerinde bir yuvarlak mühür izile aynı mührün ikinci bir iz kalıntıları. İzin kutru: 15 mm.

Bir çift daire dahilinde dalgalı parmaklıkları havi çıkıık.

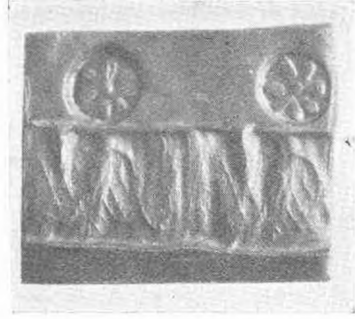
KT — 93: Büyük bir kap düğmesi üzerinde yuvarlak bir mührün izi. İzin kutru: 17 mm.

HELENİSTİK — ROMA DEVRİ:

KT — 82: Kilden mamul bir tıpa parçası üzerinde bir taş (Gemme) izi. İzin kutru: 16 mm.

KT — 82

KT — 116

KT — 111

KT — 112

GAYRİMUAYYEN DEVİRLER:

KT — 116: Steatit. Kabzası şimdi kırık bir mühür üstüvanesi. Yüksekliği: 18 mm., kutru 10,5 mm.

Üstüvane üzerindeki resim o derece silinmiştir ki doğru olarak artık teşhis edilemiyor. Üstüvanenin alt tarafında yedi yapraklı bir rozet. Hitit İmparatorluğu Devrine ait olması muhtemeldir.

KT — 111: Kilden mamul yuvarlak kaideli damga. Yüksekliği: 18 mm., kutru: 19,5 mm. Çizgili.

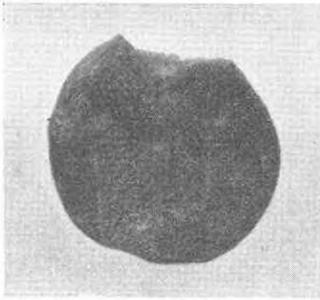
KT — 112: Kilden mamul bir çanağın kulp parçası. Yüksekliği: 29 mm., kutru: 25 mm. Yontulmuş her iki kırık yüzünde çizgiler bulunmaktadır.

KT — 65

KT — 125

KT — 71

KT — 49

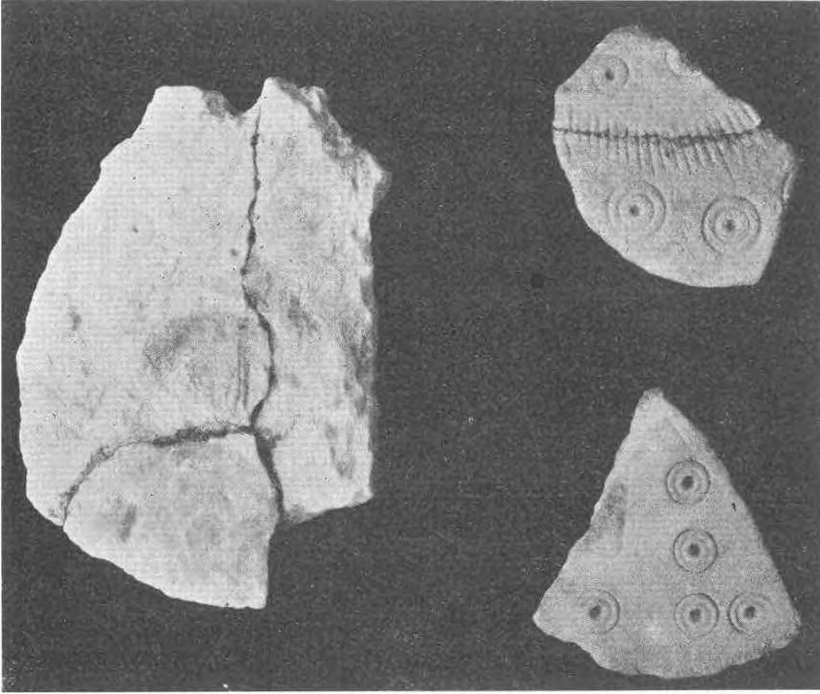
İDOLLER (PUTLAR) VE HEYKELCİKLER

Bu gruptan, KT — 71 ve KT — 125; müstesna olarak, hiçbirinin herhangi bir hars devrine aidiyeti kat'iyetle tayin edilemiyor. Bununla beraber idol parçalarının Hitit Devrinden evvelki zamana ait olması çok muhtemeldir. Beyaz mermerden heykelciklerin Hitit İmparatorluğu devrine aidiyeti kat'i addedilebilir. Maamafih tarihleri tespit edilirken mutlak olarak Kültepeden gelmediklerini, belki diğer bir asarı atika mahallinden oraya son zamanlarda götürüldüğü ihtimali de düşünölmelidir.

BAKIR DEVRİ:

KT— 71: Kilden bir idol parçası. Kaba ve siyah bir kildendir. Boynu ve kafası kırıktır. Kurs şeklinde vücudu üzerinde oymalar ve oyma hatlar

KT — 18

KT — 136

KT — 108

vasıtasile uzvu te'nis gösterildiği gibi ortasında bir delik olmak üzere dört daire basılmıştır. Arka tarafta baş saçları bir sıra oymalarla ima edilmiştir. Yüksekliği: 31 mm., kalınlığı: 8 mm., genişliği: 31 mm.

HİTİT İMPARATORLUĞU DEVRİ:

KT — 125: Kilden mamul bir idolin başı. Yassı ve kuş şeklinde bir baş. Gözler kilden yassı kabartmalarla ifade edilmiştir. Yüksekliği: 37 mm., ka-

İnliği: 19 mm., genişliği: 35 mm. Hitit İmparatorluğu devrinden evvelki zamana ait olması muhtemeldir. Kapadokya ve Kültepede dahi bulunması muhtemel olan müteaddit tam parçalar gibi aşağıda yazılı bilcümle idol parçaları bir cinse maliktir. (Pariste Louvre Müzesi ve Urbana "Illinois" Darülfünun Müzesi A. T. Olmstead 1930 Syria Mecmuasında, bu idolleri tanıtmaktadır. Oraya dahi müracaat!) Bunların Ege Denizi adalarındaki idollerle sıkı bir rabıtası vardır.

KT — 49: Taştan mamul ince bir idolin kafası ve boynu. Gözler merkezli dairelerle gösterilmiştir. Çehrenin bundan başka bir ifadesi yoktur. Bir gerdanlığa işaret vardır. Yüksekliği: 48 mm., kutru: 15 mm.

KT — 65: Beyaz mermerden çift kafalı ve yassı bir idolin kırık parçası. Gözler ve kaşlar KT — 49 da olduğu gibi gösterilmiştir. Gerdanlıklar boyunlarda oyuk hatlarla irae edilmiştir. Yüksekliği: 62 mm., genişliği: 51 mm., kalınlığı: 11 mm.

KT — 136: Beyaz mermerden mamul kurs şeklinde ve çift kafalı bir idol parçası. Vücudu gösteren kurs üzerinde müttehidülmerkez iki halkanın izleri artık teşhis edilememektedir. Tesiratu havaiye dolayısıyla çok bozulmuştur. Yüksekliği: 102 mm., kutru: 15 mm.

KT — 18: Beyaz mermerden mamul yassı kurs biçiminde bir idol parçası. Yüksekliği: 52 mm., kalınlığı: 14,5 mm.

KT — 108: Beyaz mermerden yassı kurs şeklinde bir idol parçası. Yüksekliği: 57 mm., kalınlığı: 15 mm.

KT — 109: Sedeften mamul ağılebi ihtimal bir idol parçası. Yüksekliği: 49 mm.

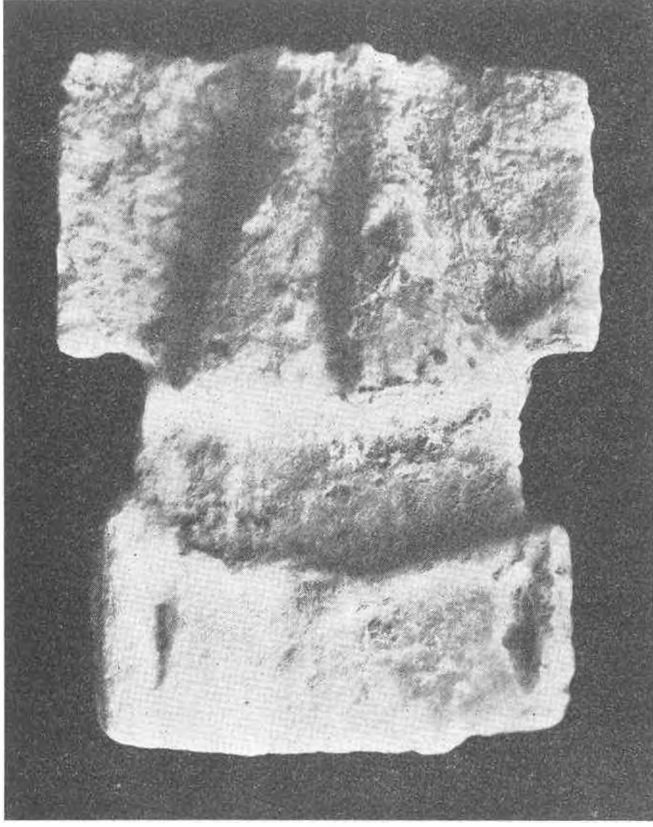
ETİ (HİTİT) İMPARATORLUĞU DEVRİNE AİDİYETİ MUHTEMEL OLANLAR

KT — 61: Müstesna olmak üzere bu heykelciklerin hepsi kadındır. Bu husus inhinalı kalça hatlariyle kalın oyluklardan anlaşılmalıdır.

KT — 61: Beyaz mermerden mamul oturan ve ağılebi ihtimal erkek olan bir heykelcik parçası. Mısır tesiri altındadır. Boynu ve kafası kırılmıştır. Büyük kolları göğüs üzerine konmuştur. Sağ eli ile omuzlar üzerine atılan büyük külmüş bir cismi tutmaktadır. Dizler hemen muvazi bir istikamette baş saçlarının bir kısmı arka tarafta henüz görülmektedir. Oturacak yeri geniş ve mustatil şeklinde, sağ ve solda yukarı çıkıntılıdır. Müselles biçiminde bir arkalığı, ön tarafta profil izleri vardır. Yüksekliği: 74 mm., kalınlığı 34 mm.

KT — 79: Beyaz mermerden mamul ve oturan bir kadın heykelciği parçası. İnce vücudun kısmı ulyasının büyük bir kısmı kırılmıştır. Yuvarlak ve oyuklu oturacak yerin önünde müteaddit amudî örme şeritler mevcut olup arkası ise oyulmak suretile işlenmiştir. Yüksekliği: 140,5 mm., genişliği 62 mm.

KT — 135: Beyaz mermerden mamul ve oturan bir kadın heykelciği par-

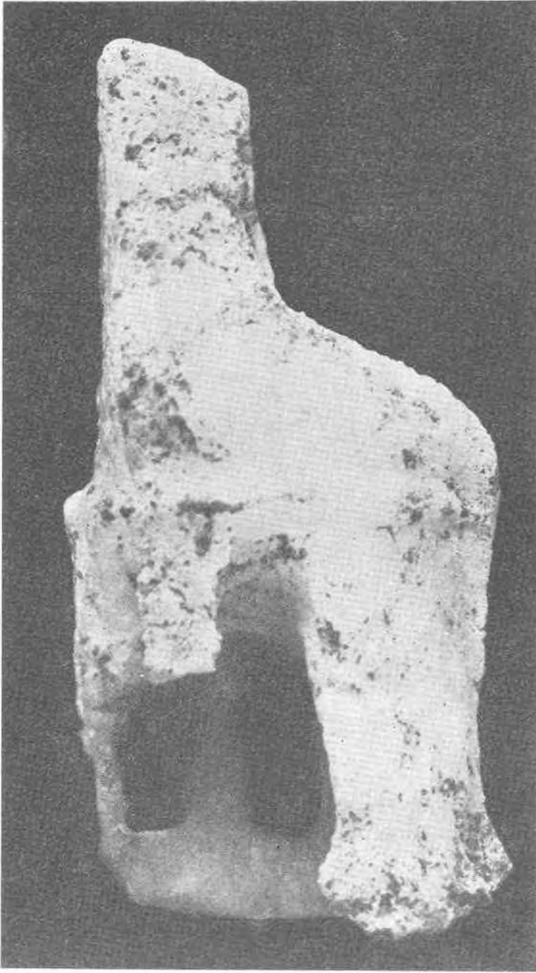
KT — 61

çası. Kafası, boyun ve vücudunun kısmı ulyasının bir kısmı kırılmıştır. Oturulacak yeri mikâp şeklindedir. Yüksekliği: 66 mm., genişliği 29,5 mm.

KT — 137: Beyaz mermerden mamul ve oturan bir kadın heykelciği parçası. Vücudunun kısmı ulyasının büyük bir kısmı kırılmıştır. Yuvarlak oturulacak yer amudî hatlarla yivlenmiş, yukarda ve aşağıda muvazi surette çizilmiştir. Yüksekliği: 111 mm., kutru: 54 mm.

KT — 138: Beyaz mermerden mamul ve oturan bir kadın heykelciği parçası. Heykelin kısmı ulyası kırıktır. Mikâp biçiminde oturulacak yer iki tarafta zikzak hatlarla tezyin edilen sahaları göstermektedir. Yüksekliği: 42 mm., genişliği: 39 mm.

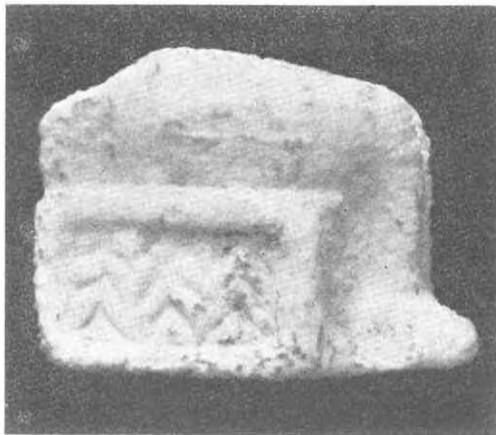
KT — 139: Beyaz mermerden mamul ve oturan bir kadın heykelciği parçası. Heykelin kısmı ulyası kırıktır. Yuvarlak oturulacak yer oyma balık pulu biçiminde tezyinatla süslenmiştir. Ayakları göze çarpacak derecede incedir. Yüksekliği: 51 mm., genişliği: 43 mm.

KT — 79

KT — 137

KT — 138

KT — 139

KABARTMALAR (Relief):

Eti (Hitit) İmparatorluğunun son devri:

KT — 106: Basalt. Tülü: 26,5 cm., genişliği: 13 cm., kalınlığı: 9,6 cm.

Geniş bir hat üzerinde kuş şeklinde ayaklı ve kanatlı bir şeytanın kısmı süflâsı görünmektedir. Şeklin kısmı ulyası yontulmuştur. Geniş hattın altında diğer bir resmin kalıntıları görünmektedir.

NAZARLIKLAR VE BONCUKLAR:

Aşağıda yazılı parçalardan hiçbirinin muayyen bir hars devrine atfı ve ircaı mümkün değildir. Boncuklar keza beş adet hematit cisim Alishar Hüyükünün hemen bütün tabakalarında meydana çıkmıştır. Çiniler ve alçıdan nazarlıklar Milâttan evvel ilk bin senenin ikinci nısfına ait olup mavi nazarlıklar ise daha sonraki zamana ait olabilirler.

KT — 58: Hematit. Tulânî beyziyüşşekil. Bir yüzü yassı. Uzunluğu: 26 mm., kutru: 10 mm.

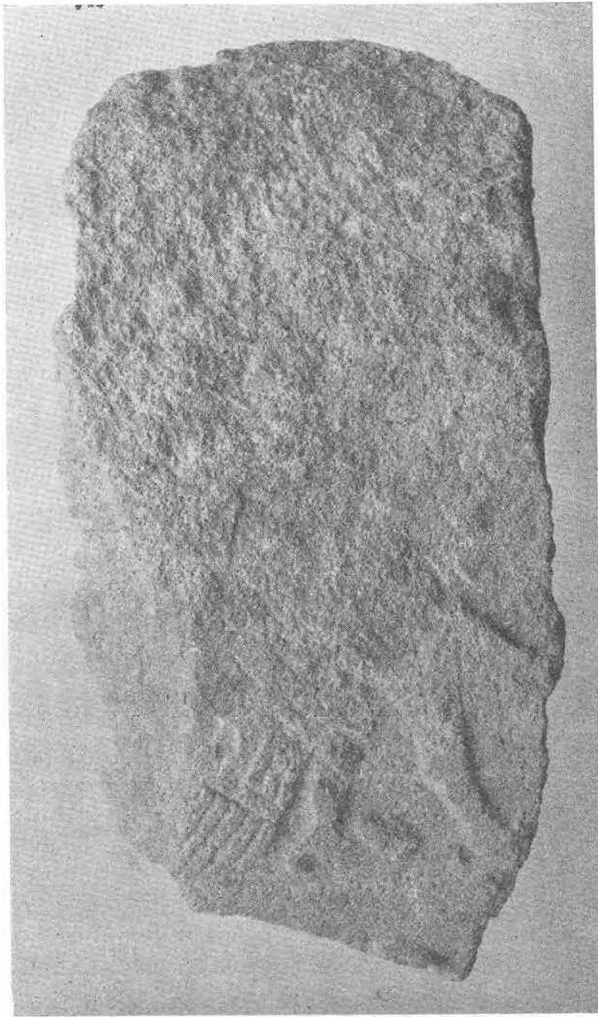
KT — 123: Hematit. Tulânî beyziyüşşekil. Bir yüzü yassı. Uzunluğu: 24 mm., kutru: 10,5 mm.

KT — 64: Hematit uzunca beyziyüşşekil. Bir tarafı yassı. Uzunluğu: 52 mm., kutru: 14 mm.

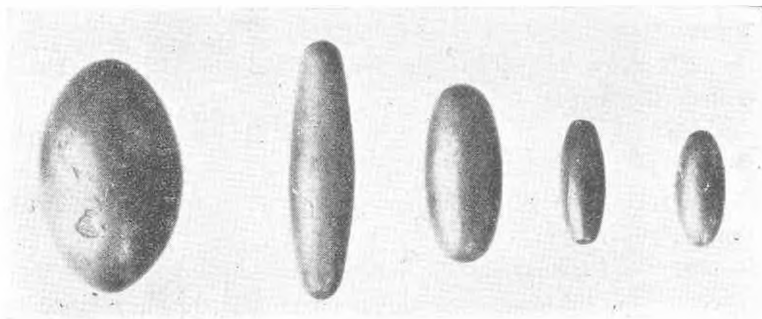
KT — 130: Hematit uzunca beyziyüşşekil. Bir tarafı yassı. Uzunluğu: 36 mm., kutru: 16 mm.

KT — 122: Hematit Beyzi. Uzunluğu: 46 mm., kutru: 29 mm.

KT — 70: Yeşilimsi mavi çiniden nazarlıklar. Tulânî beyziyüşşekil. Uzunluğu istikametince delinmiştir. Uzunluğu: 28 mm., kutru: 9 mm.

KT — 106

KT — 122

KT — 64

KT — 130

KT — 123

KT — 58

KT — 101: Siyah alçıdan üç köşeli nazarlık. Bütün köşelere müttehidül-merkez beyaz halkalar geçirilmiştir. Genişliği istikametince delinmiştir. Kutru: 18 mm., genişliği 20 mm.

KT — 70

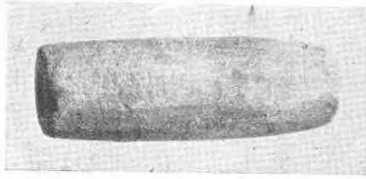
KT — 101

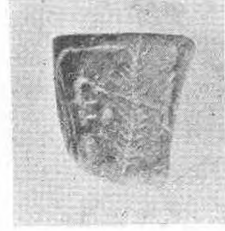
KT — 110

KT — 121

KT — 100

KT — 118

KT — 110: Siyah alçıdan üç köşeli nazarlık. Bütün köşelere beyaz halkalar geçirilmiştir. Arzı istikametince delinmiştir. Kutru: 18 mm., genişliği 21 mm.

KT — 121: Camdan delikli mavi nazarlık. Kutru: 13 mm.

KT — 100: Boru şeklinde kilden nazarlık. Uzunluğu: 40 mm., kutru: 14 mm.

KT — 118: Kilden küçük parça. Kırmızı ve yüksek cilâlı astar ve oyma resim. (Bu meyanda örnek olarak çam dalı): Yüksekliği: 20 mm., kutru: 16 mm.

KURŞUN

ETİ (HİTİT) İMPARATORLUĞU DEVRİ:

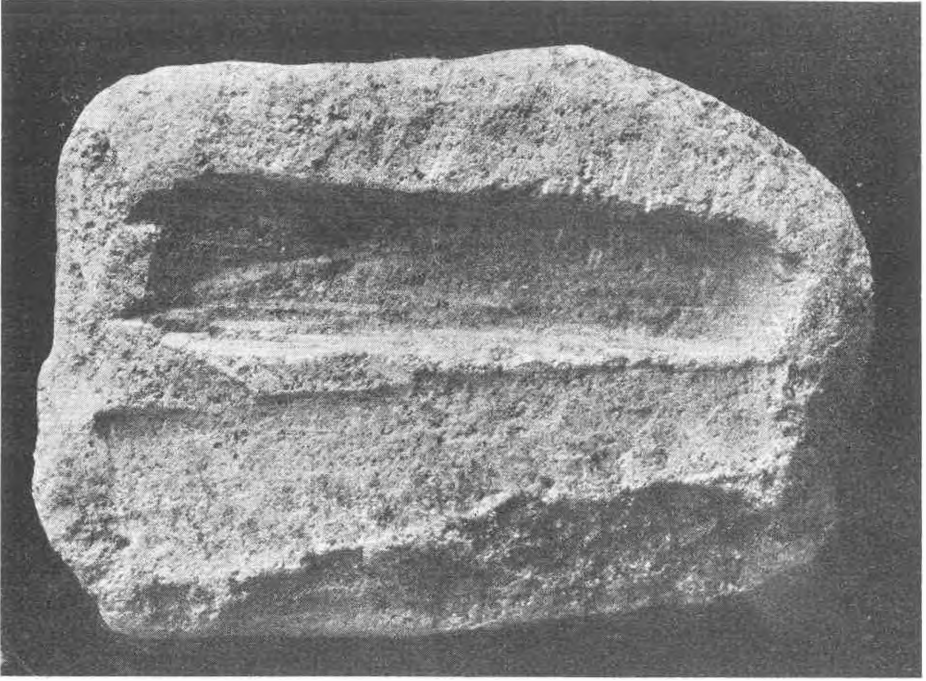
KT — 102: Uçları biribiri üstüne vazolunan, içiçe yekdiğerine asılı muhtelif cesamette açık halkalar.

SİKKELER

KT — 104: Romalılara ait tunçtan sikke. Ön tarafı: sağa doğru Valentinin, arka tarafta: sola doğru zafer çelengile Victoria. Kutru: 18 mm., kalınlığı 12 mm.

KT — 103: Bizanslara ait tunçtan sikke. Kutru: 26, mm., kalınlığı 3 mm.

KT - 97

KT - 104

KT - 103

KT - 102

DERGI

88

KALİPLAR

GAYRİMUAYYEN DEVİRLER:

KT — 97: Serpantinden kalıp. Uzunluğu: 139 mm., genişliği: 99 mm., kalınlığı: 37 mm.

Bir tarafı yassı baltalara mahsus ağlebi ihtimal tamamlanmamış iki kalıbı göstermektedir. Diğer tarafı ise mütekâtı iki hattı muhtevi bir kursa ait bir kalıbı irae etmektedir.

KT — 98: (Porphyr) den kalıp. Uzunluğu: 165 mm., genişliği 130 mm. kalınlığı: 60 mm. Büyük tarafında bir çift çengel için bir kalıp. Dar tarafında ise sade bir çengel için bir kalıp. Büyük tarafta iki ağız deliği, dar tarafta dört ağız deliği kalmıştır.

KT — 98

YUNAN KİTABESİ

KT — 99: Mermer üzerine hakedilmiş bir Yunan kitabesi parçası ağlebi ihtimal Milâttan sonra üçüncü asra aittir. İnşaat kitabesinden bir kısım olması muhtemeldir. Yüksekliği: 175 mm., genişliği: 150 mm., kalınlığı: 82 mm.

TAŞTN MUHTELİF EŞYA

BAKIR DEVRİ:

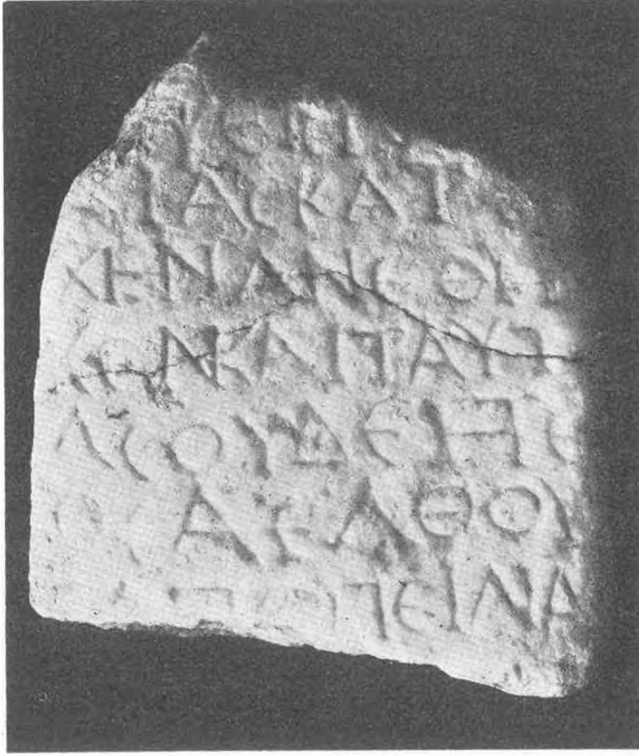
KT — 127: Serpantinden hayvan şekli. Hayvanın arkasında asma tert-

batı vardır. Gözleri ağlebi ihtimal başka malzemeden mamul ve bunun gerisinde kulaklar konmuştur. Bacaklar çok eğrilmiş ve görülmiyecek derecededir. Kuyruğu kısadır. Uzunluğu: 162 mm., yüksekliği: 96 mm., kalınlığı: 74 mm.

GAYRİMUAYYEN DEVİRLER:

KT — 87: Mermerden topuzbaşı (armut biçiminde topuz). Mahrutî delikli. Yüksekliği: 48 mm., kutru: 63 mm.

KT — 74: Serpantinden mamul parça. Ağlebi ihtimal bir kapak. Dahilî kenarında kısa mıh şeklinde hatlardan tereküp eden bir resim görülmektedir. Fakat bunların sonradan yapılmış olmaları muhtemeldir. Yüksekliği: 32 mm., kutru: 46 mm.

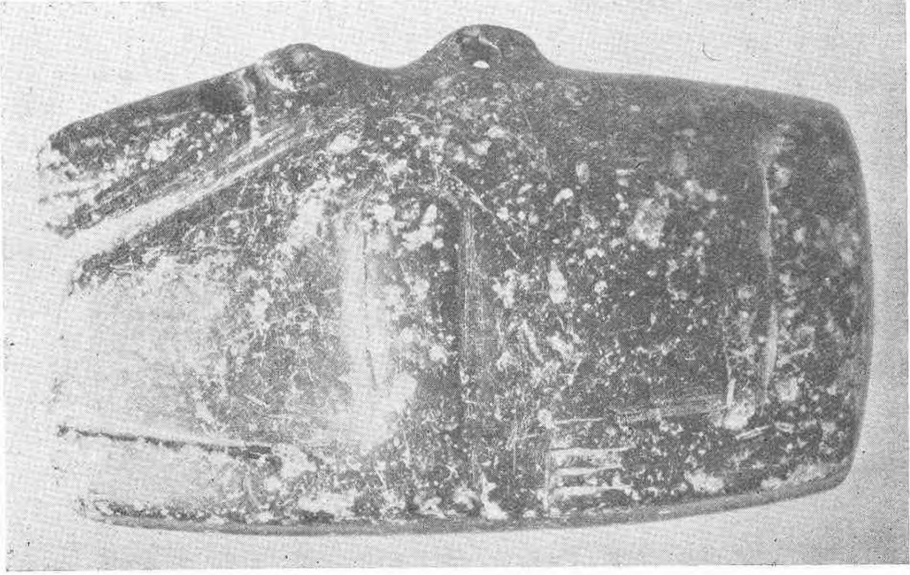

KT — 99

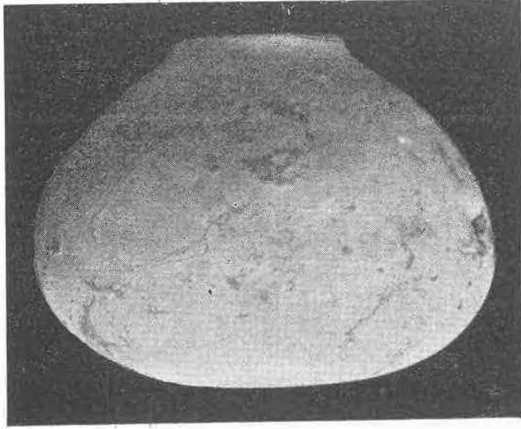
KT — 75 serpantinden bir parça. Ağlebi ihtimal bir kap. Yüksekliği: 26 mm., kutru: 54 mm.

KT — 81: Kireçtaşından mamul sütun şeklinde ağlebi ihtimal bir altlık veya bir lâmba parçası. Kaidesi çok harap olmuştur. Kaide üzerindeki kısım iki profilli. Yüksekliği: 180,5 mm., sütunun kutru: 75 mm.

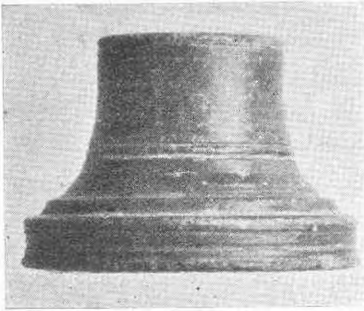
KT — 66: Üç köşeli cilâlı taş. Uzunluğu: 40 mm., genişliği: 29 mm., kalınlığı: 26 mm.

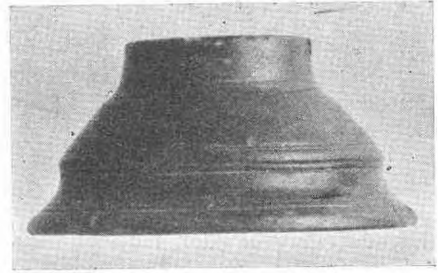
KT — 127

KT — 87

KT — 75

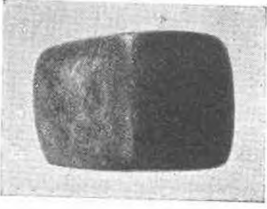
KI — 74

ETİ (HİTİT) İMPARATORLUĞU DEVRİ:

KT — 68: Bir ucunda asmak için bir deliği havi bileği taşı. Uzunluğu: 93 mm., genişliği: 20 mm.

GAYRİMÜAYYEN DEVİRLER:

KT — 15: Serpantinden düğme. Bir tarafı yassı. Diğer tarafında mütekattir iki hat. Yüksekliği: 15 mm, kutru: 24 mm.

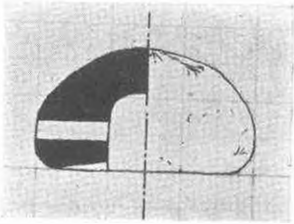
KT — 66

KT — 15

KT — 68

KT — 87

KT — 88: Mermerden çift delikli düğme. Muhaddep tarafında ikinci dereceden oyulmuş bir insan şekli (modern). Yüksekliği: 18 mm., kutru: 30 mm.

ÇİVİ YAZISI İLE TABLETLER

İşbu tabletlerin tarihleri takriben milâttan evvel 2300 ilâ 1800 seneleri arasında tahavvül eder. Kültepe bu nevi çivi yazılarının bulunduğu ilk mahal

idi. Bütün büyük müzelerde oradaki tabletlere rasgelinir. Fakat 1925 te profesör P. Hrozny tarafından icra edilen hafriyat neticesinde meydana çıkarılan parçaların Ankaraya nakledilmesi dolayısıyla bu hususta en büyük koleksiyon Ankara Müzesinde bulunmaktadır. Burada zikrolunan tabletlerin kataloğunu tanzim etmek lûtfunda bulunan Dr. J. Gelb KT — 77 ve KT 86 parçalarının sahte olmasından şüphe etmektedir.

KT — 17: İki tarafında yazı işaretlerini havi ince kil. Eb'adı: $59 \times 54 \times 24$ mm. metinde bir şehir zikredilmektedir.

KT — 23: Kilden. Bir tabletin baskısı. Eb'adı: $65 \times 57 \times 24$ mm.

KT — 33: Orta derecede kaba kil. İki tarafında ve bir kenarında yazı işaretleri var. Eb'adı: $43 \times 25 \times 14$ mm. Metni *Kunanamat* namında bir şehirle birçok eşhas isimlerini zikretmektedir.

KT — 34: Kilden. İki tarafında yazı işaretlerini havi parça. Eb'adı: $53 \times 23 \times 16$ mm.

KT — 35: Orta derecede kaba kil. Yazı işaretleri okunmuyor. Eb'adı: $40 \times 25 \times 12$ mm.

KT — 37: Kilden. İki tarafında ve kenarlarında yazı işaretleri vardır. Eb'adı: $29 \times 26 \times 17$ mm.

Metin *Karum Zabi* önünde bir hukuk meselesini zikretmektedir.

KT — 38: Orta derecede kaba kil. Bir tarafta üç satır parça halinde muhafaza edilmiştir. Eb'adı: $58 \times 48 \times 21$ mm. Metin bir para meselesile *Burushadum* şehrini zikretmektedir.

KT — 40: Orta derecede kaba kil. Çok fena bir halde. Eb'adı: $45 \times 36 \times 16$ mm. okunamıyor.

KT — 41: İyi kilden. İki tarafta ve bir kenarda birkaç yazı işareti. Eb'adı: $51 \times 50 \times 18$ mm. Metin bir şehri zikretmektedir.

KT — 54: Fazla pişmiş orta derecede kaba kilden. İki tarafında yazı işaretleri parça halinde. Eb'adı: $42 \times 32 \times 20$ mm.

KT — 55: İnce kilden. İki tarafında ve iki kenarında yazı işaretleri. Eb'adı: $33 \times 24 \times 16$ mm. Metin *Kanis* şehrini zikretmektedir.

KT — 57: Orta derecede kaba kilden. İki tarafında ve bir kenarında birkaç yazı işareti, muhafaza edilmiştir. Eb'adı: $31 \times 27 \times 14$ mm.

KT — 62: İnce kilden. Parça halinde. Eb'adı: $29 \times 25 \times 7$ mm.

KT — 63: Esmer renkte ince kilden. Yazı işaretleri ancak bir tarafta muhafaza edilmiştir. Parça halinde. Eb'adı: $31 \times 27 \times 7$ mm.

KT — 69 İnce kilden. İki tarafında yazı işaretleri vardır. Ekserisi okunamıyor. Eb'adı: $40 \times 36 \times 12$ mm. Metin (*Pusyîn*) i zikretmektedir. (KT — 78) e müracaat.

KT — 77: İnce kilden. Yazı işaretleri iki tarafında ve dört kenarındadır. Okunamıyor. Eb'adı $45 \times 38 \times 14$ mm.

KT — 78: İnce kilden. Fena muhafaza edilen yazı işaretleri iki tarafta. Ekserisi okunamıyor. Eb'adı: $48 \times 43 \times 17$ mm. Metin(*Puskin*) i zikretmektedir. (KT — 69 a bak!).

KT — 80: Orta derecede kaba kil. Birkaç yazı işareti iki tarafta ve bir kenarda. Eb'adı: $35 \times 27 \times 16$ mm. Metin eşhasa ve müesseselere ait bir tediye listesini ihtiva etmektedir.

KT — 86: İnce kilden. Yazı işaretleri iki tarafta ve bir kenarda. Okunamıyor. Eb'adı: $52 \times 43 \times 21$ mm.

95 — İnce kilden. Parça halindedir. Eb'adı: $48 \times 28 \times 19$ mm.

KT — 96: Orta derecede kaba kilden. Parça halinde. Eb'adı: $33 \times 26 \times 22$ mm.

KT — 117: Esmer renkte ince kilden. Parça halindedir. Eb'adı: $23 \times 23 \times 11$ mm.

KT — 124: Esmer renkte ince kilden. Parça halinde. Eb'adı: $20 \times 17 \times 6$ mm.

KT — 133: Kuvvetli pişmiş orta derecede kaba kilden. Her iki tarafında birkaç okunur yazı işaretleri muhafaza edilmiştir. Eb'adı: $37 \times 25 \times 15$ mm. Metin *Kanis* şehrini zikretmektedir.

KT — 134: İnce kilden iki tarafında ve muhafaza edilen kenarlarında yazı işaretleri vardır. Parça halindedir. Eb'adı: $30 \times 27 \times 17$ mm.

TEKE OĞULLARI

Balıkesir Meb'usu
Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı

Tarihçiler ötedenberi Anadolu Beylerinden olarak Teke Oğulları diye bir hükümdar ailesi gösterirler ve bunların tarihî vak'alarından bahsederler. Son zamanlara kadar bunlara dair yazı yazan müdekkikler hep bu yolu takip etmişlerdir; buna da sebep bu ailenin hükümet sürdükleri yerlerde tetkikat yapılmaması ve bir de Antalya ve havalisine Teke aşiretinin yerleştirilmiş olmasından dolayı (Teke eli) denilmesidir: Çünkü, Germiyan elinde Germiyan Oğulları ve Aydın elinde Aydın Oğulları, Karaman elinde Karaman Oğulları... ilâh. gibi her memlekette o memleket ismini taşıyan ailelerin bulunduğunu gören tarihçiler, Teke eli denilen Antalya ve civarında da Teke Oğulları diye bir ailenin bulunmasını tabii bulmuşlardı.

Halbuki sonradan elde edilen kitabeler ve muasır Mısır tarihçilerinin yazıları bizi düştüğümüz yanlışlıktan çevirebilecek mahiyettedir. Bizim şimdiye kadar Teke Oğulları dediğimiz ailenin, Eğirdir ve etrafında ilk hükümetlerini kuran Hamit Oğullarının Antalya şubesi beyleri olduğu tamamen anlaşılmıştır.

Bu hususta ilk defa bizi yanlışlıktan çevirmek isteyen zat, meskûkât mütehasısı merhum Miralay Ali Beydir. Merhum, Tarih Encümeni Mecmuasının bir nüshasında [1] (Teke Eمارeti) başlığıyla yazdığı bir yazıda bazı kayıtlere istinaden mütaleasını yürütmüş ve bunda isabet göstermiştir.

(Antalya Livası Tarihi) ni yazan muhterem Süleyman Fikri Bey, eserini çıkardığı zaman, oradaki bir kitabe benim de dikkatimi celbeylemişti [2]. Bu kitabe ile bazı Mısır tarihlerinde gördüğüm (Mahmut bin Yunus) ismi ve bunun İlhanilerin Anadolu Valisi olan Timurtaş taraftarı olması ve Hamit Oğlu İshak Beyin Timurtaşla münakaşası gibi tesadüfler Hamit Oğulları ve Teke Oğulları tarihlerinin iyice tetkik edilmesini icap ettirecek bir mevzu oluyordu. Ben, Hamit Oğullarına dair yazılmış olan bir yazımı arkaya bırakarak, bu ailenin Antalya şubesi beylerine dair biraz malûmat vermediği muvafık gördüm ve bu yazılan kısmın iyi anlaşılması için de Antalya ve etrafının Anadolu Selçukileri tarafından fethinden başlamağı tensip ettim.

* * *

Şimdiki Antalya'nın Bizans tarihindeki ismi {Yeni Satalya} dır. Bunu Bizans İmparatorlarından (Manüel Komnén) {hükümeti 1143 = 1180} yaptır-

[1] Tarih Encümeni Mecmuası (Sene 14, numara 1-78).

[2] Antalya Livası Tarihi (Sene 1338-1340, sahife 89).

mıştır [3]. Eski Satalya ise şimdiki şehrin yanında olup bunu da milâttan 158 sene evvel Pergam Hükümdarı (Attal) in yaptığı ve isminin şehre alem olduğu söylenilmektedir [4]. Antalyanın ilk defa Anadolu Selçukileri tarafından elde edilmesi 1206 senesinde ve Birinci (Gıyaseddini Keyhusrev) zamanındadır [5]. Sonraları, Selçukilerin dahili mücadelelerinden istifade eden Antalya hıristiyanları, Kıbrıs frenklerini davet ile şehri onlara teslim etmişlerdi.

Hükümet işlerini düzelterek yerini pekleştiren Gıyaseddinin Oğlu İzzettin, takriben 1214 te Antalyayı frenklerden geri alarak oraya meşhur beylerinden (Mübarezzettin Ertukış) ı [6] tayin etti. Bu zat yirmi sene kadar Antalyada vali ve muhafız olarak kaldı ve etraftan bir hayli yerler de elde eyledi.

Selçuk hükümdarları, mütemadi surette Ortaasya, Harzem ve etrafından Anadoluya gelen muhtelif Türk kabilelerini en ziyade memleketlerinin sınırlarına yerleştirdikleri sırada, Antalya ve civarına da Harzem ve Serahs taraflarında bulunup bir kısmı sonradan Küçükasyaya gelen Teke Aşiretini iskân etmişlerdi; işte bu tarihten itibaren Antalya taraflarına (Teke eli) denilmiş ve bundan sonra Antalyaya vali olanlara (Teke beyi) ismi verilmiştir.

Eski imlâda Teke beyi derken (bey) den sonra (y) harfinin yazılmaması, tarihçilere burada (Teke bey) isminde bir beyin hükümdarlık ettiği zannını vermiş ve yukarda arzettiğimiz meydana bir Teke ailesi çıkmıştır.

* *

Selçukilerin tarihe karıştıkları sırada etraftaki uc beyleri kendilerini serbest olarak idare etmeğe başlamışlardı; bu esnada Antalya valiliğinde bulunan son Selçuk valisinin ismini bilmiyoruz. Tavimül Büldan, Antalya valisinin o şehir ahalisinden bulunup, şehirden çıkıp uzaklaştığı sırada Eğirdir ve havalisine sahip olan (Dündar) Beye mensup Hamit Türkmenleri tarafından bastırılarak yakalanmış olduğunu ve bu suretle Antalyanın Hamit Oğulları eline geçtiğini yazmaktadır. Bu eserin (1321) de bittiğine göre Antalyanın elde edildiği tarihin takriben 1319 senesinde veya az daha evvel olduğu istidlâl edilebilir.

Antalyada, Hamit Oğullarından ilk bey olan Dündar Beyin kardeşi (Yünüs) Beydir [7]. Bunun oğlu (Câliş) te 1319 da (Korkut eli beyi) idi [8] Yünüs Beyin vefatı tarihini ve yerine kimin geçtiğini kat'î olarak bilmiyoruz. Anadolu beylerini ortadan kaldırmağa başlayan İlhanilerin Anadolu Valisi Timurtaş, (Eğirdir) i elde ettikten sonra hükümdarı olan Dündar Beyi Antalyaya kaçırılmış ve takip ile orada yakalayıp öldürmüştür. Tarihi karinelere göre Timurtaş, Antalyayı aldıktan sonra (Yünüs) ün oğlu Mahmuda vermiştir.

[3] Bizans Tarihi (Le Beau) C. 20, Bap 92, Fasıl 36. 1784 tab'ı.

[4] Küçük Asya Tercümesi (Şarl Teksiye), C. 3, S. 251.

[5] Paris Millî Kütüphanesindeki Farsî Selçukname.

[6] Tukış; harp, kavga manasına gelip erkek ismi olarak ta kullanılır. (Divanı Lûgatüttürk, C. 1, S. 307). Bu isim her halde (tokuşmak ve tüküşmek) mastarındandır.

[7] Subhül'âşâ, C. 5, S. 361.

[8] Korkut Eli kasabasında (Istanos) Hanikah mahallesinde Alâeddin medresesi kitabesi. Kitabe sureti (Kitabeler) adlı eserimde neşredilmiştir (Sahife 249).

Timurtaş, 1327 de Mısır'a kaçtığı zaman kendisine taraftar olup Mısır tarihçilerinin (Mahmut bin Yunüs) dedikleri bu Mahmut Bey de Mısır'a gelmiş ve bir müddet geçince Timurtaş'la birlikte hapsedilmişlerdir. Bundan sonra Mahmut Beyin ne olduğu malûm değil; yalnız kendisinden sonra kardeşi Hızır Beyin Antalya Beyi olduğunu İbni Batuta ile Kitabüt-tarîfin mü-talealarından anlamaktayız.

Hatta İbni Batuta, Antalyaya geldiği zaman Yunüs Bey oğlu (Hızır) ın hasta yatmakta olduğunu ve kendisine iltifat eylediğini yazmaktadır [9]. İbni Batutanın bu seyahati 1330 dan sonradır.

Hızır Beyden sonra Antalya beyliğine gelen Hamitoğlunun adı ve nekadar beylik ettiği malûmumuz değildir; bazı tahminlere göre kardeşi Mahmut Beyin Antalya beyi olduğunu yazanlar vardır [10]. Bunlar, 1373 de Mahmut Beyin oğlu Mehmet Beyin burada hükümdar bulunmasından dolayı babasından sonra oğlunun o mevkie gelmesi ihtimaline binaen bu hükmü yürütmektedirler ve Mahmut Beyin, Timurtaş'la birlikte Mısırda geçen macerasından haberdar olmadıklarından bu istidlâli yapmakta haklıdır. Ben bu hususta kat'i bir mü-talea yazamıyacağım. Bence yeni vesikalara intizaren Mahmut Beyin bu tarihteki hükümdarlığını ihtiyatlı olarak kabul etmek lâzımdır.

1361 de Antalya şehri Kıbrıs kırıllarının eline geçmiş ve on iki sene onlarda kalmıştır. Anadolunun Akdeniz kenarında birinci derecede ticaret iskelesi olan ve mühim antepoları ile XIII, XIV ve XV inci asırlarda en mükemmel bir piyasa mahalli bulunan Antalyayı (1373) de frenklerden geri alan hükümdar Hamit Oğullarından (Mübarezzettin Mehmet) tir. Bu Mehmet Bey, yukarda ismi geçen Mahmut Beyin oğludur. Antalyadaki Alâeddin Camii Kitabesi Antalyanın istirdadı senesini gösterdiği gibi, hazinesi evrak kayıtlarında de tarih gösterilmeyerek bundan bahsolunmuştur [11].

Mehmet Bey, 1377 senesinden sonra vefat etti. Kendisinden epey zaman sonra oğlu olması kuvvetli ihtimal dahilinde bulunan Osman Bey isminde bir beye tesadüf ediyoruz. Mehmet Beyle, Osman Bey arasında başka bir Antalya beyi olup olmadığını da bilmiyoruz.

Teke elinin 1386 da Antalya, ve İstanos hariç olmak üzere Osmanlı Hükümdarı birinci Murat Bey tarafından zaptedildiğini, (Heyt) yazıyorsa da [12] elimizdeki Hazinesi evrak vesikaları (İstanos) un da Osmanlılarda bulunduğunu göstermektedir [13].

Teke elinin Osmanlılar tarafından işgal edilen yerleri bir aralık ellerinden çıkmış ve sonradan Yıldırım Bayazıt (Antalya) da dahil olmak üzere 1391 de bütün Teke taraflarını zaptederek Hamit Oğullarının Teke eli beyliğine

[9] Seyahatname Tercümesi. C. 1, S. 314.

[10] Teke Emareti (Tarih Encümeni Mecmuası, sene 14 S. 80) ve (İslâm Ansiklopedisi), (Teke Oğlu) maddesi.

[11] Kitabeler. İkinci kısım shf. 250 ve Hazinesi Evrak kayıtları Tarih Encümeni Mecmuası sene 14 shf.74.

[12] Ortazamanlarda Şark Ticareti Tarihi. C. 2, S. 354.

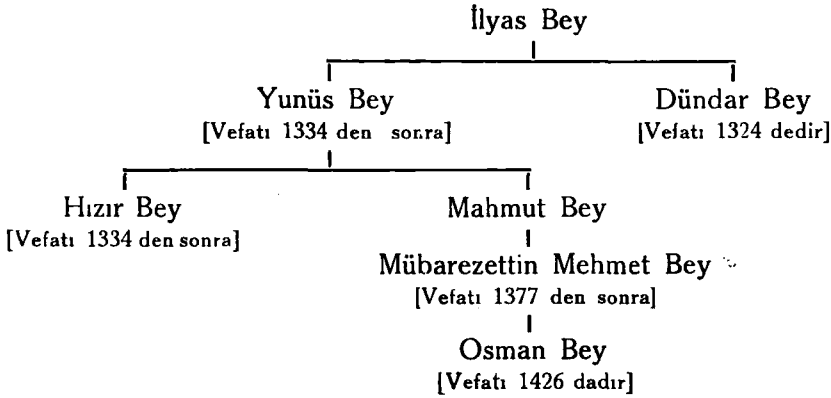
[13] Bu işgal senesini; Oruç Bey, Neşri, Tacüttevarih, Âşık Paşazade Tarihleri 1389, 1391, 1392 olmak üzere muhtelif senelerde gösterirler.

nihayet vermiş ve buraya İsa Çelebiyi tayin ile Antalya muhafızlığını da Firuz Beye havale eylemiştir [¹⁴].

1405 te Ankara harbinden sonra Hamit Oğullarından Osman Bey, meydana çıkararak Antalyadan maada bütün Teke eli taraflarını elde etmişti [¹⁵]. Osman Bey, Antalyayı da elde etmek niyetile 1426 senesinde [¹⁶] burayı çevirdi ise de bu sırada hasta düştüğünden muhasarayı kaldırarak (Istanos) taraflarına çekildi ve orada tedavisile meşgul olmakla beraber Karamanoğlu Mehmet Beyden de yardım istedi. Antalya muhafızı olan Firuz Beyin oğlu Hamza Bey bu esnada Osman Beye ansızın bir baskın yaparak yakalayıp öldürdü ve tekrar Antalyaya döndü.

Osman Beye yardım etmek üzere gelen Karamanoğlu, onun ölümünü duyunca Antalyayı muhasara ettise de kaleden atılan bir güllenin isabetile makül düştü ve Osman Beyin vefatı ile Hamit Oğullarının Antalya Şubesi sona erdi.

Yukardanberi verilen izahata göre Hamit Oğullarından olan Antalya Beylerinin şöyle bir silsilesi tertip olunabilir:

İşte yürüttüğümüz bu mütalealardan, Antalyada Teke oğulları diye bir ailenin hükümet etmediği ve bunların Hamit Oğullarının Antalya Şubesi beyleri oldukları artık tamamile anlaşılmıştır zannederiz.

[¹⁴] Tarih Encümeni Mecmuası (Fatih zamanında Teke Eli), Sene 14, S. 75.

[¹⁵] Hayrullah Efendi Tarihi bunu Kara Osman Bey diye yazar ve Teke ve Hamit hükümdarı olarak gösterir. (C. 6, S. 58).

[¹⁶] Bu vak'ayı Hammer, 1425 ve Hayrullah Efendi 1426 ve Aşık Paşazade 1427 tarihlerinde gösterirler.

ASPENDOS

A. Aziz

Sabık Vekâlet Müfettişlerinden
İstanbul Müzeler U. Md.

Aspendos, Antalya vilâyetinde mevcut harabelerin en maruf ve en zenginlerindedir. Bu yüzden ziyaretçileri de eksik olmaz. Belkis namile üzerinde küçük bir köy bulunan Aspendos, Antalya'nın kırk kilometre şarkında ve kâdimde Evrimedon namile anılan köprüsü'yu kenarındadır. Yol, Antalya — Manavgat şosesinden ayrılır. Bu yol yağmurlu mevsimlerde vesaiti nakliye geçmesine müsait değildir.

Aspendos, muazzam tiyatrosile, koşu yeri müstesna olduğu halde bütün müştemilâtı ova yüzünden takriben elli, altmış metre irtifaında üstü yassı ve etrafı bir sur ile çevrilmiş bir tepe üzerinde kâindir. Dört kapı yeri vardır, bundan maada hamam, jimnas gibi birkaç binası şehrin cenup kısmında bulunmaktadır. Bu harabenin en şayanı dikkat binası, tiyatrodur. Tepe üzerinde zaten dağınık halde bulunan mebanisi tiyatro gibi tamamen iyi ve mahfuz bir halde kalmış olan mimarî bir abidenin yanında çok fakir kalır.

Ziyaretçilerin ikinci derecede nazarı dikkat ve hayretini celbeden muntazam kesme taştan yapılmış yüksek su kemerleridir. Otuz kırk kilometre budü mesafede yüksek dağlardan alınan su üstüste çift sıralı kemerler vasıtasile *isal* olurdu. Ovayı atlıyarak şehrin şimal kısmına giren kemerler, bu kısımda yirmi metre kadar irtifa alır. Üzerlerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen şakuliyetlerinde zerre kadar inhiraf görülmez.

Tiyatro binası, ön cephesini şarka verecek dağın böğrüne yerleştirilmiştir. Hiçbir yerde bu derece hüsnü halde muhafazai mevcudiyet etmiş bir tiyatro yoktur. Bu münasebetle Romen tiyatrolarını tetkik edecek kimseler için Aspendos tiyatrosu kadar tam ve kâmil bir etüt nümunesi olamaz. Bütün duvarları kaim vaziyette ve temaşageranın oturma mahallerile en üstteki revak denilen direk altı mahalleri tamam durmaktadır.

Ön cephede çaya bakan üstüste dört sıra pencere vardır. En üst kısım pencereleri ağlebi ihtimal binanın bizantinler zamanında istihkâm haline konulduğu sırada mazgal olarak açılmıştır. Ortada sonradan açılmış bir kapı vardır ki buradan bina dahiline girilir. Üç kattan ibaret ahşap kısmı kalmamıştır. İkinci kapıdan geçerek (proskeniyon) sahne kısmına girelim. Gradenlere bakan cephede korentiyen nizamında ikişer sıra sütunlar ve bunların ortalarında büst veya heykel vaz'ına mahsus üstüste ikişer sıra nişler vardır. Kapının tam ortasındaki cephei müselleseyenin tamburu üzerine etrafı çiçeklerle musanna mermerden bir mabude kabartması vardır. Oldukça vâsi sahnenin iki tarafın-

da, yan dırlara geçit veren üzeri kemerli birer pasaj vardır. Bu geçit halkın işlediği mahreçte hitam bulur. Sol kısım mahreçte yerden iki metre yüksek bir blok üzerinde dört satırdan ibaret kitabe, binanın mimarı olan Zenon'un tezkiri namı için yazılmış olup bunda: Senatu ile Aspensosluların bir lâzimei kadirşinasi olarak Zenon'a tiyatronun içinde bir heykel ile Stadyon'un yanında bir bahçe hediye etmiştir, ibareleri yazılıdır.

Tiyatronun fasadında mermer üzerine mahkûk lâtince yazılar da vardır. Fakat ibarelerin yarısı bilâhare payanda şeklinde yükseltilen mesnet duvarları altında kalmıştır. Maahaza, bunları tetkik eden Lankronski, binanın ikinci asrın son ikinci nisfına mensup olduğunu kaydeder.

Ahalinin oturmalarına mahsus gradenler iki kat üzerine ve mermerden yapılmıştır. İki kat arasındaki oldukça geniş bir gezinti mahalli vardır. Her kattan içeri girilir kapıları, muahhar zamanlarda taş ile örülmüş ve içerisi su deposu ittihaz edilmiştir. En üst katta da direk altı mahalli vardır. Oyunculara mahsus odalarda yerlere düşmüş çini kırıkları meşhut olur. Bunlar binanın bir zamanlar Selçukiler tarafından da kullanıldığına delâlet ediyorsa da yazı ve saire gibi bu hususu teyit edecek kuvvetli bir emareye tesadüf olunmaz.

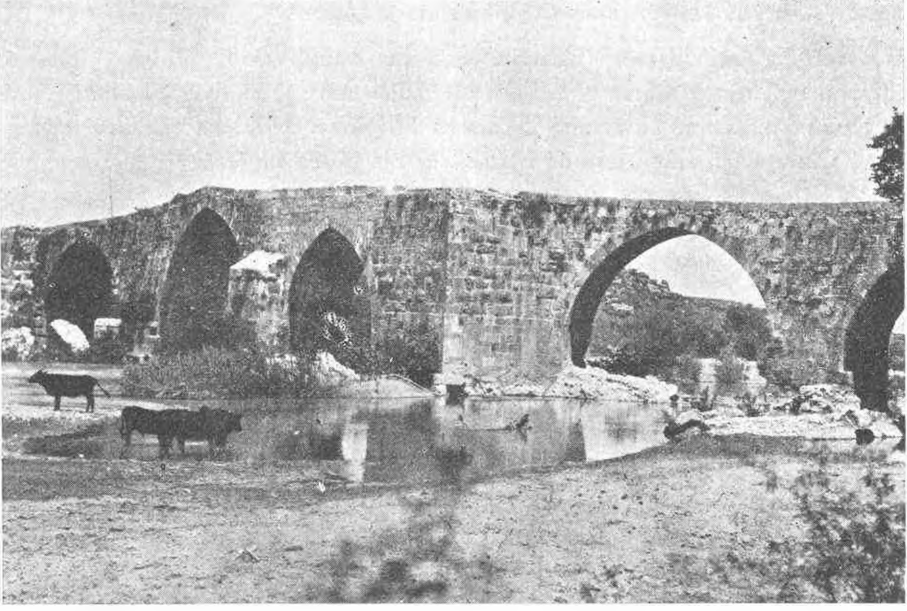
Harabenin cenubunda ve yarım saat mesafesinde Köprüsuyu üzerinde kurulu uzun ve yüksekçe taştan bir köprü vardır. Bu, doğrudan doğruya Selçukiler tarafından yapılmıştır. Lâkin her iki baştaki taşlar burada Romen Devrinden kalma bir köprü mevcut olduğunu ve muahharen Bizanslılar zamanında harçlı olarak tamir edildiğini ve badehu harap olarak Selçukiler tarafından yeniden inşa edildiğini gösterir. Köprü eskisi gibi değil, münkesir olarak karşı sahile atlar. Cenup yüzündeki korkulukların altında kitabe taşları vardır. Fakat çok eksilmiş kalan parçalar da ibareyi teşkil eden yazılarda silsile aranılmıyarak karışık konmuştur. Aşağıdan okumak çok güçtür.

Tiyatrodan çıkılınca Bunun 200 metre şimalinde stadyona varılır. Fakat bunun da yalnız bir dil'i kalmış diğer aksamı kâmilten sökülerek Bizans zamanında vücuda getirilen diğer binalarda kullanılmıştır. Hali hazırı ziyaretçileri alâkadar etmez. Şimale doğru yürüelim ve veçhei istikametimizi garba doğru tevcih edelim. Yukarda bahsi geçen su kemerlerine vâsıl oluruz. Bunu biraz geçtikten sonra sarp bir patikadan harabeye çıkılır. İçeri geçit veren yer, şehrin garp kapısıdır. Burada ilk müsadifi nazarımız olan bina enkazı bizantin zamanına ait ve maksadı inşaları anlaşılması güç birer binadır. Bunun cenup tarafında Volepteryon ve bunu takiben ortası geniş meydanlıklı Agora ve buna mukabil cephe de şimal kısmı Volepteryon'a kadar uzanan cesim bir bazilika vardır. Bazilikanın cenup cephesinde üstüste ikişer sıra nişleri olan büyük bir Nimfeum vardır. Binayı süsliyen mermerden firizlerin bir kısmı yerlerinde kalmıştır. Herhalde nimfeum'un, yukarı şehrin güzel bir abidesi olduğuna şüphe yoktur.

Aspendsotaki hıristiyan âsârın çokluğuna bakılırsa, şehrin Kurunu Vustada uzun müddet meskûn olduğuna hükmetmek lâzımgelir. En eski binaları Romalı

olup daha eskilerine tesadüf edilemez. Halbuki Aspendos'un, İskender'in bu havaliye vürudunda çok mamur olduğu mezkûrdur.

Âsar ve mebanisinin çokluğile kesif bir nüfusa malik olduğu şüphesiz bulunan bu mamur şehrin en iyi şekilde muhafazai mevcudiyet edebilmiş olan muazzam binalarının musanna taşlarının kovukları arasında yüzlerce baykuşun haykırmaları, zair üzerinde ıstırabaver bir intiba bırakır.

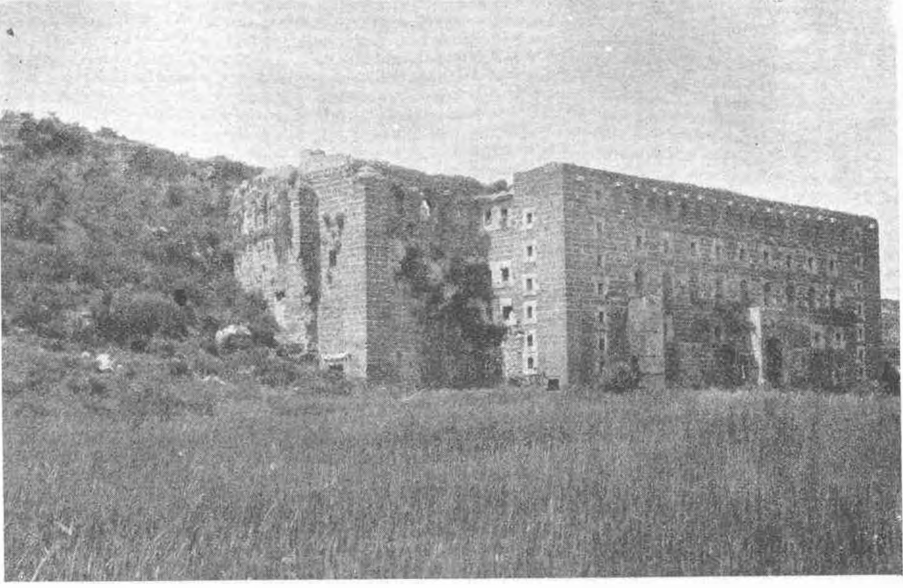
Aspendos civarında, Selçukîlerden kalma Köprüsu köprüsü

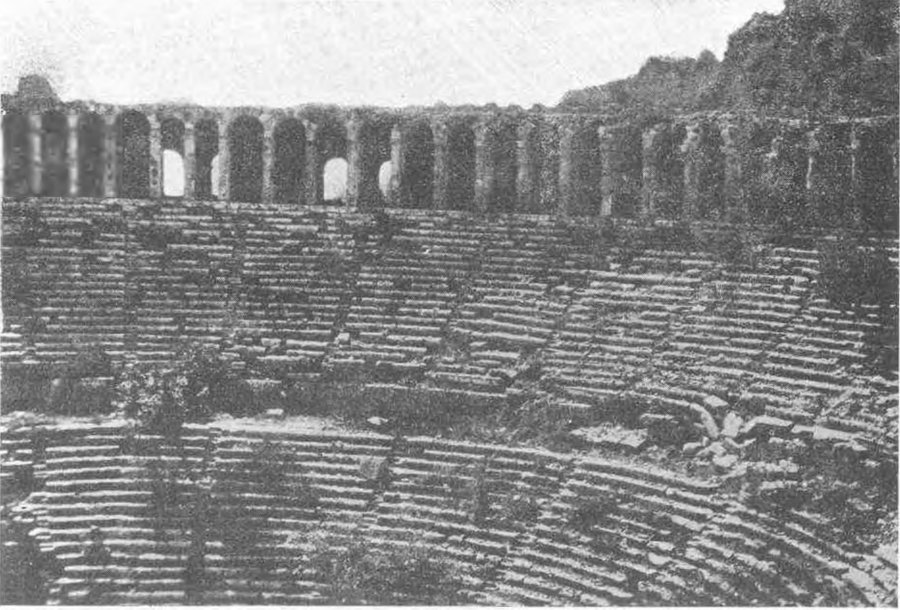
Aspendos; Agora mağazalarından

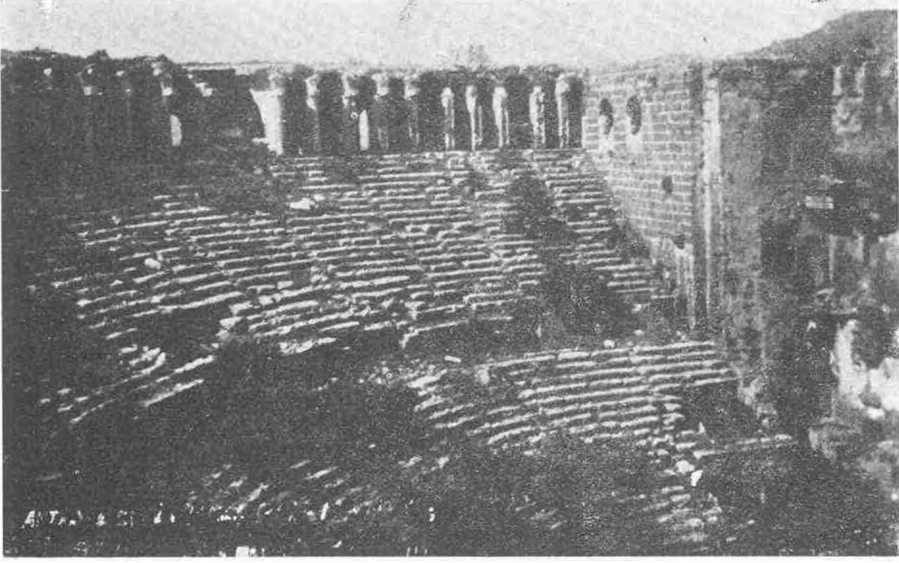
Aspendos : Su kemerleri

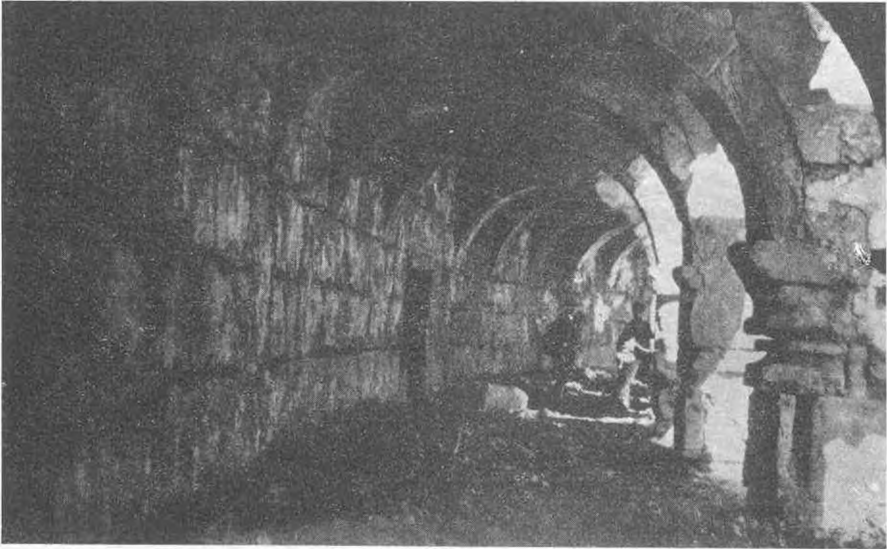
Aspendos: Tiyatronun cephesi

Aspendos: Tiyatronun seyirci yerleri

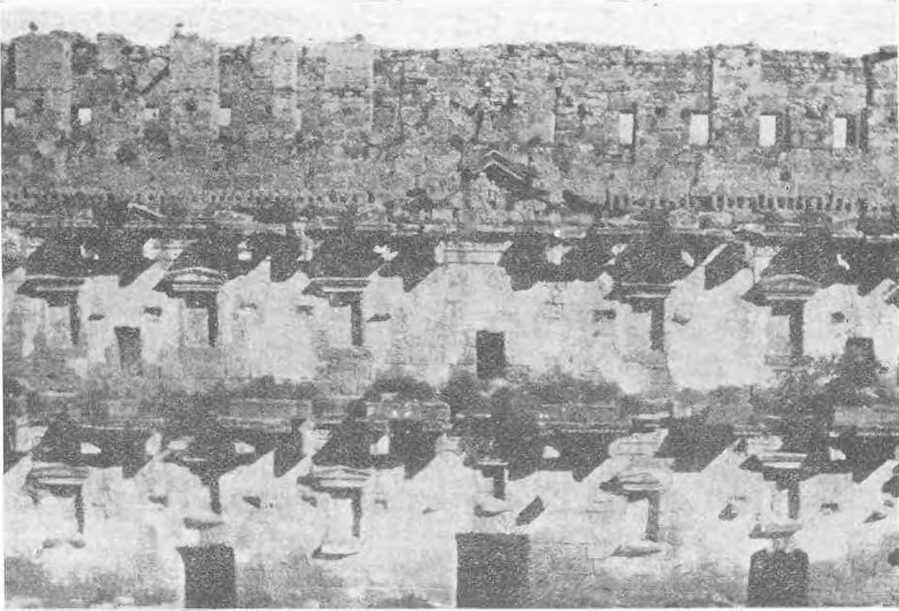
Aspendos Tiyatroda oturma mahalleri

Aspendos: Tiyatro dahilinde gezinti mahalli

Aspendos: Nimfeum

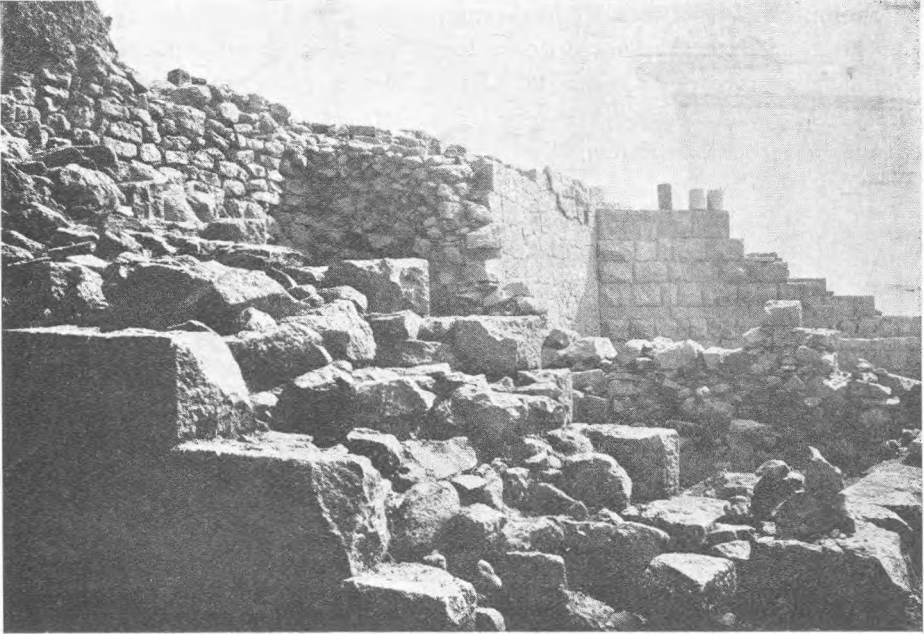

Aspendos: Sahneden dahili cepheye bir nazar

LARİSA HAFRİYATI HAKKINDA RAPOR İLKBAHAR 1932

Profesör Dr.
Yohannes Böhlau

Larisada yapılan 1932 ilkbahar seferi 1902 de elde edilen semereleri tamamlamak ve tahtı emniyete almak üzere bir nevi ikmal hafriyatı mahiyetini haizdi. Heyeti seferiye yalnız bu vazife ile kat'î surette iktifa etmekle beraber birtakım yeni eserler meydana çıktı ise, bu, ancak derin hafriyat dolayısıyla ve evvelce hafriyat icra edilen binaların topraklarının tamamen kaldırılması ve

İç avlulu sarayın şmalii garbi köşesi 7 N. lı burç, çok köşeli duvar ile en ön kısımda son devir istihkâmı

nihayet hafriyat yapılan sahanın cüz'î bir miktar tevsii sayesinde elde edilmiştir. Akropolün haricinde bulunan şehir aksamının taharri ve keşfinden usulen vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır.

İlk iş, daha 1902 de meydana çıkarılan harabeleri temizlemek olmuştur. Bu harabeler rüzgâr ve yağmur, nebatat ve insan elinin dokunması dolayısıyla (30) sene zarfında tamamilen görülmez bir enkaz meydanı halini almıştır.

Rüzgâr tesirile yığılan birçok toprakların tahliyesi ve duvarlardan sukut eden taşların kaldırılması sayesinde aslı şekli tedricen yeniden meydana çıkarıldı. Müruruzamanla eski eserlerin uğradığı hasarın, önce korkulduğu gibi, pek o kadar ehemmiyetli olmadığı anlaşıldı. Başlıca mühim olanları daha teşhis edilebildiği gibi temizleme ameliyatı heyeti seferiyeye, bütün mesailerinin 1/4 ilâ 1/3 üne mal olmuştur. Derin hafriyat ameliyatına hafriyatın cenup ucunda ve evvelce etrafı meydana çıkarılan ve vaziyeti dolayısıyla bütün kalelerin anahtarı mesabesinde bulunan kulede başlandı. Kule derine gömülmüş bulunduğundan ehemmiyetlice toprak kütlelerini kaldırmak icap ediyordu. Hafriyat ameliyatına garp sathı mailinde, takriben Akropolun ortasında bulunan ve 1902 de ancak birkaç tecrübe hafriyatı sayesinde kısmen tavazzuh eden, dahili avluyu havi büyük binada devam edildi. Keza burada eski hafriyata ait topraklardan maada sathı mailden aşağı inen duvarları örten daha büyük miktar toprak kütleleriyle başa çıkmak icap ediyordu. Ve nihayet hafriyat ameliyata, 6 numaralı burcun bulunduğu Akropolun şimal ucile mabet mıntakasının müzeyyen ön kapısında (Propylon) yeni birer hafriyat yapılmak suretile ikmal edildi. Hafriyat ameliyatına her yerde, tabakalar ve çanak çömlekler (Keramik) tam dikkat ve nezaret edilmek suretile ta kayalara kadar devam edildi. İşbu hafriyatın neticeleri tarihî teakubu halinde berveçhiati arz olunur:

Larisa kalesinin iki yerinde neolitik (Cilâlı Taş Devri) yerleşme devrine ait kalıntılar tespit edildi. Birinci mahal, avlu içinde en son yapılan kalenin yeni bulunan kulesinin şimalinde ve orada kâin çok köşeli duvarın (Polygonalmauen) eteğinde (plânda a ile gösterilen mahalde) ve diğeri ise mabedin aşağısında ve civarında kâindir. Bu devre ait çanak çömlekler büyüyen kayaların oyukluklarında, koyu siyah toprağa gömülmüş bir halde, bulundular. Buna müteallik mebaninin kalıntıları tespit edilemedi.

Yunanlılardan daha evvelki bir zamana aidiyetini kabul ederek yedinci asırdan daha evvele atfettiğimiz bütün Akropol üzerine yayılmış bir tabakanın kalıntıları görüldü. Bu tabaka iptida bir numaralı kulenin gerisinde kâin ve üzerine fazla toprak yığılı bulunan taraçada tespit edilerek tamamen tefrik edildi. Ve bu tabaka bilâhare diğerk hafriyat mahallerinin hemen cümlesinde az veya çok büyük bir cesamette bulunmuştur. Bu tabaka için karakteristik çanak çömlekler ince cilâlı bir astarla mücehhez kırmızı renkte tespit edilmiş ve büyük, fakat cansız bir şekilde yapılmış mamulâtandır. Bu tabakaya ait olmak üzere bir numaralı kulenin bulunduğu yerde, son Yunan şehir duvarları içine alınan bir kale duvarının mevcudiyeti meydana çıkarıldı. Bu kaba taşların iltisakından müteşekkil oldukça hafif bir duvardan ibaret olup küçük taşlardan yapılan arka tarafı çok uzundur. Ve bunun üst ve altında her yerde, müteallik bulunduğu tabaka açık renkli Yunan tabakalarına nazaran daha koyu rengi ile bir tezat teşkil etmektedir. Bu duvar 24 metre uzunluğunda olup mustatil şeklinde çıkıntıları bir kuleyi havidir.

Strabuda nakledildiği üzere Pelasların kurduğu Larisanın Kymeli Eoli-

liler tarafından zaptı vak'ası, Yunan keramikini andıran keramiklerin bulunuşu ve aynı zamanda Yunan tesirini gösteren siyah bokero (çanak cinsi) nin mezkûru ile izah edilmektedir. İşte bu bulunan asarı atika silsilesi dolayısıyla bu tabaka yedinci asrın birinci nısfına atfedilmektedir. Daha eski Yunan çanak çömleklerinin tek tük kalıntılarının bir defa meydana çıkarıldığı veçhile, Yunanlılardan evvelki bir zamana ait tabakadan neş'et etmesi muhtemeldir. İlk Yunan devrine ait kat'î hiçbir inşaat kalıntısı mevcut değildir. Bununla beraber son Eoli mabet harabelerinin dahilinde göze çarpan mustatil şeklinde, en eski basit hücre bu devre irca olunabilir. Bu hücre yeni hafriyat esnasında meydana çıkarılan ve Yunanlılardan evvelki bir zamana ait tabakanın hemen üst kısmında kâindir. Tarihleri tespit edilebilen kalıntılar arasında

İç avlulu sarayın batı yanı. Hafriyatın ilk safhasından.

ancak zengin Lidyalı Kral Krezüs zamanına tesadüf eden altıncı asrın ortasına ait olanlar vardır. Bunlar meyânında sathı mailde kâin avlunun aşağısında zuhûr eden bir kale burcu mevcut olup (burc numara 7) inşaata taallûku itibarile çok köşeli büyük kaleye (Ploygonalbefestigung) nazaran daha eski zamana ait olması icap etmekte ve atık çanak çömleklerine göre tam olarak tayin edilebilmektedir.

Bu burç eski devre ait kırık taşlardan yapılan sade duvarla kemale ermiş arhaik (Reifarchaisch) devri arasında bir geçit merhalesi teşkil etmekte ve sonuncu devrin birçok evsafını önceden haiz olarak arhaik devrinin şimdiye kadar umumiyetle meçhul bulunan, Larisa poligonol duvarı gibi, en parlak kale inşaatının bir mübeşşiri olmaktadır. Bu çok köşeli duvar azamî tulile

daha ilk hafriyat esnasında, fakat kalenin üst sathı üzerinde, oldukça basık mahallerde meydana çıkarılmıştı. Arzı 9,70 metre ve irtifar takriben 4 metre bulunan bir numaralı kulenin 15,5 metre uzunluğunda bitişik bir duvarla meydana çıkarılması, avludaki yani duvarın bulunan parçası ve şimal ucunda bu duvarın (6) numaralı burc ile ittisali Yunan mimarisinin şayanı dikkat bakayasını arz etmektedir. Hafriyat mahallinde bulunan çanak çömleklere göre bunları, İran hakimiyeti altında Larisanın parlak bir inkişafa mazhar olması icap eden altıncı asrın sonlarına irca etmeliyiz. Bu zamanda kalenin Akropol-dan daha büyük bir saha üzerinde tevsii temin edilebilmişti. Heyeti seferiyenin dar programı kalenin diğer safahatını takip ve tetkike mâni olmuştur. Arhaik devrine ait bir cadde vardır ki kalenin garp sathı ma

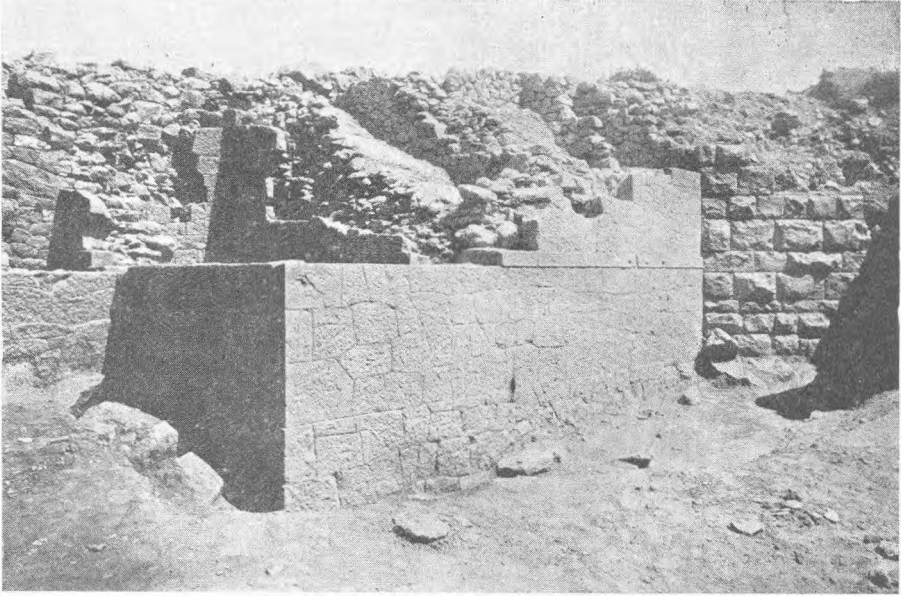

Çok köşeli (Polygonal) duvar. 7 N. lı burç ve son devir istihkâmı dipte

ilinden itibaren başlar ve Krezüs zamanına ait ve korku verici bir şekilde yükselen kulenin altından ve sonra duvar boyunca avlu civarında şehre çıkar. Bu devrin kapısı muhafaza olunmamıştır. Arhaik zamanına ait hane bakayası gerek bir numaralı kule civarında ve gerekse büyük avlulu evin avlusunda yeni bulunmuştur. Bunlar çok köşeli duvara (Ploygonal-mauer) nispeten kısmen daha eski ve kısmen daha yenidir. Avlulu evin sarnıcından çıkarılan mimarî kalıntılarını dahi aynı zamana irca etmeliyiz. Bunlar da iki parça halinde muhafaza edilen arhaik ve İyonilere ait çok güzel bir başlıkla iki Ant başlığı ve sütun parçalarından ibarettir. Tevsi edilen mabedi dahi, bu hususta emin bir esas bulunmamasına rağmen, bu devre irca etmek istiyoruz. Hayatın Larisada be-

şinci asırda dahi hükümferma olduğu birçok kalıntılardan müsteban olmaktadır. İyoni isyanı İraniler tarafından bastırılmasını müteakıp Küçükasyadaki Yunan umranı sönmüş olduğundan hayat bu asrın birinci nısfında zayıf olmalıdır. Bu zamana ait olmak üzere avlulu evin garp kenarında kaba taşlardan yapılan bir taraça duvarile avluya müteallik müteaddit duvarlar ve yukarda zikredilen arhaik cadde üzerinde kale kapısının tahrip edilerek yerine kaim olduğuna ihtimal verilen, bir methal mevcuttur. Nispeten az ehemmiyeti haiz birkaç mebanî bakayası dördüncü asrın mebbeine irca edilmelidir. Dördüncü asrın ikinci nısfı ise Larisanın yeni bir tealiye mazhar olduğunu göstermektedir.

Bu defa yapılan seferde bütün vüs'atile meydana çıkarılan ve mütenazır plâni ile klâsik Yunan evinin bilinmesi hususunda mühim bir hissesi bulunan,

1. N. lı burç

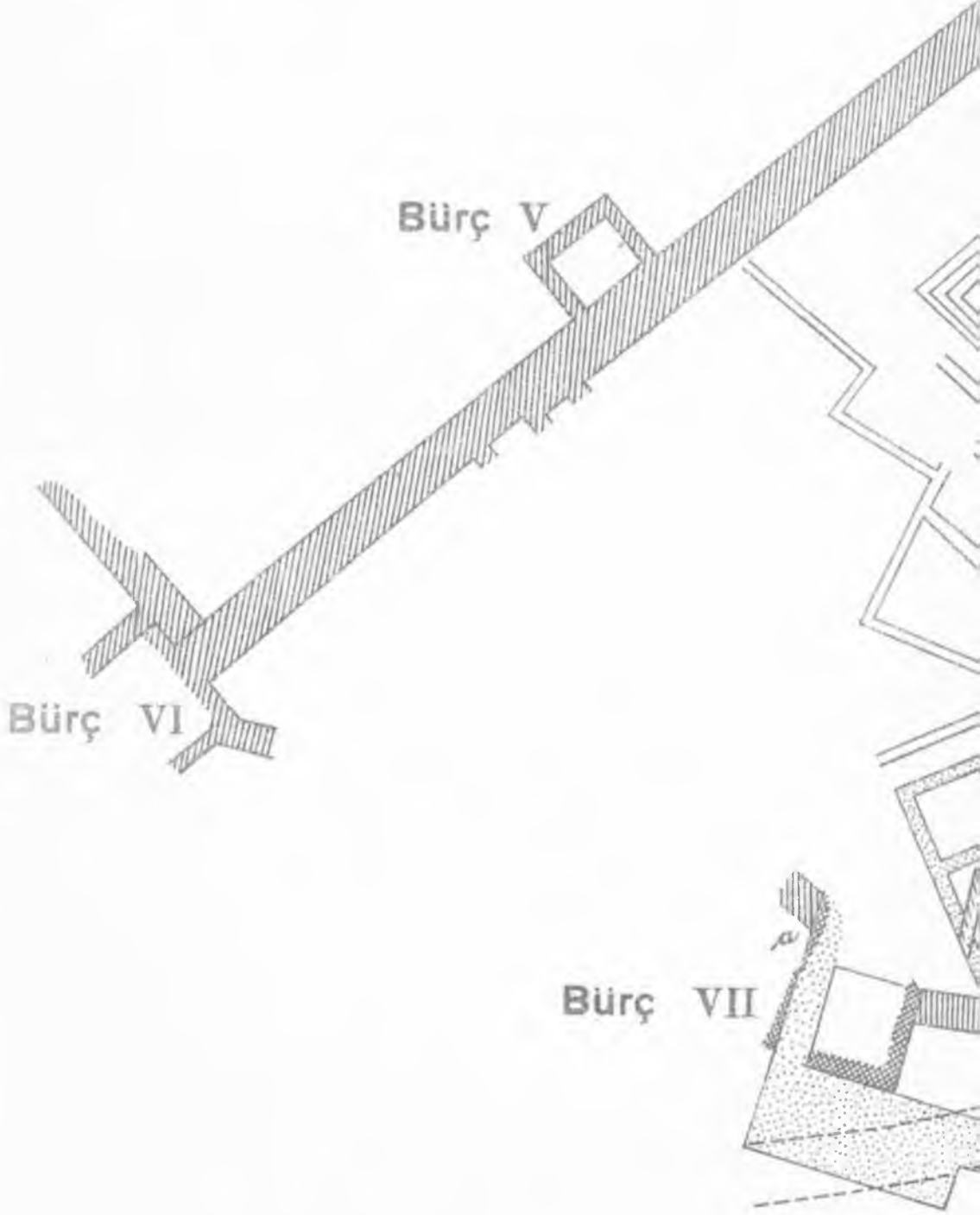
saraya müşabih avlulu ev inşaatı işte bu zamana aittir. Bu evi Küçükasyada İran hakimiyetinin zevali zamanında hemen bir hükümdar derecesine yükselen zengin ashabı emlakten birinin sarayı addedebiliriz. Arhaik mabedin herhangi bir şekil tahtında dahilinde kalmış bulunan mabet mıntakası filhakika bu zamanda ağlebi ihtimal üstü ağaç ve kil tuğladan yapılan basit bir propilonla mücehhezdi. Nihayet Larisanın umumiyetle en son kalıntısı olan kaleler ilk Diyadoklar kargaşalığı zamanına ait olmalıdır. Bu kalelere ait büyük bir kule avlulu evin alt tarafında bulunmasına ve kale avluyu geçtiğine nazaran avlu kale içerisine alınmış olup diğer bakayası ise şehir dağları kenarında gözükmektedir. İzmirden Anadoluya doğru sahil yollara hâkim olan Larisanın

ehemmiyetli sevkülceş vaziyeti bu kalenin vüs'at ve metanetinde tamamiyle kendini göstermektedir. Bu kale uzun bir müddet kaim olmasa gerek, çünkü Larisa çanak çömlüklerinin son cinsleri ancak üçüncü asrın mebdesine irca olunabilmektedir. Bergama yükseldiği zaman Larisada hayat sönüştür. İşte bu ahval dolayısıyla Larisa eski zamanlara ait külliyetli eserleri ihtiva etmekte ve bu itibarla Küçükasyada yapılan hafriyat yerleri arasında en mühim bir mevki işgal etmektedir. 8 ilâ 4 üncü asra ait böyle noksansız bir teakup Küçükasyanın hiçbir yerinde, şimdiye kadar, tespit edilmemiştir.

LARISSA

HAFRIYAT MEVKIİ 1932

1:400

Propilon

Bürç IV

Bürç III

Mabet

Saray

Sokak

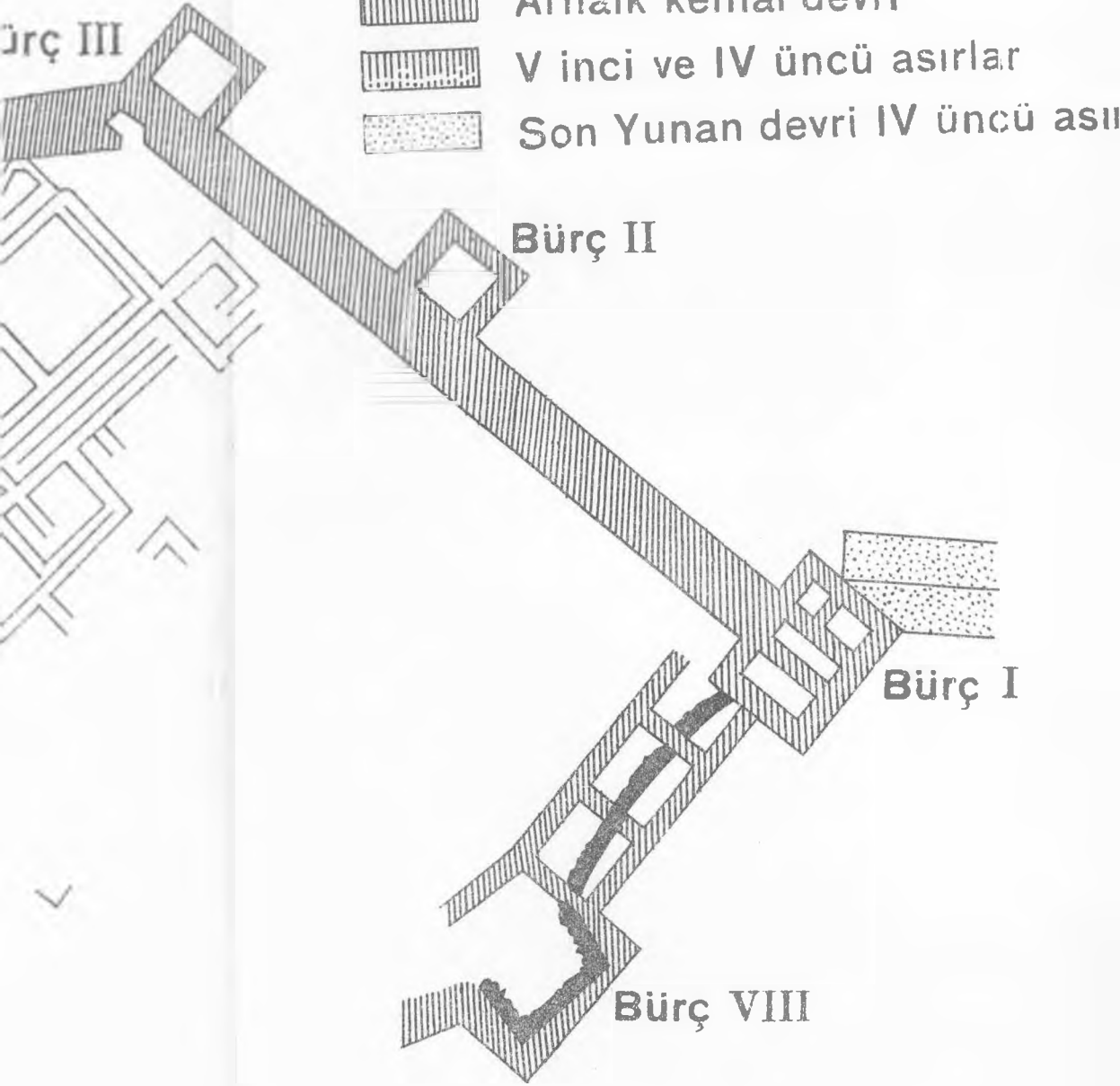
- Yunanlılardan evvelki devir
- İlk Yunan devri
- Arhaik kemal devri
- V inci ve IV üncü asırlar
- Son Yunan devri IV üncü asır

Bürç III

Bürç II

Bürç I

Bürç VIII

YALOVADA BULUNAN İKİ MEZARTAŞI

İstanbul Asarı Atika Müzeleri Müdür Muavini
Dr. Arif Müfit

Geçen sene Yalova kaplıcalarındaki hafriyatı idare ederken parkta dikilmiş olan iki mezartaşı şekilleri itibarile pek ziyade nazarı dikkatimi celbetmişlerdi. O zamanlar bu iki isteli fotoğrafi ettirmiş ve kitabelerinin estampajlarını almıştım. Bilâhare yazıları hal ve kıraate muvaffak oldum. Bu iki istel hakkında yapmış olduğum tetkikatı burada hulâsa edeceğim.

Mezartaşı No 1 (Res. 1). — Bu taşın genişliği alt kısmında 55, üst kısmında ise 45 santimetredir. Yüksekliği, alt kısmın toprak içine gömülmüş olduğundan, kat'i bir surette tespit olunamamıştır. Topraktan hariç olan kısmın yüksekliği 130 santimetredir. Taşın kalınlığı 25 santimetreyi geçmemektedir.

Bu mezartaşı iki kısımdan müteşekkildir. Alt kısım üzerinde kitabe ve uçlarında «akroterler» i havi bir autel=mezbah şeklindedir. İki akroterin arasındaki hafif çukurlatılmış sahada bir «Medüz» başı vardır. Üst kısım Anadoluda sık sık tesadüf olunan üç köşe «fronton» ve «akroterler» i havi bir mezar istelinden ibarettir. Mustatil şekilde çukurlatılmış bir sahanın içinde bir yatağın üzerine uzanmış iki erkek tasvir olunmuşlardır. Bunlardan biri elinde bir çelenk tutmaktadır. Yatağın önünde üzerinde meyvalar bulunan bir masa vardır. Sol köşede, bir iskemlenin üzerinde, başı örtülü bir kadın oturmaktadır. Bu istelin işçiliği gayet kabadır. Tasvir olunan eşhastâ tenasüp ve ahenk yoktur. Başlar çok büyük düşmüş, gözler arkayık Yunan eserlerinde olduğu gibi ince uzun resmedilmişlerdir. Mezbah şeklindeki alt kısımda 7 satırlık bir kitabe vardır:

ΑΥΓΗ ΜΑΤΡΟΔΩΡΑ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΖΩ
ΣΑ ΕΑΥΤΗ ΚΑΙ ΤΩ ΕΑΥΤΗΣ ΑΝΔΡΙ ΔΙΟ
ΔΩΡΩ ΔΩΡΙΩΝΟΣ ΖΗΣΑΝΤΕΙ ΕΤΗ
Ο ΚΑΙ Ο ΥΕΙΟΣ ΑΥΤΗΣ ΔΩΡΙΩΝ
ΖΗΣΑΣ ΕΤΗ Λ ΤΟΔΕ ΜΝΗΜΙΟΝ
ΑΝΕΣΤΗΣΑ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΕΡΜΗ ΧΑΙΡΕ

Tercümesi:

Teofilosun kızı Avge Matrodora daha hayatta iken kendisi için ve 70 sene yaşamış olan kocası Dorionun oğlu Diodoros için ve 30 sene yaşamış olan oğlu Dorion için bu abideyi hayatta kalan çocukları Metrodoros ve Herme ile birlikte dikti.

Res. 1 — Yalova, mezartaşı Nr. 1

Harflerin yüksekliği 2,5 santimetredir. (Φ) harfinin küçük bir daire ve uzun şakuli bir çizgiden mürekkep olması, (Θ) harfinin ortasındaki ufki çizginin harfin bütün genişliğince devam etmesi, Sigma harfinin (Σ) şeklinde yazılması, bazı harflerin birbirine bitişik olmaları aşağıda tarif edeceğimiz (Gerüllane) nin mezar kitabesinde kullanılan harflere benzemekte ve bu iste-

Res. 2 — Yalova, mezar taşı Nr. 2

lin Milâttan sonra üçüncü asrın ilk nısfına ait olduğunu göstermektedir. Üs-kübide bulunmuş ve Milâttan sonra üçüncü asra ait olan bazı kitabelerin bizim kitabe ile büyük müşabehetleri vardır (Athenische Mitteilungen, 12, 1887, S. 177 No. 8 — Sitzungsberichte der Berliner Akademie, 1888, S. 867 No. 14).

Mezar taşı No.2 (Res. 2). — Bu taşın genişliği 52, şimdiki yüksekliği 120, kalınlığı ise 20 santimetredir. Bu istel esas itibarile birincinin aynıdır. Yalnız mezbah şeklindeki kısımda, kitabenin altında öküzler, saban, orak ve muhtelif çiftçi aletleri ince çizgiler vasıtasile gösterilmişlerdir. Üst kısmındaki istelde, frontonun alt kısmı nısf daire şeklinde yukarı doğru kıvrılmıştır.

8 satırlık kitabeyi buraya dercediyorum:

ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΝΟΣ ΖΩΝ
ΑΥΤΩ ΚΕ ΤΗ ΕΑΥΤΟΥ ΓΥΝΕΚΙ
ΜΑΡΚΙΑΝΗΛΙ (böyledir!) ΖΗCΑCΗ

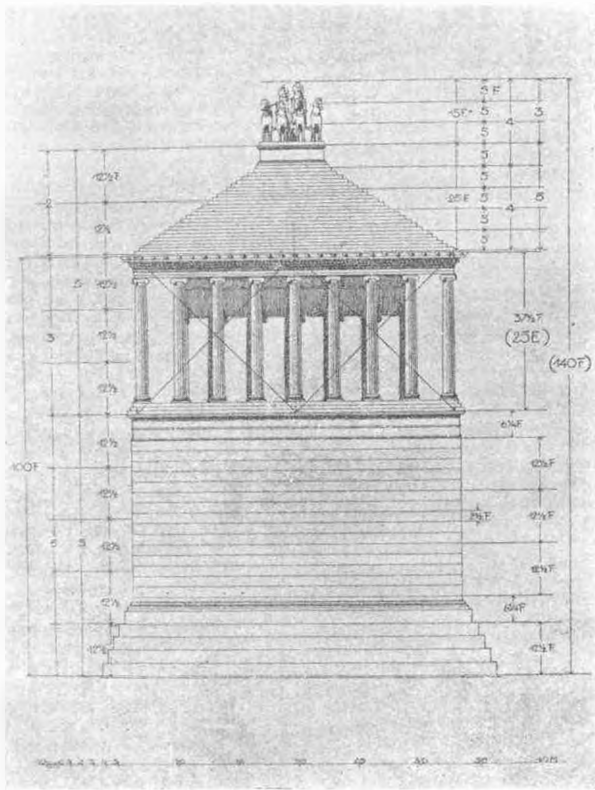
Res. 3 — (Diliporis) in mezar abidesi
(Athenische Mitteilungen 17, 1892 levha 5)

ETH EIKOCI IIENTE MNH
MHC XAPIN KE TA TEKNA
MOY CYNANECTHCAN
MAΓNOC KE NEMEPIC
XEPE

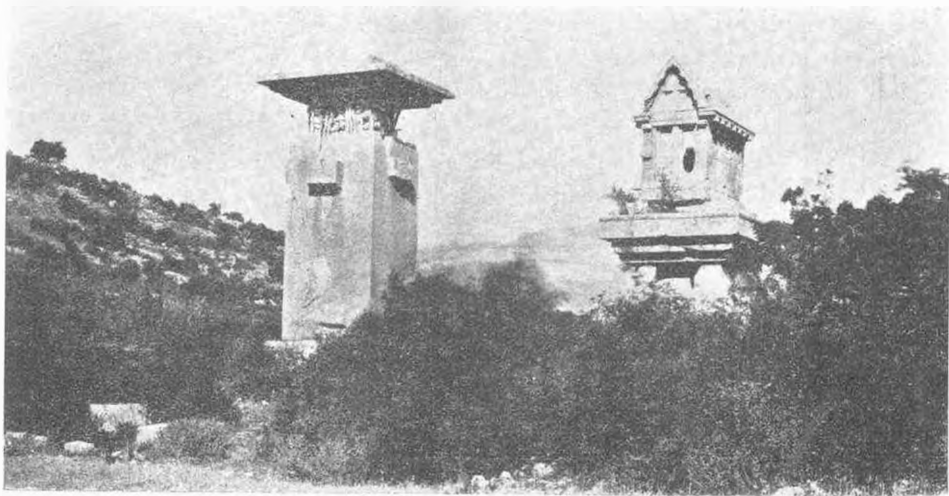
Tercümesi:

Aristonun oğlu Olümpas hayatında kendisi için ve 25 sene yaşamış olan karısı Markiane için çocukları Magnos ve Nemeris ile beraber (bu taşı dikti).

Harflerin yüksekliği 2,5 santimetredir. Bu kitabe H. v. Prott tarafından Athenische Mitteilungen, 27, 1902, S. 267 de neşrolunmuştur. Prott Yani A. Hüdaverdiogluna atfen 1893 yahut 1894 senelerinde Yalovada bu iki mezar-taşının bulunduğunu, bunlardan birinin kitabesinin okunamadığını yazıyor.

Res 4 — (Mausolos) un Bodrumdaki mezarı
(Archäolog. Anzeiger, 1927. Beilage 7, S. 162)

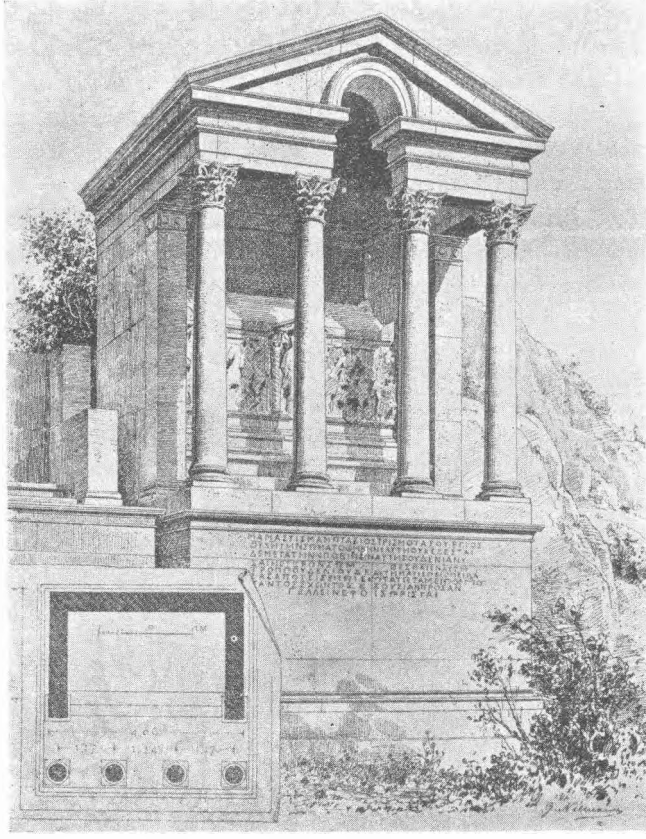
Res. 5 — İksantos mezarları
(Beundorf-Niemaun, Reisen in Lykien u. Karien I, levha 26)

Aynı şekilde üçüncü bir istel Yalovada Seyrisefain deposundadır. Bu isteli tetkik etmeğe vakit bulamadım. 2 numaralı istelin harfleri daha muahhar bir devire aittirler. Hatlar 1 numaralı kitabede olduğu gibi düz değildir. Bilhassa (E) ve (M) şekilleri şayanı dikkattir. Bu kitabe Milâttan sonra üçüncü asrın sonlarına aittir.

Tarif ettiğimiz bu iki mezartaşının şekli pek nadirdir ve üzerinde biraz tevakkuf etmeğe değer. Mezar istelinin mezbah şeklinde yüksek bir kaidenin üzerine oturtulmuş olmasına şimdiye kadar Yalovadan başka bir yerde tesadüf edilmemiştir. Biz burada bu «mezar istelini yükseltme» fikrinin ilk evvel nerelerde mevcut olduğunu, ne suretle Küçükasyaya yayılıp Yalovaya kadar nüfuz ettiğini araştıracağız. Bitinyada (Yalova dahi bu kıt'aya dahildir) Mekece civarında Açikkaya mevkiinde bir mezar abidesi yükselmektedir (Res. 3). Bu abidenin alt kısmı bizim istelerde olduğu gibi kitabeyi havi bir mezbah şeklindedir. Bu mezbahın üzerinde uzun tarafları üç tabakadan müteşekkil iyonik tarzında bir «arşitrav», kısa tarafları ise bir «konsol» şeklinde olan cesim bir taş bulunmaktadır. Bu taş üzeri «Medüz» başlarile süslü bir lâhti taşımaktadır (B. Graef, Athenische Mitteilungen 17, 1892, S. 80 v. s., levha 5). Kitabesine nazaran bu abide Diliporis namında birine aitti. O civarda buna benzer birkaç tane mezar abidesi daha bulunmuştur. Bunların en mühimlerinden biri (Gerüllane) ye ait olanıdır (B. Graef, Athenische Mitteilungen 18, 1893, S. 27 v. s.). Yalovadaki mezartaşlarına örnek olduklarını kabul etmemiz lâzımgelen bu abideler dahi Milâttan sonra 3 üncü asra aittirler.

Bu «mezarı yükseltme» fikrine daha çok eski zamanlarda, Milâttan evvel 7 inci asırdan itibaren Likyalılarda tesadüf olunur. Likya mezarlarının bir kısmı 4 — 5 metre yüksekliğinde yekpare bir taşın üzerinde bulunan bir mezar odasından ibarettirler. Bazen bu odanın haricî duvarları kabartmalarla süslenmiştir. Odanın üzeri cesim bir taş kapak ile örtülmüştür. Milâttan evvel 7 inci asrın sonlarına ait bir mezar odasının kabartmaları İstanbul Müzesindedirler (G. Mendel, Catalogue de Sculptures I, S. 271 v. s.). Daha sonraki devirlere ait mezar kulelerine İksantos (Xanthos) da tesadüf olunur (Res. 5) (Bénndrof - Niemann, Deisen in Lykien und Karien I, S. 86, levha 26). Bu resimde sağ tarafta Bitinyada olduğu gibi yüksek bir kaidenin üzerine oturtulmuş bir lâhit dahi görülmektedir. Alman arkeoloğlarından F. Matz «mezarı yükseltme» fikrini tahlil etmiş ve bunda Yunan tesirâtı bulmuştur: ölü bir yarım ilâh olmuştur, binaenaleyh insanların seviyesinden daha yüksek bir mevkiye bulunmuştur. Binaenaleyh insanların seviyesinden daha yüksek bir mevkiye bulunmalıdır (Die Antike 4, 1928, S. 266). İksantosdaki «Nereidler abidesi» (Krischen, Athenische Mitteilungen 48, 1923, S. 96 v. s.) ve Halikarnas=Bodrumdaki Mavsolosun meşhur mezarı (Res. 4) (Krüger, Bonner Jahrbücher, 127, 1922, S. 84 v. s. levha 1 — 4. Krischen, Archäologischer Anzeiger 1927, S. 162 v. s.) yüksek bir kaidenin üzerinde bulunan mezar odalarile tamamilik Likya mezarlarının tesiri altındadırlar.

Yüksek mezarlara Roma İmparatorluğu zamanında dahi Küçükasyanın ce-

Res. 6 — (Mamastis) in mezarı
(Lanckoronski, Städte Pamphylens und Pisidiens II, Res. 83)

nup sahillerinde tesadüf olunur. Misal olarak Pisidyada Termessos civarında Mamastis (Res. 6), yahut Armasta [1] yahut Agathamerosun mezarları zikrolunabilirler (Lanckoronski, Städte Pamphylens und Pisidiens II, S. 114 v. s., Res. 83, 86/7, 90. Levha 21). Yukarda tarif ettiğimiz Bitinya mezarları dahi aynı gruba dahildirler. Bu mezarlar Küçükasyadan İtalyaya dahi geçmişlerdir. Akragasdaki Teronun (Serradifalco, Antichità di Sicilia III, levha 60. — Antike 4, 1928, Res. 7) yahut Romadaki Bibulusun mezarı (R. Delbrück, Hellenistische Bauten in Latium II, S. 37 v. s., levha 21/2. — Antike 4, 1928, Res. 8) Küçükasya mezarlarını takliden yapılmışlardır.

[1] Bu iki mezarın cephesinde frontonun altında 2 numaralı istelde olduğu gibi nısf daire şeklinde kıvrılmış bir arşitrav vardır. «Suriye tarzında fronton» tesmiye olunan bu kabîl frontonlara bilhassa milâttan sonra 2 inci asırda Suriyede ve Küçükasyada mabetlerin cephelerinde tesadüf olunmaktadır (Kohl-Watzinger, Antike Synagogen in Galiläa, 1917, S. 147 v. s. — Weigand, Bülliciana Strena, S. 97 v. s.). Bu tarzda frontonlar taş (Archäologischer Anzeiger 1930 S. 171 Res. 1) ve kurşun lâhîitlerin üzerlerinde dahi tasvir edilmişlerdir (A. Müfit, Archäologischer Anzeiger 1932, S. 434/5).

Kule şeklindeki mezarlara Suriye ve şimalî Afrikada dahi tesadüf olunur. «Der Stockwerkbau der Griechen und Römer» namındaki eserimde (S. 99 v. s.) kökleri Likyada bulunan Küçükasya mezarlarile Suriye - Afrika mezarları arasındaki farkı izah etmiştim. Gerek Suriyede, gerek Afrikada mezarı yükseltme fikri mevcut değildir. Buradaki mezar kuleleri mezarın yerini göstermek için yapılmış abidelerdir. Bu kulelerin içindeki mezarlar zemin katında, yahut toprağın içine oyulmuş mağaralardadırlar.

Likyalılar, Etiler gibi pek eski zamanlardanberi Küçükasyaya yerleşmiş Türk kavimlerindenidir. İşte bunların Milâttan evvel 7 inci asırda icat ettikleri yüksek mezarlara Roma İmparatorluğunun son devresinde Yalovada tesadüf ediyoruz. Yalova istellerinin sahipleri yüksek bir kaide üzerine bina edilmiş bir mezar odası, yahut bir lâhit yaptırmağa maddî imkân bulamadıklarından yalnız tasvirlerini havi istellerini yüksek bir kaidenin üzerine vazetmekle iktifa etmişlerdir.

İstanbul, Mayıs 1933.

1931 DE ANKARADA MEYDANA ÇIKARILAN ASARI ATİKA

KNUT OLOF DALMAN

Ankaranın bulunduğu coğrafi saha Etiler (Hitit) tarafından büyük ölçüde bir yerleşme devresinden sonra milâttan evvel binlerce sene zarfında birçok defa tekerrür eden kavimlerin göçü dolayısıyla hiçbir sakin ve parlak devreye mazhar olmamıştır. Milâttan üç asır evvel Küçükasyayı istilâ eden Galatlar dahi o zamanki medeniyetin varisleri bulunan ve helenistik camiasına giren devletlerle harp ederek bu memlekette yerleşmişlerdir. Bunlar siyâsî bir teşek-

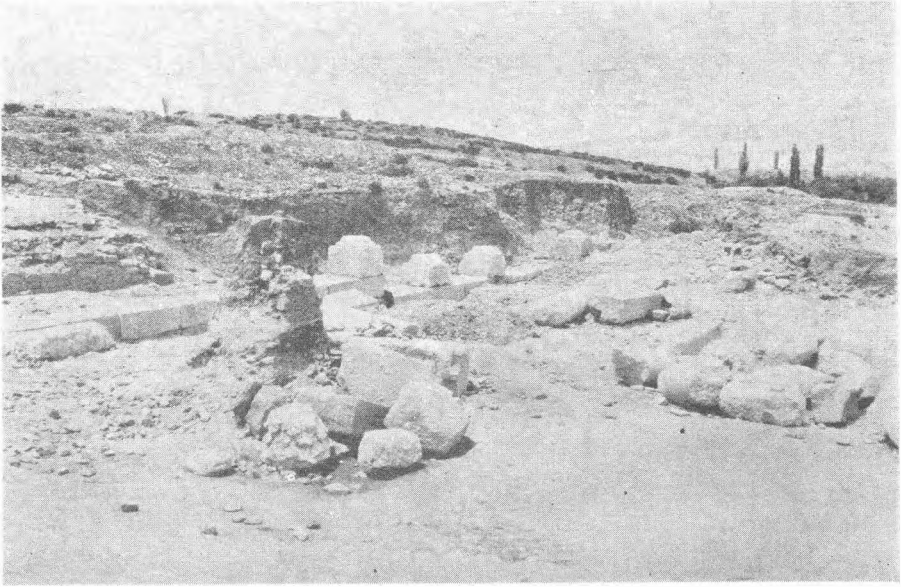
Çankırıkapı Roma hal caddesinde Stilobat

kül vücuda getirerek devletlerle olan sürekli harplerde bir rol oynıyabilmişler, ancak helenistik medeniyetine başlangıçta pek az ısınmışlardı. Küçükasya milâttan 25 sene evvel bir Roma vilâyeti olduktan sonra sakin bir tarzda inkişaf ve tedricen eski medeniyet camiasına iltihak için müsait bir temel vazeldilmiş bulunuyordu. Bizim için bu inkişafın daha başlangıcına ait birinci dereceden mükemmel bir vesika Ankaradaki Ogüst Mabedidir. Aslı metni lâtince

ve yunanca olmak üzere Kayserin icraatına müteallik ve vilâyet ahalisine hitap eden bir kitabe bu mabedin duvarlarına hâkolanmıştır. Bundan vilâyet ahâlisinin her iki lisanı anladıklarına hükmolunabilir. Şark vilâyetlerinin geniş bir mikyasta imarına ait ikinci bir devre Kayser Tırayan ile başlar. Uzun bir sulh devresi esnasında yerleşme kesafeti süratle artmıştır. Yerleşme ile birlikte şehrin medenî sahası büyümüştür. O zaman vilâyet merkezi olan Ankara (An-cyra) ilk karında bu zaman zarfında en büyük inkişafa nail olmuştur. Halihazırdaki yeni inşaat esnasında hemen her tarafta, bu zamana ait kalıntılar meydana çıkmaktadır.

1. ÇANKIRIKAPIDA MEYDANA ÇIKARILAN ASARI ATİKA

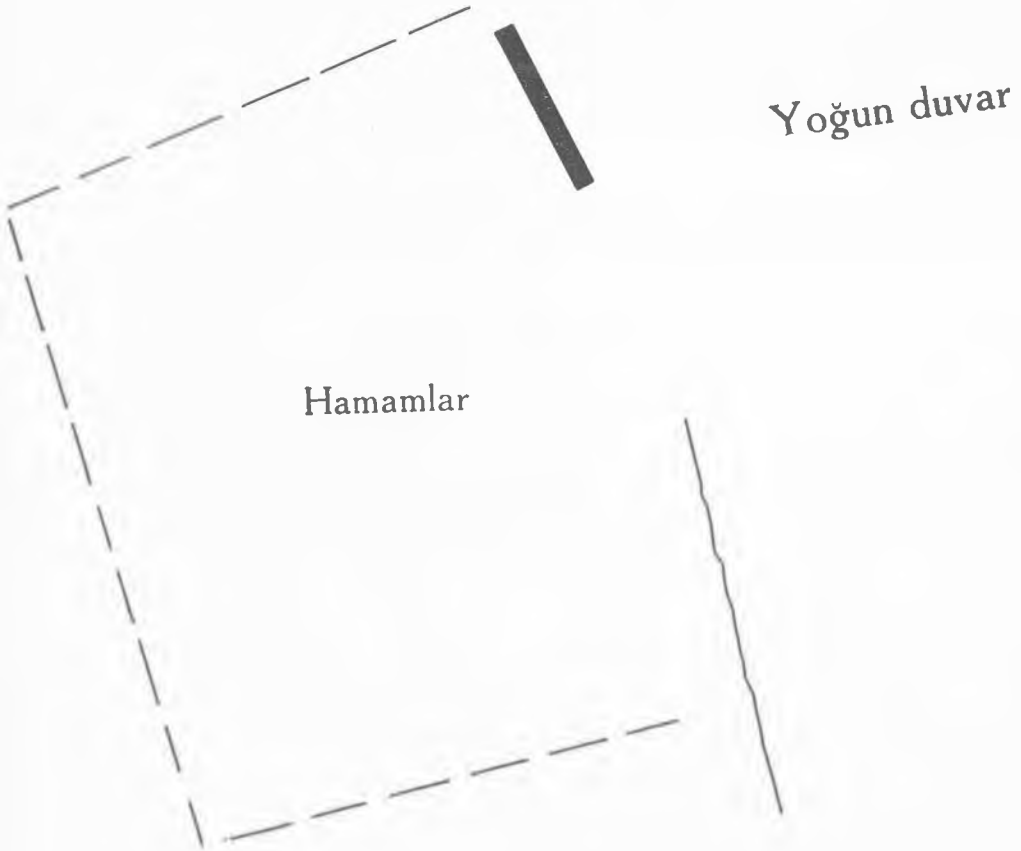
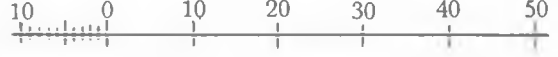
Bu cinsten en mühim kalıntılar elyevm Gazi Heykelinden itibaren düz bir kavisle şehrin şimal hududunda bulunan dere köprüsüne kadar uzanan yeni

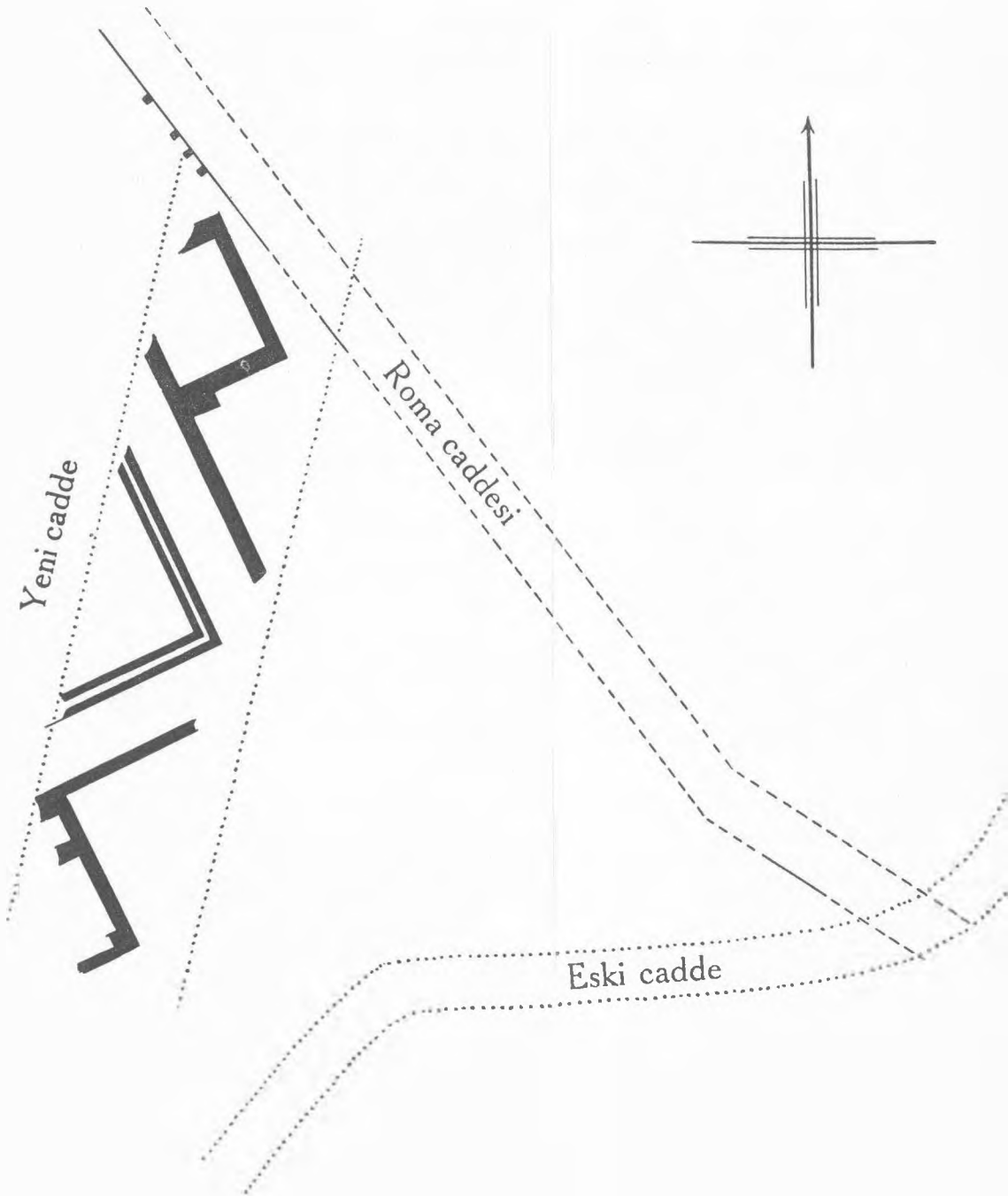

Çankırıkapıdaki, Stilobat

bir cadde açılırken meydana çıkarılmıştır. Bu husus için Çankırıkapı civarında topraklar kazılarak tesviye edilmekte ve sonra bu topraklarla nehir kenarları doldurulmaktadır. Türkiye Maarif Vekâleti Asarı Atika, Müzeler Müdürlüğü bulunan asarı atıkaya derhal vaziyet ederek hafriyatın durdurulmasını emretti (hafriyat plânını gösteren Şekil 1 e müracaat). Burada asırlarca kapalı kalan Türk tarihinin bir cüz'ünü kurtarmak ve ilmi serbest bırakmak meselesi mevzuubahs olduğunu nazarı itibara alan Maarif Vekâleti Alman Asarı Atika Enstitüsü ile de muhabereye girişti. Alman Asarı Atika Enstitüsü, bulunan asarı atıkayı tetkik etmek ve plânını yapmak üzere, asarı

ANKARA CANKIRI KAPISI

atika âlimlerinden Dr. Bittel ve Dr. Dalman'ı Ankara'ya gönderdi. Bunlar Nafia Vekâletinin muzaheretini ve Maarif Vekâletinin daimî himayesi tahtında müteaddit hafriyat sayesinde hakikati izaha muvaffak olmuşlardır. Bir Roma caddesi şimal sathı mailinde mail olarak ortadan kat'olunmuştur. Büyük düz taşlardan yapılmış kaldırım iyi muhafaza edilmiş bir haldedir. Bir yanda, toprak altında, kilden mamul su boruları bulundu. Caddenin yalnız cenup cihetinde, ağlebi ihtimal iptida her iki tarafta mevcut bulunan, sütunlu bir avlu bozulmamış bir vaziyettedir. Bu sayede halk gölgede gidebilirdi ve arka tarafta dahi dükkânların methali bulunuyor ve heyeti mecmuası bir şark pazarının ilk

Ankara Çankırıkapı Roma avlusunun köşesi

methalini teşkil ediyordu. Cadde kaldırımının ancak küçük bir kısmı meydana çıkarıldı. Bununla beraber temadi eden istilobat (Stylobat=payedan) Maarif Vekâleti tarafından garp istikametinde, sonuna kadar, müstakbel caddenin garp kenarından itibaren tahminen 22 metre mesafede olmak üzere, kazdırılarak çıkartıldı ve burada ırmağın aşındırıcı tesiri altında bulunan meyilde inkıtaat uğradığı görüldü. Müstakbel caddenin ortasındaki bir parça tetkik edilmeksizin bırakıldı. Bundan takriben 70 m. şarka doğru, eski Çankırıkapısı caddesinde, bir istilobat parçası zuhur etti. Bu istilobat hernekadar yükselen araziye uygun olarak 1, 22 m. yüksekte ve asıl istikamete münharif olarak bulunuyorsa da aynı caddeye aidiyetinde asla şüphe yoktur. Cadde kırmızımsı büyük kum taşlarile döşenmiş ve bunlar kullana kullana müruruzamanla aşın-

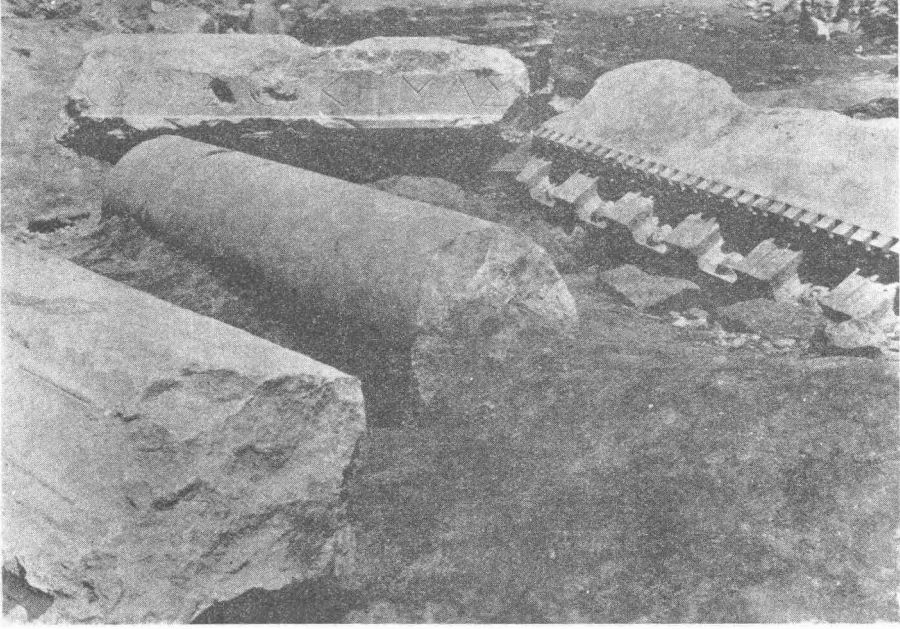
mış, fakat hiçbir araba izine rasgelmemiştir. Taşlar hususî bir temel ve yataksız doğrudan doğruya toprağa tefriş edilmiştir. Bu caddenin şimal kenarı kat'î olarak bulunamadı. Arazinin şehre doğru yükselmesi, meydana çıkarılan parça üzerindeki istilobatta bir tabaka miktarında bir tereffüle izah edilebilir. Yukarı tabakanın son kütlesi gayrimuntazam olarak kırılmıştır ve bu da onu, aslında, bir kütle takip ettiğini göstermektedir. Çünkü aksi takdirde geçit yerinde temelin gözükmeye icap ederdi. İstilobat üzerinde temellerle mücehhez müteaddit kaideler (Postament) vardır. Bunların mahalli aslilerinde oturma-

Çankırıkapı cadde Roma caddesi

dığını bulunan epiistibloklara (Epistyblok) uygun olmıyan aralıkları göstermektedir. İstilobat üzerinde hiçbir iz bulunmadığından aslî taksimat artık tayin edilemedi. En uzak şarkta bulunan temel kaldırıldığı zaman altında bir yuvarlak çifte delik bulundu. Fevkanî sathın muhafaza edilmiş tarzı dahi, temelin etrafı çığnenerek eskimiş olmasına nazaran, eskiden burada uzun müddet bir temelin bulunduğunu gösterir temel ile yükselen kaidelerin zikredilen tereffü mahallinin garbindeki istilobatın ancak daha alçakta kâin aksamına ait olduğu muhtemeldir. Çünkü asıl plint (Plinth gövdesi) altındaki kaide

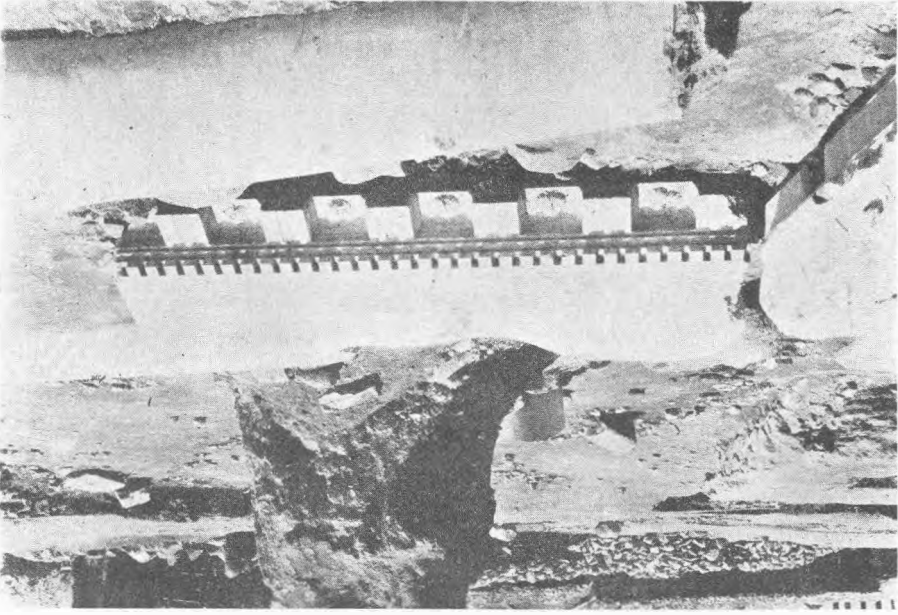
irtifai, istilobatın fevkani taş tabakasının irtifasına — maamafih büyük farklarla — tevafuk etmektedir. Buna nazaran fevkani kısım üzerinde basit temelli plintler kaim olması icap eder ki hakikaten eski Çankırıkapıda meydana çıkarılan istilobat kısmında böyledir. Bir parça garpte daha yüksekte bulunduğundan arası direklerle de tevhit edilmiş olmalıdır ki irtifa farkı temellerde ve büyük fasıllarla direklerde dahi görülmektedir. Bu devre ait zemin seviyesi, çarşının aslı zemini gibi, tespit edilemedi. Çarşının aslı zemini müruruzamanla kaybolmuş olmalıdır. Çünkü taşların gayrimuntazam arka tarafları dahi çok çiğnenmiştir. Hafriyatta şark kenarına yakın bir mahalde çarşının arka duvarı bir dükkân methalile birlikte bulundu. İstilobat gibi aynı taştan mamul ve çarşıya ait müteaddit sütunlar ve direkler devrilmüş bir vaziyette bu-

Çankırıkapı hafriyatının cenup kenarındaki kitabe

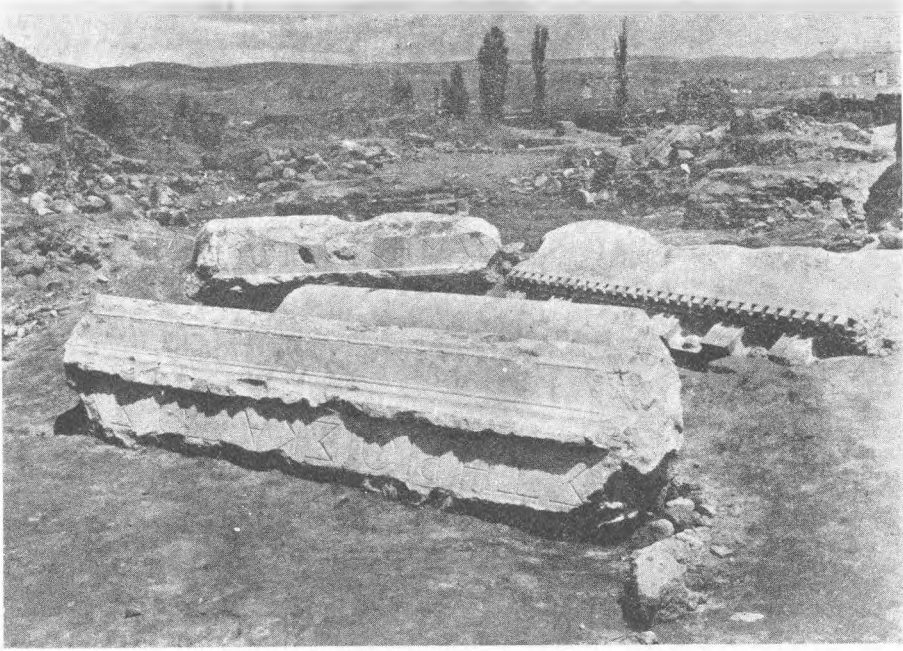
lundu. Çarşının heyeti asliyesi üzerine tertip ve inşası için, sütun irtifai müstesna olarak, bütün unsurlar verilmiş demektir. Temel, muayyen bir şekli havi olmıyan kaide ile yekpare parçadan işlenmiştir. Sütunların gövdesi düzdür. Başlık alelâde Kayser zamanına ait bir tiptir. Architrav (baş taban) ve Friz (friz) aynı bloktan yapılmıştır. Architravın iki deste direği (Fazien) vardır. Bütün profiller düz olarak bırakılmıştır. Alt taraftaki sofitler (Sofitten) oyulmuş hatlarla kabartılmıştır. Konsollar (konsol), tahtanî sathı düz olan sade bir blok şeklindedir. Aralarındaki sahalarda maskeli ve nebatî motifler (mevzu) ile müzeyyen muhtelif rozetler tevali etmektedir. İnşaat, başlıkların tarzı imaline nazaran, takriben Hadriyan (Hadrian) zamanından daha evvelki

bir devre ait olması ihtimali yoktur. Şehir dahilinde her tarafta meydana çıkarılan direk parçalarının ve başlıkların cümlesi (meselâ Hacıbayram ve Türkoçağındaki müzelerde olduğu gibi) aynı evsafı haiz olmaları dolayısıyla ve Roma şehrinin imarı ile Roma İmparatorluğu zamanında mecburî inşaatı pek kısa bir zaman içine sıkıştırılmıyacağıımızdan bir defa seçilen istilin (Typus) ikinci asrın tamamı için muteber kaldığını kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bir nevi klâsik sadelik ve yeknesaklık burada mahallî alâmeti farikadandır. Roma caddesinin cenubunda, caddeden hat bir zaviye tahtında inhiraf eden bir istikamette, büyük bir inşaat uzanmaktadır. Kesilen caddenin genişliği dolayısıyla bu inşaatın irtibatı tespit edilemedi. Şimal cihetinde en uzakta şimale

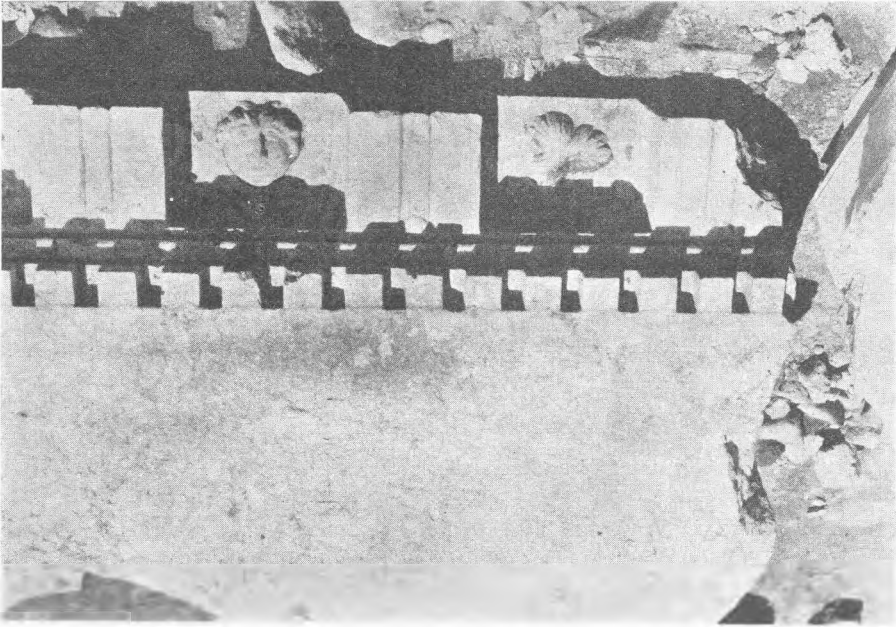

Çankırıkapıda Mermer giriş ve kitabe

çıkıntılı kuleyi haiz bir duvar görülmektedir. Bu derununda tuğla kuşakları bulunan dökme bir duvardan ibarettir. Duvar sathı zeminde garbe doğru asgarî daha 100 metre takip olunabilir. Maatteessüf birkaç hafriyat yapmak suretile bunun üzerinde fazla tetkikatta bulunamadık. Bu duvardan 7,15 metrelik bir mesafede duvarla çevrilen bir su kanalı takip etmekte ve kalenin şarkında birkaç metre mesafede zaviyei kaime tahtında kıvrılmaktadır. Kanalin tarzı inşasını ve duvarla olan münasebetini tespit için kanalı bir mahalden kaldırarak duvar istikametinde bir makta yaptırıldı. Kanalin şimal cidarı cenbunkinden daha kalındır. Dibi yuvarlak ve harçtan yapılmıştır. Cidarların baştan aşağı sıvanmadığı, yalnız taş aralarının ihtimamla temizlendiği görülmektedir. Çıkıntılı kuleyi haiz bir duvar görülmektedir. Bu duvar derununda tuğla kullanıldığına ihtimal verilemez. Kanalin üstü tuğlalarla kubbe şeklinde örtül-

Çankırıkapıda bir kitabe

Çankırıkapıda kitabe aksamının müfredatı

müş ve bu tuğlaların kalıntıları bir istinatgah mahallinde muhafaza edilmiştir. Cenup tarafında, tuğla kubbesinin fevkinde, kanalın tahtanı cidarı ile mülâsik olarak yukarı doğru yükselen ikinci bir cidar sathı bulundu. Bu itibarla eskiden üstüste iki kanalın mevcudiyeti icap eder. Şimdiye kadar tasvir edilen inşaatta takip edilen istikamet üzerinde, cenuba doğru büyükçe bir binaya rasgelinir. Bunun irtibatı dahi, diğerlerinde olduğu gibi, tespit edilemedi. Şimal duvarı, kuleli duvar gibi, kanaldan aynı mesafede bulunmaktadır. Bu itibarla her ikisinin de aynı inşaata ait olmaları icap eder. Garp köşesi hafriyat kenarına ya-

Çankırıkapı civarında Roma caddesindeki sütun piedestali.

kın bulunan ve imtidadı hiçbir istikamette tayin edilemiyen büyük bir saha cenuptaki binadan görülmektedir. Bunun eskiden açık bir avlu olması muhtemeldir. Çünkü halen mevcut temel sathına hiçbir şey döşenmemiştir. Avluyu ihata eden duvar gayet iyi dondurma harçtan mamuldür ve sathı, kulenin üst kısmı gibi, muntazam ve $13 \times 30 - 40$ cm. eb'adında kesilmiş taşlardan teşkil edilmiştir. Muhafaza edilen fevkanî sathın bir mahallinde halen tuğla izleri görülmektedir. Bu itibarla bu duvar dahi baştan aşağı tuğla kuşaklarını ihtiva etmiş olmalıdır. İki küçük saha cenubu garbide bu avlu ile birleşir. Bunlardan cenup köşesinde bulunan birincisine temas edildi. Her ikisinin duvar-

Çankırıkapıda

Ankara Çankırıkapısı su kanalı

ları, mermür satırlar için karakteristik olan, 10 cm. kalınlığında tuğla parçaları katılmış kırmızı sıva ile sıvanmıştır. İkinci sahanın cenubu şarkî duvarlarında yan cidarları tuğladan bir kapı vardır. Bu tuğlaların bilâhare örüldüğü muhtemeldir. Eşik, mesnedi ve mihver kazığının delikleri ile birlikte muhafaza edilmiştir. Hafriyatın bu ucunda birçok sütun ve direk parçaları meydana çıkmıştır. Bu sütunlara ait temeller Ankaradan müfaretimizi müteakıp bulunmuştur. Maarif Vekâleti tarafından lûtfen gönderilen bir fotoğrafa göre bu direk parçaları büyük bir bina avlusuna aittirler. Bunlardan öndeki üç basamaklı istilobat ile profilli cidarları havi bir kapı eşiği mahalli aslilerinde kalmışlardır. Profillerin teakubu tahtanî çarşı direklerininkinin aynı olmakla beraber tenasüpleri nispeten hafif ve kütleler biraz küçüktür. Diğer direğe nispeten yegâne zenginliği blok konsollardaki soffitlerin sadeliğidir. Soffitlerin aralarındaki sahalarda tezyinatı mimariye nispeten zengin ve daha ziyade ihtimamla yapılmıştır.

Tam ve keskin bir tarzda işlenmiş, kenarlara gayet ince bir surette hâk edilmiştir. Heyeti mecmuası, biraz cansız ve yeknesak olmasaydı, zarif bir tesir yapardı. Architravla birlikte işlenen üç adet friz üzerinde kitabe parçaları vardır. Maatteessüf bunların irtibatı dahi tespit edilemedi. Kitabe üzerinde tesadüf edilen:

E K T ō N i δ í ω N

ibaresi hususî bir adamın vakfından bahsetmektedir. Paleographique (Kadim kitabeleri okuma ilmi) evsafa nazaran kitabe milâttan sonra ikinci asrın birinci nısfına ait olması muhtemeldir. Mimariye müteallik parçaların ihtimamla yapılaş tarzı kitabenin ağılebi ihtimal bu zamanın birinci nısfına aidiyetini göstermekte ve yeknesak evsaf dahi bunu teyit etmektedir. Hafriyat mahallinin garbinde, yoğun duvar tesmiye olunan mıntakada ve aynı istikamette elyevm zeminle müttehit olarak tesviye edilmiş olan bir Roma hamamı bulundu. Plânı sathı zeminde el'an tefrik edilebilmekte, fakat önce hafriyat yapmadan plânı tam olarak çizilmemektedir. Harabe mıntakasının takribî hududu plân üzerinde noktalı hatla gösterilmiştir. Fakat bir saha daha açık bulunmaktadır. Romalıların son devirlerine ait mozayik parçaları işte bu binadan neş'et etmiştir. Dr. Bittel tarafından yapılan tetkikat, Çankırı caddesinde bulunan bilcümle çanak çömleklerin milâttan sonra ilk üç asırdan neş'et ettiğini göstermekte ve yalnız üst satıhtan derin tabakalara kadar sürüklenen birkaç Türk çanak çömleği bir istisna teşkil etmektedir. Bu, meydana çıkarılan su borularının bulunduğu mahalde bilhassa göze çarptı. Burada yalnız Romalılara ait çanak çömlek bulunmuştur. Bizans çanak çömleğinin ademi mevcudiyeti bu mevkiin Bizanslılar tarafından terkedildiğini gösterir. Bizanslılar belki aşağı mahallerden tedricî bir surette hisara çekilmişlerdir. Roma çarşısını ikinci asra kaydetmek lâzımgeldiği kanaatindeyiz. Bundan başka ilk kaldırım caddesinin birinci asra, hatta Ogüst zamanına ait olması muhtemeldir. Ogüst zamanını, Romalıların tarzı telâkkisine göre, şehir inşaatında yapılan tahavvülün başlangıcı olarak kabul ediyoruz. Roma caddesinde meydana çıkarılan iki kısım ara-

sında bir inhina vaki olduğunu gördük. Ankaranın diğer sokak plânlarını bilmediğimizden bunun hakiki sebebini söylemek mümkün değildir. Yalnız bir şey varsa o da plânın tamamile gayrimuntazam olmasıdır.

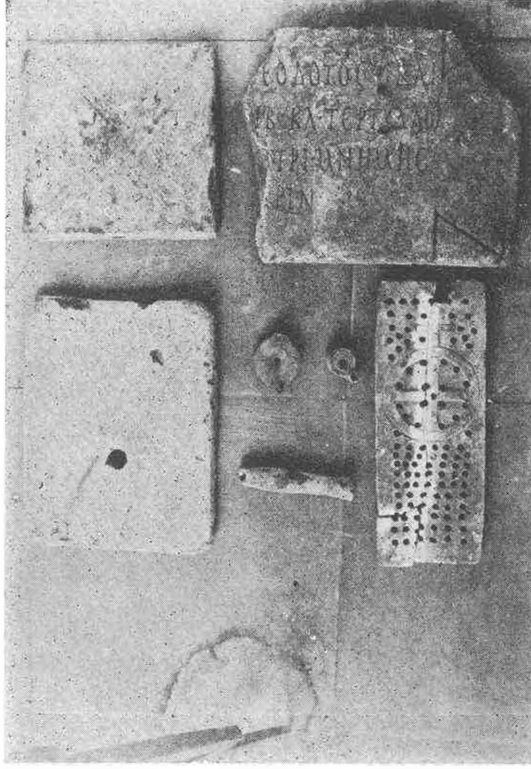
Jülyen sütunu (Kıztaşı) ve Ogüst Mabedi gibi aşağı mahallerin yerinde kaim yegâne kalıntıları, istikamet itibarile birbirinden ayrı olmakla beraber caddemizin bir kolile de rabitaları yoktur. Bu ya şehrin yollar merkezi olarak daha ziyade tesadüfen vücuda geldiğini veyahut birinci Kayser zamanının şehir plânında Galatlara ait inşaatın bilâhare icrayı tesir ettiğini göstermektedir. Galatlar zamanına ait inşaat kalıntılarına hiçbir yerde tesadüf edilmemesine mebni bu inşaatın aşağı mahallede tevessüü kat'i değildir. Çankırıkapı-

Ankara istasyonu şarkında kubbeli mezar (Hristiyani) bir sütunun tuğla yapısı

daki aşıntının, meydana çıkarılan caddenin şimalinde bulunan küçük bir araziye çekip kopardığı kabul edilemeyeceğinden bu sokağın bir kenar sokak olması lâzımgelir. Çünkü mahallenin, bataklık dere sathında inkişaf etmesi tasavvur edilemez. Diğer taraftan Roma şehri lâakal Türkocağına kadar yayılmış olmalıdır. Orada kısmen yokuş aşağı yuvarlanmış yukarda tarif edilen cinsten müteaddit sütun parçaları bulunmuştur. Çankırıkapıdaki Roma caddesinin ağılebi ihtimal yerini tutan büyük yeni inşaatı zaman itibarile pek ona yaklaştıramayız. Diğer taraftan bulunan çanak çömlekler geriye büyük bir za-

man fasırları bırakmıyor. Binaenaleyh bu yeni inşaatı Ankaranın Gotlar zamanına kadar sakin bir inkişaf devresine nail olduğu üçüncü asra kaydetmek icap eder. Eğer burada bir şehir suru olduğunu ispat edebilseydik Caracalla'ya intikal eden Ankire şehir surlarının inşaatını kuleli duvarla münasebet-tar addedebilirdik. Bu husus için şehir kenarının vaziyeti pek müsait bir şekilde idi. Maarif Vekâletinin gayreti sayesinde eski caddenin bir kısmının muhafazası tahtı temine alındı. Burada bulunan mimariye ait parçalar heyeti asliyesi dahilinde yeniden tertip ve inşa edilerek açıkta küçük bir mimarî mü-

İstasyon civarındaki Hristiyani Metropolun kitabesi

zesi halinde, modern münakalâtın hemen yanında, mazinin hatıralarını canlandıracaktır. Harabelerin büyük bir kısmı modern münakalâtın icabı olarak yerlerini terkedecekler ve ancak çektiğimiz fotoğraflarda yaşayacaklardır. Tarihi abidelerin muhafazası kendilerine tevdi edilen makamlar abideleri toplatmağa serian karar verdikleri ve diğer taraftan modern inkişafın mümessilleri dahi icap eden sühuleti gösterdikleri takdirde, modern şehircilik inşaatı ile ilmin arzuları yekdiğerile birleşebileceğini işte naklettiğimiz şu misal vazıhan göstermektedir. Burada her ikisi de teşekküre şayan bir tarzda yapılmıştır.

II. ANKARA İSTASİYONU CİVARINDA BULUNAN ASARI ATİKA

Henüz hali inşaada bulunan Ankara marşandiz istasyonunun birkaç yüz metre şarkında, orada yığılı çakıltaşları kazıldığı zaman müteaddit Hıristiyan mezarlarına temas edildi. Bulunan asarı atika Ankara Etnoğrafya Müzesine naklolundu. Ankara Müzesi tarafından zikredilen mezarlık sahasında yapılan bir hafriyat neticesinde 4 üncü asra ait küçük bir Hıristiyan kilisesi meydana çıktı. Ancak mezar hizmetini gören toprak altındaki bodrum katı muhafaza edilmiş bir haldedir. Bunun üzeri tulanî bir kubbe ile örtülüdür. Bunu daha alçak kubbeler mailen kat'edilmektedir. Bodrumun irtifacı ancak insan boyu kadardır. Resmimiz orada bulunan bir sütun parçasını göstermektedir. Maarif Ve-kâleti tarafından Ankarada icra edilen hafriyat neticesinde meydana çıkarılan rı atika hakkında bir rapor itasile tavgiz edilen bendeniz son olarak bütün iştirak eden zevata ve bilhassa Umum Müdür Hâmit Zübeyr Beye, bilcümle mesail-de lütufkâr muavenetlerinden dolayı, samimî teşekkürlerimi arz etmek isterim.

MARDİN VE DİYARBEKİR VİLİYETLERİNDE İCRA OLUNMUŞ BİR ARKEOLOJYA SEYAHATI HAKKINDA RAPOR

Prof. A. Gabriel

Maarif Vekâleti tarafından izhar edilmiş olan arzuya tevfikân 1932 senesi nisan ve mayıs ayları esnasında icra edilmiş bir tettebbü seyahatine müteallik müşahedelerimi muhtevi olmak üzere Müzeler Müdiriyetine bir rapor takdim eyliyorum.

I — MARDİN

A — Kale: Mardin kalesini terkip eden inşaat pek büyük bir kıymeti San'atkârane arzulemekte ve bir hayli zamandanberi metruk buldukları cihetle umumiyet itibarile harap bir halde bulunmaktadırlar. Maamafih elyevm mevcut bakiye muhafazaya lâyıktır. Ve surun henüz yıkılmamış olan kısımları Mardinin pek şayanı dikkat ve güzel olan umumî manzarasında mühim bir amil teşkil eylemektedir. Binaenaleyh eğer sistematik tahriplere uğratılmazsa uzun müddet daha baki kalabilecek olan bu abidatı tarihiyenin kastı bir tarzda tahriplerine mâni olmak muvafıktır.

B — Şehir: Camilerle medreseler müteaddit, mühim ve gayetle alâkabahşırlar. Bunlardan iyi bir halde bulunanların çoğu elyevm Mardindeki kuvayi askeriye tarafından işgal edilmekte ve kışla yahut depo hizmetini görmektedir. *Sultan İsa* Medresesi ve *Kasimiye* Medresesi isimli iki medreseyi bilhassa tasrih ederim. Her ikisi de vüs'atli, çok iyi inşa edilmiş ve henüz iyi bir halde bulunan binalardır. Bu binaların içlerinde bazı küçük tamirat yapılması muvafık olacaktır. Bu memleket hâlâ mükemmel duvarcılara ve taş yontucularına malik olduğundan, işbu tamirat hem hiç bahalıya çıkmıyacak, hem de kolay olacaktır. Tamiratı mezkûrenin ancak hükümet tarafından memur edilmiş bir memurun idaresi altında yapılabileceğini beyana hacet yoktur.

C — Mardin Vilâyeti:

Evvalemirde *Koçhisar* şehrini zikir lâzımdır. Bu şehir tarih ve arkeologya noktasından büyük bir ehemmiyeti olan müteaddit Türk eserlerine, kabirlere, *murabba biçimli* yüksek bir tarassut kulesine, ve bilhassa tarihi hicrinin altıncı asrına müteallik gayet güzel bir camiye maliktir. Bu cami kısmen harap olmakla beraber, hâlâ mühim bazı aksamı ve bilhassa narin oymalar ve

yazılarla müzeyyen methalile mihrabı mevcut bulunmaktadır. Dahilinde, ibadete mahsus mahal mesahasının takriben üçte ikisi nisbetinde kubbelerini muhafaza etmiştir. Ve cephe duvarının pencereleri istinat duvarlarile ekseri aksamına hiçbir şey olmamıştır.

Bugün bu camiın yeni baştan tamiri mevzuubahsolamaz, ve bunun atıye taliki muvafıktır. Fakat elyevm mevcut bulunan bakıyenin muhafazası lâzımdır. İbadete mahsus mahallin elyevm olduğu gibi hayvanata ahır hizmetini görmemesi lâzımdır, ve en müstacel şey methale bir tahta kapı yapıp anahtarını bir memura tevdi eylemektir.

Harzem de birkaç aileye ikametgâh vazifesini gören birkaç muazzam, mütevazi bina mevcuttur. Bu mebani üzerinde alâkabahş yazılar bulunduğu ve bu yazılar Türk tarihine ait hatıraları yaşattığı cihetle yıkılmasını menetmek ve bunları abidatı tarihiye olarak tespit eylemek lâzımdır.

Dicle üzerindeki *Hasankeyif* büyük bir ehemmiyeti olan arkeologya eserlerini muhtevidir. Bir kale, dört harap cami, nehir üzerindeki köprünün bakıyeleri, garp sahilinde kâin gayet güzel bir türbe, mahvolmamış kısımlarını muhafaza icap eden abidelerdir.

Harap camilerden birinde *Samarra* dakilerle kabili mukayese bir şekilde stuktan dekor parçaları gördüm. Belki de bunları oldukları yerden alıp bir müzeye nakletmek daha muvafık olacaktır. Lâkin bu, bugün hakkında bir hüküm veremeyeceğim bir meseledir. Hasankeyife vaki ziyaretim, yedi ihtiyarımda bulunmıyan bazı esbap tahtında kısa olmuştur, ve bu sonbahara oraya tekrar gitmek tasavvurundayım. O zaman muhtelif abideleri daha dikkatli bir surette tetkik ederek Müzeler Müdüriyetine daha tam bir rapor vereceğim.

2 — DİYARBEKİR

Bana müteaddit etüt mevzuları vermiş olan Diyarbekire de gelecek sonbaharda gitmek emelindeyim. Fakat Dairenizin dikkatini gayetle ehemmiyetli bir meseleye şimdiden celp ve daveti iltizam diyor, ve buna alâkai mahsusa ibraz eylemenizi bilhassa tavsiye etmeğe cesaret eyliyorum.

Diyarbekirin müstahkem suru tarih ve arkeologya noktasından fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir. Sade inşaatındaki teknik ve teşkilâtının tespitinde gösterilmiş meharete itibarile değil, fakat kitabelerinin fevkalâde serveti itibarile de Türkiye tarihinin canlı bir sahifesi gibidir. Halbuki, herkesçe malûm olduğu veçhile, makamatı mahalliye bunun dinamitle yıkılmasına karar vermiş ve bu kararın tatbikine başlamışlardır.

İleri sürülen sebepler, Diyarbekir şehrinin bu sur içinde mahpus bulunmak hasebile havadan mahrum olduğu ve sıhhate muzır bir hal aldığıdır. Böyle bir noktai nazarın haklı olduğunu zannetmiyorum. Sur duvarile evler arasında havanın serbestçe estiği boş sahalar mevcuttur, ve esasen rüzgârın istikameti nadiren ufkî olduğundan, hava serbest bir surette surun dahiline

girmektedir. Surları yıkmamak şartile şehri sıhhi bir hale getirmek için muhtelif yollar vardır. Suyun elyevm ikmal edilmiş olan isalesi bu hususta mühim bir amil teşkil edecektir. Şehrin sistematik bir tarzda plânını vücade getirmek tasavvur ediliyor. Bu, mükemmel bir fikirdir. Bu husus ile tanzif edilmiş olan mühendisle görüştim. Sura dokunmadan pek ehemmiyetbahş neticeler elde edileceğinden eminim. Olsa olsa iki üç noktada, ve ancak iki kule arasındaki mesafeyi istihdaf edecek pek kısa mesafelerde suru delmek caiz olacaktır.

Diğer taraftan, Türkler tarafından inşa edilmiş olup bütün cihanca maruf bulunan ve Avrupa seyyahları tarafından resimleri yapılmış olan iki burcun üst kısımları hiçbir lüzum yokken yıkılmıştır. Halbuki bunların tamirleri icap ederdi. Şimdiki halde ittihazi icap eden tedabirin ne olduğunu işte telhis ediyorum:

1— Yeni her tahribin men'i, ki zaten hükümet tarafından kabul edilmiş noktai nazar da budur.

2 — Yapılacak şehir plânında, teklif edilebilecek hedim ameliyelerinin lüzumunu tetkik ve tahkik.

3 — Temel hizasından tahrip edilmiş olup metanetlerinin tehlikeye düşmüş olması mümkün bulunan bazı sur aksamının tamirlerini şimdiden derpiş eylemek.

İki mülâhaza ilâvesine cesaret eyliyorum.

A — Bütün suru yıkıp kaldırmak için mühim bir miktarda mevaddı in-filâkiye kullanmak ve amele çalıştırmak icap edecektir. Zira mevzuubahsolan şey gayetle sağlam inşaattır, ve yalnız enkazın ortadan kaldırılması mühim mebalîğ sarfını istilzam eyliyecektir.

B — Bu kadar muazzam bir eserin tahrip olunmasının memaliki ecne-biyede, ve Türkiyede hâsıl edeceği tesiri de dahili hesap eylemek lâzımdır.

C — Münakalât sühuletlerinin yakın bir istikbalde bu diyara seyyahlar ve turistler celbedeceği de bir hakikattir. Diyarbekirin tabii vaziyeti, lâtif manzarası, abidelerine merbut büyük hatıralar, nazarı itibara alınması lâzım şeylerdir, ve bunların bütün memleketlerin seyyahları üzerinde kuvvetli bir cazibesi olacağı muhakkaktır. Binaenaleyh hatırlatıp teklif etmeğe cesaretyap olduğum mahiyette kat'i mukarrerat ittihaz eylemek suretile, alâkadar makamâtın o havzanın ve memleketin hakiki menafiine uygun bir hattı hareket ittihaz eylemiş olacaklarını zannediyorum.

24 İkinciteşrin 1932

Vekil Beyefendi,

12 Birinciteşrinden 10 İkinciteşrine kadar Şark Vilâyetlerinde icra eylediğim seyahate müteallik olan işbu raporumu izhar buyurmuş olduğunuz arzuya tevfikân takdimle mübahiyim. Bu yerlerin heyeti mecmuası hakkındaki fikirlerim için hazıranda takdim ettiğim rapora müracaat buyrulmasını tavsiyeye mücaheretten sonra, burada Vekâletinizin faaliyetinin istihdaf edilebileceği bazı yeni mühim noktaları kaydetmekle iktifa eyliyeceğim.

DİYARBEKİR

Geçen raporunda mevzu basettiğim meselelere dönmek kararına rağmen, Diyarbekir Suru meselei mühimmesine avdet edeceğim. Son geçişimdenberi yıkma faaliyeti daha ileriye götürülmemiş olmakla beraber, duvarların temellerinde açılmış delikler de kapatılmamıştır. Bu suretle surların yıkılmasından kat'i surette vazgeçilmiş bile olsa, temellerin bu açılmış parçalardan başlayarak zaman ile yıkılmasından endişe edilebilir. Binaenaleyh, eğer Diyarbekir Surunun tamamının değilse bile bir kısmının muhafazasına karar verilmişse, bu kararın ilk tezahür ve neticesi surların rahneler açılan yerlerinde esaslı bir duvar tamiri yapılması olmalıdır.

(Yedikardeş) ve (Evlıbadan) isimli iki büyük bürcün tarihi ehemmiyetini ve san'at kıymetini bir kere daha ve sureti mahsusada kaydedirim. Bu eserlerin hususî bir alâka ve takayyüdü icap ettirmesi lâzımdır. Filhakika bunların istikbalde tamamilen tamir edilceklerini teemmül eylemek lâzımdır. Halbuki bende, halkın kolayca girebildikleri kulelerin taraçalarını taşocağı şeklinde kullanıldıkları kanaati hâsıl oldu, ve müstakbelde yapılacak tam bir tamir için elyevm mevcut aksam elzem bulunduğuna göre, sistem dahilinde mesai sarfolunmasa bile hiç olmazsa vaziyetin aynı şekilde muhafazasına ihtimam etmek lâzımdır. Dahilen, bu burçlerin kazamatları gerek eşhası hususiye ve gerek ordu için hayvan ambarları hizmetini görmektedir. Kendilerine serian başka bir yer göstermek muvafık olacaktır.

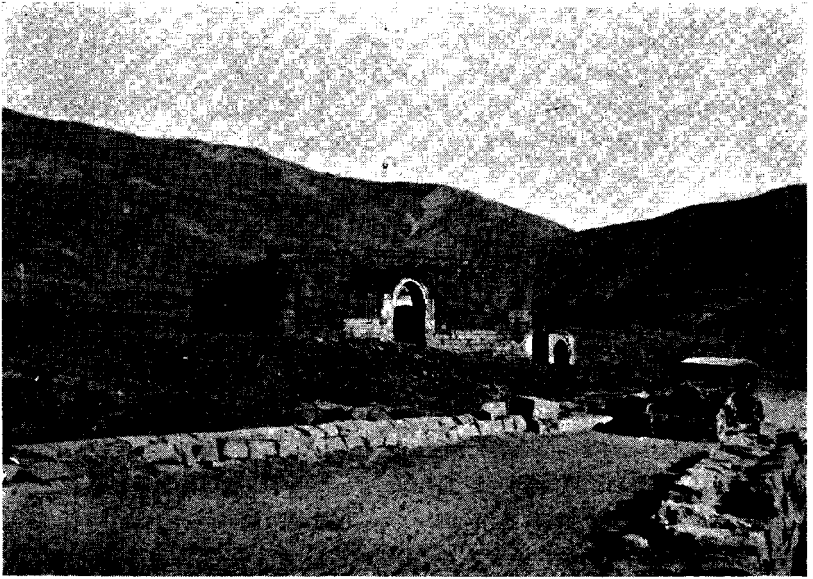
Kezalik Diyarbekirde, Büyük Camie katip ve Zinciriye Medresesi isimli küçük bir medreseyi kaydedirim. Son zamanlarda bunu tamire kalkmışlardır. Lâkin elyevm merkezî avlusu bir süprüntü yığını halindedir. Şimdiki halde burasını temizlemek kolay bir iştir, ve fevkalâde ehemmiyetsiz bir masrafı icap ettirecek olan birkaç günlük bir meseledir.

BİTLİS

Bitlis abideleri için büyük bir şey yapılması mevzuubahs olamaz. Filhalka bu abideler pek te alâkabaş değildir ve daha ziyade heyeti mecmu-

Bitlis : İç kale

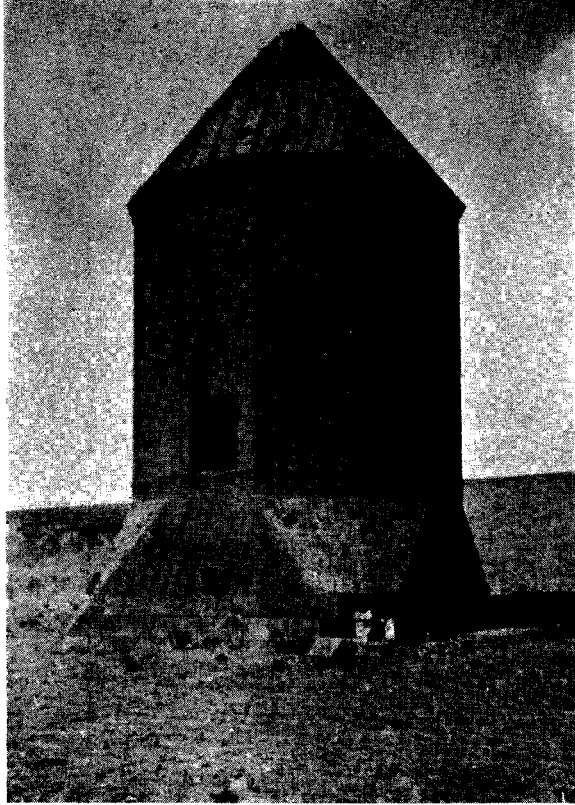
Bitlis - Ahlat yolunda han

aları ile lâtif bir manzara arz etmektedirler. Kaleye gelince, zamanın onu büsbütün harap bir hale getirmemesine gayret ve dikkat etmek kâfidir. Yapılacak şey de bir nezaret ve tahribat yapılmasını menetmekten ibarettir. Esasen kalenin tahribata maruz kalması pek varit bir keyfiyet te değildir.

Bitlisten çıkılınca, Ahlat yolu üzerinde gayet iyi bir şekilde kalmış bir han vardır. Her gelene açık olup geçen hayvan sürülerine de kesretle melce vazifesi görmektedir. Bu hal neticesi olarak ta, yerlerin sathını gübre ve türlü mülevvesat kaplamıştır. Bu han aynı halde kullanılmakta devam edilecekse bile — ki bu keyfiyet kabul edilemez bir mahiyeti haiz değildir — biraz daha temiz bir halde tutulması temenniye çok lâyıktır. Gerek sıhhati umumiye ve gerek abidenin hüsnü muhafazası namına bu temizlik faydeli olacaktır.

AHLAT

Eski Ahlattaki iki camiin her ikisi de iyi bir halde değildirler. Her iki

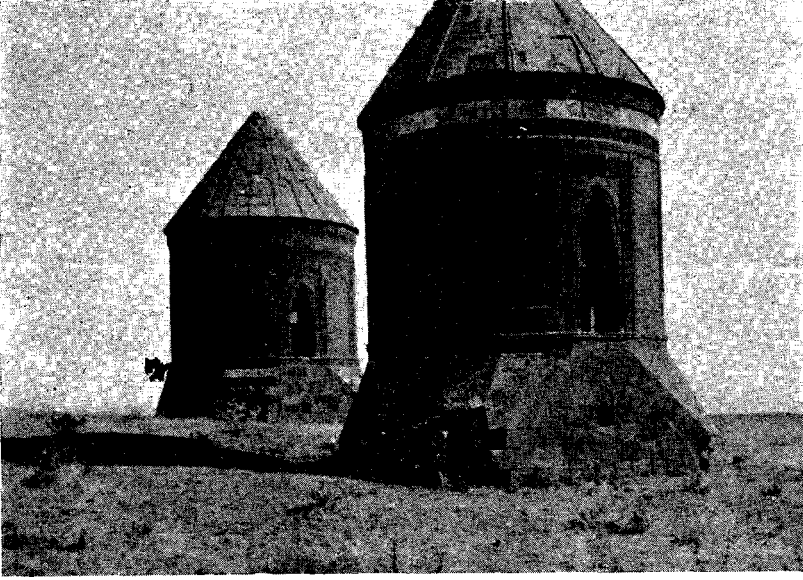
Ahlat : Türbe

bina da gerçi tâli bir ehemmiyeti haiz mebaniden olmakla beraber sağlam bir şekilde yapılmış olduklarından, bugünkü hallerile uzun zaman devam edebilirler. Ahlatı bilhassa alâkabaş kılan keyfiyet, adetçe gayet çok ve heyeti mecmuası itibarile pek güzel muhafaza edilmiş olan türbelerdir. Maamafih, iyi bir halde kalmış olmalarına rağmen, bu türbelerin muayyen fasılalarla fennî bir tetkikten geçirilmeleri icap ettiği de belli olmaktadır. İçlerinden bazılarının tamamen kusursuz ve sağlam bir inşaat manzarası arzitmelerine mukabil, bir kısmı da emniyetleri ve resanetleri için zaman ile tehlikeli bir mahiyet

Ahlat : Türbe

alacak çatlaklar arzitmektedirler. İki Türbe denilen grupu Ahlattan geçecek bir mühendisin ziyaret etmesi şayanı temennidir. Şimaldeki türbenin kubbesi hafifçe çatlamış olup tetkik ve teyakkuza lüzum göstermektedir. Esasen bu abidelerin ekserisinde kubbenin kaplama aksamı zayı olmuş veyahut değiştirilmiştir. Yapılacak iş heyeti mecmuası itibarile gayet ehemmiyetsiz olmakla beraber, türbelerin hüsnü muhafazası için pek mes'ut neticeleri temin edecektir.

Ahlat civarında İki Türbe adlı grup

Aynı mülâhaza bugün Ahlat türbelerinin en alâkabaşısı olan ve kıymeti san'at-kâranesi hasebile esaslı ve ciddî surette hüsnü muhafazası icap eden Bayındır türbesi hakkında varittir.

SİLVAN

Surdan kalan bakiye bulunduğu yerde kalabilir ve kalmalıdır. Manzarası gayetle güzel bir eseri tarihî olan Mayafarkin Surları, Türklerin orta çağdaki faaliyetlerine dair birçok misaller vermektedir.

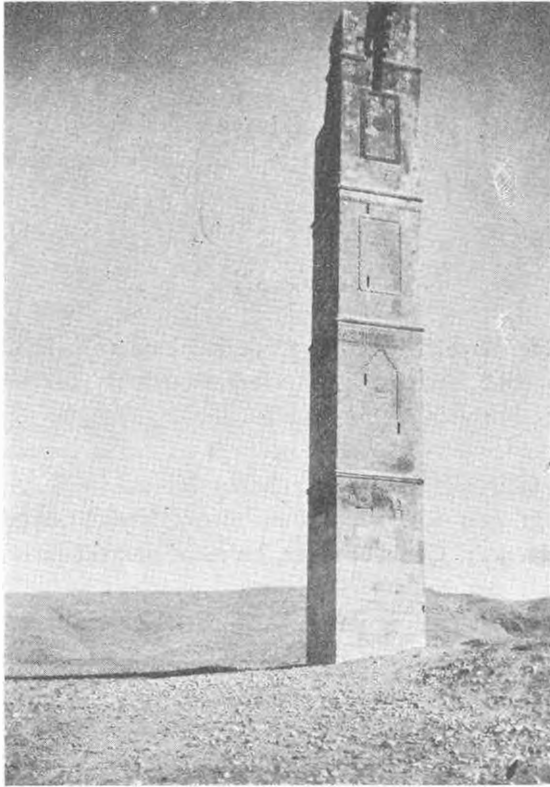
Yirmi sene kadar evvel Silvanda oldukça iyi muhafaza edilmiş iki Bizans kilisesi vardı. Bunlar şimdi tamamile harap bir haldedirler. Lâkin enkazlarının kaldırılacağı gün içlerinde bulunabilecek heykel parçalarını itina ile saklamak icap edecektir. Çünkü bunlar, bu memleketteki hristiyan sanayiinin menşeleri hakkında pek ziyade alâkabaştır.

Sur haricinde bulunan camiin ancak minaresi kalmıştır ve bu minare garip bir üslûp ve usulün nadir ve şayanı dikkat misali mahiyetindedir. Üst kısmı harap bir halde olup günbegün yıkılmak tehlikesine maruzdur. Duvarların zirvesini bir çimento tabakası ile örtmek suretile bir duvarcının birkaç saat çalışması çok faydeli olacaktır. Dahilî merdiveni bir çatı ile örtmek te isabet olacaktır.

Şehrin büyük camii, takriben on beş sene evvel acemi bir tamir görmüş

Silvan : Ulu cami

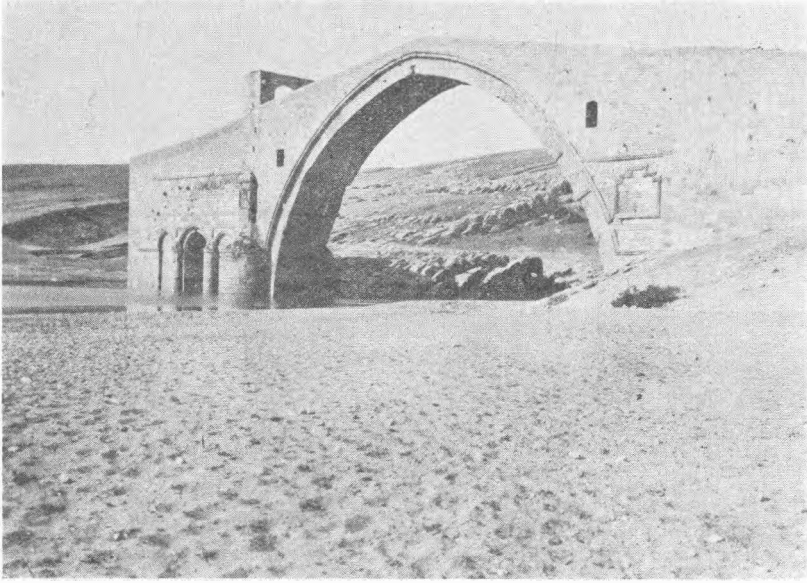
Silvan: Eski cami minaresi

olmakla beraber, oldukça iyi bir haldedir. Esasen bu tamir de tamamen bitirilmemiştir ve camiin sağ cenahında enkaz parçaları mevcut bulunmaktadır. İbadet mahallini bunlardan temizlemek gayet ehemmiyetsiz bir iştir. Şimalde süprüntü ile dolu bir arsa mevcuttur ve bunun camiin eski avlusu olması icap etmektedir. Bu arsayı tathirle eski sathı derecesine indirmek şayanı tavsiyedir. Bu suretle avluyu tahdit eden methal kapılarına ait bazı parçalar bulmak mümkündür ve oraya birtakım ağaçlar dikmek suretile hem eser daha ziyade meydana çıkarılmış hem de şehrin bu kısmı sıhhileştirilmiş olacaktır.

Silvan bahsini bitirirken şunu da söylemek isterim ki, şehir surunun şimal kısmında tamamen tehlikeli bir mevki vardır. Burada duvar çarpılmıştır ve bütün muvazene kanunlarını altüst eden bir garip vaziyet husule getirmiştir. Duvar uzun zamandanberi bu gayritabiî halde bulunmakla beraber muvazenenin birdenbire bozulmasile vahim neticeler zuhûrundan korkulmalıdır. Tehlike arzeden kısmı şimdiden yıkmak müreccaktır.

HARPUT

Eski Harput camii şayanı dikkat bir bina olup nispeten iyi bir haldedir ve muhafaza edilmeğe lâyıktır. Hüsnü suretle muhafaza edilmekte ve unumî bir

Batman su köprüsü

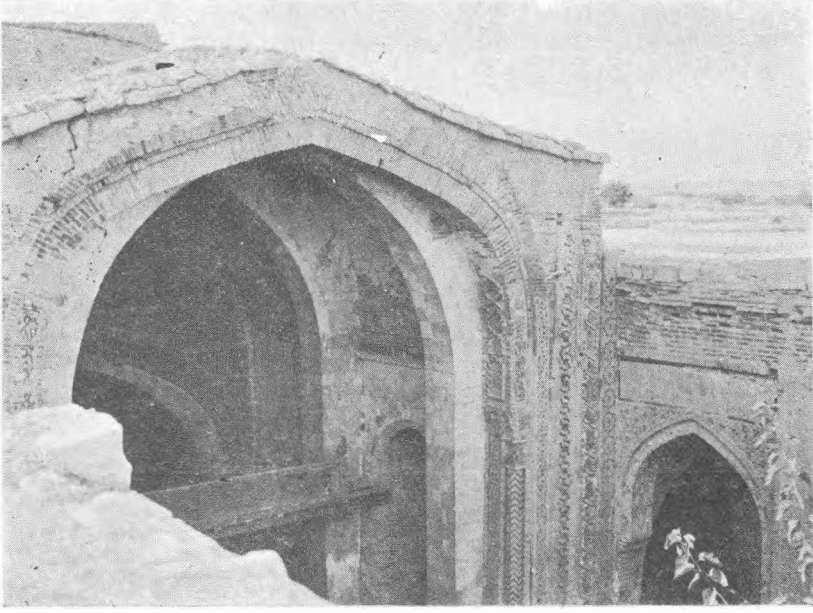
tathire muhtaç bulunmaktadır. Minaresi yahut daha doğrusu eski minaresinden kalan pek cüz'î bir kısmı yıkılmak tehlikesine maruzdur.

Kale oldukça iyi bir halde bulunup bu tarz mebani için gösterilen umumî takayyüt ve muhafazadan fazlasına muhtaç değildir.

Harput yavaş yavaş metruk olmağa başlayan ve atik olmamakla beraber alâkabaş tezyinat aksamını muhtevi bulunan evlere maliktir. Bilhassa tamamiyle hususî bir mahiyeti haiz demircilik işlerini havi kapı tokmaklarını ve kaplamalarını zikredeceğim. Eğer bu evleri muhafaza kabil olmazsa, Anadolunun etnografyası ve san'at tarihi için ehemmiyeti haiz olan bu mütevazi demir işlerinin bir yerde cem'i muvafık olacaktır.

MALATYA

Malatyada gerçi oldukça fena bir halde lâkin pek ziyade alâkabaş bir Selçukî abidesi keşfetmekle mahzuz oldum. Bu, Ulucamidir. Heyeti mecmuası henüz rasin bir manzara arz etmektedir, lâkin bina isabetsiz birtakım tahavvülâta uğramış ve bu meyanda yakın bir tarihte fevkalâde fena bir şekilde

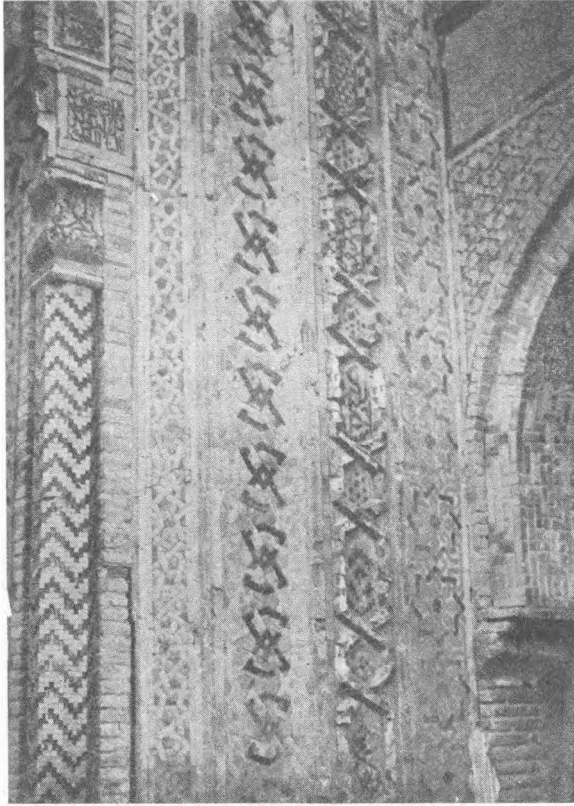
Eski Malatya : Ulu camii

tamir görmüştür. Mihrabın önünde yükselen iki kemer parçası henüz hemen hiç bozulmamış bir haldedirler ve adi tuğlalarla karışık çinili tuğlalardan mamuldürler. En iyi Selçukî inşaatındaki tekniğe tevfikân dahili bir avluya geniş bir methali olan eyvanın cephesi, hendesî ve çiçek biçimli arabesklerle göre kesilmiş fayans levhalarla müzeyyendir.

Muhtelif tarihli müteaddit yazılar, bu pek calibi dikkat binanın muhtelif devre ve safhalarını oldukça doğru bir şekilde tespit etmektedir.

Cami eylem fena bir halde bulunmaktadır. Pek ehemmiyetsiz bir masrafla daha iyi bir hale ifrağı mümkün bulunduğu zannındayım. Maamafih mimberlerle ahşap bir kürsiye ait bulunan oyma marangozluk eserinin bakıyelerini burada çürütmeğe lüzum yoktur. Zannıma kalırsa, daha mevcut olan bütün bu aksam zaman fevtetmeden Ankara Müzesine naklolunmalıdır.

Eski Malatyanın öteki camilerinden şekli bile kalmamış harabeler ve

Eski Malatya : Ulu cami

minareler mevcuttur. Kesme taş kaplamaları sökülmüş bulunan eski surlara gelince, bunlar nispeten uzak veya yakın bir istikbalde tamamen ortadan kalkmağa mahkûmdurlar.

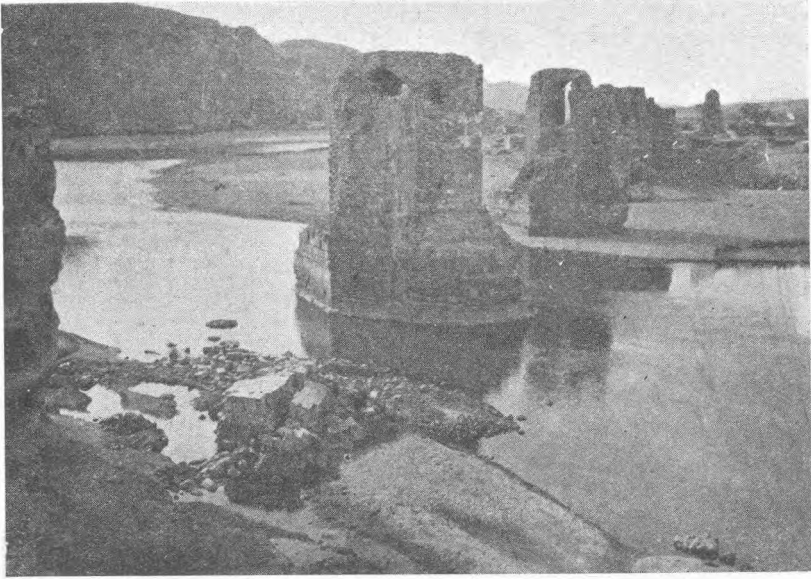
Osmanlı devrinden pek vüs'atli bir hanın esas unsurları kalmıştır ve bu han bu nevi mebaninin tipik bir enmüzecini teşkil etmektedir. Yıkılmamış bulunan aksamının muhafazasının temini şüphe yok ki temenniye lâyıktır.

HASANKEYİF

Geçen mayısta Hasankeyifi ziyaret etmiş ve binaların himayesi için alınması icap eden bazı tedbirleri raporumda zikretmiştim. Son seyahatimde orada iki gün kalmağa muktedir oldum ve vaziyeti teferruatile tetkik ettim.

Tepenin zirvesinde Artık Oğullarının sarayı olduğu zannını veren birtakım büyük inşaat bakıyesi mevcut bulunmaktadır. Birtakım mevaddı inşaie bulup çıkarmak maksadile burada taharriyat yapılyora benziyor. Gerek buranın heyeti mecmuasını ve gerek eski şehrin bu yüksek kısmındaki eski inşaatın bütün bakıyesini tarihî bir mevki olarak tespit etmek muvafıktır.

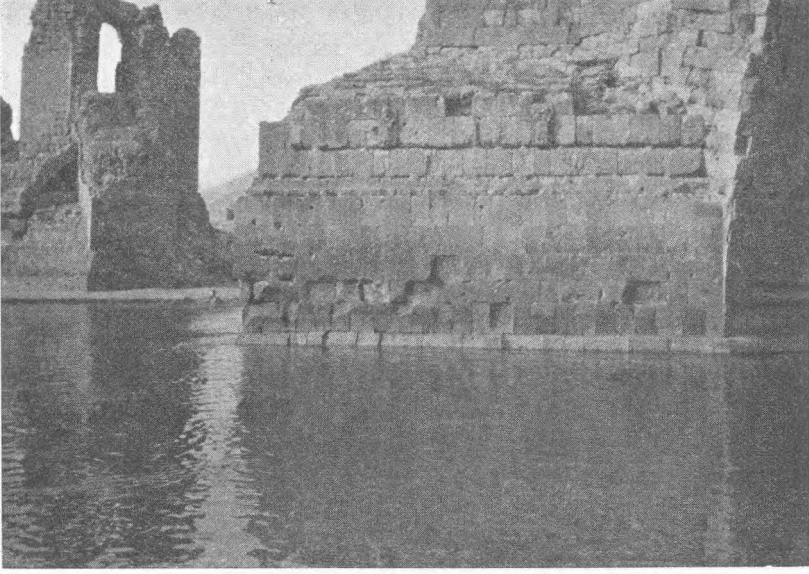
Kalenin methalindeki yol üzerinde bulunan küçük kapılar bazı ufak tamirata muhtaçtır. Aşağı şehrin abidelerine gelince, bunların hemen cümlesi

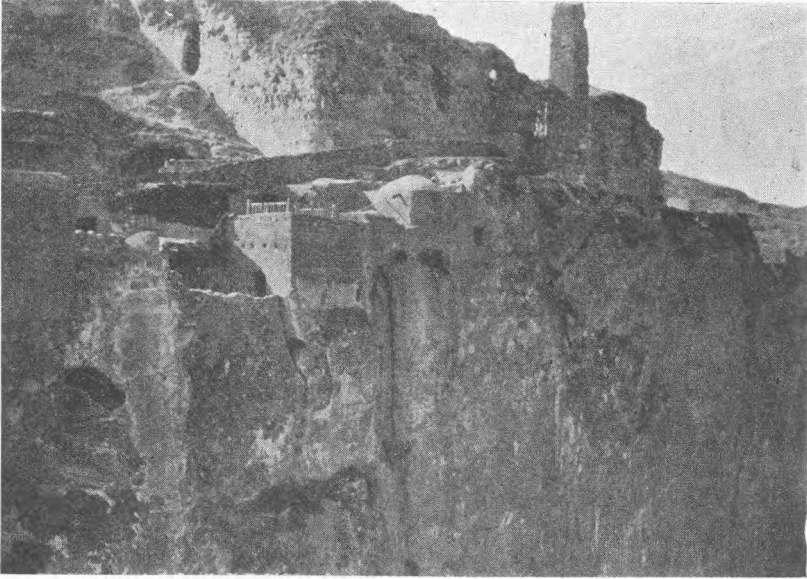
Hasankeyif : Dicle köprüsü

tam bir harabi halindedirler. Tatbiki gayrikabil olacak bir tamir plânını şimdi tespit etmek bana doğru görünmüyor. Esasen de Hasankeyifteki nüfusun azlığı sebebile, kalmış şeyler halkın tahribine maruz kalmak tehlikesinden masun görünmektedirler. Umumî bir mahiyette olarak şunu söylerim ki, bugün harap olan eski camilerin üçünde müzeyyen siva ile örtülmüş muhtelif yerler bulunmaktadır. Bunların en tehdit altında bulunan kısımlarındaki-leri çıkarmak ve Ankara Müzesine yollamak belki mümkündür. Lâkin dik-katle düşününce, bunu da hayli müşkül bir iş bulmaktayım. Hasankeyif ha-rabelerinin şimdiki hallerinde idamelerinin ciddi müşkülâtı mucip olacağını

teslim lâzımdır. Olsa olsa, iyi bir halde bulunan iki büyük minare ile yıkılmamış olan cami cephelerinin şimdiki şekillerinde muhafazası istenebilir.

Hasankeyifte köprünün aksamı

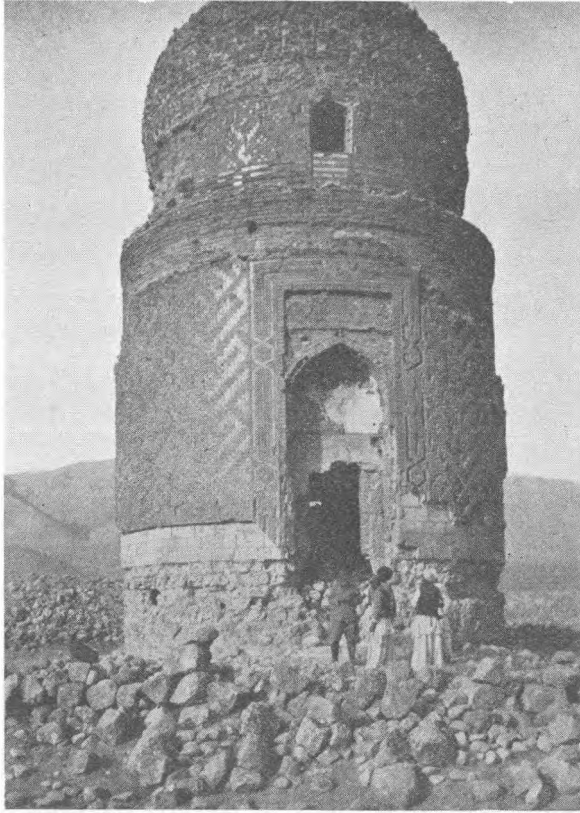
Hasankeyifte eski müstahkem kale

Dicle üzerinde bulunan ve muazzam bir san'at eseri hakkında muhteşem bir misal teşkil eden köprü ayakları da muntazaman tetkik ve hüsnü muhafaza

edilmelidir. Bunlar şimdiden bazı şuurlu tamirlere muhtaçtır, ve bu tamir az para ile yapılabilir.

Nehrin garp sahilinde bulunan zaviye ve türbe oldukça iyi bir haldedirler. Maamafih son raporumda söylemiş olduğum şeyi tekrar edeceğim. Türbeye bir kapı yapılmalı ve duvarların temeli tahkim edilmelidir.

Hulâsa: Hasankeyife aklı başında bir ustabaşının idaresi altında birkaç amele göndermeli, ve bunları mebaniyi yeni bir hale getirmek değil fakat bugünkü hallerinde muhafaza edebilmek için icap eden tedabiri almak va-

Hasankeyifte türbe

zifesi ile yollamalıdır. Lüzumu olan mevat Dicle tarikile kolayca gönderilebilir, ve nihayet bu iş ancak aklı selim ve orta derecede fennî iktidar meselesidir.

Yukardaki izahata geçen haziran ayındaki raporumun muhtevi olduğu izahat ve malûmatı ilâve edince, vekâlet şark vilâyetlerindeki tarihî abidelerin ehemmiyet ve alâkasını takdir edebilir. Umumiyet itibarile abideler oldukça iyi muhafaza edilmiştir, ve zannederim ki, birtakım mesaii filiyede bulunulmasa

bile resmî bir murakabenin mevcudiyeti abidelerin hüsnü muhafazası hususunda en hayırlı bir tesir yapacaktır. Sözlerimi, birçok defalar tekrar etmiş olduğum bir mülâhaza ile: tarihî abideler için zamanın ve eskiliğin cahil belediyeler tarafından vukua gelmiş uygunsuz ve talisiz teşebbüslerden daha az muzır ve mühlik olduğunu söyleyerek neticelendireceğim.

Hükûmeti merkeziyenin daimî murakabesinin Türkiyenin san'at eserlerini korumak hususunda bugün için yegâne kuvveti teşkil etmekte bulunması da bundandır.

Bu rapora, izahatı tevsik için faydeli olan fotoğrafları ilâve ediyor ve arzu edeceğiniz izahatı mütemmimemi arzetmeğe de esasen müheyya bulunuyorum.

Yol esnasında memurini muhtelif tarafından hakkımda bilâistisna gösterilen teshilât için zatı vekâletpenahilerine şükranlarımı bir kere daha takdim ve hissiyatı ihtiramkâranemin lûtfen kabulünü rica eylerim.

ARTVİNDE BULUNAN TUNÇTAN MAMUL ASARI ATİKA

Dr. Kurt Bittel

1932 ilkbaharında Türkiye Cumhuriyetinin şark vilâyetinden biri olan Artvin civarında bir mağarada bulunan tunçtan mamul asarı atika gerek bulunan eşyanın mevkii ve gerekse herbir parçanın değerliliği dolayısıyla fevkalâde alâkamızı mucip oldu. Asarı atikanın bulunma tarzı hakkında Kurşunlu Mektebi başmuallimliğinden Maarif Vekâleti Müzeler İdaresine gelen malûmatı aşağıya aynen yazıyoruz:

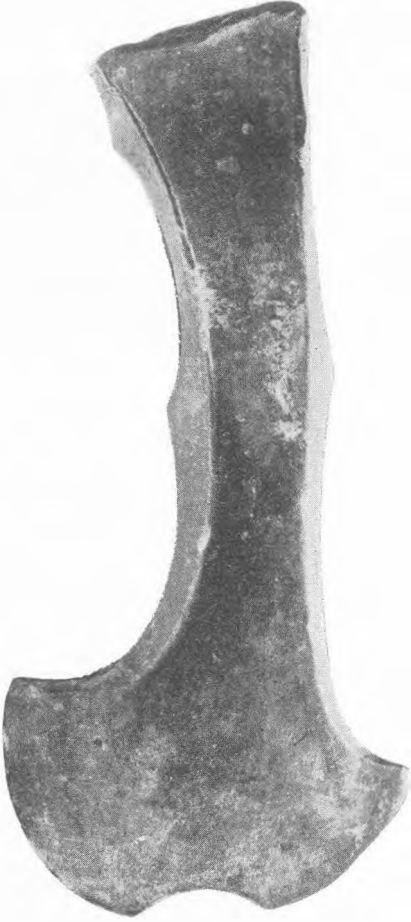
«Bu eşya Kurşunlu Mektebi talebesinin bir tenezzüh esnasında Balıklı köyünün Zate mahallesi Sazakale ormanındaki bir mağarada bulunmuştur. Mağaranın adı kimsece malûm değildir.

Mağara hakkında köy halkının hiçbir malûmatı olmadığı gibi buna dair köylüler tarafından bir rivayet te mevcut değildir. Bu âsar mağaranın içindeki raf üzerinde bulunmuştur. Mağaranın küçük bir deliği vardır. Eşyadan biri kapı önünde diğerleri mağaranın içerisinde bulunmuştur.

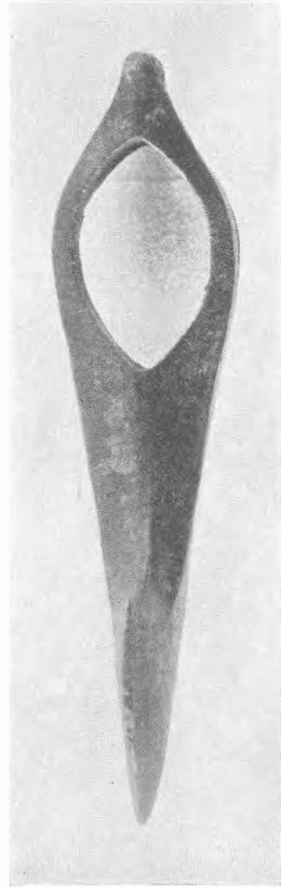
Mağaranın civarında bir saat mesafede bir kale vardır ki halk arasında bu kalenin (Famara Dudubal) namında bir gürcü kadını tarafından yapıldığı ve şimdi o namla anıldığı rivayet edilmektedir. Köylülerden daha bu kabil âsarin mevcut olduğu haber alınmıştır. Başmuallim tarafından takip edilmektedir. Eşyanın bulunduğu tarih kat'î olarak bilinmemektedir. Mağarada bu âsardan başka eşya bulunmamıştır.» Artvinde çıkan asarı atikanın cümlesi şimdi Ankara Etnoğrafya Müzesindedir. Mevzuubahs eşyanın cinsi hakkında hiçbir şüphe yoktur. Bulunan eserler şunlardır:

2 adet sap delikli balta, 1 borulu balta, 1 çift balta, 1 delikli çapa ve 1 külç. Bütün parçalar ya çok aşınmanın veya baltaların keskin taraflarının kopması veyahut çift baltanın kırılması gibi tahrip alâimini göstermektedir. Bir ham maden parçasından veya eski mamulâtın eritme mahsulünden ibaret külçe, imâlâthesini bir mağarada açmış olan (en muhtemel olan budur) veya tehlikeli bir zamanda alât ve edevatını orada gizlemek mecburiyetinde kalan bir demirciye ait eşya olmalıdır. Tunç eşyanın bir kısmı demirciye tamir edilmek üzere verilmiş ve diğer kısmı ise, kullanılmıyacak bir hale geldiğine göre, ancak eritilmeğe yarıyacaktır. Bütün alât ve edevat tunçtan mamuldür. Bakırla kalay halitasının yüzde nispeti miktarı hakkında şimdiye kadar hiçbir tahlil yapılmamış olduğuna göre, bir şey söylenemez. Maamaafih bu tahlil ameliyatı mutlaka telâfi edilmelidir. Çünkü bunun madenleri mebzul olan Şarkî Anadolu da müstamel halita cinslerini bilmek ve bundan başka meydana çıkarılan diğer eşyanın aslı menşelerinin tespiti hususunda büyük bir kıymeti olabilir. Artvinde bulunan parçalar:

Şekil 1 ve 2: keskin tarafı fazla harap olmuş tunçtan mamul sap delikli balta, uzunluğu 17,7 cm., çok mukavves keskin tarafın kutru: 7,9 cm. Keskin beyzavi sap deliği 5,3: 3,1 cm., alt tarafı baş istikametinde aşağıya doğru hafifçe bükülmektedir. Baş alt tarafa doğru incelmekte ve hemen sivri olarak nihayet bulmaktadır. Üst ve alt tarafta satırların kör faslı müştereki vardır. Baş sap deliklerinin uçları ile keskin tarafını rapteder. Kenarlar hafifçe kabarıklık arzederler.

Şekil 1 — Sap delikli tunç balta yandan

Şekil 2 — Sap delikli tunç balta üstten

Şekil 3 ve 4: Yukardaki tipte sap delikli tunçtan mamul balta. Keskin tarafı fazla bozulmuş ve o derece körleşmiştir ki kullanılmıyacak bir dereceye geldikten sonra baltanın daha çekiç makamında istimal edildiği kabul edilebilir. Azamî uzunluğu: 19 cm., keskin tarafın kutru: 7,4 cm. Dar sivri beyzavi sap delik 5,2 cm. uzunluğunda. Üst ve alt yanları başa doğru birbirinden

ayrılmakta. Üst yan daha kuvvetli. Baştan keskin tarafın uçlarına doğru satırların kalın bir faslı müştereki vardır. Üst ve alt kenarlar sap delik kenarlarını takip etmekte ve sonra faslı müşterekle birleşmektedir.

Şekil 5: Keskin tarafı fazla inhinalı olan borulu balta. Keskin taraf oldukça harap olmuştur. Borunun maktarı yuvarlak olup boğazına doğru daha

Şekil 3 — Sap delikli tunç balta yandan

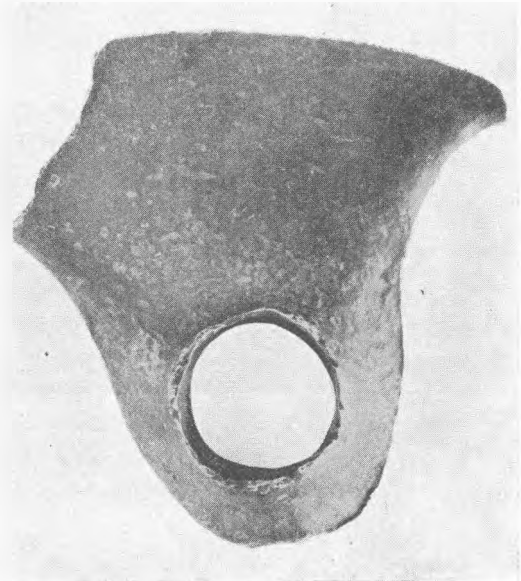
Şekil 4 — Sap delikli tunç balta üstten

kuvvetlidir. Baltanın tulü: 10,9 cm., keskin tarafın en büyük kutru: 5,7 cm. Sap geçirilmesi ancak kırık bir odun vasıtasile kabil olmuştur.

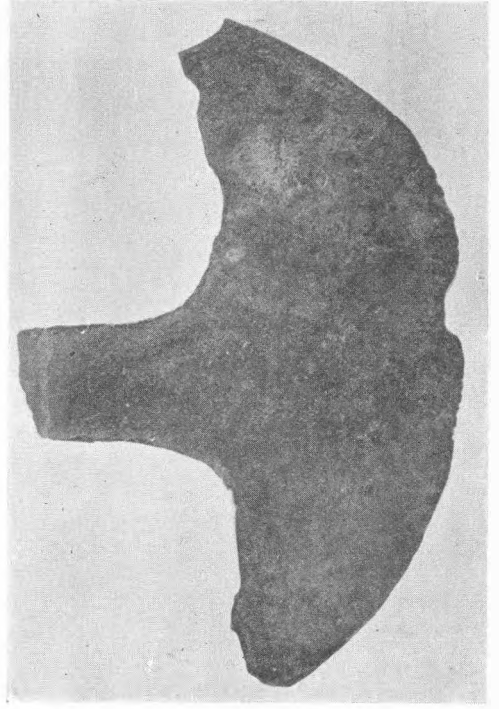
Şekil 6: Keskin tarafı inhinalı olan geniş çapa. Sap deliği yuvarlak ucundadır. Sap deliğindeki tunç döküm esnasında oldukça ileriye akmıştır. Keskin tarafın sağ köşesi kırılmıştır. Çapanın heyeti mecmuası dahile yani kullanana doğru, hafifçe mukaardır. Uzunluğu: 8,7 cm., genişliği 8,5 cm.

Şekil 5 — Borulu balta

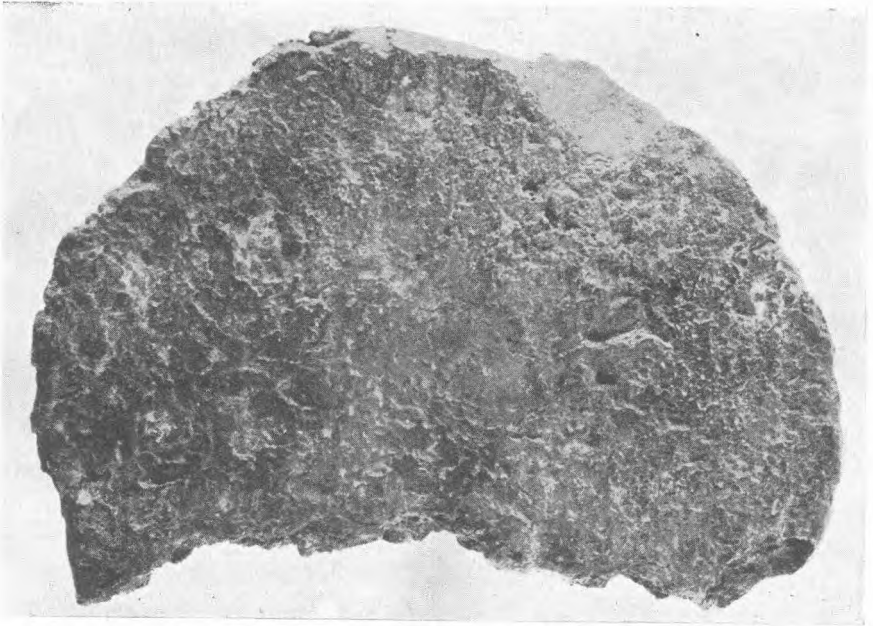

Şekil 6 — Geniş çapa

Şekil 7 a. Bir çift baltanın iki kırık parçası

Şekil 7 b.

Şekil 8 — Külçe

Şekil 7: Bir çift baltanın iki kırık parçası. Fazla dışarı çekilen sivri keskin tarafları harap olmuştur. Balta tamamile yassı ve incedir. Ortadaki parça kırıktır. Sap geçirmeye mahsus herhangi bir tertibatın izleri mevcut değildir. Keskin tarafın uzunlukları: 12,6 cm. ve 13,8 cm.

Şekil 8: Döküm külçesi. Eskiden yuvarlak, şimdi ancak nısfından biraz fazlası muhafaza edilmiş bulunmaktadır. Çatlak ve ufak deliklerle doludur. Azamî genişliği: 13,7 cm.

Bulunan asarı atika hernekadar bir kül halinde meydana çıkmış ise de tarihini tespit etmek mümkün değildir. Bu itibarla tarihi irtibatı daha iyi tespit edilebilen diğer eserleri gözden geçirmek lâzımdır. Bu hususta bilhassa şekil 1/2 ve şekil 3/4 teki baltalar esas noktaları verirler. Bunlar Yakın şarkta ender olmıyan bir tip olduğu gibi bilhassa Kafkasya ve Cenubî Rusyada ekseriya bulunmuştur. Bu iki baltanın (L) Truva asarı atika hazinesine ait yıldızlı bir baltaya tamamen değilse de, kısmen müşabeheti şayanı dikkattir [1]. Asarı atika hazinesi asıl taştan mamul dört baltayı ihtiva etmekte ve bunlardan biri Lapislazuli'den mamuldür. Bunlar bizim baltalarla, inhinalı keskin taraf ve baltanın ortada hafifçe bükülmüş olması gibi müşterek evsafı haizdir. Ancak başı ile yuvarlak ve takriben ortada kâin sap deliği başka bir şekildedir. Şu farklara rağmen baltaların biçimlerinin aynı olması şayanı dikkattir zannederim. Truva baltalarının bakır baltalar şeklini gösterdiği daima tahmin edilmiştir. Çünkü onlar kat'iyen medenî şekilleri arzederler. Bu baltaların şimaldeki muhacirler vasıtasile Truvaya getirildiği tahmin edilmiştir [2]. Buna mukabil baltaların mamul olduğu malzeme, yani lapislazoli ile ancak şarktan neş'et etmesi mümkün olan yeşil taş (Grünstein) bunun aksini göstermektedir. Filhakika şarkta dahi Truva baltalarının yegâne mümasilini meselâ Besarabyada Bordino asarı atikasını meyanında buluyoruz [3]. Bu itibarla Truvadaki baltaların Kafkasya veya Şarkî Anadoludaki baltaların aynı olması ağılebi ihtimaldir. İkinci şehirde bulunmuş olan asarı atika hazinesi Mısır, boncuklarını ihtiva ettiğine ve orta devlete ait olmasına nazaran [4] yuvarlak olarak milâttan evvel 2000 ve 1750 seneleri arasına isabet ediyor demektir. Artvinde bulunan asarı atikanın tarihini bu kadar yüksek tespit edemeyiz. Buna mukabil borulu balta (Şekil: 5) bunun aksini vazihan ispat etmesine göre ikinci bin senenin ortasından daha evvele ait olması varit değildir. Bu balta ikinci bin senenin son iki asrı zarfında çok yayılmış olduğundan bulunan eşyanın heyeti mecmuasını dahi aynı tarihle kaydederiz. Maamafih şekil 1/2 ve şekil 3/4 teki baltaların Truvada bulunan baltalarla olan müşabeheti bu balta şeklinin daha çok eski zamanda yani ikinci bin senenin başlangıcında dahi mevcut olduğuna de-eski zamanda yani ikinci bin senenin başlangıcında dahi mevcut olduğuna delâlet etmez mi? Veyahut demircinin eritmek üzere kullandığı malzeme arasında, umumiyetle gayrimüstamel, daha eski zamana ait parçalar dahi var midir?

[1] Heinrich Sehlmann, H. Schmidt: truva asarı atika koleksiyonu 6055 - 5058

[2] Gordon Childe: The Aryians 133.

[3] Max Ebrat: Kurunu Ulâda Cenubî Rusya.

[4] W. Dörpfeld: Truva ve ilyon, 392.

Şarkî Anadolu ve Kafkasya pek eski zamandanberi sıkı bir ticarî münasabatin menşei olmuştur. Cilâlitaş (Neolitikum) ve Bakır Devirlerinde ta uzaklara kadar ihraç edilen Obsidian denilen şeffaf taşlar mebzulen mevcuttu. Bu suretle Vasatî ve Şarkî Anadoluya ait Etiler (Hititler) ve Etilerden (Hititlerden) evvelki devrin obsidyen alât ve edevatına mübrem ham malzeme oralardan satın alınmış olması icap eder. Bilâhare oraları eski dünyanın en mühim maden istihsalât merkezi olmuş ve bu esas üzerine iki devletin itibar ve ehemmiyeti kurulmuştu. Evvelâ ikinci bin asırda kısmen Eti (Hitit) Devletine tâbi ve kısmen müstakil olan Mitani ve Huri Devleti ile Milâttan evvel 8 ve 9 uncu asırlarda Van, Urartu Devletinde bakır, kurşun, altın, gümüş ve bilâhare demir madenleri dahi istihsal edildi. Ermenistan ve Karadeniz memleketleri (Kızvatna) [1] Torus ve Küçük Torus maden ocakları ile beraber Asur ve Hitit Devletleri gibi büyük devletlerin, hatta Mısırın, başlıca ithalât membarları olduğunda asla şüphe yoktur. Sürüm mahallerinde madenî mamulâtı pek az tanıdığımızdan tabiatile maden nakliyatının bütün safahatını göstermek mümkün değildir. 1930 da Hitit Memleketinde kâin, Alişarda (Şekil: 7a - 7b) ye tamamen mütevakıf bir çift baltanın yarısı bulunmuştur [2]. H. Hubert [3] Mısır 12 inci sülâlesinin (kablemilât 19 uncu asır ilâ 1788) muasır bulunan eski zamanlar için Ermenistanın dağlık arazisinden veya Kafkasyadan, Suriyede kâin Biblosa tunçtan mamul birkaç boyun halkasının ihracını mümkün gösterdi.

Truvadaki II - V inci şehrin alât ve edevatı dahi kısmen Kafkasyadan ve Şarkî Anadoludan neş'et etmesi muhtemeldir. Maalesef şimdiye kadar Şarkî Anadolu ve Kafkasyaya ait eski maden ocakları usuli dairesinde araştırılmamıştır. Maadinin bolluğu ham maddelerin yalnız ihracat faaliyetini değil aynı zamanda memleket dahilinde inkişaf eden bir maden sanayiini doğurmuştur. Mahsuldar ve yerleşmiye çok müsait vadilerden asla mahrum olmayan Şarkî Anadolunun dağlık arazisinde, daha uzak şarkta kâin Kafkasya memleketlerindeki şerait mevcut olmalıdır. Kafkasyada ikinci bin senenin mebdesinde ve birinci bin senenin ilk asırlarında zengin maden hazineleri dolayısıyla parlak bir tunç kültürünü buluyoruz. Bir madenci malzemesi olarak addettiğimiz Artvinde çıkan asarı atikanın ehemmiyeti, bu itibarla, bir kat daha artmaktadır. Bu eşya maden imalâtının memleket dahilinde mevcudiyeti için tarihî bir vesika teşkil ettiği gibi aynı zamanda, orada, imal edilen birtakım tipleri göstermektedir. Temenni edelim ki yakında Türkiyenin şark vilâyetlerinde asarı atika taharriyatı mümkün olsun ve bu sayede şimdiye kadar halledilmeyen birçok meseleler tenvir edilsin.

[1] Kızvatna mahallinin tespiti hususunda: E. Meyer: Hitit Devleti ve harsî sahife 156, F. Bilabel Yakın şark ve Mısır tarihi 16 - II. inci asır sahife 270 e bak!

[2] Ankara Müzesi.

[3] H. Hubert, De quelques objets de bronze trouvés à Biblos Syria 6, 1925.

SİNOP KİTABELERİNDEN BASILI OLMİYAN BİRKAÇ METİN

M. Şakir

Anadolu'nun, Karadeniz yalısında, hemen en eski şehirlerinden biri olan Sinobun günümüze kadar saklı kalabilen tarihî eserleri arasında, Türk devrine ait olanları gerek çokluğu ve gerek millî tarihimize yakından ilişiği itibarile büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Biz vaktile, bu yurt köşesinin tarihine dair bazı araştırmalar yaparken, bu arada Türk devrinin san'at eserleri üzerinde uğraşmış, mevcut kitabeleri de — hiçbirini kaçırmamak suretile — yazıp toplamıştık. Biraz etraflı yapılmış olduğunu kuvvetle ileri sürebileceğimiz bu yoldaki araştırmalarımızda, yalnız olmadığımızı önce ve kısaca kaydetmeği, yazının ilişiği bakımından yana, gerekli bulmaktayız.

Filhakika, Sinop kitabeleri üzerinde muhtelif zatler, muhtelif zamanlarda uğraşmış; bazı derlemeler yapmıştır. İlk derlemeyi yapan mutasarrıf Abdullah Beydir. Bu zat, topladıklarını Maarif Vekâleti Müfettişlerinden Ahmet Tevhit Beye vermiştir [Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuası — Sayı7, sahife 422] sonradan, hemen biribiri ardınca tarafımızdan, H. Fehmi, Hüseyin Hilmi ve Mehmet Behçet Beyler tarafından bu kitabeler tekrar tetkik ve zaptedilmiştir. Bu son araştırmacılar arasında H. Hilmi Bey derlediği kitabeleri, tarihî eserlere ait bazı ufak bilgilerle beraber, "Sinop kitabeleri 1923 — 1339, Sinop matbaası" adlı küçük bir eserle meydana koymuştur.

Hüseyin Beyin neşrettiği bu kitap, bu yoldaki araştırmalar bakımından yana hem noksan, hem yanlış ve binaenaleyh ilmî değeri de o nisbette az bir araştırma verimidir. Bizim bu kitap hakkında ilk önce yazdığımız [24 Eylül 1928] mufassal bir tenkitname Türkiyat mecmuasının üçüncü sayısında çıkmış olacaktır. Aynı yolu izliyen, Sinop kitabeleri üzerinde, kısa bir zaman içinde, uğraşmış bulunan M. Behçet Bey de derlediği bu malzemeyi bir kitap halinde bastırılmayıp yalnız Hüseyin Beyin eserini — her bakımdan yana — tamamlamak isteğiyle "Türk Tarih Encümeni Mecmuası"nın son 2 ve 4 üncü sayılarında iki makale neşretmiştir (929, 930) [1].

Biz Hüseyin Beyin eserine dair diyeceklerimizi o uzun makalemizde yazdık. Burada Behçet Beyin, o da yazımızla olan yakın ilişiği itibarile, son neşriyatı üzerine hemen birkaç söz söyleyip esas bahse geçeceğiz. Behçet Bey, tenkidî yazılarının ilkinde Sinop kitabelerini «büyük bir dikkatle topladığını,

[1] Behçet Beyin bu neşriyatı münasebetile evvelce yazmış olduğumuz (20 - 1 - 931) ayrı ve uzunca bir makaleyi de ileride bastırılmak niyetindeyiz.

surdan sura gezerek bilûmum kitabelerin hakikî metin ve mevcudunu elde ettiğini» hemen birkaç yerde kaydetmektedir. Halbuki, biz Behçet Beyin bu kaydını de iki bakımdan yana tavzıha lââyık görmekteyiz.

Biri, meselâ: Bedreddin Ebu Bekir'e ait «1215 M. — 612, H.» tarihli kitabenin sol taraf köşesindeki [كتبه يواش القيصري] ibaresini kendilerinin [كتبه الفقير موسى موره] suretinde okuyarak zaptetmiş olması [2] ikincisi büyük bir itina ile çalıştığı sözlerine rağmen birkaç kitabeyi de bulamamasıdır. Şu halde, Behçet Beyin bu yoldaki araştırma ve neşriyatını da tamamilde doğru ve noksansız olarak kabul etmek biraz güçleşiyor demektir. Maahaza, bu tetkiklerin, Hüseyin Beyin kitabına nazaran, ifade ettiği ilmî değeri bu arada işaret etmemek te haksızlıktır.

Hulâsa, Sinop kitabelerine ait basılı olan bu iki taraflı yazı dışarsında kalmış ve tarafımızdan okunup zaptedilmiş, mühim birkaç kitabeyi de biz — her iki araştırmacının bu işlerle uğraşanlara bir faydası olsun isteğiyle yaptıkları gibi — şu küçük önsözle beraber ortaya koymuş oluyoruz.

[A]

اتفق بتوفيق الله تعالى
في أيام السلطان الغالب عز
الدنيا والدين ابوالفتح كيكوس
بن كيوخسرو بزهان اميرالمؤمنين عمر هذا
اليدن العيد المحتاج الى رحمه الله تعالى مبارز
الدين عبد الله بن على المهراني في سنة اثني عشر وستماية

Altı satır üzerine tertip edilmiş olan bu kitabe, iç kalenin günbatı tarafı dil'i üstünde ve hapishane birinci nöbetçi kulübesinin biraz kıblesindedir. Mermer taş üzerine orta bir Selçuk neshi ile kabartma olarak yazılmıştır. 0,85×0,85 eb'adında ve konulmuş bulunduğu yerden de 0,50 m. yüksektedir. Bu kitabeyi her iki araştırmacı da görememiştir.

[B]

بنيت هذه المقبره المحدره سلطان خاتون
بنت سليمان باشا بن اورخان بك طيب الله
تراهم في رمضان عام وسبع وتسعين وسبعماية

Bu kitabe hükümet konağı arkasında, halk arasında «Aynalı Kadın» adıyla anılan türbenin kapısı üstündedir. 0,72×0,40 eb'adında olup, üç satır üzerine girift ve kalınca bir neshi hattile yazılmıştır. Bu kitabe de Hüseyin Beyin kitabında yoktur.

[2] Bahaeddin Kutluca'ya ait kitabenin bulunduğu burcun sağ taraf boşluğunda mevcut şu:

مبارز الدين مسعود
بن ا [ر] ثع المصار القيصري
كتبه نجم الدين يواش
في الثاني ربيع الاول سنة اثني عشر و ستماية

dört satırlık kitabenin de, bizim okuduğumuz şekli kuvvetlendirmek ve hatta tamamlamak itibarile dikkate değer bir mahiyet ifade etmekte olduğunu sanıyoruz.

[C]

هذه القبر المرحوم
المفقور صارم الدين
اليسارو طاب
الله ثراه وجعل الجنة
مشواه

Beş satır üzerine tertip edilmiş olan bu kitabe 0,50×0,50 eb'adında ve orta bir Selçuk neshile mermer taş üzerine kabartma olarak yazılmıştır. Taşın dış taraf yüzünde ve çiçekli nakışlar içinde de sadece şu:

الحكم لله

ibaresi yazılıdır. «Kadı Mescidi» bitişiğindeki bahçede yatan [Alp Sarı] nın baş şahidesi olup, ayak taşı — anlatıldığına göre — epey zamandanberi kayıptır. «Sinop kitabeleri» nde [Sa. 18 ve 59] bu bapta verilen izahat ta baştan aşağı yanlıştır. Alp Sarı'nın Selçuklu ümerasından olması ihtimali, fikrimizce, daha kuvvetlidir.

[Ç]

امر بعمارة هذه السقاية
المباركة و . . . استخراج مائها
العذب . . . شهاب الدين الامير
تقبل الله تعالى منه ورضى عنه في شهر شعبان
سنه ثلاث وثلثين وثمانماية

Bu kitabe «Aşağı Hamam» ın arkasındaki çeşme üzerinde mevzudur. 0,45 santimetre kutrunda kabartma bir taş üzerine beş satır olarak yazılmıştır. Yazısı gayet girift ve ince bir nesihtir. Kitabenin orta kısmı kırılmış, bu münasebetle birkaç kelime de okunamıyacak derecede bozulmuştur. İsfendiyar Bey ümerasından «Şahinoğlu Şehabeddin» e ait bu kitabeden maada 838, H. tarihli diğer bir kitabe de içkaleda mevcuttur. Behçet Beyin bu ikinci kitabe-deki «Şehabeddin ibni Şahin» ismini sadece «Şehabeddin Şahin» suretinde zapt ve neşretmiş olduğunu da şuracıkta, bilmünasebe, işaret etmek isteriz.

Ankara: 24-3-933

«AL» RUHU HAKKINDA

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KÖTÜ BİR RUH

(Al, Albastı, Albız, Almış, Albıs, Abası)

Yazan: Abdülkadir,
T. D. T.C. Etimoloji K. Azası

Türk hurafelerinde, masal ve destanî hikâyelerinde eski ilâh — ruhlardan birçoklarının bugüne kadar yaşadığını görüyoruz. Eski şamanlıkta devam eden yahut, Altay ve Yenisey Türklerinin akidelerinden kat'ı nazar, bin seneden beri islâm dininde bulunan Türklerde bile eski an'anelerin izlerine tesadüf ediyor, bazan da bu an'anelerin pek canlı bir surette yaşadığına şahit oluyoruz.

Gerek Şaman ve gerek İslâm Türklerin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve mühim rol oynayan ruhlardan biri «Al» yahut «Albastı»dır. Karakter ve seciye itibarile bütün Türk hurafelerinde aynı ruh olan bu «Albastı» «Al karısı» bütün Türk kavimlerinde aşağı yukarı aynı isim taşımaktadır: «Al karısı», «Albastı» (garp Türkleri); «Albastı» (bütün orta Türklerde; «Albız» (eski Osmanlı metninde) [1]; «Albıs» (Uranha - Tuba); «Almış» (Altaylılarda); «Abası» (Yakutlarda).

Eski Sumer Türklerinin «Al» ve «Alu» larile bir olduğunda şüphe olmayan bu ruh hakkındaki hurafeler araştırmaya değer bir mevzudur.

*
* *

Kırgız - Kazak Türklerinin hurafelerine göre «Albastı» iki nevi olup biri «Kara Albastı» ve diğeri de «Sarı Albastı»dır. «Sarı Albastı» lar hoca ve baksı (Şaman) ların okumasile defolup giderler. «Kara Albastı» ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. «Sarı Albastı» sarışın bir kadın suretindedir. Bazan keçi ve tilki suretlerine de girer. Bu ruh loğusalara musallat olup ciğerlerini alır ve götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar «Albastı» yı yakalayıp ciğeri yerine koymaya mecbur ederler. «Albastı» yı yakalayan baksı eline kopuz alarak şu türküyü söyler:

«Ey, Albastı zalim,
Koy ciğerini yerine,
Zavallımın canın iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım.»

[1] Edirneli Nazmi Divanında «albız» şeytan kelimesi yerine kullanılmıştır. Köprülüzade Fuat «Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri» İstanbul 1928 s. 13.

Bu suretle merasim yapılırsa Albastı ciğeri yerine koyar ve ölen loğusa da iadei hayat edermiş. Baksılar «Albastı» yı, ekseriya, keçi suretinde görüyorlar.

«Kara Albastı» yahut «Kara» ciddî ve ağır başlı bir ruhtur. «Sarı Albastı» ise hoppa, mekkâr ve şarlatandır. Ekseriya insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Bazan insana dokunmıyacağına söz verir ve uzak bulunur. Lâkin daima fırsat bekler ve nihayet kolayını bulup bir zararını dokundurur.

Miropiev'in eserinin [1] nihayetinde, neye ait olduğu izah edilmemiş, bir baksı duası vardır. Mündericatından anlaşıldığına göre bu da «Albastı» ya karşı, loğusa yanında yapılan bir merasim esnasında okunan, baksı ilâhisidir. Bu merasimde, galiba, loğusanın ciğeri yerine koyun ciğeri veriliyor:

«Ey, şeytanlar, şeytanlar,
Bu ciğeri alınız,
Buna kanaat ediniz,
Bu kadını öldürmeyiniz,
Zararınızı dokundurmayınız.

.....
Koyun ciğeri size kâfi değil mi?
Bu koyun ciğerini ciğer addetmiyor musunuz?
Eğer böyle ise, elime kılıç alırım,
Hesapsız ruhlarımla
Size hücum ederim»

denilir.

Albastı, tüfek sesinden korkar. Loğusa «Albastı» olursa tüfek patlatmak âdettir. Demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar; öyle muktedir demirci ustalar ve ocaklılar vardır ki bunların bir mendil veya külâhı «Albastı» yı korkutmak için kâfi gelir. «Albastı» muhtelif suretlerde görünmekle beraber aslında bir «sarı kız» dir.

Başkurtların «Albastı» ya dair hurafeleri de Kazak - Kırgızlarınkı gibidir.

Kazan Türklerinin hurafelerine göre «Albastı» şerir bir ruhtur. Meskûn olmıyan evlerde ve sahralarda bulunur. Muhtelif suretlerde görünür; yolcuların yolunu şaşırtır, uykuda basar.

Uluğ Kem nehrinde bulunan Tuba - Uranha şamanî Türklerin akidelelerine göre, «Albıs» evlenmiyen bir kızıdan türemiştir; kumsal yerlerde ve kayalarda bulunur, keçi gibi bağırırlar. Albıs kızlara musallat olur ve hasta yapar. Muktedir şamanlar ilâhiler okuyup Albısları defederler. Şaman dualarında Albıslar sarı kız olarak tavsif olunur (Altı sarı Albısların).

Altaylıların akidesine göre «Almıs» bir ruhu şerirdir. «Erlık» in âvanından ve hademelerindedir.

Fergana özbeklerinin hurafelerinde şeytan, *ecine*, dev ve perilerden maada bir de «Albastı» vardır. «Albastı» yı pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı suretinde telâkki ederler. Loğusayı yalnız bırakmazlar, ecinenin boğmasından korkarlar.

[1] Mehazler, makalenin sonunda gösterilmiştir.

Taşkent'te Sevzar - daha Tahtapul kapısında «Albastı=Alvastı» köprüsü vardır. Oradan gelip geçenlerin pejmürde bir kocakarı suratı gördükleri söylenir.

Yakut Türklerinin akidelerine göre isim ve karakter itibarile bizim «Albastı» yı andıran «Abası» denilen ruhlar vardır. «Abası» lar «İççi» ve «Ayrı» ruhlarla mukabil şerir ve *ubur* ruhlardır. Bundan maada «albas» sözü de vardır ki aldatmak, hile ve kadın şamanın büyüsi manalarında kullanılır. «Abası» ların evsafi mümeyyizesinden biri insanın «kutu» (ruhu) nu alıp götürmektir. (Diğer Türklerde Albastı yahut Al karısı insanın ciğerini alıp götürür).

Anadolu Türk hurafelerinde de aynı ruhun mühim rolünü görüyoruz. «Alkarısı» ve «albastı» hastalığı tesmiye edilen bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Bazan yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerini alır giderler ve bu suretle loğusayı «albasar» mış. Loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. Doktor Kunoş'un notuna nazaran «çocuk doğduğu vakit loğusaya acıklı bir haber söylenirse korku, teesüften mütevellit hale yahut hastalığa "albastı" tabir olunur.» Hurafeye göre «Alkarısı» tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker hediye götürürler. (Bazan bunun hilâfına kadının gözüne kırmızı şey göstermezler). Bazan bu «Alkarısı» dağ kayalarında ve nehir sahillerinde bulunur. Geçen yolculara her türlü oyun oynarlar ve fena sesle bağırırlar. Öyle ocaklı adamlar vardır ki bunların mendil veyahut takkesi loğusaların odasına konulursa «albastı» olmaz. Alkarısı sarışın bir kadındır.

Erzurum ve Erzincan vilâyetlerinde işittiğim bazı rivayetlere göre «Alkarısı» ahırlarda bulunur ve at yelesini örmekten hoşlanır. Loğusaları korkutan ve ciğerlerini götüren ruh ise «Albastı» olmayıp «Karakura» denilen bir ruhtur.

Görülüyor ki bütün Türk kavimlerinde «Albastı» aynı bir şerir ruhun ismidir. Bu ruhun loğusa kadınlara musallat olması şekli Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatile aynı şekildedir. («Loğusanın ciğerini alıp götürmesi ve suya atması,» «ocaklı adamlardan korkması, tüfek sesinden kaçması»). Kazak - Kırgızlarda keçi suretinde görünen bu ruhun Uranha - Tuba Türklerinde «keçi sesi ile bağırması» ve Anadolu Türklerinde «fena sesle bağırması» gibi teferruat ta şayanı dikkattir. Bütün Türklerde bu ruh dişidir; hoppa hilekâr ve yalancıdır.

Uranhaların şaman dualarında zikredilen ve kayalarda bulunan altı sarı «Albası», Kazak - Kırgız ve Başkurtlarda «sarı kız» suretinde olan bu ruh kültü ile Anadolu Türklerinin «Sarı kızlar» [1] efsanesi de münasebettar olabilir. Erzurum ve Erzincan hurafesine göre «Albastı» at yelesini örmekten

[1] Mudurnuya 3 saat mesafede, Yazıtlar deresinin biraz yukarsında «Gönçek» köyü civarında «Sarıkayalar» yahut «Sarı kızlar kayası» denilen kaya vardır. Yerli ahalinin akidesine göre bu kayalarda «Sarı kızlar» varmış. Bu kayaya ait efsane muallim Pertev Naili Bey tarafından tespit edilmiştir.

zevkalırmış. *Yenisey* Türklerinden «Kalar» Türklerinin inanmalarına göre at yelesini örmek kaya ve dağ ruhunun (dağ izinin) en sevdiği eğlencedir.

Kara Kırgızların inanmalarına göre loğusalara musallat olan ruh gene «al» dır.

Loğusanın «Kara» yahut «karabastrı» dan korkusu ve bu «Kara» yı defetmek için «Kara Bakşı» çağrıldığı *Manas* destanının devamı olan *Yolay Kaan* destanında da görüyoruz.

Kara Bakşı bar edi
Karabaskan katından
Evliyası bar edi....

Kara Bakşı loğusaya gelen cinlere hitap ederek;

Alıstan kelgen Al-bı deymen
Raktan kelgen can-bı deymen....

diyor ki buradaki «Al» bizim bahsettiğimiz «Al» dır. Bu son cümleyi Radloff uzaktan gelen er (alp) diye tercüme ediyor ki şüphesiz yanlıştır. «Albı» kelimesindeki «bı» sorgu soneki olan «mi» den başka bir nesne değildir.

Bu hulâsamızdan görülüyor ki «Al» (Albastı, Albas, Albız, Almış) denilen mevhum «ruh» hakkında bütün Türk kavimlerinde aynı inanmalar mevcuttur. Şüphesizdir ki bu inanma ve an'ane Türklerin Ortaasyada birlikte yaşadıkları zamana aittir. Türklerle eski zamandanberi komşu yaşayan kavimlerde de bu «Al» hakkında inanmalar varsa da Türklerdeki gibi yaygın değildir [1].

«Al» ruhu tarihten önceki zamanlarda, tarihî devirlerde tasavvur olduğu gibi, şerir bir «ruh» olmamıştır. Bu «ruh» eski Türk panteonunda kuvvetli belki hami (koruyucu) tanrılardan biri olmuştur. Bugünkü Türk inanmaları onun «şerir» bir ruh olduğunu gösterdiği halde bazı emareler de onun bir zaman «hami» ruh olduğunu bildirmektedir:

1 — Uranha - Tuba Türklerinin şaman dualarında kam bu ruha «kaya yerlerde yaşayan atlı Sarı Albıstarım» diye hitap ediyor ve yardım soruyor [2]. Kazak - Kırgız baksıları da, galiba, bu ruhu «tuv dediği derde derman olan ey Sarı Kız, gel» diye çağırıyor [3].

2 — «Al» kelimesinin ateş kültile alâkalı olması bilhassa bu ruhun eski devirlerde «hami» ruh, ateş ve ocak ilâhesi olduğunu göstermektedir [4].

Yakut Türkleri aile ocağı ateşine «Al-ot» diyorlar [5]. Türklerle en eski

[1] Profesör Dümeselin verdiği malûmata göre Gürcülerde de «Ali» denilen bir şerir «ruh» bulunduğu dair inanma vardır. Gürcü muharrirlerinden N. Lomori bu mevzu üzerine «Ali» adlı bir hikâye de yazmıştır (hususî mektubundan). Yezd ve Kirman parslarının «Al» hakkındaki inanmaları A. Houtum-Schinder tarafından tespit edilmiştir (Zeitsch. d. Deutschen Morg. Ges XXXIV. s. 85).

[2] Radloff Porben, IX s. 193.

[3] A. Divavey İz oblasti kirgiz. Verovanii, Kazan 1899, s. 5.

[4] Troçsanski, Evolutsiya Çernoy Verı u Yakutov, 1907, s. 50.

[5] Türkçede peygambere «yalavaç = yalvaç» denilmesi de ateş ilâhi (al, yal = yalın) kültleleriyle bağlı olabilir. Eğer Sumer metinlerinde adı geçen ateş ruhunun «Al, Alu» şeklinde okunması doğru ise bu kültün rahibi «Alu+ctı» olacaktır ki «alavctı», «yalavctı» nihayet «yalvaç» olmuştur.

zamandanberi komşu yaşayan Moğollar da ateşe «gal» diyorlar. «Alev» kelimesi de (Orta ve Doğu Türklerinde «yalın», «yalkın») bu kökten çıkmıştır. Altay ve Yenisey kamları âyin ve merasimlerinde «Alas» diye bağırlar ki samî dinlerin «amin» kelimesi yerindedir.

«Al» kelimesinin ateş kültüne bağlı olduğunu gösteren bir emare de bütün Türk kavimlerinde yaygın olan «Alaslama» merasimidir. Alaslama Orta ve Doğu Türklerde ateşle temizleme ve takdis merasimidir.

Başkurtlarda «alaslama» bir kırmızı renkli paçavrayı ateşleyip hastanın başı etrafında «alas, alas» diye çağırıp çevirmekten ibaret olan bir tedavi usulüdür. Altay ve Yenisey Türklerinde şamanî merasim esnasında tütsü için ardıc veyahut başka bir «mübarek» ağacı yakmaktır. Kırgızlarda da alaslama Başkurtlardaki gibidir [1].

Anadolu Türklerinde «alazlama» Radloffun izahına göre kızgın demirle dağlamaktır (Lûgat, I, s. 365). Anadolu halkiyatına dair son yıllarda toplanan malûmata göre «alazlama»nın tamamile eski şamanilik ve ateş kültü ile sıkı bağlı bir merasim olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu halkiyatına dair çok kıymetli maddeler toplıyan ve değerli tetkiklerde bulunan M. Şakir Beyin neşrettiği malûmata göre «alazlama» bir tedavi usulüdür. Bunun için kırk bir tane al renkli keten bezinden okuya okuya parmağa bir ip yumağı yapılır. . . sonra bu yumaklar ateşte yakılarak tekrar bir al bez üzerine bunların külü konur ve bununla alazlanır [2]. Anadolunun bazı yerlerinde «alazlama» akşam karanlığında ilk yanan (görülen) ışığa bakarak yapılır.

Altay kam ilâhilerinde ateşe «Alır Ot», «Al Yalgın» diye hitap olunuyor [3].

Görülüyor ki «Al» ruhu efsanesi pek derin bir geçmiş çağlarda ateş kültü ile bağlı olmuş ve hami bir tanrı sayılmıştır [4]. Bu «tanrı»nın sukutu zamanımızdan altı bin yıl önce başlamıştır. Sumerlerin «Al»ruhunda bile bu ikilik başladığını görüyoruz: Ateş tanrısı olan bu Al aynı zamanda iğva perisidir [5].

[1] Kırgızların «alaslama» kelimesi hakkında Radloff'un verdiği izah eksiktir. Bu izaha göre «alaslama» hediye baş etrafında çevirip vermektir (yani takdis ederek vermektir). (Lûgat, I, s. 365). Halbuki «alaslama» bilhassa ateşle olur.

[2] M. Şakir. Halk hekimliği («Bartın» 1932, sayı 346).

[3] Anuchin, Altay şamanlığına dair maddeler, sahife 98 — 99.

[4] Maku hanlığında yaşayan Aliilâhî Karakoyunluların akidelerine göre «Almas» cihan padişahının oğlu, bir rivayete göre de, Allahın yanındaki dört meleğin biridir (V. Gordlevski. Kara - Koyunlu. İz. Ob. izsl. i izuç. Azerbaycana, 1927, No. 4, s. 8 - 9). Bu «Almas» Altay ve Yenisey Türklerinin «Almıs»)ını andırıyor. Âli kültürün Türklerde intişarı da eski Türk ateş tanrısı «al» adını andırmasına medyun olabilir.

[5] Hilaire De Barenton, L'Origine des langues des religions et des peuples. Paris, 1932, p. 16.

Bugünkü çuvaşlarda «albastı» şerir bir ruh sayılmasına rağmen prof. N. Marr bu kelimeyi «ğor - mo - d», ermenice «ar - maz», gürcüce «tar - mo - d» gibi iyi «ruh» lar ifade etmiş olan kelimelerle bir menşeden geldiğini ileri sürmektedir (N. Marr, Vichap, Leningrad, 1931, s. 47 - 48). Çuvaş, çermis ve eski Bulgarların «keremet» leri (çağatayçada da «keramet» mukaddes ağaçtır) eğer arapça «kerâmet» ten değilse, N. Marr'ın zannettiği gibi «ğor - mo - d» ten olabilir; fakat «albastı» kelimesinin menşei Sumerlerin «Al», «Alu», «Alal» kelimelerinde aramalıdır.

Türklerin en eski devirlerdenberi «albayrak» kullanmalarının bu Al=Ateş kültü ile bağlı bir an'ane olacağı hatıra geliyor. Kazak - Kırgızlar bayrak kelimesi yerine «Yalav» kelimesini kullanırlar ki alavdır. «Al»ruhunun adile «al» renginin münasebeti şüphesizdir. Türk hurafelerine göre «ruh» lar «ak», «kara», «sarı», «kuba - esmer» diye renklere ayrılırlar. «Albastı» ile beraber «Karagastı» da vardır. Her halde «al» rengi de «ruh» lardan birinin rengini göstermiştir. Şamanizmde «ruh» lar şerefine bayraklar (altaycada «yalama») dikmek âdetidir. «Al» ruhunun «hami ruh» sayıldığı devirde bunun şerefine dikilen bayrak ateş rengine yakın bir renkte olmuştur. Bizim fikrimize göre Türklerin «albayrak» ları «Al» ruhunun ateş tanrısı ve hamî ruh sayıldığı devirden kalma bir hatıradır ki yedi, sekiz bin yıllık demektir.

Hulâsa: Bugünkü Türk inanmalarında yaşayan «Al» şerir bir ruh olarak tasavvur olunur; yol aşırı, yalancı, hilekâr sayılır.

Aldanmak — aldatmak, aletmek, allak - bullak, alık gibi kelimeler bu «ruh» un sukutundan sonra türemiş olan kelimelerdir.

En eski zamanlarda bu «ruh» ateş tanrısı, hamî «ruh» olmuştur.

Türk kültürü tarihinde büyük bir inkılâp neticesinde olsa gerekir ki bu «hamî ruh» düşmüş ve «kötü ruh» lar sırasına geçmiştir. Bu düşme devrinin pek eski zamanlarda olmasına rağmen «Al» ın takdis edildiği devri hatırlatan an'anelerin hâlâ yaşadığını görüyoruz:

- Alkamak[¹] = Takdis etmek (altayca,) kırgızca),
- Alkış = Tebcil, tebrik (bütün Türklerde),
- Al Ot = Aile ocağı ateşi (Yakutlarda),
- Al Ot = Azametli ateş (Altay kamlarının ilâhilerinde),
- Alas = Alazlama = Ateşle arıglama âyini yapma,
- (Al renginin bütün Türklerce mukaddes sayılması)

gibi kelimeler «Al» tanrısının «hamî ruh» sayıldığı devre ulaşan bir an'änenin devamından başka bir şey olmasa gerek.

Bu makale için istifade edilen eserler:

- 1 — A. Divavey Etnografiçeskie Material (Sbornik Material. d, statistiki Sır - Dar.ob., V, shf. 38 - 48).
- 2 — A. Divavey. O proischojdenii Albasta (Iz, Ob. Archeol., İstorii i Etnografii pri Kazansk. Univers., IV, 226 — 233).
- 3 — Katanov. Pisma, Ptersbourg, 1899, shf. 7.
- 4 — Katanov. Opt Urjanchays. Yazıka, Kazan, 1903, shf. 127, 150, 435, 875.
- 5 — Katanov. Pisma iz Sibiri i iz Vos. Turkestana, Petresb. 1893 shf. 29
- 6 — W. Radloff, proben, IX, (muhtelif shf, bilhassa — 16, 31, 45, 163, 165, 193
- 7 — Koblev, Mifologiya Kazanskih Tatar, Kazan, 1910, shf. 18 - 19.

[¹] Alkamak kelimesinin zıddı «kargamak» kelimesidir. Bu kelimelerden birinde «al» ikincisinde «kar (a)» olması da dikkati çalıptır.

- 8 — Kustanayev Hudabay, Etnografiçeskie oçerki Kirgız... Taşkent, 1894, shf. 35 — 36, 42, 43.
- 9 — V. Nalivkin, Oçerki bita jençsen osed. naseleniya Firganı, Kazan, 1886, shf. 146 ve 171.
- 10 — Miropiev, Demonolog. razskazı kirgizov (Zapiski İmp. R. Geog. Ob. po Otd. Etnografii, X 1888, shf. 10 — 11 ve 50).
- 11 — F. Poyarkov, iz oblasti kirgiz. verovanii (Etnog. Oboz.).
- 12 — S. İ. Rodenko, Bakırı, 11, shf. 306,
- 13 — Troçşanski, Evolutsiya çernoy veri u Yakutov, Kazan, 1907, «abasın» shf. 24, 69; «al ot» shf. 50; «An Alay Hatun» shf. 47.
- 14 — V. M. İonov, K voprosu ob izuç. do - hristiansk. veronaii Yakutov, (Sbornik Muz. Antropologi i Etnogr., V, 1).
- 15 — N. Pantusov, Tarançın. Bakırı, Taşkent, 1907, (şaman âyin ve merasimlerinde «tuğ» ve «bayrak» hakkında shf. 37 — 38 ve muhtelif sahifelerde).
- 16 — S. Malov, Şamansto u sartov Vost. Turkeстана (Sbornik Muz. Ant. i Etnog., V., şaman merasiminde «tuğ» ve «bayrak» shf. 6,8).
- 17 — D. Maynagaşev, Jertvoprenoşenie Nebu u Beltreov (Sb. Muz. Ant. i Etnog. III, «yalama» shf. 91 — 102).
- 18 — N. Hanıkov, Opisanie Buharskago Hanstva, Petresb. 1843, shf. 207.
- 19 — F. J. Kun, Prevdaritel. otçet po eksped. v Urjanchaysk. Zemlü (İzv. Vos. Sibir. Otd. İ. R. Geog. Ob, 1903, tom 34, N I «albrıs» hakkında).
- 20 — G. Grşhimailo, Zapadnaya Mongoliya i Urjanch. Kray. Leningrad 1926, III 1 shf. 134.
- 21 — Kalaçev. Neskolko slov o poezii Telegetov (Jivaya Starina, IV, 489 — 500).
- 22 — İ. İbrahimov, Etnografiç. Oçerki kirgiz. Naroda (Russkiy Turkestan, Moskov 1872, II. shf. 122 — 122).
- 23 — A. Houtum — Schindler. Die Parsen in Persien, ihre Sparche und einige ihrer Gebräuche (Zeitsch. d. Deutsch. Morgen. Gesel. 36. shf. 85)
- 24 — Hilaire De Barenton. L'Origine des langues des religions et des peuples, Paris 1932, shf. 16.
- 25 — N. Marr, Le vichap, Leningrad 1931, shf. 48.
- 26 — Hâmit Zübeyr, Doğumla alâkadar bazı âdat ve hurafeler (Türk Yurdu, 1927, sayı 33, shf. 228 — 230).
- 27 — Şerif Necati, Loğusa hakkında Albastır hastalığı (Halk Bilgisi Haberleri No. 5 shf. 8).
- 28 — Baha Sait, Anadoluda Alevî zümreler (Türk Yurdu, 1926, sayı 24, shf. 484 — 487 (Anadoluda sarı kızlar efsanesi).
- 29 — Abdülkadir. Birinci ilmî seyahate dair rapor, İstanbul 1930, shf. 43 — 45,

- 30 — M. Şakir, Halk hekimliği («Albastı») Bartın, 1932, sayı 321; «alazlama»ibid 346.
- 31 — Meszaros. Osmanlı halk hurafeleri (K. Szemle, «Albastı» sayı VII. 1906, shf. 55).

Lûgat kitapları:

- 1 — Radloff, Türk Lûgati, «albasta», «ab», «alas», «alaslama», «alazlamak» «yalav», «yalavçı» kelimeleri.
- 2 — M. Kâşgerî, Divanü Lûgati Türk, «al» kelimesi.
- 3 — E. K. Pekarski, Yakut Lûgati, «abası», «albas», «al» kelimeleri.
- 4 — Verbitski, Altay ve Aladağ Türk lehçeleri, «ab», «alas», «yalama» kelimeleri.

Haberler:

REİSİCÜMHUR HAZRETLERİ ANKARA CİVARINDA AHLATBELİ HAFRİYAT YERİNİ ZİYARET BUYURDULAR

5/Mayıs/1933 cuma günü ve 8/Mayıs/1933 pazartesi günü Reiscümhur Hazretleri Ankara civarında bulunan Ahlatbeli hafriyat yerine teşrifle çıkan eserleri tetkik buyurmuşlardır.

Millî ve medenî faaliyetlerin herbir kolunda olduğu gibi eski eserleri araştırma ve tarihî abideleri koruma sahasında gösterilen faaliyet yüksek irşatlarının yeni ve feyizli bir tecellisidir.

Ahlatbelinde yapılan ve bundan sonra da Anadolu'nun muhtelif köşelerinde yapılacak araştırmaların Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin tezlerini sağlamlaştıracak yeni vesikalar sunacağı şüphesizdir. Yeni müzecilik programımızın millî ve medenî ihtiyaçlardan doğmuş olduğunu tasrihi zait görüyoruz.

MAARİF VEKİLİ DOKTOR REŞİT GALİP BEYEFENDİNİN ANKARA YÜRESİNDE YAPTIKLARI ARAŞTIRMALAR

Maarif Vekili ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi Doktor Reşit Galip Beyefendi millî müesseselerimiz tarafından ileride yapılacak hafriyat yerlerini tayin için fırsat buldukça programlı araştırmalarda bulunmaktadır.

Birinci araştırma:

17/Mart/1933 cuma günü Vekil Beyefendi Riyaseti Cümhur Umumi Kâtibi Hikmet Beyle birlikte refakatlerinde İlk Tedrisat Umum Müdürü Rağıp Nurettin, Maarif Müdürü Rahmi, Müzeler Müdürü Hâmit Zübeyr Beyler olduğu halde Balâ kazasına gitmişlerdir. Üçem köyünün yanbaşıda bulunan eski yerleşme yerleri gezilmiştir. Köyün şimalişarkisindeki dağın tepesinde eski bir kalenin izleri tespit edilmiştir. Üçem'den Sofular köyüne gidilmiş ve bu köyün civarındaki eski hellenistik devrine ait mezarlıklardan çıkarılan eserler görülmüştür. Vakit geç olduğu için Anadolu'nun büyük şehir harabelerinden biri olan Sofular Hüyüğünün gezilmesi diğer bir sefere bırakılarak aynı gün Ankaraya dönülmüştür.

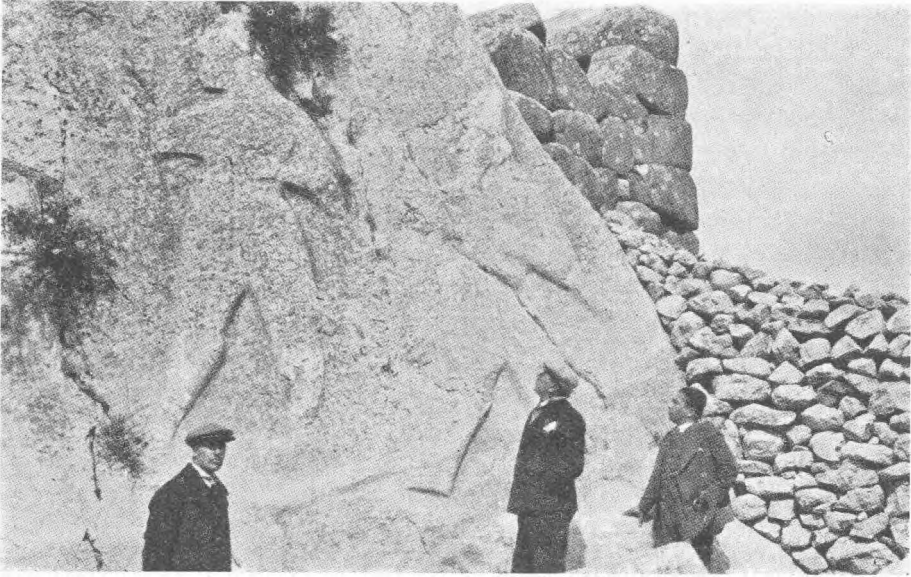
İkinci araştırma:

31/Mart/1933 cuma günü Vekil Beyefendi refakatlerinde Müzeler Müdürü Hâmit Zübeyr, Ankara Maarif Müdürü Rahmi Beyler olduğu halde Eti-

mesut'ta Bakır Devrinden son devirlere kadar türlü medeniyet tabakalarını ihtiva eden hüyükü, Karalar köyü yanında bulunan yeraltı yolunu, iki tumulus'u, Bitik nahiyesindeki hüyükü gezdikten sonra gece Ankaraya avdet buyurmuşlardır.

Üçüncü araştırma:

8/Nisan/1933 cumartesi günü gene Müzeler Müdürü Hâmit Zübeyr, Ankara Maarif Müdürü Rahmi Beylerle birlikte sabah erkenden hareket ederek Ankaranın Garbicenubisinde bulunan ve ağılebi ihtimal Romalılar Devrinde Ankara yapıları için kullanılan Taşpınar köyü yolu üzerindeki taşocaklarını

Maarif Vekili Beyefendi Gâvur kaledeki Eti mabedinde

gezmişler, Ahlatbeli yahut Şhitlik mevkiinde eski bir yerleşme mıntakasını tespit ettikten sonra Haymana yolu üzerinde Eti Devrine ait çanak çömlek kırıntılarını ihtiva eden Devetaşı Hüyükünü ve diğer hüyükleri görmüşler, Gâvur Kaledeki Eti Mabedini ziyaret etmişlerdir. Oradan Haymanadan geçerek Haymananın 50 kilometre cenubunda bulunan Sinanlı köyü yanındaki Dumbuldak Hüyüküne gidilmiş, köylüler tarafından haber verilen klâsik devirlere ait mermer mezar kitabeleri geç vakit otomobil projektörü yardımıle tetkik edilmiştir.

Bu eserlerin Ankaraya nakli emri verilmiştir. Gece saat on ikide Ankaraya dönülmüştür.

Bu tetkik seyahatini müteakıp Müzeler İdaresi Ahlatbeli mevkiinde hafriyat yapmaya tanzif edilmiştir. Hafriyat devam etmektedir. Türkiyede tarih

mesaisinin büyük mürşidi Reiscümhur Gazi M. Kemal Hazretleri de hafriyat yerine birkaç defa teşrif ile, bulunan eserleri tetkik buyurmuşlardır.

Vekil Beyefendi hafriyatın ilk neticeleri hakkında Hakimiyeti Milliye gazetesine 8/5/1933 tarihli nüshasında şu beyanatta bulunmuşlardır:

Bu araştırma Ankaraya 16 kilometre mesafede ve Dikmen sırtlarının tam karşısında Haymana yolu üzerinde yapılmıştır. Ve şimdiye kadar üç netice elde edilmiştir:

1 — Yola yakın en yüksek tepenin Ankaraya bakan kısmında 12 kadar mezar hüyüğünü andıran toprak yığınlarının Roma Devrine ait mezarlar olduğu kanaati ileri sürülmüştü. Halbuki bir tanesi üzerinde yapılan istikşaf hafriyatı bunların daha ziyade orada eski bir devirde işletilmiş taşocakları kırıntı ve döküntülerinden meydana gelmiş yığınlar olduğunun daha muhtemel bulunduğu fikrini vermiştir.

2 — Bu yığınların 256 metre kadar garbinde en eski zamanlara ait olduğu anlaşılan bir bina temelleri bulunmasıdır. Bir mabet veya bir müstahkem saray olması mümkün olan bu binadan şimdiye kadarki arkeoloğya edebiyatında hiçbir kayde tesadüf etmedik. Buna göre ilk defa tarafımızdan mütaale edilmiş olduğu söylenebilir. Burada bulduğumuz çanak çömlek kalıntılarının kat'î surette Bakır Devrine ait olması temellerin kıdemi hakkında şüpheyi mahal bırakmamaktadır. Bulunan parçalar üzerinde tetkikler yapılmaktadır. Bu mühim yerde hafriyat devam edecektir.

3 — Yalınca köyünün bugünkü yeri gayet geniş bir sahayı kaplamış olduğu görülen eski bir şehir harabesidir. Burada muntazam kesme taşlar, bazı heykeller, pek çok küçük toprak vazolar ve tektük paralar çıkmaktadır. Bu şehir harabesinin temelleri meydanda denecek haldedir.

Ahlatbelinde bulunan eserler Dergi'nin gelecek sayılarında tanıtılacağı için bu hususta tafsilâta girişmeğe lüzum görmüyoruz.

* *

MİLLİ ABİDELERİMİZİN RÖLÖVELERİ ALINIYOR

Cihan medeniyetinde yüksek bir mevki tutan Türk mimarisinin teknik ve san'at yollarında hüviyetini tahlil eden bir kitap veya bir albüm şimdiye kadar mevcut değildi. Bu yüzden millî mimarimizin kıymet ve hususiyetleri meçhul kalıyordu. Bu boşluğun derinliğini takdir eden Maarif Vekâleti millî eserler üzerinde rölövelerle kıymetli albümler, koleksiyonlar vücuda getirip cihan kütüphanelerine hediye etmek üzere bu hususta ihtisası müsellemler olan Mimar Sedat Beye Şikago Sergisi vesilesile Şehzade Camii rölövesi sipariş edilmiş ve bu suretle filen de işe başlanmış demektir.

Mumailayh on iki cesim levha ile bu muazzam binanın bütün incelik ve hususiyetlerini tespit ederek büyük bir muvaffakiyet göstermiştir.

CEMİYETİ AKVAM, TARİH ABİDELERİNİN VE SAN'AT ESERLERİNİN HİMAYESİ İLE ALÂKADAR OLUYOR

Cenevre, 23/Teşrinisani/1932

Vekilbeyefendi,

Cemiyeti Akvam Meclisi, 10 Birinciteşrin 1932 tarihli içtimaında ve altıncı komisyonun teklifi üzerine tarih abidelerinin ve san'at eserlerinin muhafazası hakkında zirdeki kararı ittihaz eylemiştir.

«Meclis, Fikrî İştiraki Mesai Beynelmîlel Komisyonu tarafından kabul edilmiş kararı tasvip ve tarihî abidelerle san'at eserlerinin hüsnü muhafazası hakkında Atina Konferansınca vücade getirilmiş vesayayı Cemiyeti Akvamda aza olan devletlere tebliğ hususundaki arzusunun tensip eyliyerek;

Vesayayı mezkûreyi meclis namına hükûmetlere tebliğ vazifesini Beynelmîlel Fikrî İştiraki Mesai teşkilâtına tevdi eder.»

Binaenaleyh, hükûmetimizin dikkatini meclisin kararında istihdaf edilen vesayaya celp ve davet eylemekle şerefyabım.

İşbu tavsiyelerin metni bu mektuba leffedilmiştir.

Hissiyatı hürmetkâranemin lûtfu kabulünü zatı vekâletpenahilerinden rica eylerim.

Kâtibi Umumi

BEYNELMÎLEL FİKRÎ İŞTİRAK KOMİSYONU TARAFINDAN TESPİT VE TEBLİĞ OLUNAN VESAYA

Beynelmîlel Fikrî İştiraki Mesai Komisyonu, Beynelmîlel Fikrî İştiraki Mesai Teşkilâtı tarafından san'at sahasında elde edilen müspet neticeleri memnuniyetle müşahade eyliyerek;

Müzeler Beynelmîlel Ofisi sayesinde güzel san'atler milli idareleri arasında halen de mevcut bulunan iştiraki mesai bağlarını daha da kuvvetlendirmek istiyyerek;

Beşeriyetin san'at ve arkeologya sahasındaki sermayesini hüsnü muhafazanın medeniyetin niğhbanı olan hükûmetlerin heyeti mecmuasını alâkadar ettiğini takdir eyliyerek;

Abidelerin ve san'at eserlerinin muhafazası için en sağlam teminatın bu eserlere karşı milletlerin besledikleri hürmet ve merbutiyet olduğunu düşünerek ve makamâtı resmiye tarafından sarfedilecek şuurlu mesainin bu keyfiyeti fevkalâde teshil edeceğine kani olarak;

San'at eserlerini seyir ve temaşadan mütehasıl hislerin milletlerin müte-kabil anlaşmalarını pek ziyade kolaylaştıracağına ve bu itibarla da bu eserleri beynelmîlel bir himaye tatbik ve kendilerine mevdu içtimaî vazifenin ifasını her türlü vesaiti istimal ile temin eylemek icap ettiğine emin bulunarak;

Muhtelif milletlerdeki millî kabiliyetlerin kendi hudutlarının haricinde de hüküm ve tesirlerini izhar, kolleksiyonlarına daima daha cihanşümul bir mahi-

yet vermek imkânını müzeler için temin ve nihayet halka başka milletlerin yaratma kabiliyetlerine ve medeniyetlerine daha iyi hulûl etmek imkânlarını bahş suretile umumî san'at koleksiyonları arasında geniş bir mübadele ve iştiraki mesai hareketinin bu sahada mucip olacağı hayırlı neticeleri de nazarı dikkate alarak;

Aza hükûmetlere zirdeki vesayayı tebliğ lûtfunda bulunmasını meclisten rica eyler:

Hükûmetler, abidelerin ve san'at eserlerinin muhafazasını berayı temin, Cemiyeti Akvam nizamnamei esasisinin ruhuna muvafık bir surette daima vâsi ve daha müspet bir şekilde iştiraki mesaide bulunsunlar;

Bu abideler hangi medeniyet veya devre mensup bulunurlarsa bulunsunlar, çocuklar gençlere abidata hürmet hissini telkin etmeğe cemiyete dahil hükûmetler muallimleri davet etsinler; ve halkı bütün medeniyet eserlerinin himayesine iştirak ettirmek üzere, hükûmetlerin bu müdahale ve daveti halk üzerinde de teşmil olunsun;

Serveti milliye olarak kabul ve ilân edilmiş oldukları halde millî koleksiyonlardan alınan ve gizlice ihraç edilen san'at eserlerinin mensup oldukları milletlere iadesi hususunda hükûmet teşkilâtları birbirlerine mütekabilen yardım etsinler;

Harice çıkarılma memnuiyetini icap ettiren işbu (serveti milliye olarak kabul edilme) keyfiyetinin ancak memleketlerinin san'at ve arkeologya serveti için hakikî bir ehemmiyet arzeden eserler hakkında tatbikını hükûmetler güzel san'atlar idarelerine tavsiye etsinler;

Kendi millî müzeleri için bir ehemmiyeti haiz bulunmıyan eserlerin ferağı, mübadelesi veya emanet edilmesi suretile elden çıkarılması prensipini kabul ederek beynelmilel yardım esasının icaplarına riayeti her devletin kavanini mahsusa ve milliyesi derpiş etsin.

Bir hatırlama :

KNUT OLOF DALMAN
1904 - 1932

Knut Olof Dalman 4/11/904 de Kudüste doğmuştur. Vazifesi başında pek genç yaşta sönüp giden değerli arkeoloğun pederi sabık Kudüs Alman evangelist Arkeoloğya Enstitüsünün Müdürü ve İsveç hükûmetinin general konsolu olan G. Dalman'dır. Bu zat şimdi Greifswald Darülfünununda müder-

ristir. K. Dalman 1923 ten itibaren Tübingen, Greifswald ve Bonn Darülfünunlarında klâsik arkeoloğya tahsil etmiş 1926 da (Akademischen Kunst Museum) de asistan olmuş ve 1928 de Bonn da felsefe doktoru unvanını almıştır. 1925 te Kudüste altı ay kalarak civardaki kaya mezarları üzerine tetkikat yapmış ve plânlarını almıştır. 1929 da Pariste müzelerde arkeoloğya tetkikatı

yaptıktan sonra Berlin Yüksek Mühendis Mektebinde mimarî ressamlık tahsil etmiştir. Bir sene Romada kaldıktan sonra Atınaya gitmiş oradan İstanbula gelmiş Milet, İzmit, Samos hafriyatına iştirak etmiş ve Türkiye müzeleri tarafından yapılan Ankara ve Yalova tetkikatına iştirak etmiş, Bergama hafriyatında da bulunarak Asklepion mabedinin plânlarını hazırlamış ve Larisada Müsyü Böhlau yanında çalışmağa tanzif edilmiştir. Larisada hafirin hastalığı sırasında hafriyatı bizzat idare etmiştir. 1930 da Königsberg Darülfünununa bilâhare müderris seçilmek üzere arkeologya asistanlığı teklif edilmişse de bu vazifeyi reddederek şarktaki tetkikatına devamı tercih etmiştir. Bu mesai sırasında 1/11/1932 de İzmirde hastalanarak vefat etmiştir.

Müsyü Dalman Türkiyeyi ve Türkleri severdi. Bize yakınlaşmak için dilimizi öğrenmeğe koyulmuştu.

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Beyefendi Müsyü Dalmanın yaşlı ailesile Alman Asriatika Cemiyetine bu genç bilginin zıyanından dolayı teessürlerini bildirmişti. Türkiye tarih arkeologya ve etnoğrafya dergisinin yazı arkadaşlarından olan bu bilginin bir raporunu neşrederken ismini saygile anmağı borç biliriz.

H. Z.

Dr. RİFAT OSMAN B.
1874 — 1933

Yazan: Hattatoğlu Muhittin

10/5/933 tarihinde vefatı hasebile kendisinin tarihimize hizmetlerinden kısaca bahsededeğim. Dr. Rifat Osman Bey, bu milliyetperver Türk Ālimi tıp sahasında olduğu gibi, tarih sahasında da çok derin bir itina ve vukuf ile çalışmıştır. Osman Bey, 1874 tarihinde İstanbulda Harem iskelesinde doğmuştur. Pederi mevaliden Osman Fevzi Efendidir. Tıbbiyeyi 25/Temmuz/1315

tarihinde yüzbaşılıkla bitirdikten sonra Gülhane Seririyatı Hastanesinde röntgen şuar Şefi sıfatile ve Selānik, Manastır ve Edirne hastanelerinde bulunmuştur. Türkiyede bundan 35 sene evvel ilk röntgen tesisatını arkadaşı Dr. Esat Feyzi Beyle kurmak Şerefine de nail olmuştu. Harbi Umumî başlangıcında binbaşılık rütbesile Edirne Askerî Merkez Hastanesi sertababetine tayin edilmiştir. 1335 te tekaüdü icra edildikten sonra uzun müddet Edirne Belediye Hastanesi müdiriyetinde bulunmuştur. Mumaileyh ressam Miralay Seyit Beyin atelyesinde de resme çalışmıştır.

Tarih sahasında yalnız kitapları tetkik ederek değil, bizzat mevcut ana vesikalara müracaat ederek ve bunların resimlerini bizzat çizerek çalışırdı. Usulü tamamile ilmî idi. Hekimliğin bahsettii müşahitliği bu sahada da kul-

lanmış ve çok mühim eserler bırakmıştır. Bu mühim eserleri iki kısma ayırılır; bir kısmı neşredilmiştir. Başta 1920 tarihinde neşrettiği Edirne Rehnüması vardır. Bu mühim eser Edirnenin türklüğünü göstermesi itibarile mütareke senelerinde elde mühim bir müdafaa vesikası olarak dolaşmıştır. Rifat Beyin bu hizmeti büyüktür. Millî Mecmua ve İstanbul Şehremaneti Mecmuası ve diğer gazete koleksiyonları Rifat Beyin kıymetli etütlerle doludur. Hâlâ bu yazıları bu vadide tarihî tetkiklerde bulunanlar için mühim bir membadır. Bundan başka Edirne Vilâyet gazetesinde çok senelerdenberi tarihî ve kıymetli neşriyatı vardır. Bu yazılarile tarihimizin bazı kapalı noktalarını aydınlatmıştır. Bunların toplanıp bir arada hulâsaten olsun neşri şayanı temennidir. Rifat Beyin bu mevcut olan neşriyatile kendisinin tarihe olduğu kadar mimarî tarihimize de aşına olduğunu görüyoruz. Tıp tarihimize müteallik güzel tetkikleri vardır. Bilhassa Edirne'de 18 inci asırda İngiliz sefirinin haremî Madam Montagu'nün Türkiyede çiçek aşısı tatbiki hakkında ayzdığı mektubu tamik etmiş ve bu aşının oradaki tarzı tatbikını yazarak 1932 senesi eylülünde Bükreşte Beynelmilel Tarihî Tıp Kongresine tebliğ etmiştir. Rifat Bey bu suretle beynelmilel ilmî münasebetlere pek ehemmiyet verirdi. Rifat Osman Beyin şahsiyetini öğrenmek için bu yazdığı eserler kâfidir. Lâkin kendisinin en mühim ve büyük tetkikleri henüz neşrolunmamıştır. Bunlardan biri Edirne Tarihi ve Edirne Saray Tarihçesidir. Bu kıymetli mühim eseri kendi yaptığı tarama ve suluboya resimlerle süslemiştir. Bilhassa Edirne Sarayı eseri bir hükümdarın barındığı saray olmaktan ziyade Türk üslubu mimarisini ve zevkini, binalar kurmakta ve bahçeler tertibindeki meharet ve inceliğini göstermesi hasebile geçmiş asır Türk zevkinin yaşatılmış hatıralarıdır. Bu eserin behemehal tertip olunarak basılması çok lâzımdır. Basılıncıya kadar bu çok mühim vesikaları bir kütüphaneye değil (Ankara) Millî Müzesine mal edilecek saklanması ve tasnif olunması icap eder. Zira bunlar birer hazinedir. Bunlar uzun senelerin yorulmak bilmez bir sâyiin mahsulüdür. Bunların teşhiri ve neşri tarih hususunda tetkikatında bulunacaklar için birer misaldir.

Rifat Osman Bey tarihî noktalarda çok müdekkikti. Bunun için çok okur, şüpheli bir noktanın tavihi için gece uykularını terketmek suretile çok emek sarfederdi. Rifat Osman Bey Edirne tarihi için bir otorite idi, müsteşriklerle daima temasta bulunurdu. Memleketimizde tarihî tetkiklerde bulunmak üzere Edirnedeki geçen her müsteşrik ona uğrar ve istifade ederdi. Merhum bilgisini hiç saklamazdı. Birçok gençleri bu yolda irşat etmiştir. Rifat Osman Bey mimarî tarihimize büyük hizmetler etmiştir. Mimar Sinanın tezkiresinde mevcut olmıyan birçok binalarını meydana çıkarmış ve Edirne ve Trakya'daki eserlerini zikretmiştir. Mimar Sinanın aşığı idi. Mimar Sinanı yazılarile herkese Mimar Sinan muhipleriyle birlikte tanıtmaya sebep olmuştur.

Rifat Osman Beyin müzeciliğe de hizmeti olmuştur. Edirne Müzesini kuranlardan biridir. Buraya malen ve bedenen çalışmıştır. Ötede beride mühmel birçok Türk eserlerinin buraya nakline sebep olmuştur. Mezaristanlardaki tetkikatı pek mühimdir. Adeta keşiflerde bulunmuştur, en mühim taşla-

rın istenpajlarını yapmıştır. Bunların Millî Müzeye (Ankara) mal edilmeleri lâzımdır.

Dr. Rifat Osman Beyin müzecilik sahasındaki hizmetlerini takdir eden Maarif Vekâleti kendisine Edirne Müzesi Fahrî Memuru unvanını vermişti. Vefatı üzerine Maarif Vekâleti ailesine taziye ve teessürlerini bildirmiştir.

Rifat Osman Beyin çok faaliyet gösterebilecek bir sinde aramızdan ufulü büyük bir noksanlık bırakmıştır. Tıbbın radyologya gibi yeni bir sahasında ta bidayeti keşfinden bugüne kadar çalışan merhum boş zamanlarında da zevkini tatmin için tarihî tetkiklerde bulunarak bizlere bu kadar çok mühim vesikalar bırakmıştır.

VEKÂLETİN TARİHİ ESERLER HAKKINDA VİLÂYETLERE GÖNDERDİĞİ MÜHİM BİR TAMİM

Ankara, 26/6/1933

..... VALİLİĞİNE

Ecdat yadigârı olan yazılı mezartaşları Türkün bu topraklarda yaşadığına ve emek verdiğiine tanıklık eden tarihî ve etnoğrafik, hatta çok defa bedîî kıymeti haiz vesikalardır. Şehirler imar olunurken sıhî bir mahzur arzetmiyen eski tarihî makberlerin parklar içinde açık birer müze halinde bırakılmasını lüzumlu buluyor ve eski eserleri koruma fikrinin imarcılıkla telifini mümkün görüyoruz.

Mezarlıkların kaldırılmasına lüzum hâsıl olduğu zaman muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesine göre hareket olunması ve mezarlıklar nizamnamesindeki kuyudu ihtirazyeye dikkat olunması icap eder.

Zıyaa uğraması ihtimal dahilinde olan tarihî, bedîî ve etnoğrafik kıymeti haiz sahipsiz yazılı mezartaşlarının müzesi olan yerlerde müzelere, olmiyan yerlerde asarı atika deposu ittihazı mümkün olan medrese, tekke ve buna benzer yapılarla mekteplerde menşelerine ait izahat ihmal olunmamak şartile toplanmasını bir kültür borcu saymaktayım.

Muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesindeki ahkâma riayet şartile Vekâletimizin de muvafakati alınmak suretile kaldırılması kararlaştırılan mezarlıklardaki kitabelerin belediyelerin vesaitile yukarda zikrolunan şerait dairesinde toplatılmasını ve bir fihristinin Vekâletimize gönderilmesini rica ederim.

Mahallî beldelerin tarihçelerini hazırlamakla mükellef tarih muallimlerimizin yurt bilgisi araştırmaları sırasında tarihî ve sınaî kıymeti haiz mezartaşlarını tetkik ve yerlerini tespit eylemelerini zarurî görmekteyim. Bu hususta en çok mesai sarfeden muallimlerle sair zevatın isimlerinin Vekâletimize bildirilmesini ve tamim muhteviyatının hassasiyetle tatbikını yüksek himmetlerinden beklerim.

Maarif Vekili

BULLETIN D'HISTOIRE, D'ARCHEOLOGIE ET D'ETHNOGRAPHIE TURQUE

POURQUOI NOUS PUBLIONS CE BULLETIN

Dr. Reşit Galip
Ministre de l'Instruction
Publique

Le Dr Reşit Galip Bey, Ministre de l'Instruction Publique et Secrétaire Général de la Société pour l'Etude de l'Histoire Turque, étudiant dans un article liminaire l'importance de l'Anatolie au point de vue des recherches archéologiques, compare l'incurie de l'Empire Ottoman et les principes du gouvernement de la République en ce qui concerne la conservation des œuvres de l'antiquité, et dit l'intérêt particulier et agissant que témoignent à cet égard S. E. Gazi Mustafa Kemal ainsi que S. E. le Premier Ministre Ismet Pacha. L'une des principales sections des Maisons du Peuple qui existent dans chaque chef-lieu de province est celle des Musées et des Expositions.

La muséologie se développe de jour en jour en Turquie, sous les auspices de la Société pour l'Etude de l'Histoire Turque.

Le but de ce Bulletin est d'initier le public aux questions se rattachant aux civilisations anciennes, qui intéressent plusieurs de nos institutions nationales. Un autre but du Bulletin est de devenir un organe de liaison entre tous ceux, Turcs et étrangers, qui s'intéressent à ces questions.

Le Dr. Reşit Galip Bey termine son article en déclarant que les savants étrangers qui aiment la Turquie et les Turcs et qui savent étudier d'un œil objectif les questions scientifiques trouveront dans notre Bulletin le champ le plus libre et le plus étendu pour divulguer leurs idées.

ŒUVRES DÉCOUVERTES DANS LA PÉPINIÈRE DE LA FORÊT GAZI À ANKARA

Dr Hâmit Zübeyr

Des ouvriers qui travaillaient dans la pépinière de la forêt Gazi à Ankara ont découvert un bas-relief représentant un lion ayant une tête d'oiseau et des ailes. Le Ministère de l'Instruction Publique fit aussitôt effectuer une première fouille dans ce terrain et dans un autre où l'on espérait trouver des antiquités.

Le lieu où le bas-relief a été découvert est une voie ancienne envahie par des monceaux de terre. Le bas-relief semble y avoir été transporté d'un autre endroit.

Les fouilles effectuées dans le second terrain permirent la découverte d'une bâtisse construite à l'aide de petites pierres sans l'emploi du mortier. La bâtisse est circulaire à sa base. Plusieurs objets tels que des vases en quantité et des bouts de lance en bronze furent trouvés dans cette bâtisse. Ces objets offrent tous infiniment de ressemblance avec ceux qui ont été découverts dans le troisième tumulus de Gordion.

LES FOUILLES D'ALICHAR DANS L'HISTOIRE ARCHÉOLOGIQUE DE L'ASIE MINEURE

Remzi Oguz

Mr. James Breasted, le grand égyptologue et directeur de l'Institut Asiatique de l'Université de Chicago, travaille rassembler en un seul lieu les œuvres et les documents concernant le Proche Orient et l'Égypte, afin d'assurer de la sorte au monde des sciences une grande facilité de recherches et d'études. M. von der Osten, qu'il a choisi comme chef des recherches concernant la civilisation Hit-tite en Asie Mineure, lui est d'un concours très précieux. M. von der Osten qui, indépendamment des fouilles d'Alichar, a fait de grands voyages en Anatolie, et le continuateur du savant français Texier ainsi que du savant anglais Ramsay. L'archéologue Remzi Oguz Bey, spécialiste des antiquités grecques et romaines des musées de Stamboul qui, en qualité de commissaire du ministère de l'Instruction Publique, assista aux fouilles pendant la saison des travaux de 1932, fait l'historique d'abord, des fouilles et des voyages d'études effectués en Anatolie, puis celui des fouilles d'Alichar. Remzi Oguz B. déclare que les personnalités qui effectuèrent les fouilles d'Alichar ont travaillé conformément à des méthodes scientifiques très rigoureuses et avec une persévérance, un esprit de décision qui les honorent.

Les travaux de 1927 ont été pour la mission une période d'essais et depuis lors bien des perfectionnements ont été apportés au système des fouilles.

Les différentes couches d'époques et de cultures, constatées au fur et à mesure des excavations, ont été déterminées avec une précision et une exactitude dignes de servir de modèle pour les fouilles qui seront ultérieurement effectuées, et le chef ainsi que les membres de la mission n'ont jamais caché leur gratitude à l'égard de la main d'œuvre turque si consciencieuse, patiente et désintéressée et si fidèle à son travail.

Les tableaux comparés VI, VII et VIII, disent très clairement les profits que la commission des Fouilles a tiré, de ces expériences, et l'on voit que son unique objet a été la vérité historique.

Après cet avant-propos, Remzi Oguz B. parle en détail des fouilles de 1932 dont il fut de près le témoin et donne aux lecteurs turcs d'amples renseignements sur les différentes couches de cultures ainsi que sur les bâtiments et les objets découverts. C'est grâce à la minutie que les fouilles ont été effectuées, que les travaux ont duré longtemps.

D'autre part, nous sommes étonnés que certaines personnes puissent estimer qu'avec le mamelon d'Alichar on a maintenant une vision claire des civilisations antiques qui se sont épanouies en Asie Mineure. Nous savons en quels termes véhéments von der Osten a été critiqué pour avoir consacré six années de travail et des centaines de milliers de livres de frais à un terrain où l'on ne découvrait que de poteries. On peut être pour ou contre le principe d'effectuer des fouilles dans un mamelon artificiel, mais, ce principe une fois admis, nous trouvons étrange que le choix d'Alichar puisse être critiqué. Il est indubitable que ce mamelon fut depuis les époques préhistoriques un champ d'activité et d'effort humains. Les diverses phases et les résultats des fouilles ont d'ailleurs parfaitement prouvé que ce choix était tout à fait heureux.

Est-ce donc chose facile que de transporter 150.000 mètres cubes de terre et cela avec la plus profonde attention, et en prenant les précautions les plus savantes comme si l'on travaillait une peau de gazelle ? Lorsqu'on pense que les fouilles de Troie durèrent de 1870 à 1894 et qu'en 1932 on s'est mis à y effectuer de nouvelles fouilles, on doit certainement reconnaître que les fouilles d'Alichar qui ont duré six années et donné des résultats fort précis, fort importants, ne pouvaient guère être terminées plus rapidement.

Les profanes ne peuvent savoir à quel point l'archéologue, surtout s'il est jeune, peut en faisant de fouilles, être égaré par les hommes et par la nature. Un chef de mission qui a passé sur terre étrangère six années de son existence, qui a dirigé pendant tout ce temps un travail d'une telle importance et d'une telle ampleur et qui, à la fin, a enrichi la science par les résultats précis de son labeur, ne peut être que chaleureusement félicité.

—...—

ŒUVRES NOUVELLES AU MUSÉE D'ANKARA, PROVENANT DE KULTÉPÉ, PRÉS KAYSERİ

H. H. von der Osten

C. W. Mc. Ewan

K. Bittel

On sait que les villageois emploient la terre de Kultépé comme engrais pour leurs champs. Afin d'empêcher la destruction de tout le mamelon artificiel, le gouvernement permet aux villageois de n'utiliser qu'un seul endroit, et s'il arrive à ces derniers d'y découvrir certains objets, le gouvernement les acquiert moyennant rétribution. Pendant une visite d'inspection que le Dr. Hamit Zübeyr B., directeur des Musées au ministère de l'Instruction publique, Osman Ferit B., directeur du musée d'Ethnographie d'Ankara et Remzi Oguz B., commissaire aux fouilles d'Alichar

ont faite à Kultépé en date du 16 juillet 1932, ils reçurent des villageois divers objets que ceux-ci avaient trouvés, et leur accordèrent des récompenses. La Direction des Muées a prié MM. H. H. von der Osten, chef des fouilles d'Alichar, son premier assistant C. W. Mc. Ewar ainsi que, K. Bittel, qui effectue les fouilles de Bogazköy, d'élaborer un catalogue établissant une comparaison entre les objets en question et les objets similaires trouvés à Alichar, à Bogazköy ainsi que dans d'autres lieux où des fouilles furent effectuées.

Ce catalogue doit contenir des explications et des comparaisons concernant des poteries de l'époque de cuivre et de bronze, des vases appartenant aux dernières époques, des vases en pierre, des récipients pour boissons, des rondelles, des sceaux et leurs empreintes, des idoles et des figurines, des amulettes et objets contre le mauvais œil et des vases de tous genres. Les tablettes qui font partie de cette collection sont présentées par le Dr J. Gelb, qui se trouvait alors à Alichar.

Le catalogue sera publié en diverses langues étrangères.

Les objets en question sont actuellement exposés dans les salles du Musée d'Ethnographie d'Ankara.

LA FAMILLE DES FILS DE TÉKÉ

Uzunçarşılı İsmail Hakkı
Député de Balikésir

Parmi les familles ayant régné en Anatolie, les historiens mentionnent le nom des Fils de Téké et relatent les actions historiques de certains membre de cette famille. Or les historiens se sont trompés à ce sujet, et la raison de leur erreur provient de ce que chaque pays possédait une famille souveraine portant le nom de ce pays même: par exemple, les Fils de Guermiyan ont régné au pays de Guermiyan, les Fils d'Aïdin ont régné au pays d'Aïdin, les Fils de Karaman ont régné au pays de Karaman. Devant ces faits, les historiens ont estimé tout naturel qu'il y eût une dynastie des Fils de Téké à Adalia et ses dépendances, dynastie portant le nom du pays de Téké. Mais les inscriptions, dont on prit connaissance plus tard, ainsi que les études des historiens égyptiens contemporains, nous révèlent l'erreur commise. Il est maintenant entièrement établi que la famille qui jusqu'à présent a été appelée les Fils de Téké n'est que la branche d'Adalya d'une famille qui porte le nom des Fils de Hamit, qui a d'abord régné à Eğırdır et alentours.

ASPENDUS

Aziz,
Directeur général des
Musées d'Istanbul

Aspendus compte parmi les ruines les plus célèbres et les plus riches qui existent dans la province d'Adalya. Ces ruines se trouvent à 40 kilomètres à l'est

de la ville d'Adalya, à proximité du village de Belkis, et est située sur une colline d'une altitude d'environ 50 à 60 mètres rapport à la plaine. Entièrement entouré d'un mur, le sommet de la colline est plat et contient un immense théâtre et plusieurs dépendances. On voit dans le mur quatre emplacements de portes. Plusieurs bâtiments, tels que le bain public et le gymnase, se trouvent au sud de la ville, dont le monument le plus intéressant est le théâtre. Le visiteur est aussi frappé par les hauts aqueducs construits à l'aide de pierres d'une coupe tout à fait régulière.

Aziz B. fournit ensuite des détails sur les divers monuments d'Aspendus ainsi que les différentes périodes de l'existence de la ville.

LES FOUILLES DE LARISA

Johannes Böhlau

Parlant des fouilles qu'il a effectuées au printemps de 1932 à Larissa, à proximité de Ménémén et non loin d'Izmir, le professeur Dr Johannes Böhlau déclare que "ces fouilles de 1932 ont été faites pour compléter et pour assurer définitivement les résultats obtenus par les fouilles faites en 1902."

Les vestiges découverts à Larisa appartiennent aux époques suivantes :

- 1 — Epoque néolithique.
- 2 — Epoque antérieure aux Grecs. Tout l'intérieur de l'acropole contient de ces vestiges, qui appartiennent à une époque datant de plus de sept siècles avant J. C.
- 3 — Première époque hellénique. Aucune œuvre importante n'en subsiste et cette époque correspond à la première moitié du septième siècle avant J. C.
- 4 — Période archaïque.
- 5 — Périodes du VIe au Ve siècles avant J. C.
- 6 — Dernière période hellénique. IVe siècle avant J. C.

Après ces périodes commence l'apogée de Pergama. Par contre la vie s'éteint à Larisa qui contient des ouvrages anciens forts nombreux et de grand valeur. On n'a jusqu'à présent découvert en Asie Mineure aucun champ archéologique qui offre une vision plus complète de la suite des civilisations entre les 4e et 8e siècles avant J. C.

DEUX PIERRES TOMBALES SONT TROUVÉES À YALOVA

Dr Müfit Arif
Directeur - adjoint des Musées
d'Istanbul

En dirigeant les fouilles effectuées aux bains thermaux de Yalova, Müfit Arif B. fut très frappé par les inscriptions de deux pierres tombales qui se trouvaient dans le parc.

La première pierre tombale appartient à la première moitié et la seconde aux dernières années du troisième siècle après J. - C.

L'inscription de la seconde pierre tombale contient huit lignes et la hauteur des lettres est de 2,5 centimètres. Elle a été publiée en 1902 par H. v. Prott, dans la revue *Athenische Mitteilungen* (No. 7, p. 267).

Certaines comparaisons ont amené Mufit Arif B. à conclure que ces pierres tombales sont inspirées des sépulcres lyciens.

N'ayant pu faire construire une chambre mortuaire ou un sépulcre bâti sur un haut piédestal, les propriétaires des stèles de Yalova se sont contentés d'orner un piédestal élevé d'une stèle sur laquelle figure leur image.

ANTIQUITÉS DÉCOUVERTES À ANKARA AU COURS DE L'ANNÉE 1931

† K. O. Dalman

Certaines œuvres provenant de l'époque romaine avaient été découvertes en 1931 à Çankırıkapı pendant les travaux de percement de l'avenue reliant le faubourg de Keçiören à la place de Taşhan à Ankara. Ces travaux furent alors immédiatement arrêtés par le ministère de l'Instruction Publique et la direction des Musées fit effectuer des fouilles en collaboration avec l'Institut allemand d'Archéologie. On enleva les objets qui pouvaient être emportés sans dommage et des mesures furent prises pour la conservation de ceux qui devaient demeurer sur place. L'article de M. K. O. Dalman fournit des renseignements sur une voie ancienne datant de l'époque romaine, les stylobates, les conduites d'eau et quelques restes de bâtiments. D'après le style des chapiteaux, il ne paraît guère possible que ces bâtiments puissent appartenir à une période plus ancienne que celle d'Adrien.

Aidé par le ministère de l'Instruction Publique, M. K. O. Dalman a aussi étudié datant de quelques vestiges l'époque byzantine et se trouvant aux environs de la gare.

RAPPORTS DU PROFESSEUR A. GABRIEL CONCERNANT SES DEUX VOYAGES ARCHÉOLOGIQUES DANS LES PROVINCES DE MARDIN, DE DIYARBEKİR ET DE VAN

Le professeur A. Gabriel, directeur de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul, a effectué en 1932, sous les auspices du gouvernement turc, deux voyages d'études archéologiques au cours des quels il s'intéressa particulièrement aux œuvres turques et musulmanes. Sur le désir qui lui fut exprimé, le professeur a présenté au ministère de l'Instruction Publique deux rapports des plus intéressants sur les œuvres turques et musulmanes se trouvant à Mardin, Diyarbekir, Bitlis, Ahlat, Silvan, Harput, Malatya, Hasankeyif, et où il mentionne également les mesures qu'il convient de prendre pour leur restaurations.

ŒUVRES ANCIENNES EN BRONZE D'ARTVIN

Dr. Kurt Bittel

Au printemps de 1932, les élèves de l'école Kurşunlu à Artvin, faisant une excursion d'études en compagnie de leurs instituteurs, ont découvert des objets en bronze dans un caveau de la forêt de Sazakkale. Ces objets, de formes originales, furent envoyés au musée d'Ethnographie d'Ankara. Le Dr Kurt Bittel, qui a effectué les fouilles de Bogazköy, fut prié de les étudier. Sans pouvoir fixer avec certitude l'époque à laquelle appartiennent ces objets l'auteur de l'article, les compare avec d'autres objets dont on connaît l'époque exacte. Il est permis de supposer que les objets découverts étaient des ustensiles de mineurs ce qui prouverait que les mines ont été exploitées dans le pays à des époques très reculées.

—...—

QUELQUES INSCRIPTIONS INCONNUES DE SINOP

M. Şakir

Sinop est l'une des vieilles villes de l'Anatolie et ses œuvres historiques de l'époque turque ont une grande importance soit par leur nombre, soit par l'intérêt qu'elles représentent pour notre histoire nationale. Abdullah B., Hasan Fehmi B., Hüseyin Hilmi B. et Mehmet Behcet B. ont étudié ces œuvres et ont transcrit les inscriptions qu'ils ont pu découvrir.

Hüseyin Hilmi Bey a réuni, en 1932, sous forme de volume, les textes de ces inscriptions. Du point de vue de l'histoire et de l'épigraphie, son livre représente une valeur scientifique modeste. Pour combler les lacunes de ce livre, Behcet B. a publié dans la *Revue de la Société pour l'Etude de l'Histoire turque* deux articles où il y déclare que des textes des inscriptions ont été intégralement transcrits et qu'aucune muraille n'a échappé à son examen. Les recherches de ce dernier sont effectuées avec plus de méthode, mais lui aussi a commis quelques erreurs et, en outre, quelques inscriptions lui ont échappé. L'auteur de la présente étude publie quelques inscriptions qui sont demeurées jusqu'à présent inédites.

—...—

"L'ESPRIT ROUGE"

UN ESPRIT DU MAL DANS LA MYTHOLOGIE TURQUE

Abdülkadir

Parmi les esprits qui peuplent la mythologie turque, figure un esprit du mal qui porte le nom "d'esprit rouge". Il y a plus ou moins la même appellation chez tous les peuples turcs et aussi le même caractère. Il est hors de doute que la légende des "Files blondes aux rochers" a des rapports avec cette légende de l' "Esprit rouge".

L' "esprit rouge" (Albasti, albis, albas, alkarisi), qui est considéré aujourd'hui chez tous les peuples turcs comme un esprit malfaisant, a été considéré, aux époques les plus reculées, comme le premier peut-être des esprits protecteurs du Panthéon turc. Car les recherches mythologiques montrent que pendant les époques préhistoriques cet esprit était «le dieu du feu». Ce culte de l' «esprit rouge» (de l'*al*), et le fait que tous les peuples turcs se servent du mot «al» pour désigner le rouge doivent naturellement avoir quelque relation entre eux.

Nous ne savons pas à quelle époque esprit rouge, dieu du feu et esprit protecteur, est déchu au rang des esprits malfaisants. En tout cas, cette "déchéance" date de la préhistoire. Il est intéressant de constater que les Sumériens ont considéré l'esprit rouge comme la fée de la Ruse et de la tromperie en même temps comme que le dieu du feu. Il ressort des textes sumériens qui nous sont parvenus qu'à ces époques l'esprit rouge était considéré simultanément comme un esprit protecteur (Dieu du feu) et comme un esprit malfaisant (Fée de la Ruse et de la tromperies). C'est durant les époques postérieures que l'esprit rouge a dû perdre son caractère primitif et sa première attribution.

KNUT OLAF DALMAN

1904 — 1932

En apprenant la mort de Knut Olaf Dalman, l'un des collaborateurs de ce bulletin, le Ministre de l'Instruction Publique Dr. Reşit Galip B. a fait parvenir ses condoléances à l'Institut allemand d'Archéologie ainsi qu' à la famille du défunt. Le Bulletin publie un article écrit par le Directeur des Antiquités et des Musées du ministère de l'Instruction Publique sur la vie et les travaux de Knut Olaf Dalman.

LE Dr. RIFAT OSMAN

(1874 — 1933)

Le Dr Rifat Osman B., attaché honoraire du Musée d'Andrinople, connu par ses très intéressantes recherches sur l'histoire de cette ville, vient de mourir. Yazıcıoğlu Muhittin B. donne des renseignements sur la vie et l'œuvre du défunt.

ECHOS ET NOUVELLES

1 — Le Président de la République Turque, S. E. Gazi Mustafa Kemal a visité à plusieurs reprises les fouilles effectuées à Ahlatbeli qui se trouve à 16 kilomètres au sud-ouest d'Ankara. Le Président manifeste un très vif intérêt à tout ce qui a trait à l'histoire nationale et on peut dire que l'activité

déployée dans le domaine des fouilles ainsi que l'organisation et l'enrichissement des Musées puise une grande force dans cet intérêt qui d'ailleurs embrasse toutes les branches de la culture nationale.

2 — Le Dr Reşit Galip B., Ministre de l'Instruction Publique et Secrétaire général de la Société pour l'Etud de Histoire Turque, procède à des voyages d'études chaque fois qu'il en trouve la possibilité. Ces voyages, qui sont effectués dans l'intérieur du pays en commençant par les alentours immédiats d'Ankara, ont pour **but de préparer le plan des fouilles futures qui seront entreprises à Ahlatbeli**, à 16 kilomètres au sud-ouest de la capitale, et fort peu au dessous de la surface de la terre, de très riches vestiges concernant les époques du cuivre et de la chalcolithique. Le ministère procède actuellement à des fouilles dans ces lieux, et les résultats de ces fouilles seront publiés dans le second numéro de ce Bulletin.

3 — Le ministère de l'Instruction Publique a chargé l'architecte Sedat B. de préparer les relevés et les croquis détaillés des monuments turcs des époques Seldjoukides et Ottomanes.

4 — La Société des Nations a fait parvenir aux gouvernements qui font partie de la Société ses vœux concernant la conservation des monuments historiques. Ces vœux figurent dans le présent numéro du Bulletin.

JOURNAL OF TURKISH HISTORY, ARCHAEOLOGY, AND ETHNOGRAPHY

AN ENGLISH ABSTRACT OF THE ARTICLES PUBLISHED
IN THE FIRST ISSUE.

Why the Journal of Turkish History, Archaeology, and Ethnography
is being Published.

By Dr. Reşit Galip
Minister of Public Instruction

Dr. Reşit Galip Bey, Minister of Public Instruction and General Secretary of the *Society for Research in Turkish History*, in his above-mentioned article explains the significance of Anatolia from the standpoint of archaeological investigation, shows the neglects of the Ottoman Empire, and describes the principles of the republican government in preserving the archaeological and historical material, the special interest of his Excellency the President Gazi Mustafa Kemal Paşa and his Excellency Prime Minister İsmet Paşa. The «Halk Evleri» in each vilayet in Turkey, consist of various working branches, one of which is assigned to the organization and administration of museums and exhibitions.

Museum work in Turkey is developing under the influence of the work of the Society for Research in Turkish History.

The Journal is being published to attract attention to this kind of work which is considered to be a matter of great importance by all our national institutions, and also to establish contacts with all those learned societies and periodicals, national and foreign, which are concerned with this kind of work.

Dr. Reşit Galip Bey concludes his articles with these words: Foreign scholars who care for Turkey and the Turks, and who know how to look objectively at science, will be enthusiastically welcomed and their contributions given prominent notice in our journal.

OBJECTES FOUND AT THE ANKARA GAZI FARM

By Dr. Hâmit Zübeyr

At the Gazi Farm, which is situated three kilometers west of Ankara, the labourers have found a bird-head and winged-lion relief. At this spot the

Department of Public Instruction started an excavation on a small scale, and also at a place nearby, where other ancient remains might be expected to be found.

The place where the relief was found was an old road and the relief had been brought there from some other locality.

In the excavation made in the second locality was found a construction with a solid foundation, made of small stones without mortar. Also many bronze vessels, bronze spear - heads and other remains of Phrygian origin were found. These bronze objects show a great resemblance to the objects found at Gordion, Tumulus III.

THE ALISHAR EXCAVATIONS IN THE HISTORY OF ANATOLIAN ARCHAEOLOGY

By Remzi Oğuz

Professor James Breasted, the Director of the Oriental Institute of Chicago University, has been engaged in the task of collecting documentary material concerning Western Asia and Egypt. He chose Dr. H. H. von der Osten as a worthy assistant to carry on investigations about the Hittites in Anatolia. He has made extensive explorations in Anatolia. He has proven himself to be a notable successor of Texier, the French scholar, and Ramsay, the English scholar.

Remzi Oguz Bey, specialist in Greek and Roman objects in the Museums of Istanbul, was at Alishar in 1932 as Commissioner of the Turkish Government. He has sketched a history of archaeological work in Anatolia and has described the Alishar excavations. He notes the strictly scientific methods employed, the patience and efforts of the Alishar expedition.

The expedition conducted in the season of 1927 was in the nature of an experiment. Later their methods of work were greatly improved upon.

The various strata of popular culture levels from the surface of the hüyük downward have served as criteria for further excavations. The director and other members of the expedition express their sincere gratitude for the conscientious, patient and loyal work of the Turkish labourers. They were not simply hired machines.

The results obtained by the expedition and their scientific exactitude are faithfully reflected in the comparative tables, figs. VI, VII, VIII.

After this introduction Remzi Oguz Bey explains in detail the excavations of 1932 and gives general information to Turkish readers about the buildings and objects found in the various strata of the Alishar culture levels.

The Alishar excavations have made it possible to visualize more clearly the characteristics of the ancient civilizations of Anatolia.

It is known that Dr. von der Osten has been severely criticized for having expended so much time and so many thousands of Turkish liras on a site

which has yielded only ceramics. Almost every hüyük represents a centre of human activity from prehistoric times, and the Alishar hüyük has proven to be exceptionally fertile in remains from every period and epoch of civilization, so that the selection of this hüyük may well be justified. As for the period of six years spent in this undertaking, it is, no easy task to remove 15,000 cubic meters of earth with utmost care surveying and recording each level as it was exposed. If we consider the excavations at Troy which lasted from 1870 to 1894 and which have been recently resumed in 1932, the period of six years spent in the excavation of Alishar, yielding such valuable evidence and result, cannot on the whole be called disproportionate. The director of an expedition which has given such valuable scientific results and who has devoted six strenuous years to archaeological work in a foreign land deserves sincere congratulations.

NEW OBJECTS BROUGHT FROM KÜLTEPE, NEAR KAISERI, TO THE ANKARA MUSEUM

Villagers have been accustomed to carry earth from Kültepe to enrich their farm lands. In order to preserve the hüyük from total destruction, the government has ruled that only a portion of this earth may be used for this purpose and has offered to buy objects found there. On July 16, 1932 Hamit Zübeyr Bey, the Director of Museums, Osman Ferit Bey, the Director of the Ethnography Museum at Ankara, and Remzi Oguz Bey, the excavation commissioner at Alishar, went to Kültepe on a visit of inspection and brought back such objects as villagers had found.

The Department of Museums requested Dr. von der Osten, the field director of the Alishar Expedition, C. W. Mac Ewan, the first assistant, and K. Bittel, the Boğazköy excavator to prepare a catalogue, showing such comparisons.

In the catalogue the following articles are compared:

Copper Age ceramics, First Bronze Age ceramics, vessels of later periods, stone vessels, drinking vessels, seals of various periods, statuettes, figurines and beads. These objects are on exhibition in the Ethnography Museum at Ankara. The tablets in the collection were described by Dr. I. Gelb, who was at Alishar during this period. The catalogue is to be published in foreign languages as well as in Turkish.

THE TEKEOĞULLAR

By İsmail Hakkı
Deputy for Balıkesir

Historians have usually referred to the Tekeoğullar as one of the feudal ruling houses and have spoken of them as a people with an independent

political history. This is a mistake. The whole area about Antalya was known as the Teke region because a Teke tribe was settled in this vicinity.

Since the Germiyanogullar were settled in the Germiyan district, the Aydinogullar in the Aydin district, the Karamanogullar in the Karaman district, etc., historians were under the impression that each district carried the name of its ruling family. Consequently they believed that Teke district (Antalya) also had a ruling family known by this name.

Inscriptions recently found and the writings of Egyptian historians of those times might have saved us from this mistake. It is now clear that the people who were formerly known as the Tekeogullar are merely an Antalya branch of the Hamitogullar, who had first established their government in Egirdir.

Ismail Hakki Bey adduces full documentary evidence.

ASPENDOS

By A. Aziz
Director General of Istanbul
Museums

Aspendos is one of the most famous and of the richest ruins in the vilayet of Antalya. Aspendos, on the site of which is now situated the small village of Belkis, is 40 km. east of Antalya. With the exception of the stupendous theatre and stadium, the ancient town of Aspendos is located on a flat-topped hill, about 50-60 meters above the Ova Burun, and is surrounded with a castle wall. It has four entrance gates. In addition there are many buildings, such as public baths and a gymnasium, situated in the high aqueducts of regularly cut stone are of particular interest.

After this introduction, Aziz Bey describes the buildings of Aspendos.

LARISA EXCAVATIONS

By Dr. Johannes Böhlau

Prof. Dr. Johannes Böhlau, the excavator of the Larisa ruins, near Menemen, in the vilayet of Izmir, describes the excavations made in the spring of 1932. He writes, "The Larisa expedition of the spring of 1932 was in the nature of a completion and following up of the results obtained in the 1902 excavations".

The periods found at Larisa are as follows:

1. Neolithic Age. Some remains.
2. Pre-Hellenic Age, (before 700 B. C.). The entire acropolis belongs to this period.
3. First Hellenic Age, (650 - 600 B. C.). No definite building remains.
4. Late Archaic.

5. Period, 5 th - 4 th Centuries B. C.

6. Late Hellenistic Age, 4 th Century B. C.

When Bergama was approaching its flourishing period, Larisa was declining. Larisa contains many ancient remains. Such a complete record, extending from the 8 th to the 4 th Centuries B. C., does not exist in any other place in Asia Minor.

THE GRAVE STONES FOUND AT YALOVA

By Dr. Müfit Arif

Müfit Arif Bey, while conducting excavations at Yalova in 1932, discovered two grave stones in the park, the inscriptions on which attracted his attention. Stone No. 1 contains seven lines. It belongs to the period, 300-350 A. D. The inscription on stone No. 2 contains 8 lines. The height of the letters is 2.5 cm.. These lines have been published by H. V. Prott in *Athenische Mitteilungen*, 27, 1902, p. 267. This inscription dates from the late 3 rd Century A. D.. Müfit Arif Bey, after making certain comparisons, explains that these stones show Lycian influence. The builders of the Yalova steles, not being able to construct an elaborate tomb or have a sarcophagus made, erected steles on high bases with the image of the deceased.

ANCIENT REMAINS FOUND AT ANKARA IN 1931

By K. O. Dalman

In 1931, while an asphalt road was being constructed between Tashan and Keçiören in Ankara, some Roman remains were found at the Çankırı gate. The Department of public Instruction immediately caused the construction of the road to be halted, and the museum administration in cooperation with the German Archaeological Institute, excavated at this point, removing the objects which could be transported and protecting the remainder from disturbance. K. O. Dalman describes in his article the ancient Roman road, the Stülobats nearby, water ways and some building remains. To judge by the style of the capitals, the buildings cannot possibly be older than the Hadrian period.

REPORTS ON ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION IN THE EASTERN VILAYETS

By Prof. A. Gabriel

Director of the French Archaeological
Institute in Istanbul, 1932.

Under the auspices of the Turkish Government, Prof. A. Gabriel made two journeys in 1932 through the eastern vilayets, for purposes of archaeological exploration.

His particular interest was in Turkish and Islamic historical monuments. His two valuable reports submitted to the Ministry are concerned with monuments at Mardin, Diyarbakir, Bitlis, Ahlat, Silvan, Harput, Malatya, and Hasankeyif; suggestions are made regarding measures that should be taken for the restoration and preservation of these monuments.

ANCIENT BRONZE OBJECTS FOUND AT ARTVIN

By Dr. Kurt Bittel

In the spring of 1932, a group of school boys from Artvin, on an excursion with their teachers in the Sazazkale Orman, explored a cave where they found a number of ancient objects. They were sent to the Ethnography Museum at Ankara, where they were examined by the Boğazköy excavator, Dr. Bittel. Though the writer does not definitely fix the periods of these objects (axes, spades, etc.), he draws attention to the characteristics which are comparable to those of similar objects of known epochs, particularly from Troy and the Caucasus. It is probable that these objects were the property of a miner. They are valuable historical evidence of the spread of the mining industry in the country, and as type representatives they are, furthermore, of significance.

SOME UNPUBLISHED SINOP INSCRIPTIONS

By M. Şakir

The writer speaks of the importance of Sinop in Turkish history. The inscriptions of Sinop have received the attention of a number of scholars; among those who have published material on these inscriptions are: Abdullah Bey, Hasan Fehmi Bey, Hüseyin Hilmi Bey, and Mehmet Behçet Bey. In 1923 Hüseyin Hilmi Bey published a small volume of inscriptions including certain historical commentary. Mehmet Behçet Bey published further contributions, in a sense a continuation of Hüseyin Hilmi Bey's work, in the *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1929 and 1930. In spite of the fact that Mehmet Behçet Bey took considerable pain, as he himself tells us, in the collection of inscriptions, the present author points out certain lacunae and mistranslations. Others unpublished inscriptions are added.

CONCERNING THE «RED» SPIRIT («AL» RUH)

An Evil Spirit in Turkish Mythology

By Abdülkadir

An interesting evil spirit in Turkish mythology is one called «Al» or «Albast», or the «red» spirit. Among many Turkish ethnological groups, both

Shamanist and Islamic, this spirit has affinities of name and characteristics. There appears to be a relationship between this spirit and the Anatolian «Sarı kızlar».

The name «Ab» (red), Albastı, Albız, Albıs, Almis, Al Karısı etc., an evil spirit all over the Turkish world, must have had its origin in Central Asia before the dispersal of the Turkish race; it must have been a powerful, perhaps a protecting, spirit in the prehistoric Turkish pantheon, and appears to have been connected with the «fire cult». We do not know when this was degraded into an evil spirit, but it must have occurred in prehistoric times. It is interesting to note that there was a «red» spirit among the Sumerians that was at once a fire spirit and a deceitful spirit. In present-day Turkish tradition «Ab» is a wicked and deceitful spirit; and various words (aldanmak, aldatmak), with an origin posterior to the spirit's degradation, have a cognate meaning. The word and spirit have lost their early association with fire and the protector. A full bibliography accompanies the article.

KNUT OLOF DALMAN

Hamit Zübeyr Bey, the Director of Museums, writes expressing the condolences of his colleagues and the Minister of Public Instruction, Dr. Reşit Galip Bey, on the death of Knut Olof Dalman. A short review of the life and career of the deceased is given.

Dr. RİFAT OSMAN

By Hattatoğlu Muhittin

Dr. Rifat Osman, whose name is so closely associated with the studies of the history and architecture of Adrianople, died on the 10 th of May, 1933. The present article is an account of his life and an appreciation of his scholarly activities.

NEWS NOTES

1. The president of the Turkish Republic, his Excellency Gazi Mustafa Kemal Paşa, twice visited the excavations being carried on at Ahlatbeli, south-west of Ankara. His inspiring influence is felt as much in the fields of history, archaeology and museum work as in every branch of the nation's cultural life.

2. Dr. Reşit Galip Bey, Minister of Public Instruction, and General Secretary of the Society for Research in Turkish History, has been making occasional trips of exploration from Ankara with the purpose of planning for future archaeological excavations by national scholarly institutions. On one of

his trips he discovered a site at Ahlatbeli, 16 km. south - west of Ankara, containing rich Copper Age remains. An excavation under the auspices of the Ministry is now being carried on at this site. Results will be published in the next issue of the journal.

3. The Ministry of Public Instruction has given instructions for the preparation of detailed drawings and abstracts by the architect Sedat Bey of Seljuk and Ottoman monuments in album form, to be contributed to the principal world libraries.

4. Attention is drawn to the minutes of the League of Nations Committee for International Cultural Cooperation concerning the preservation of historical monuments.
